

ใจในบริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางยุคการปฏิรูปการปกครอง
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

นายพีรศักดิ์ ชัยได้สุข

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2545

ISBN 974-17-1432-7

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

BANDITS IN THE CENTRAL PLAIN DURING THE GREAT REFORM
UNDER KING CHULALONGKORN

Mr. Peerasak Chaidaisuk

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in History

Department of History
Faculty of Arts
Chulalongkorn University
Academic Year 2002
ISBN 974-17-1432-7

พีรศักดิ์ ชัยได้สุข : โจรในบริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางยุคการปฏิรูปการปกครองรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (BANDITS IN THE CENTRAL PLAIN DURING
THE GREAT REFORM UNDER KING CHULALONGKORN) อ. ที่ปรึกษา : รอง
ศาสตราจารย์ ฉลอง สุนทราวาณิชย์, 187หน้า. ISBN 974-17-1432-7.

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาถึง "โจร" ในบริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางยุคการปฏิรูปการ
ปกครองรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และศึกษาถึงสาเหตุที่ทำให้ "โจร" มีจำนวน
มากขึ้น ปัจจัยที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของ "โจร" รวมถึงมาตรการของรัฐในการดำเนินการเพื่อแก้ไข
ปัญหา "โจร"

ผลการวิจัยพบว่า จำนวน "โจร" ที่มีมากในบริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางยุคการปฏิรูปการปกครอง
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีผลมาจากเศรษฐกิจการค้าข้าวที่เจริญเติบโตอย่าง
รวดเร็ว ปัจจัยการผลิตที่สำคัญได้แก่ กระบือและเงินทุนเกิดภาวะขาดแคลน ทำให้ "โจร" ก่อคดีปล้น
หรือลักขโมยปัจจัยการผลิตดังกล่าวขึ้นทั่วไป แต่จากการใช้ชีวิตของสังคมภายใต้ "ระบบอุปถัมภ์" ซึ่ง
เป็นจารีตของสังคมมาช้านาน ทำให้ "โจร" บางกลุ่มเข้าไปพึ่งพิงผู้มีอำนาจ จนสามารถดำรงชีวิตใน
สังคมได้อย่างปกติ อย่างไรก็ตามพบว่ารัฐมีมาตรการในการแก้ไขปัญหา "โจร" อย่างเข้มงวดมากขึ้น
ตามลำดับ โดยเฉพาะภายหลังการปฏิรูปการปกครอง พ.ศ.2435 แต่ด้วยเงื่อนไขของการดำรงอยู่ของ
ระบบอุปถัมภ์และประสิทธิภาพของระบบไพร่ ทำให้การแก้ไขปัญหา "โจร" ในรัชสมัยของ
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร

สถาบันนวัตกรรมการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา.....ลายมือชื่อนิสิต.....
สาขาวิชา.....ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
ปีการศึกษา 2545.....ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

4280160122 : MAJOR HISTORY

KEY WORD: BANDIT / KING CHULALONGKORN

PEERASAK CHAIDAIKUK : BANDITS IN THE CENTRAL PLAIN DURING THE GREAT REFORM UNDER KING CHULALONGKORN. THESIS ADVISOR : CHALONG SOONTRAVANICH, 195 pp. ISBN 974-17-1432-7.

This research aims to study bandits in the Central Plain during the Great Reform under King Chulalongkorn, focusing on the causes leading to the increase of bandits, factors sustaining the existence of bandits, as well as on the government measures for a solution.

The research finds that the increase of bandits during the period under study was a direct result of the rapid expansion of rice economy. A deficiency of certain means of production, such as buffaloes and capital, caused a widespread robbery of such means of production. However, under the long standing patron-client relationship, many 'practicing' bandits during the pre-reform days came under protection of authorities and could live their normal lives in the society. After the 1892 administrative reform, the government imposed stringent measures to solve the 'bandits' problem. But such 'clean-up' attempt during the reign of Chulalongkorn found very little success due mainly to the persistence of the patron-client relationship and the administrative inefficiency of the new government system.

Department History
Field of study History
Academic year 2002

Student's signature..... *Peeranok* .....
Advisor's signature..... *Chy* .....
Co-advisor's signature.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ลงได้ เป็นผลมาจากความช่วยเหลือ การเสียสละเวลา และกำลังใจอันมีค่ายิ่งจากบุคคลหลายท่าน ซึ่งผู้เขียนใคร่ขอกราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้ ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ฉลอง สุนทราวาณิชย์ อาจารย์ที่ปรึกษาที่เสียสละเวลาอันมีค่าในการตรวจทานวิทยานิพนธ์ และให้ข้อเสนอแนะในประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ธิดา สาละยา ที่จุดประกายความสนใจใน “โจร” และทำให้ผู้เขียนเลือกที่จะทำงานวิจัยเกี่ยวกับ “โจร” ในที่สุด กราบขอบพระคุณคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้แก่ รองศาสตราจารย์ ดร.สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา อาจารย์สุวิมล รุ่งเจริญ และอาจารย์วารุณี ไอสถารมย์ ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์และทรงคุณค่ายิ่งต่อความสมบูรณ์ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เจ้าหน้าที่หอจดหมายเหตุแห่งชาติ หอสมุดคณะอักษรศาสตร์ ขอขอบคุณ พี่สมพร ตั้งคำ ที่คอยอำนวยความสะดวกเสมอมา

ขอกราบขอบพระคุณครอบครัว อันได้แก่ คุณพ่อ ที่เป็นแบบอย่างที่ดีในการดำรงชีวิต คุณแม่ ที่อดทนต่อความเหน็ดเหนื่อยและให้โอกาสในการศึกษาต่อ พี่ยุ้ย พี่สมบูรณ์ ที่สนับสนุนให้ทุนทรัพย์ ความสะดวกสบายตลอดการศึกษา พี่ฟ้า หลานที่น่ารักที่ทำให้ผู้เขียนมีแรงผลักดันในการพยายามเป็นต้นแบบที่ดี ความกรุณาของครอบครัว “ซัยได้สุข” นี้ เป็นความอบอุ่นและรอยยิ้ม ที่มีค่ายิ่งต่อพลังในการฟันฝ่าอุปสรรค และความท้อแท้ระหว่างการเขียนวิทยานิพนธ์

ขอบคุณกำลังใจดีๆ จากพี่น้อง และเพื่อนๆ พี่ไก่ เทอด น้อง แจน แมน กับการได้ถามถึงวิทยานิพนธ์โดยตลอด โมทย์ โชค เอย บอย ที่เป็นความครั้นเครงเสมอในยามเหนื่อยล้า บอล ใจ กับความเข้าใจสภาพในการเขียนวิทยานิพนธ์ เมื่อเวลาปรับตัว พี่เส่ย พี่กล้วย ที่ให้ข้อเสนอแนะต่อประเด็นในวิทยานิพนธ์ พี่พู่ที่กรุณาอดทนพิสูจน์อักษรอย่างเต็มที่ พี่เอก พี่จี้ ที่ให้คำแนะนำในการเขียนภาษาอังกฤษ

ขอบคุณมิน กับ “ภาพในอนาคต” ที่ผลักดันให้ผู้เขียนศึกษาต่อ กำลังใจและความเป็น “มิตรแท้” ที่มีให้ผู้เขียนเสมอมา รวมทั้งอดทนต่อการพิมพ์และการพิสูจน์อักษรในวิทยานิพนธ์

สุดท้ายขอขอบคุณในความเป็นเพื่อนของ “วิชาประวัติศาสตร์” ที่ทำให้เราเข้าใจ “คน” มากขึ้น

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ช
บทที่	
1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ในการศึกษา.....	2
1.3 สมมุติฐาน.....	2
1.4 ขอบเขตการวิจัย.....	2
1.5 วิธีการดำเนินการวิจัย.....	3
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	3
2 สภาพทั่วไปของโจรและบริเวณที่ราบลุ่มภาคกลาง.....	4
2.1 “โจร” ในกฎหมายตราสามดวง.....	4
2.2 การรับรู้คำว่า “โจร”.....	9
2.2.1 การรับรู้ความหมาย “โจร” จากกฎหมายตราสามดวง ถึงรัชสมัยรัชกาลที่ 5.....	9
2.3 ลักษณะร่วมของพฤติกรรม “โจร”.....	12
2.3.1 การพนันและสิ่งเสพติด.....	12
2.3.2 ไสยศาสตร์ เครื่องราง ของขลัง.....	16
2.3.3 การแต่งกาย.....	21
2.3.4 อาวุธ.....	24
2.3.5 พฤติกรรมในการรวบรวมสมาชิกโจร (ช่องโจร).....	26
2.3.6 ประเภทและขั้นตอนในการปล้น.....	32
2.3.6.1 การปล้นโรงเรือน.....	32
2.3.6.2 การปล้นกระบือ.....	34
2.3.6.3 การปล้นเรือ.....	35
3 “โจร” ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ.....	37

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

4.3.2 ความสัมพันธ์ระหว่าง “ใจร” กับ “อำนาจ” หลังการปฏิรูปการปกครอง พ.ศ.2435.....	118
5.มาตรการของรัฐในการปราบปรามใจร.....	129
5.1 การปรับปรุงประสิทธิภาพของหน่วยงาน และการจัดตั้งองค์กร.....	131
5.1.1 ในเขตมณฑลกรุงเทพ.....	131
5.1.2 นอกเขตมณฑลกรุงเทพ.....	139
5.2 มาตรการต่างๆ ในการเพิ่มประสิทธิภาพของเจ้าหน้าที่.....	145
5.2.1 การกระตุ้นเตือน.....	145
5.2.2 การปูนบำเหน็จ.....	156
5.3 การปรับปรุงกฎหมาย.....	161
5.3.1 ปัญหาอันเกิดจากการใช้กฎหมายตราสามดวง.....	162
5.3.2 การแก้ไข ปรับปรุงกฎหมาย.....	168
5.3.3 การร่าง และประกาศกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127.....	172
6 บทสรุป.....	176
รายการอ้างอิง.....	181
ประวัติผู้เขียน.....	195

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
2.1 แสดงมาตราต่างๆ ในกฎหมายตราสามดวงที่ใช้คำ “โจร” และ ผู้ร้าย.....	7
2.2 แสดงจำนวนคนที่ติดฝิ่นและผู้ที่เคยรับพระอาญามาแล้ว ในท้องที่อำเภอเชียงราก เมืองประทุมธานี ร.ศ.128 (พ.ศ.2453).....	16
2.3 แสดงตัวอย่างกลุ่มโจรขนาดเล็ก.....	29
2.4 แสดงตัวอย่างกลุ่มโจรขนาดกลาง.....	30
2.5 แสดงตัวอย่างกลุ่มโจรขนาดใหญ่.....	31
3.1 แสดงข้อมูลและจำนวนโจรที่ปล้นกระบือ บริเวณแขวงกรุงเทพ ในปี ร.ศ.121 (พ.ศ.2446) ถึง ร.ศ.122 (พ.ศ.2447).....	47
3.2 แสดงข้อมูลและจำนวนโจรที่ปล้นทรัพย์สินในบริเวณแขวงกรุงเทพและปริมณฑล ตั้งแต่เดือนมกราคม ร.ศ.121 (พ.ศ.2446) ถึงเดือนกันยายน ร.ศ.122 (พ.ศ.2447).....	65
3.3 แสดงคดีอาญาที่เกิดขึ้นในแขวงเมืองปทุมธานี ปี ร.ศ.125 (พ.ศ.2450).....	74
4.1 แสดงข้อมูลและจำนวนโจรที่ปล้นทรัพย์สินและกระบือในคราวเดียวกัน บริเวณแขวงกรุงเทพและปริมณฑลในปี ร.ศ.121 (พ.ศ.2446).....	102
5.1 รายชื่อกฎหมายตราสามดวงที่ถูกยกเลิก.....	171

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สภาพสังคมไทยในชนบทภาคกลาง ช่วงก่อนการปฏิรูปการปกครอง พ.ศ.2435 อำนาจการปกครองจากส่วนกลาง ยังมิได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการดูแลความสงบในส่วนท้องถิ่น ทำให้ชุมชนในระดับตำบลและหมู่บ้านต้องพึ่งพาดูแลตนเอง โดยการยอมรับ มอบอำนาจแบบไม่เป็นทางการให้บุคคลหนึ่งหรือกลุ่มบุคคลหนึ่ง ที่เรียกว่า “นักเลง”

เมื่อได้รับอำนาจอย่างไม่เป็นทางการนี้แล้ว กลุ่มนักเลง มักจะมีพฤติกรรมในทางลบเป็นอีกบทบาทหนึ่งด้วย เช่น ลักขโมย การปล้น เป็นต้น พฤติกรรมดังกล่าวเข้าข่ายลักษณะของการเป็น “โจร”

งานทางวิชาการที่ปรากฏการศึกษาตามแนวทางดังกล่าว เช่น วิทยานิพนธ์เรื่อง บทบาท “เจ้าพ่อ” ในการเมืองไทย พ.ศ.2517- 2535 ของสินธุ์ชัย ศุภรเสพย์ เรื่องอำนาจท้องถิ่นแบบจารีตและผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองท้องถิ่นในยุคเทศบาล ของ คมเนตร ญาณโสภณ หรืองานเขียนของ เดวิด บรูซ จอห์นสัน **เรื่องสังคมชนบทและภาคเศรษฐกิจข้าวของไทย พ.ศ.2423- 2473** เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าจากชื่อของงานดังกล่าวมิได้มุ่งจะศึกษาสภาพของนักเลงเท่าใดนัก ยกเว้นวิทยานิพนธ์ของ สินธุ์ชัย ศุภรเสพย์ แต่ก็กล่าวถึงสภาพของนักเลงเพียงเพื่อสร้างความเข้าใจพื้นฐานในการนำเสนอบทบาท “เจ้าพ่อ” ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญต่อไป และยังไม่มีการวิเคราะห์ใช้ “โจร” เป็นประเด็นสำคัญในการศึกษา ทั้งๆ ที่บทบาทของโจรเป็นปรากฏการณ์ที่สำคัญอย่างหนึ่งของสังคมไทย เป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่สร้างความเสียหายต่อทรัพย์สินและชีวิต ในอีกมิติหนึ่งโจรอาจจะดำรงบทบาทผู้คุ้มครองได้อย่างน่าประหลาดใจ

เมื่อพิจารณาในแง่นี้ จึงดูเหมือนว่า สภาพสังคมชนบททั่วไปมีโจรชุกช่อน แอบแฝงเป็นจำนวนมาก การสามารถยึดหยัดและดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างปลอดภัย จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง แม้ในภายหลังการปฏิรูปการปกครอง พ.ศ.2435 ก็ตาม

ลักษณะโครงสร้างของกลุ่มโจร เป็นอีกประเด็นที่น่าสนใจ เพราะในช่วงทศวรรษที่ 2430 ปรากฏหลักฐานว่า มีการรวมกลุ่มกันปล้นมากขึ้น บางครั้งมีมากถึงกว่า 50 คน ในประชุมพระนิพนธ์เบ็ดเตล็ด เรื่องสนทนากับผู้ร้ายปล้น ที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงบันทึกคำไต่สวนผู้ร้ายไว้ในปี พ.ศ.2446 ได้แสดงภาพบางส่วนของกรรวมสมัครพรรคพวกโจรในแต่ละครั้ง

และอธิบายถึงขั้นตอนการปลี่ยนไว้อย่างค่อนข้างละเอียด ทำให้สามารถนำไปเป็นแนวทางในการศึกษาประเด็นนี้ได้

การศึกษาครั้งนี้มุ่งจะศึกษา “โจร” เป็นประเด็นหลัก โดยจะอธิบายถึงสภาพการเกิดโจรและบริบทอันเป็นสาเหตุให้ปริมาณโจรเพิ่มมากขึ้น การดำรงสถานะของ “โจร” ในสังคมไทย ลักษณะกายภาพต่างๆ ของโจร รวมถึงการแก้ไขปัญหาของรัฐด้วย

1.2 วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. ปัจจัยที่นำไปสู่การขยายตัวของกลุ่มโจรในยุคการปฏิรูปการปกครอง
2. บทบาทและการดำรงอยู่ของ “โจร” ในสังคมระบบอุปถัมภ์
3. ชีวิตความเป็นอยู่ของ “โจร” ในช่วงการปฏิรูปการปกครอง
4. นโยบายของรัฐในการควบคุมและปราบปราม “โจร”

1.3 สมมุติฐาน

1. การขยายตัวของระบบเศรษฐกิจในบริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางสัมพันธ์กับการขยายตัวของกลุ่มโจรในบริเวณดังกล่าว
2. สังคมใน “ระบบอุปถัมภ์” ทำให้ “โจร” สามารถดำรงสถานะอยู่ในชุมชนได้
3. การเปลี่ยนแปลงลักษณะของรัฐหรือการปฏิรูปการปกครอง ทำให้รัฐต้องเข้ามาจัดการแก้ไขปัญหาโจรอย่างจริงจังมากขึ้น

1.4 ขอบเขตการวิจัย

1. ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้เขียนจะใช้พื้นที่ภาคกลางเป็นหลักอันได้แก่ มณฑลภาคกลาง 7 มณฑลคือ

มณฑลกรุงเทพ ประกอบด้วย จังหวัดพระนคร ธนบุรี นนทบุรี มีนบุรี พระประแดง สมุทรปราการ

มณฑลอยุธยา ประกอบด้วย จังหวัดธัญบุรี ปทุมธานี อยุธยา อ่างทอง สิงห์บุรี ลพบุรี สระบุรี

มณฑลนครไชยศรี ประกอบด้วย จังหวัดนครปฐม สมุทรสาคร สุพรรณบุรี

มณฑลราชบุรี ประกอบด้วย จังหวัดราชบุรี เพชรบุรี สมุทรสาคร กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์

มณฑลปราจีน ประกอบด้วย จังหวัดฉะเชิงเทรา ปราจีน นครนายก ชลบุรี กระบี่

มณฑลนครสวรรค์ ประกอบด้วย จังหวัดนครสวรรค์ อุทัย ชัยนาท กำแพงเพชร ตาก

มณฑลพิษณุโลก ประกอบด้วย จังหวัดอุตรดิตถ์ พิจิตร สุพรรณบุรี สุโขทัย หล่มสักดี เพชรบูรณ์

เนื่องจากบริเวณดังกล่าวเป็นแหล่งเศรษฐกิจสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและการค้าข้าว ซึ่งมีผลต่อการเพิ่มปริมาณของโจร อีกทั้งรายละเอียดของโจรในแต่ละภูมิภาคมีความแตกต่างกัน ดังนั้นจึงบรรยายลักษณะต่างๆ ภายในบริเวณที่ราบลุ่มภาคเพียงแห่งเดียว

2. มุ่งทำการศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ “โจรปล้น” ทั้งนี้เพราะพบว่า การปล้นเป็นปรากฏการณ์ของโจรที่เกิดขึ้นมากกว่าช่วงก่อนหน้า

3. กำหนดช่วงเวลาที่มีปริมาณโจรมากเป็นหลักคือ ในช่วงทศวรรษ 2430-2440 แต่เพื่อความเข้าใจการดำรงอยู่ของสถานะ “โจร” จึงจำเป็นต้องย้อนไปศึกษาสภาพโจรและสังคมไทยในช่วงก่อนการปฏิรูปการปกครอง พ.ศ.2435 เพื่ออธิบายความต่อเนื่องของการเกี่ยวพันระหว่างโจรกับท้องถิ่น ทั้งยังศึกษาการแก้ไขปัญหาของรัฐที่เริ่มมีบทบาทมากขึ้นหลัง พ.ศ.2435

1.5 วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ผู้เขียนใช้วิธีการวิเคราะห์จากเอกสารข้อมูล ซึ่งมีทั้งหลักฐานชั้นต้น (Primary Source) และหลักฐานชั้นรอง (Secondary Source) รวมถึงการใช้ประวัติศาสตร์บอกเล่า (Oral History) มีการสัมภาษณ์หาข้อมูล นำเสนอโดยการบรรยายเชิงวิเคราะห์

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้เข้าใจถึงสาเหตุปัจจัยที่ทำให้ปริมาณ “โจร” เพิ่มสูงขึ้นในยุคการปฏิรูปการปกครอง
2. ทำให้เข้าใจถึงบทบาทและการดำรงอยู่ของ “โจร” ในสังคมระบบอุปถัมภ์
3. ทำให้เข้าใจถึงชีวิตความเป็นอยู่ของ “โจร” ในช่วงการปฏิรูปการปกครอง
4. ทำให้เข้าใจถึงนโยบายของรัฐที่นำมาใช้ในการควบคุมและปราบปราม “โจร”

การทำความเข้าใจในความหมายของ “โจร” มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสื่อสารระหว่างผู้อ่านกับจุดมุ่งหมายในการนำเสนอของผู้เขียน เพราะการอธิบายความหมายของคำว่า “โจร” ของแต่ละบุคคล แต่ละยุคสมัย ย่อมมีความแตกต่างกันตามกฎหมาย ความรู้ ธรรมเนียมประเพณีหรือทัศนคติ ฯลฯ อีกทั้งต้องอธิบายบริบทของบริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางในยุคสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้เกิดความเข้าใจเพื่อแสดงภาพได้อย่างชัดเจนและเป็นเหตุเป็นผลต่อเหตุการณ์หรือวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นได้

สภาพทั่วไปของโจรและบริเวณที่ราบลุ่มภาคกลาง

2.1 “โจร” ในกฎหมายตราสามดวง

เมื่อพิจารณาจากกฎหมายสันนิษฐานว่าศัพท์คำว่า “โจร” อย่างน้อยมีใช้กันมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ดังปรากฏศัพท์นี้ในกฎหมายตราสามดวง ซึ่งเป็นกฎหมายเก่าที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยอยุธยา แต่ในการตรวจสอบว่ามีประกาศใช้ในสมัยรัชกาลใดบ้างทำได้ยาก ทั้งนี้เนื่องจากศักราชที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายตราสามดวงมีความคลาดเคลื่อนอยู่มาก¹ การตรวจสอบตามหลักฐานระบุได้เพียงว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดให้มีการชำระกฎหมายตราสามดวงขึ้นใหม่ แต่ก็ไม่มีข้อความชัดเจนว่ามีการเพิ่มเติมหรือตัดทอนมากนักน้อยเพียงใด อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าจะไม่สามารถหาศักราชที่เป็นจุดเริ่มต้นของศัพท์คำว่า “โจร” ที่ระบุในกฎหมายได้ แต่สามารถยืนยันได้ว่าการใช้ศัพท์นี้เรื่อยมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์

ในกฎหมายตราสามดวง หมวดพระไอยการลักษณะโจร ได้กำหนดนิยามของโจรว่า เกิดจากการกระทำหรือพฤติกรรมแบบใดบ้างที่บุคคลผู้นั้นจะเข้าข่ายและถูกเรียกว่าโจรดังนี้

กตดา จ คือ การกระทำลักเองก็ดี (ลงมือลักขโมยเอง)

การยิตา จ คือ ใ้ให้ผู้อื่นกระทำ ลัก กิดี (ให้ผู้อื่นลักขโมยให้)

นิททิฐฐา จ คือ สั่งสอนโจรเปนครู อุปเทศโจรก็ดี (เป็นคนสั่งสอนผู้อื่นให้เป็นโจร)

สฐานทา จ คือ ใ้ที่สำนัก อยู่ โจรก็ดี (ใ้ที่พักอาศัยแก่โจร)

สขา จ คือ เปน เพื่อนมิศหายด้วยโจรก็ดี (คบโจรเป็นเพื่อน)

ชานา จ คือ สมรู้ร่วมคิดด้วยโจรก็ดี (สมรู้ร่วมคิดกับโจร)

ตานา จ คือ ป้องกันโจรไว้ก็ดี (ปกป้องโจรให้พ้นภัย)

ภุตตา จ คือ ก็นอยู่สมะเลด้วยโจรก็ดี (กินอยู่กับโจร)²

จะเห็นได้ว่าผู้ที่กฎหมายระบุให้เป็นโจรนั้น เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับการกระทำผิดหลายด้านไม่ว่าจะเป็นกระทำผิดด้วยตนเอง การสอน การเป็นเพื่อน สมรู้ร่วมคิดหรือแม้แต่การใ้ที่พัก บุคคลที่

¹ วินัย พงศ์ศรีเพียร, “การศึกษาเอกสารประวัติศาสตร์อยุธยาในเชิงวิเคราะห์ในเอกสารสมมนา” เรื่อง **หลักฐานด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีในสมัยอยุธยา** มหาวิทยาลัยศิลปกร, 14- 16 มิถุนายน.

² แปลและตีความจาก, **กฎหมายตราสามดวงเล่ม 3** (กรุงเทพฯ: คุรุสภา), 2537, หน้า 208. และ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช , **กฎหมายสมัยอยุธยา** (2510), หน้า 15.

แวดล้อมหรือเกี่ยวข้องจะเป็นผู้ที่กฎหมายต้องการนำตัวไปลงโทษ ลักษณะที่เข้าข่ายพฤติกรรมการเป็นโจรทั้ง 8 ประเภทนี้ กฎหมายตราสามดวงยังได้จัดกลุ่มไว้อีก 2 กลุ่ม เพื่อเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาพิพากษา คือ

กลุ่มที่ 1

องคโจร 3

- กตดา ๑ คือ ลักเอง
- การยิตา ๑ คือ ให้ผู้อื่นลัก
- นิททฎฐา ๑ คือ เป็นครูโจร

กลุ่มที่ 2

สมโจร 5

- สุฐานทา ๑ คือ ให้ที่พักแก่โจร
- สขา ๑ คือ เป็นเพื่อนกับโจร
- ชานา ๑ คือ สมรู้ร่วมคิดกับโจร
- ตানা ๑ คือ ปกป้องโจรให้พ้นภัย
- ภุตตา ๑ คือ กินอยู่กับโจร

กฎหมายตราสามดวงได้อธิบายไว้ว่า ถ้าบุคคลใดกระทำความผิดตามการกระทำที่จัดอยู่ใน องคโจร 3 ก็ให้ได้รับโทษตามที่กฎหมายระบุไว้ แต่ถ้าการกระทำผิดที่จัดอยู่ในประเภทของ สมโจร 5 ให้ได้รับโทษกึ่งหนึ่ง และหากเป็นผู้รู้เห็นหรือสมรู้ร่วมคิดที่เข้าข่ายของสมโจร 5 ก็ให้ได้รับโทษลดลงไปอีกกึ่งหนึ่ง เป็นการจัดลำดับการลงโทษลดหลั่นกันลงมา³ จะเห็นได้ว่าแม้แต่การรู้เห็นเป็นใจกับการให้ที่พักแก่โจร ก็ยังมีความผิดและต้องได้รับโทษตามกฎหมาย

นอกจากการนิยามความหมายของการกระทำใดที่มีพฤติกรรมเป็นโจรแล้ว กฎหมายตราสามดวงยังให้คำอธิบาย เกี่ยวกับรายละเอียดของโจรที่แตกต่างกันและสร้างคำจำกัดความที่แตกต่างกันด้วย ทั้งนี้เพื่อกำหนดบทลงโทษให้มีความเหมาะสมในแต่ละความผิด ซึ่งมีการกำหนดบทลงโทษไว้ถึง 167 มาตรา รายละเอียดของการกระทำผิดที่อยู่ในนิยามของ “โจร” ข้างต้นแบ่งได้เป็น 16 ประเภท สันนิษฐานว่ามีความหมายดังต่อไปนี้

- 1.โจรปล้น คือ โจรที่มีสมัครพรรคพวกตั้งแต่ 10- 30 คนยิงปืนหรือร้องขึ้นปล้นบ้านเรือนท่ามกลางวัน กลางคืน ชูให้เจ้าของสะดุ้งตกใจแล้วเก็บเอาทรัพย์สินไป
- 2.โจรย่องสอด คือ โจรที่มีคาถาอาคมสะกดให้เจ้าทรัพย์หลับแล้วขึ้นไปขโมยทรัพย์สิน
- 3.โจรไถย คือ โจรที่กระทำให้กลัวแล้วเก็บทรัพย์สิน สิ่งต่างๆ ไป
- 4.โจรตีชิง คือ โจรที่รวบรวมพรรคพวก ไปตีชิงเอาทรัพย์สิน จากหาบคอน โคเกวียน ทับไร่นา ลำเภานาวา ทั้งทางบกและทางเรือ

³ กฎหมายตราสามดวง เล่ม 3, หน้า 209- 210.

5. โจรฉกฉวย คือ โจรที่ไม่มีอาวุธ จะคอยซุ่มอยู่ที่ถนนหนทางเปลี่ยว ช่วงชิงเอาทรัพย์สิน และอัญมณีไป

6. โจรซุ่มซ่อน คือ โจร ที่คอยแอบมอง ณ สถานที่ใดๆ และเก็บเอาทรัพย์สินไปโดยไม่ให้เจ้าของรู้เห็น

7. โจรล้วงลัก คือ โจรที่ล้วงเอาทรัพย์สินจากเรือ เรือน ร้านไป

8. โจรลักเลียม คือ โจรที่หยิบสิ่งของไปจากเรือ เกวียนบ้านเรือนแห่งใดๆ และเก็บเอาทรัพย์สินไปให้โดยไม่บอกเจ้าของ ถ้าเจ้าของพบเห็นจะแก้ตัวว่าแค่หยิบยืม

9. สาธารณโจร คือ เป็นโจรที่ไปด้วยกับเขา อยู่เฝ้าเรือหรือเดินทางไปด้วยก็ดี แต่มิได้ร่วมกระทำการใดๆ

10. นิลัมภโจร คือ เป็นโจรที่เป็นผู้มีพินิจ ว่ามีส่วนเกี่ยวพันด้วย เปรียบเหมือนมีมณฑลติดอยู่

11. วิสาสดาหโจร คือ โจรที่ลักทรัพย์ของญาติ พี่น้อง บิดา สามี ภรรยา เขย สะใภ้

12. สาระพะโจร คือ โจรที่ลักทรัพย์ทุกสิ่งมิได้เลือก

13. บัณฐุทุสะกะโจร คือ โจรที่ตีชิงทรัพย์สินทั้งทางน้ำและทางบก

14. ทามภริกะโจร คือ โจรที่กระทำด้วยพรรคพวกเพื่อเลี้ยงชีพ

15. โจรสาระ คือ โจรที่ลักทรัพย์อันเป็นแก่นสาร เช่น พระพุทธรูป หรือลอกทองสลูบ เจดีย์

16. ดัศกรโจร คือ โจรที่พรรคพวกปล้นบ้านเรือนในขอบขันฑเสมามณฑลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาเจ้า เขาเพลิงเผาบ้านเรือนลูกหลานไปไหม้บ้านเรือน ไหม้พระพุทธรูป⁴

จะเห็นได้ว่าศัพท์คำว่า “โจร” ถูกให้ความหมายในทางที่ไม่ดี มีการพยายามจัดกลุ่มประเภทให้ครอบคลุมและชัดเจนมากที่สุด ตามสภาวะเหตุการณ์ ความรู้ความเข้าใจ รูปแบบการกระทำผิดเท่าที่ปรากฏขึ้นหรือบริบทในขณะนั้น อย่างไรก็ตามนอกจากจะใช้คำว่า “โจร” ต่อการกระทำหรือพฤติกรรมที่เข้าข่ายแล้ว ยังพบศัพท์คำว่า “ผู้ร้าย” ที่มีความหมายซ้อนทับและถูกใช้ปะปนไปด้วย

เพื่อแสดงให้เห็นถึงการให้ความหมายที่คล้ายกันของคำว่า “โจร” และ “ผู้ร้าย” ในพระไอยการลักษณะโจร หมวดการลงโทษที่มี 167 มาตราแยกกำหนดตามความผิดที่หนักเบาแตกต่างกัน ทั้ง 167 มาตรานี้ มีการเรียกผู้กระทำผิดว่า โจรบ้าง ผู้ร้ายบ้างหรือเรียกทั้งสองอย่าง ดังแสดงในตารางที่ 2.1

⁴ แปลและตีความจาก กฎหมายตราสามดวง เล่ม 3, หน้า 211- 214.

ตารางที่ 2.1
แสดงมาตราต่างๆในกฎหมายตราสามดวงที่ใช้คำ “โจร” และ “ผู้ร้าย”

โจร	ผู้ร้าย	มีปะปนกันในมาตราเดียว
มาตราที่ 5,7,8,9,11, 13,17,22,27,28,29, 30,31,32- 35,37,38, 42,43- 49,53- 57,62 67,69,70,73,76-79, 82,87,91,92,96,98, 100- 104,106,107, 111,113,114,118 124,129,136,137, 140,141,143, 145- 155,165	มาตราที่ 3,10,12,16,18 21,36,40,50,59- 61, 63- 65,75,80,88,90,93 95,99,115,116,128, 131,133,138,156	มาตราที่ 1,2,4,6,14,15,19, 20,25,26,39,41,52,72,74, 105,108,109,134,142

ยกตัวอย่างมาตราที่ปรากฏคำว่า “โจร” และ “ผู้ร้าย” ในมาตราเดียวกัน เช่น ในมาตราที่ 2 และมาตราที่ 41 ความว่า

“2 มาตราหนึ่ง นครบาลพิจารณาเนื้อความโจรจับกฎหมายว่าได้หนีได้นั้น ผู้ร้ายปล้นสดมภ์ทรัพย์สิ่งใดๆ จับตัวผู้ร้ายได้รู้ปะพันเอาตามกฎหมายให้พิจารณาสืบไป ถ้าหนีได้รู้จักตัว จับหนีได้ให้หนีทัน หนีได้รู้ประพรรณ อย่าให้รับพิจารณา”⁵ หรือในมาตราที่ 41 ความว่า

“41 มาตราหนึ่ง ผู้ร้ายลักไฟรื้อฟ้าฆ่าคนข้างมำปล้นสดมภ์เงินสัจจำ 5 ประการ ได้ในคุกให้ชานยาน ถ้าโจรขัดพวกปล้นสดมภ์ยังหนีรับ แลลักเรือเกวียนโค กระบือ ให้จำไว้สาม

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 215- 216.

ประการ หน้าคุก ถ้าโจรขัดหมายโฉนฎไปหมีได้ตัว ได้แต่นาย
หมวด นายกอง ได้แต่สมุบาญชี ผู้จะส่งผู้ร้าย และยังหมีได้ส่ง
ผู้ร้ายนั้น ให้จำมันไว้หน้าคุกก่อน”⁶

หากเมื่อพิจารณาให้ดีแล้ว จะพบกฎเกณฑ์บางอย่างที่ทำให้ “โจร” และ “ผู้ร้าย” มีความ
แตกต่างกัน กล่าวคือ ในมาตราที่ 2 กล่าวว่า “ผู้ร้ายปล้นสดมลักทรัพย์สิ่งใดๆ” ในมาตราที่ 41
กล่าวว่า “ผู้ร้ายลักไฟรฟ้าข้าคนข้างม้า” และ “ถ้าโจรขัดพวกปล้นสดม” จะเห็นได้ว่า คำว่า “โจร”
ถูกใช้กับลักษณะการปล้นเท่านั้น ในขณะที่ “ผู้ร้าย” มีการใช้ครอบคลุมทั้งความหมายในการลัก
ทรัพย์ การปล้นและการกระทำผิดอื่นๆ เมื่อเป็นดังนี้อาจกล่าวได้ว่า คำว่า “โจร” และ “ผู้ร้าย” ใน
พระไอยการลักษณะโจร มีความหมายใกล้เคียงกันมาก แตกต่างกันตรงที่ “ผู้ร้าย” มีความหมาย
ครอบคลุมการกระทำผิดมากกว่า แต่ “โจร” มีความหมายในทางปล้นเท่านั้น หรืออาจกล่าว
ได้ว่า “โจร” ทุกคนคือ “ผู้ร้าย” ขณะที่ “ผู้ร้าย” ทุกคนอาจไม่ใช่ผู้ที่ถูกจัดอยู่ในความหมายของ
“โจร” ก็ได้ เช่น การลักทรัพย์ เป็นต้น ซึ่งในพระราชกำหนดเก่าที่เป็นกฎหมายเดิมมาตั้งแต่สมัย
อยุธยาที่มีความหมายที่ซ้อนทับในลักษณะเดียวกัน⁷ และการให้ความหมายของรัฐผ่านข้อ
กฎหมายดังกล่าว ก็ปรากฏเรื่อยมาตลอดสมัยของการใช้กฎหมายตราสามดวง คือการปล้นจะเป็น
พฤติกรรมของ “โจร” เท่านั้น ส่วนคำว่า “ผู้ร้าย” ก็เป็นลักษณะของผู้ที่กระทำผิดอื่นๆ และอาจ
รวมถึงพฤติกรรมการปล้นด้วย เช่น ในหลักฐานของรัฐจำนวนมากจะพบคำว่า โจรปล้น ในการ
เรียกกลุ่มคนตั้งแต่ 1- 2 คนขึ้นไปกระทำการตั้งตั้ง เข้าประทุษร้ายต่อทรัพย์สินและชีวิต ขณะที่ใน
บางหลักฐานอาจพบคำว่า ผู้ร้ายปล้นลักทรัพย์ ซึ่งการที่รัฐเลือกใช้คำว่า ผู้ร้าย ก็เพราะว่ามี
พฤติกรรมแบบอื่นที่ไม่ถูกจัดว่าเป็นการปล้นรวมอยู่ด้วยนั่นก็คือ การลักทรัพย์ แต่ก็จัดอยู่ใน
ความหมายของ “ผู้ร้าย” ทั้งหมดนั่นเอง

อย่างไรก็ตามที่อธิบายมาทั้งหมดก็เพื่อจะชี้ให้เห็นว่า ไม่ว่าจะ เป็น “โจร” หรือ “ผู้ร้าย”
ภายใต้เพดานความคิดของกฎหมายตราสามดวง ก็คือผู้ที่กระทำผิดเท่านั้น สะท้อนสภาพสังคมที่มี
ลักษณะไม่ซับซ้อน ความเข้าใจในผู้ที่กระทำผิด ก็คือผู้ที่กระทำผิดเท่านั้น ไม่มี
ภาพลักษณ์อื่นมาปะปนเหมือนในสมัยต่อมา ที่รัฐและสังคมมองเห็นและเข้าใจ “โจร” ในภาพของ
ผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นอีกด้วย

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 239- 240.

⁷ กฎหมายตราสามดวง เล่ม 4 (กรุงเทพฯ: ครุสภา, 2537), หน้า 293- 354.

2.2 การรับรู้คำว่า “โจร”

ในการศึกษาประวัติศาสตร์นั้น ผู้ศึกษาสามารถพิจารณาข้อมูล เพื่อสะท้อนความเคลื่อนไหวการเจริญเติบโตของการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ภาพสะท้อนอันเกิดจากข้อมูลที่ปรากฏในหลักฐานผ่านการวิเคราะห์ตีความของนักประวัติศาสตร์นี้เอง ที่ทำให้ภาพในอดีตเกิดขึ้น และมีความเชื่อมโยงต่อเนื่องกับเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในภายหลัง สามารถให้คำตอบต่อคำถามอันเกี่ยวกับเหตุและผลของเรื่องราวต่างๆ ได้

การพิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงความหมายของคำศัพท์คำว่า “โจร” ก็เช่นกัน เมื่อจะมุ่งศึกษา “โจร” ก็ควรที่จะชี้ให้เห็นถึงพัฒนาการของความหมาย ที่จะสะท้อนสภาพของบริบทผ่านการรับรู้ ความเข้าใจ “โจร” (ในแง่ของการเป็นคำเรียกหรือคำศัพท์) ของคนในสังคม ซึ่งข้างต้นได้พยายามสืบหาการปรากฏของคำว่า “โจร” ไว้บ้างแล้ว แต่ด้วยเหตุผลของงานทางประวัติศาสตร์ที่ต้องวางอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลที่เป็นลายลักษณ์อักษรเป็นสำคัญ ข้อจำกัดดังกล่าว ทำให้ผู้เขียนได้เริ่มต้นเพียงที่กฎหมายตราสามดวงเท่านั้น และยังเพื่อสะท้อนมุมมองของรัฐที่มีต่อโจรด้วย

2.2.1 การรับรู้ความหมาย “โจร” จากกฎหมายตราสามดวงถึงรัชสมัยรัชกาลที่ 5

การให้ความหมายของ “โจร” ในกฎหมายตราสามดวงดังที่กล่าวไว้ข้างต้น จะพบว่าแม้จะมีคำศัพท์คำว่า “ผู้ร้าย” ที่มีความหมายใกล้เคียงกัน แต่ความหมายที่พบบนนั้นก็บ่งบอกนัยสำคัญของความไม่สลับซับซ้อนของสภาพของสังคมในขณะนั้น โจรและผู้ร้ายก็คือผู้ที่กระทำความผิดและกฎหมายต้องการนำตัวไปลงโทษ เป็นสัญลักษณ์ของความไม่ดีไม่ถูกต้องแต่เพียงเท่านี้

ในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ตอนที่ว่าด้วย เรื่องรบพม่าเมืองกาญจนบุรี กล่าวถึง การรบที่เมืองกาญจนบุรีของสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคลกับทัพพม่า มีการแต่งกองโจรออกไปคอยซุ่มดักโจมตีกองลำเลียงทัพพม่า แม่ทัพพม่าได้กราบทูลพระเจ้าอังวะมีใจความตอนหนึ่งว่า

“จะตีเมืองไทยนั้นให้ได้เหลือกำลัง ทั้งกองโจรไทยก็มา
ซุ่มสกัดตีดัดลำเลียงเสบียงอาหารซึ่งจะส่งกันก็ขัดสน ทัพพลก็อด
อยากถอยกำลังลงทุกวัน...”⁸

ยุทธวิธีทางทหารแบบกองโจร เป็นการปฏิบัติการทางทหารที่สำคัญในการรบเพื่อแอบซุ่มซ่อน โจมตีกองกำลังหรือกองเสบียงแบบไม่ให้รู้ตัว การแอบซุ่มซ่อนโจมตีนี้เองที่ทำให้คำว่า “โจร”

⁸ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 (กรุงเทพฯ: คุรุสภา, 2526), หน้า 72.

ถูกเลือกหยิบมาใช้เพื่อเรียกกองกำลังนี้ เพราะถ้าหากว่าการทำยุทธหัตถีของแม่ทัพหรือการร่วมทัพเข้าประจัญบานกับอริราชศัตรู คือการรบแบบมีเกียรติภูมิ สมศักดิ์ศรีกันทั้งสองฝ่ายแล้ว การลอบทำร้ายข้าศึก ซึ่งแม้จะมีความสำคัญ แต่คู่สงครามอาจมองเห็นในทางตรงกันข้าม คือเป็นการกระทำที่ไม่น่ายกย่อง เช่นเดียวกันกับเรื่องพงศาวดารฉนวน ที่กล่าวถึง “อ้ายอยากเป็นโจรป่าอยู่แดนเมืองกุยเถิน” รวบรวมสมัครพรรคพวกเข้าตีเมืองเว้ได้ในที่สุด เพราะขุนนางคอร์รัปชั่นและรับราชการบนความอยุติธรรม⁹ ฉะนั้นจะเห็นได้ว่า ความหมายเฉพาะของคำว่า “โจร” ถูกตีความว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดีและรับรู้กันในวงกว้าง

พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชปรากฏคำว่า “ผู้ร้าย” ระบุว่า “ตั้งแต่สมเด็จพระราชาได้เป็นใหญ่ เมืองเขมรก็มาขึ้นไทยแต่ฝ่ายเดียว อยู่มาผู้ร้ายฆ่านักองธรรมผู้เป็นมหาอุปราชตาย”¹⁰ แม้ในพระราชพงศาวดารนี้จะไม่มีการละเลยคำว่าผู้ร้ายเป็นใคร กระทำการอย่างไร แต่เราสามารถรับรู้ได้ว่าผู้ร้ายเป็นคนไม่ดี การตายของนักองธรรมมิใช่การตายในสนามรบหรือการเจ็บไข้ได้ป่วย แต่เป็นการถูกลอบปลงพระชนม์ การลักลอบนี้เองที่บ่งบอกถึงการแอบกระทำในขณะที่อีกฝ่ายมิได้รับรู้ ไร้ซึ่งความกล้าหาญ ดังนั้น “ผู้ร้าย” ยังคงถูกให้ความหมาย ที่มีกรอบความคิดของการเป็นคนที่ไม่ดีอยู่ หรืออีกตัวอย่างหนึ่งคือ ในประชุมพงศาวดารภาคที่ 67 ในรัชกาลที่ 3 มีข้อความกล่าวว่า “กระปือเกวียน ขององค์ทองด้วงเข้ามาถึงแขวงเมืองชะเชิงเทรแล้ว โปรดเกล้าฯ ให้ส่งบุตรภรรยาทาสชายหญิงเข้ามา ณ กรุงเทพให้สิ้น แต่กระปือเกวียนของครอบครัวองค์ทองด้วงนั้น เจ้าองค์ด้วงให้ป่าพิทักษ์รักษาไว้ ณ เมืองชะเชิงเทรานั้น ให้หลวงยกบัตรกรมการตรวจตราดูแล อย่าให้โจรผู้ร้ายลักเกวียน กระปือขององค์ด้วงไปได้...”¹¹

ภาพสะท้อนที่ได้จากการวิเคราะห์ข้างต้น เป็นภาพสะท้อนของสังคมในประเด็นที่ไม่มีความสลับซับซ้อน เช่นเดียวกับภาพที่ปรากฏออกมาภายใต้การพิจารณาผ่านกฎหมายตราสามดวง โจรและผู้ร้ายคือ คนไม่ดี ไม่มีศีลธรรม¹²

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 33- 35.

¹⁰ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 (กรุงเทพฯ: คุรุสภา, 2526), หน้า 63.

¹¹ ประชุมพงศาวดาร ภาค 67 จดหมายเหตุเกี่ยวกับเขมรและญวน รัชกาลที่ 3. พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ คุณหญิงคำดี ยมาภัยวงศ์พิพัฒน์ ต.จ.รัตน.ว.ป.ร.4

¹² ในสมัยดังกล่าว การบันทึกเหตุการณ์ เรื่องราวระดับชุมชน ชาวบ้านนั้น รัฐยังมีได้ตระหนักถึงมากนัก เงื่อนไขดังกล่าวทำให้ผู้เขียนจำเป็นและสนใจที่วิเคราะห์ผ่านมุมมองรัฐเป็นหลัก เพราะด้วยเจตจำนงและความปรารถนาที่ผู้เขียนต้องการเรียงลำดับภาพสังคมอันเกิดจากการตีความหมายของ “โจร” อันเป็นความเข้าใจเบื้องต้นถึงความเกี่ยวเนื่องในเนื้อหาต่อไป

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 สมเด็จพระยามะยาดำรงราชานุภาพทรงนิพนธ์ เรื่องสนทนากับผู้ร้ายปล้น ซึ่งปัจจุบันถูกรวบรวมไว้ในประชุมพระนิพนธ์เบ็ดเตล็ด โดยสืบเนื่องมาจากในเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2446 ได้มีการจับกุมผู้ที่กระทำการปล้นฝูงควายในแขวงปทุมธานี และยังก่อคดีปล้นที่เมืองสุพรรณบุรีอีก หลังเสร็จสิ้นการพิจารณาพิพากษาแล้ว ก็ได้มีการนำโจรดังกล่าวมาซักถามถึงรายละเอียดต่างๆ แล้วทำการจดบันทึกไว้¹³ หลักฐานดังกล่าวได้แสดงความเชื่อมโยงของคำว่า “ผู้ร้าย” กับคำศัพท์อื่นอีก ดังคำให้การของผู้ร้ายปล้นตอนหนึ่งความว่า

“...พวกผู้ร้ายไม่เรียกกันเองว่าผู้ร้าย เรียกกันว่านักเลง คนที่เรียกกันว่านักเลง เป็นอันเข้าใจกันว่าเป็นคนเข้าใจการปล้นสะดม หรือมิฉะนั้นก็เป็นคนลักโคกระบือ หรือเป็นผู้รู้เห็นเป็นใจกัน ช่วยรับซื้อโคกระบือที่ลักไปเป็นต้น จึงเรียกกันว่านักเลง เป็นอันเข้าใจว่าเป็นคนชนิดนี้ทั้งนั้น”¹⁴

จากหลักฐานข้างต้นปรากฏคำว่า “นักเลง” ที่ถูกให้ความหมายหรือเข้าใจกันในคนหมู่นึงว่า เป็นผู้ร้ายที่ปล้น ลักโค กระบือ หรือมีส่วนรู้เห็นกับการกระทำที่ผิดกฎหมาย จะเห็นได้ว่าในระยะเวลาที่ผ่านมา จนถึงสมัยที่สมเด็จพระยามะยาดำรงราชานุภาพทรงจดบันทึกคำให้การเรื่องสนทนากับผู้ร้ายปล้นเมื่อปี พ.ศ.2446 นั้น ได้ปรากฏการพัฒนาของสังคม ในแง่การเติบโตที่มีความสลับซับซ้อนมากขึ้น ความหมายของ “โจรผู้ร้าย” ได้กระจายไปซ้อนทับกับความหมายของ “นักเลง” สิ่งที่เกิดขึ้นดังกล่าวมิได้มีหมายความว่า ในสังคมเริ่มมี “นักเลง” ขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ.2446 แต่ด้วยเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ที่การค้นคว้าและรายงาน จะต้องอ้างอิงถึงข้อมูลที่เป็นลายลักษณ์อักษร และข้อมูลที่เป็นลายลักษณ์อักษรที่สามารถอธิบาย เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่าง “นักเลง” กับ “โจร” “ผู้ร้าย” เท่าที่ค้นพบขึ้นแรกก็คือ คำให้การของโจรปล้นในปี พ.ศ.2446 นั้นเอง ร่องรอยที่แสดงถึงการมี “นักเลง” อยู่ก่อนหน้าปี พ.ศ.2446 ก็คือ การให้ความหมายของ “นักเลง” ว่าเป็นผู้ที่รักที่ชอบอะไรเป็นอย่างไรไป ที่สุนทรภู่ประพันธ์ไว้ในรำพันพิลาปว่า “นักเลงกลอนนอนฝันเป็นสันดาน” หรือ “ชาตินักเลงอดเพลงไม่ได้”¹⁵ หรือในจดหมายเหตุรัชกาลที่ 2

¹³ สมเด็จพระยามะยาดำรงราชานุภาพ, **ประชุมพระนิพนธ์เบ็ดเตล็ด** (กรุงเทพฯ: ครุสภา, 2504), หน้า 272.

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 273.

¹⁵ สุนทรภู่, **รำพันพิลาป**, อ้างถึงใน **ขุนวิจิตรมาตรา, เด็กลองบางหลวง เล่ม 1** (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สารคดี, 2540), หน้า 277.

จ.ศ.1173 (พ.ศ.2354) ได้กล่าวถึง นายทองอยู่เอาปืนรongsongไปจำหน่ายกับนายคุ้มบ่าวท่านพระยามหานคร เอกสารชิ้นนี้ยังได้บรรยายละเอียดเกี่ยวกับนายคุ้มว่า “นายคุ้มคนนี้อายุ 50 ปีเศษเพนนักเลง เหนท่านพระยามหานครใช้สอยเพนผู้คืออยู่”¹⁶ เป็นต้น

การทับซ้อนกันของความเข้าใจต่อความหมายของคำว่า “นักเลง” ยังปรากฏอีกเมื่อนักเลงทั้งหลายในท้องถิ่นยกฐานะของนักเลงผู้หนึ่งให้มีบทบาทเป็นหัวหน้าและเรียกบุคคลผู้นั้นว่า “นักเลงโต” เสฐียรโกเศศ ได้อธิบายอีกความหมายหนึ่งของ “นักเลงโต” ไว้ว่าคนเก่ง คนเข้มแข็ง มีความชำนาญไม่แพ้ใคร เป็นผู้มีความใจกว้าง กล้าได้กล้าเสียและมีเพื่อนฝูงมาก¹⁷

ในช่วงเวลาที่เปลี่ยนไป ความหมายของ “โจร” “ผู้ร้าย” ได้ไปผูกพัน เกี่ยวโยงกับความหมายของ “นักเลง” ทั้งในมิติของความดี ความถูกต้อง และความไม่ดี ความไม่ถูกต้อง สะท้อนภาพสังคมที่เติบโตและซับซ้อนมากขึ้น การอธิบายข้างต้นก็เพื่อทำความเข้าใจถึงบรรยากาศของสังคม ที่รับรู้ในความหมายของ “โจร” และ “นักเลง” ว่ามีความซ้อนทับ เคลือบแคลงกันอยู่ ซึ่งสภาวะดังกล่าวนี้ มีผลกระทบโดยตรงกับ ความอยู่รอดของ “โจร” ซึ่งจะอธิบายในบทที่ 4 ต่อไป

2.3 ลักษณะร่วมของพฤติกรรม “โจร”

2.3.1 การพนันและสิ่งเสพติด

การพักผ่อนหย่อนใจของราษฎร ชาวนา ในสังคมชนบท เมื่อมีเวลาจากการประกอบอาชีพหรือว่างจากการทำนา ซึ่งมีด้วยกัน 2 ระยะเวลาคือหลังจากไถหว่าน ปักดำ ช่วงนี้ก็ไม่ต้องทำงานอะไรหนักเพียงแค่บำรุงรักษา ระวังสัตว์ แมลง วัชพืชต่างๆ เท่านั้น รอจนกว่าต้นข้าวจะออกรวง อีกระยะหนึ่งก็คือ หลังจากเก็บเกี่ยวข้าวเข้ายุ้งฉางแล้ว ชาวบ้านมักจะซ่อมแซมสิ่งต่างๆ ที่ทรุดโทรม เช่น บ้าน ศาลา ถนนหรือจัดงานบุญต่างๆได้แก่ งานบวช งานแต่งงาน งานขึ้นเรือนใหม่ เป็นต้น¹⁸

นอกจากการใช้เวลาว่างดังกล่าวแล้ว ยังมีสิ่งที่ยิยมและสร้างความสำเร็จในการพักผ่อนให้แก่ชาวบ้านอีก คือ อบายมุขต่างๆ อันได้แก่ การพนันบ่อนเบี้ย เสพฝิ่น ดื่มสุรา ฯลฯ ซึ่งส่วนใหญ่ มักจะเป็นผู้ชาย

ในสมัยสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 ทรงมีการห้ามปรามการเล่นพนันบางชนิด คือ การออกกฎหมายห้ามการเล่นชนไก่และกวดปลา ซึ่งเป็นการทรมานสัตว์ และหากพบว่ามีผู้ใดฝ่าฝืน ก็ให้ลงพระราชอาญา เสียสามมก (90 ที) แล้วเอากรงนกขวิดปลาคาแขวนคอ ประจำ

¹⁶ จดหมายเหตุรัชกาลที่ 2 จ.ศ.1173 พิมพ์ในงานวันพระราชสมภพครบ 203 ปี 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2514, หน้า 35.

¹⁷ เสฐียรโกเศศ, *ฟื้นความหลัง* (พระนคร: ศึกษิตสยาม, 2510), หน้า 143.

¹⁸ เสฐียรโกเศศ, *ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน* (พระนคร: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, 2510), หน้า 111- 113.

คอประจํารอบตลาดสามวัน¹⁹ แม้ว่าจะมีการออกกฎหมายห้ามการเล่นพนันชนิดนี้ แต่ก็ปรากฏว่ามีผู้ลักลอบเล่นอยู่ทั่วไป จนเมื่อมีการเก็บภาษีอากรบ่อนเบี้ย การพนันจึงเป็นสิ่งที่ชอบด้วยกฎหมายและพบว่ามีการติดพนันกันเป็นจำนวนมาก ราชทูตแอสซิส ได้กล่าวถึงจำนวนบ่อนการพนันที่ตั้งอยู่ตามแพในกรุงเทพฯ ว่ามีจำนวนกว่า 300 โรง เมื่อแปลจำนวนและความสำคัญลง ราชฎานิยมเดินทางโดยอาศัยถนนมากขึ้น คนตั้งบ่อนก็ย้ายไปอยู่ตามริมถนนด้วยเช่นกัน²⁰

ราชฎาที่เล่นการพนันก็มักจะมีนิสัยสุพัน สะท้อนได้จากวรรณกรรมต่างๆ ที่แสดงภาพความทุมเทพรัยสิน เพื่อเล่นพนันจนหมดตัว เช่น ในสุภาษิตสอนหญิงที่กล่าวถึง ผู้ชายที่สตรีไม่ควรจะอยู่กับันันท์สามี ภรรยา คือ

เพราะมีตัวชั่วไปจึงได้ยาก	แสนลำบากบอหนักอย่ามักหลง
บ้างเล่นเบี้ยเสียถั่วมัดทะนง	หน้อยก็คงจํานำเขาร้าไป
มีข้าวของเคยผูกให้ลูกเต้า	ก็เบียดเอาสิ้นสุดหาหยุดไม่
ลงันว่าผ้าผอนท่อนสไบ	เอาไปไขว้เล่นไปจนไซโทรม ²¹

หรือภาพการสิ้นเนื้อประดาตัวในคำพังเพยเปรียบเทียบที่ว่า “ไปสุพรรณ 2- 3 วันก็รวย ขาไปชี้ม้า ขามาชี้ต้นกล้วย”²² คือเล่นพนันจนหมดตัวไม่มีแม้กระทั่งม้าเพื่อเดินทางกลับ

การหวังกำไรจากการเล่นพนันเพื่อฟื้นฟูสภาพเศรษฐกิจของครอบครัว บางครั้งจากการเสียพนันส่งผลกระทบต่อให้มีความยากจนลงไปอีก สะท้อนภาพได้จากนิราศเมืองสุพรรณดังนี้

ที่กลางคนจนจิตคิดยอกย้อน	เข้าโรงบ่อนเบี้ยถั่วเล่นพัพพัน
ลงจํานำทำดินจนสิ้นท่า	กะโหลกกะลาล่อนเลี่ยนทั้งเขียนัน
เพราะเมียดหัวหัวหมาไม่ทัน	ทะเลาะกันคำข้าวเพราะข้าวแพง ²³

¹⁹ อมรา ชันอาสา, **สภาพสังคมไทย: ศึกษาจากงานราชทัณฑ์ระหว่าง พ.ศ.2433- 2476** (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2525), หน้า 18.

²⁰ ชัย เรื่องศิลป์, **ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ.2325- 2453** (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2500), หน้า 212.

²¹ สุนทรภู่, **ลักษณะวงศ์และสุภาษิตสอนสตรี** (พระนคร: โรงพิมพ์สามมิต, 2514), หน้า 197.

²² มนัส โอภากุล, “สุพรรณเป็นเมืองใจ เมืองคนดูจริงหรือ” **ศิลปวัฒนธรรม** 18,7 (พฤษภาคม 2540): 92.

²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 92.

ผู้จำเรื่องราวในอดีตร่วมสมัยได้เล่าให้ฟังอีกว่า นักเลงโตบางคนแต่ก่อนเป็นคนดี แต่พอยากจนลง เนื่องจากการเล่นพนันจนหมดตัว จึงคิดหากินในทางทุจริต²⁴

การพนันกับโจรมีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพเคยปรารภไว้ว่า “ทุกวันนี้รัฐบาลคิดจะเลิกบ่อนเบี้ยอันเป็นเหตุฉิบหายของมหาชน และเป็นเหตุให้เกิดโจรผู้ร้าย”²⁵ นอกจากการพนันแล้ว การสูบฝิ่นก็เป็นอีกพฤติกรรมหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับโจรเช่นกัน ดังคำให้การของโจรปล้นคนหนึ่ง ที่มักจะใช้ชีวิตอยู่กับการพนันและการสูบฝิ่น ความว่า

คนสูบฝิ่นกินสุรานั้น ย่อมไปเที่ยวสูบฝิ่นกินสุรา ตามโรงฝิ่น โรงสุรา สูบฝิ่นกินสุราร่วมกับคนที่เป็นนักเลงอยู่แล้วเนืองๆ เมื่อพบปะมีนเมาด้วยกันบ่อยๆ เข้า ก็เลยชอบพอเป็นเพื่อนสาบาน ให้พวกนักเลงชักพาไปจนกลายเป็นนักเลงไปด้วย
คนเล่นเบี้ยนั้น เพราะเล่นเบี้ยเสียทรัพย์แล้วยังไม่รู้สิ้นความอยาก จึงหันลงไปเป็นนักเลง โดยประสงค์จะหาทรัพย์มาเล่นเบี้ย²⁶

(คำตอบการไต่สวนของผู้ร้ายปล้นคนหนึ่งที่เรียกตัวเองว่า “นักเลง”)

การสูบฝิ่นมีมานานแล้ว เป็นแหล่งพบปะสังสรรค์ของเหล่าโจร บางครั้งการชักชวนให้ออกทำการปล้นก็เริ่มต้นที่วงสูบฝิ่นนี้เอง ดังตัวอย่างในคำสารภาพของอ้ายจู้ย ที่ก่อคดีปล้นบ้านนายอิน ความว่า “อ้ายจู้ยไปหาอ้ายทิมเหนอ้ออ้ายเงินเนี้ยว อ้ายพุด อ้ายข้าง อ้ายปลอด อ้ายฉายอยู่ที่เรือนอ้ายทิม อ้ายจู้ยกับอ้ายเงินเนี้ยว อ้ายพุด อ้ายข้าง อ้ายปลอด อ้ายฉาย พวกกันนอนสูบฝิ่นอยู่ที่ท้ายเรือนอ้ายทิมจนเวลายามเสศ”²⁷ และได้ปรึกษาจะปล้นบ้านนายอินในวันนั้นนั่นเอง

บ่อนการพนันและโรงฝิ่น มักจะตั้งอยู่บริเวณเดียวกันคือ ที่ตลาดหรือทางแยกในหมู่บ้านซึ่งส่วนใหญ่จะมีโรงรับจำนำตั้งอยู่ด้วย ทำให้โจรสามารถจำหน่ายของกลางที่ได้มาจากการปล้นหรือ

²⁴ สัมภาษณ์ นางศิริ ภูน้อย, บ้านเลขที่ 71 หมู่ 5 ตำบลวัดวัง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, 12 พฤศจิกายน พ.ศ.2521, อ้างถึงใน สุวิทย์ ไททยวัฒน์, **วิวัฒนาการเศรษฐกิจชนบทภาคกลางของประเทศไทยระหว่าง พ.ศ.2394- 2475** (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522), หน้า 150.

²⁵ หจข. ร.5 ม.2.11/ 12 เรื่องรายงานการประชุมเทศบาล ร.ศ.124 เอกสารลงวันที่ 15 กันยายน ร.ศ.124- 15 กันยายน ร.ศ.129.

²⁶ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, **ประชุมพระนิพนธ์เบ็ดเตล็ด**, หน้า 278.

²⁷ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 4, หน้า 281- 283.

ลักษณะมิใช่ให้แก่โรงรับจำนำได้โดยสะดวก และ“เงินที่ได้มาในการปล้นสดมภ์หรือไปทำโจรกรรม
 ใดๆ ไม่เห็นใช้ในการอื่น นอกจากเป็นการกินกับเล่นสองอย่างนี้ ถ้าผู้ร้ายมีเงินติดตัวก็เที่ยว
 เตรี่เลี้ยงดูกันไป และเล่นเบี้ยไปจนกระทั่งหมดเงิน”²⁸ “ในไม่ช้าก็พบว่าตัวเองจะต้องหาแหล่งที่ทำ
 อาชญากรรมต่อไป”²⁹ คือหมดตัวและต้องวางแผนหาปล้นเจ้าทรัพย์ ร้าน หรือโรงเรียนแห่งใหม่
 ต่อไป

การพิจารณาการเปิดโรงรับจำนำแห่งใหม่ จึงต้องมีการตรวจประวัติของเจ้าของ เพื่อลด
 ปัญหาการถ่ายเทของกลาง เช่น ในกรณีการยื่นเรื่องขอเปิดโรงรับจำนำแห่งใหม่ของเงินม้าอิว ใน
 ตำบลริมบ่อน พระราชวังหลัง เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ร.ศ.120 (พ.ศ.2445) พระยาอินทราธิบตีสีห
 ราชรองเมือง ไม่ออกใบอนุญาตให้โดยมีเหตุผลว่า “ได้ตรวจดูรายชื่อโรงรับจำนำมีชื่อเงินม้าอิว
 เป็นโรงจำนำเก่า หมายความว่า เป็นคนเคยรับของคนร้ายไม่ควรออกใบอนุญาตให้”³⁰ เป็นต้น เมื่อ
 โรงฝิ่นมักจะเป็นที่ช่องสุ่มของโจร ดังนั้นจะพบว่าหากเจ้าหน้าที่ต้องจะจับกุมตัวผู้กระทำผิดในคดี
 ต่างๆ ก็จะมาสุ่มสกัดจับโจรผู้ร้ายที่โรงฝิ่นนี้เอง³¹ ในอำเภอเชียงราก เมืองปทุมธานี ได้สำรวจและ
 รวบรวมสถิติผู้ติดฝิ่น และผู้ที่เคยกระทำผิดและรับพระราชอาญามาแล้วดังตารางที่ 2.2

ขุนชำนาญรักษาราชการได้รายงานหลังจากสำรวจข้อมูลดังตารางที่ 2.2 ว่า “ในท้องที่นี้มี
 คนนิสโย อันชั่วมักประพฤติตัวเป็นคนพาล แลมักจะไม่ค่อยประกอบอาชีพโดยสุจริต คิดแต่การ
 ทุกจริตเป็นเบื้องต้น”³²

ความคิดเห็นดังกล่าวกับเนื้อหาในตารางที่ 2.2 สะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้นและมีความ
 เกี่ยวพันกัน คนที่ประพฤติเป็นคนชั่ว คนพาล แสดงอยู่ในตารางที่เลือกจะเก็บสถิติจำนวนผู้ติดฝิ่น
 และผู้เคยต้องโทษ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า “โจร” มีลักษณะร่วมกันกับการพนันและสิ่งเสพติดอย่าง
 ใกล้ชิด ระบายมุขทั้ง 2 อย่างมีส่วนอย่างมากที่ทำให้เกิดโจรขึ้นในสังคม

สถาบันวิทยบริการ จพาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²⁸ สมเด็จพระยาตำราจาราชาอนุภาพ, **ประชุมพระนิพนธ์เบ็ดเตล็ด**, หน้า 320.

²⁹ เดวิด บรูซ จอห์นสัน, **สังคมชนบทและภาคเศรษฐกิจข้าวของไทย พ.ศ.2423- 2473**, แปลโดย
 พรภิรมย์ เขียมธรรม (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2503), หน้า 130- 131.

³⁰ หจข. ร.5 น.1.1/ 182 (465) เรื่อง หนังสือเสนาบดีกระทรวงนครบาลสั่งการต่างๆ

³¹ หจข. ร.5 น.3.4ข/ 5 เรื่อง ชี้แจงการตรวจสอบราชการตามท้องที่เมืองนนทบุรี เอกสารลงวันที่ 21
 กันยายน ร.ศ.127.

³² เรื่องเดียวกัน

ตารางที่ 2.2
แสดงจำนวนคนที่ติดฝิ่นและผู้ที่เคยรับพระอาญามาแล้ว
ในท้องที่อำเภอเชียงราก เมืองประทุมธานี ร.ศ.128³³(พ.ศ.2453)

ที่	ตำบล	จำนวนคน เสพยาฝิ่นติด	จำนวนคน ที่ต้องรับพระอาญามาแล้ว	รวม
1	บ้านพร้าวฝั่งใต้	2	2	4
2	บ้านท้องคู้ง	1	-	1
3	บ้านกระแซงมอญ	1	6	7
4	สี่แยกเชียงราก	6	-	6
5	บางพูด	12	10	22
6	สวนพริกไทย	4	1	5
7	บ้านมะขาม	5	2	7
8	บ้านกลาง	6	3	9
9	บ้านโพเหนือฝั่งใต้	9	1	10
10	บางหลวงฝั่งเหนือ	8	4	12
11	บางหลวงฝั่งใต้	3	1	4
12	คูบางหลวง	2	3	5
13	คูขวาง	2	2	4
รวม		61	35	96

2.3.2 ไสยศาสตร์ เครื่องราง ของขลัง

ความเชื่อถือ ศรัทธา โชคลาง ไสยศาสตร์ ปราภฏการณ์เหนือธรรมชาติต่างๆ นับได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งที่หลอมรวมกับสังคม ไม่ว่าจะประกอบกิจกรรมใดๆ ก็มักจะพบว่ามีการทำพิธีต่างๆ เช่น ในการสงครามตั้งแต่สมัยอยุธยา จะต้องอาศัยโหรมาทำนายทายทักผลการรบ การกระทำใดๆ ที่มีความสำคัญจะกระทำหลังจากที่ได้มีการประชุมปรึกษาบรรดาโหรซึ่งร่วมอยู่ในกองทัพแล้วเท่านั้น และหากทำนายผิดโหรผู้นั้นจะต้องได้รับโทษ³⁴

³³ หจข. ร.5 น.1.4/2 (10) เรื่องรายงานประจำปี ร.ศ.126- 27 เมษายน ร.ศ.129.

³⁴ ควอริช เวลส์, การปกครองและบริหารของไทยสมัยโบราณ, แปลโดย กาญจณี สมเกียรติกุล และยุพา ชมจันทร์ (กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2519), หน้า 246.

ในระดับชาวบ้าน ความเชื่อในพิธีกรรม ไสยศาสตร์ต่างๆ ได้ซึมซับกลายเป็นวิถีชีวิต ประเพณีที่สำคัญและเกี่ยวข้องกับดำรงชีวิต เช่น ก่อนการเริ่มทำนาจะมีพิธีแรกนา คือ ชาวนา จะตั้งศาลพระภูมิหรือศาลเพียงตาในพื้นที่นา จากนั้นก็ถวายเครื่องบูชาและกล่าวถ้อยคำขอพร ให้การทำนาได้ผลบริบูรณ์³⁵ และจะประกอบพิธีนี้อีกครั้งก่อนที่จะลงมือปักดำ

หลังจากที่ข้าวตั้งท้องออกรวงแล้ว ชาวนาจะมีพิธีบูชาพระแม่โพสพโดยถวายเครื่องเช่น สังววย จากนั้นจะแสรงทำเป็นแต่งตัวให้กับต้นข้าว ประพรมน้ำมันหอมเมื่อเสร็จพิธีจะมีการกล่าว รับขวัญพระแม่โพสพที่เริ่มตั้งครรภ และขอพรให้ข้าวเจริญงอกงามปราศจากอุปสรรคอันตราย ใดๆ³⁶

พิธีกรรม ความเชื่อต่างๆ เป็นการแสวงหาเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของราษฎรทั่วไปรวมถึงในการออกติดตาม จับกุมโจรของเจ้าหน้าที่บางคน ก็ยังนำเครื่องรางติดตัวไปด้วยดังเช่น พล.ต.ต.ขุน พันธรักษ์ราชเดช³⁷ เป็นต้น ลักษณะความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์เช่นนี้ เป็นความสนใจของสังคมทุกชนชั้น โจรก็ได้ซึมซับวิถีของความศรัทธาในพลังเหนือธรรมชาติ ที่จะบำรุงคุ้มครองตนให้มีโชค และอยู่รอดปลอดภัยไปด้วย

ความเชื่อ ความศรัทธาในเครื่องรางของขลังและพิธีบวงสรวงต่างๆ เป็นสิ่งที่ไ้ใจให้ ความสำคัญและเคร่งครัดเป็นอย่างมาก ซึ่งส่วนใหญ่พระสงฆ์จะเป็นผู้ปลุกเสกให้ อีกทั้งยังต้องมี กฎระเบียบให้ปฏิบัติ เพื่อหวังให้ความศักดิ์สิทธิ์อยู่คุ้มครองตลอดไป เช่น ไม่ลอดไม้ค้ำต้นกล้วย ไม่ลอดผ้าถุง เป็นต้น

เครื่องรางของขลังที่ “โจร” นิยมเก็บไว้ครอบครองอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้อยู่รอด ปลอดภัยแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

เครื่องรางของขลังที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ได้แก่ เม็ดขนุนทองแดง เม็ดหรือฝักมะขามทองแดง เม็ดหรือฝักกระถินเทศทองแดง สะตือทองแดง เม็ดหรือลูกประดู่ทองแดง เม็ดสะบ้าทองแดง ปูทองแดง ปูหิน กระดุกไก่ทองแดง เหล็กไหล เพชรตาแมว เพชรตาหนู เพชรในหิน เขี้ยวหมูตัน เขี้ยวเสือ เขี้ยวหมูหักคานไม้ งาช้างหักคานไม้ (เรียกว่ากำจัดกำจาย) ฯลฯ³⁸

³⁵ เสฐียรโกเศศ, “ชีวิตชาวนา” ประเพณีเบ็ดเตล็ด (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2508), หน้า 135- 138.

³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 54- 156.

³⁷ ทรงพล มากชูชิต, พล.ต.ต.ขุน พันธรักษ์ราชเดช (กรุงเทพฯ: นานาสาส์น), หน้า 9- 66.

³⁸ “เครื่องรางของขลัง” ศิลปวัฒนธรรม 18,7 (พฤษภาคม 2540): 110- 115.

อีกประเภทหนึ่งคือ เครื่องรางของขลังที่มีผู้ปลุกเสก ได้แก่ ตะกรุดหรือกะตุต³⁹ ใช้สำหรับ คล้องผูกคอ ผูกแขน ผูกข้อมือ หรือคาดเอว ผ้าประเจียดสำหรับโพกหัว ผ้าที่ลงคาถา อักขระ เช่น เลื่อยยันต์ หรือธง เป็นต้น หวายคาดเอว มีดหมอ ปลัดขิก หนังก้านเสือ ขี้ผึ้งสีปาก ของเหล่านี้ลง ด้วยเลขยันต์คาถา และอักขระ⁴⁰ นอกจากนั้นยังนิยมสักยันต์ตามร่างกายอีกด้วย

การสักเป็นที่นิยมทั่วไปในหมู่ชายชาวไทย ดังในบทความเรื่อง “Thai Charms the Art of Tattooing” ตีพิมพ์ในปี ค.ศ.1980 (พ.ศ.2523) ได้กล่าวถึงการสักว่า “ถ้าเป็นสมัยเมื่อ 80 ปีก่อน โฉน ชายไทยคนใดมิได้รับการสักให้ปรากฏให้เห็นบนร่างกายแล้ว ชายผู้นั้นจะไม่ได้ได้รับความสนใจ จากสตรีเพศคนใดเลย การสักยังเป็นการยืนยันความกล้าหาญของผู้ชายไทย”⁴¹ และเป็นการแสดง ความเป็นผู้ใหญ่ ความเป็นลูกผู้ชายอย่างเต็มตัว คือ เป็นผู้ที่ได้ผ่านการเผชิญหน้ากับความ เจ็บปวดในครั้งหนึ่งของชีวิตมาแล้ว⁴²

นอกจากนี้การสักยังเป็นการทำเครื่องหมายบุคคลเพื่อแสดงฐานะทางสังคม เช่น การสัก เลกก็เพื่อแสดงสังกัดมูลนายกรมกองใด หรือการสักหน้าผากเพื่อแสดงว่าเป็นคนเคยต้องโทษจำคุก มาก่อน⁴³

การสักจะมีพระภิกษุหรือเกจิอาจารย์เป็นผู้สักให้ ต้องทำตามพิธีการที่มีขึ้นตามลำดับ เริ่ม จากพิธียกครู การลงสัก การปลุกเสก และจบลงด้วยพิธีไหว้ครู เข้าใจว่าโจรจะสักเพื่อให้ปลอดภัย แคล้วคลาดจากภัยอันตรายต่างๆ ที่อาจเกิดได้จากของมีคมและสัตว์ร้ายนานาชนิดหรือที่เรียกว่า

³⁹ “ตะกรุดหรือกะตุตนี้เป็นแผ่นทองคำ ทองแดง ตะกั่ว ดีบุกหรือทองเหลืองสีเหลืองม้วนแบน กว้างยาว ประมาณ 3- 4 นิ้ว ม้วนเข้าเป็นหลอดบรรจุอยู่ในไม้รวก จารึกภาษาบาลี 2- 3 ประโยค มีด้ายสอดไว้ข้างใน สำหรับผูกแขน ผูกข้อมือหรือคาดเอว พระสงฆ์เท่านั้นที่จะทำเครื่องรางชนิดนี้ได้”

Carl bock, *Temples and Elephant: The narrative of a journey of exploration through upper Siam and Lao*, แปลโดย เสถียร พันธรังสี และอัมพร ทีชะระ (กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์, 2529), หน้า 310. และ “เครื่องรางของขลัง” *ศิลปวัฒนธรรม* 18,7 (พฤษภาคม 2540): 110- 115.

⁴⁰ “เครื่องรางของขลัง” *ศิลปวัฒนธรรม*, เรื่องเดียวกัน.

⁴¹ Umemoto, “Thai Charms the Art of Tattooing”, 1980, หน้า 122, อ้างถึงใน สุลักษณ์ และทวิวงศ์ ศรีบุรี, *ลายสักที่พบในภาคกลางของประเทศไทย* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์วิทยาลัย, 2539), หน้า 14-15.

⁴² เรื่องเดียวกัน, หน้า 20.

⁴³ หจข. ร.5 น.1.1/ 277 เรื่อง นายพูนจะพันโทชะจาคู ขอความกรุณาอย่าให้ต้องถูกฟ้องเป็นคนจรจัด เอกสารลงวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 127.

“อยู่ยงคงกระพันชาตรี” นิยมสักเป็นรูปเทพเจ้าที่มีอิทธิฤทธิ์ ได้แก่ พระอิศวร พระพรหม พระนารายณ์ เป็นต้น หรือสักเป็นรูปคล้ายสี่เหลี่ยม และมีอักขระตัวขอมกำกับแล้วลงคาถาอาคม⁴⁴

ในการปล้นหรือทำการโจรกรรมใดๆ มักมีการนำเครื่องราง ของขลังติดตัวมาด้วย เพื่อให้เกิดความฮึกเหิม ความคะนอง จึงปรากฏว่าจะมีการบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (ปลุกของ) และขอให้ช่วยคุ้มครอง ปกป้องให้ปลอดภัย ดังตัวอย่างบทเสภาเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** ตอนนายจันศรคุมโจร ปล้นบ้านขุนศรีวิไชย

ครั้นมาถึงชายไพรไถ่สุพรรณ	ปลงช้างรวมกันอยู่ในป่า
นายจันศรปลุกศาลขึ้นเพียงตา	เอาผ้าขาวลาดดาดเพดาน
ต่างคนเอาประเจียดแลมวงคล	หอกดาบของตนขึ้นบนศาล
เหล่าชาวบัตร์พลีพลีการ	ควหาวนรูปเทียนสว่างตา
ทั้งกระแจะจุนจันทน์น้ำมันหอม	พวกขโมยหอมล้อมอยู่พร้อมหน้า
นายจันศรตั้งนมขึ้นวันทา	ชุมนุมเทวดาทั้งแปดทิศ
พระอิศวรพระนารายณ์และพระพรหม	โคดมโยคีฤาษีสติ
ครูบาอาจารย์ช้านาญฤทธิ	พระจันทร์พระอาทิตย์เรืองฤทธิ
อีกทั้งวิรุฬหวิรุฬหกษัตริย์	กุเวรยักษ์ธรรมาวุธทั้งสี่
เทวดาเดินทางนางธรรณี	ทำวกรูปร่างดีขอทำการ
โอมทรงมหาทรงทุกแหล่งเหล่า	ปลุกขนานเบี่ยงวงที่บนศาล
เมฆมืดหมอกคลุ้มคลุ้มดินดาน	โอมอ่านอาพักซึ่งสุรา
เสกแล้วให้กินคนละที	ใจวับหูฉี่เนื้อหนังหนา
ฤทธิเหล่าเล่นขยับจับสายตา	ต่างตกแต่งกายาไว้ครบตัว ⁴⁵

จากบทเสภาข้างต้น สะท้อนการอาศัยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของโจร เพื่อขอให้ประทานความแข็งแรง ความคุ้มครองให้แคล้วคลาดปลอดภัย โจรยังใช้ประโยชน์จากการศรัทธาต่อขั้นตอนพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ มาปลุกความสามัคคีให้เกิดขึ้นในกลุ่มโจร ให้เกิดความไว้วางใจกันก่อนการปล้น เพราะบางที่พรรคพวกที่ร่วมปล้น อาจเป็นคนต่างถิ่น ไม่รู้จักกันดีพอ พิธีดังกล่าวเริ่มต้นจาก เอาสุรารินลงในกะลา แล้วใส่เกลือลงในกะลาหยิบมือหนึ่ง จากนั้นบรรดาโจรก็จะเอานิ้วมือจุ่มลงในสุรานั้น ต่างคนต่างกล่าวคำสัตย์สาบาน ดังนี้

⁴⁴ สมชาย นิลอาทิ, **สังคมนตรีบวชอิสาน** (มหาสารคาม: ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม วิทยาลัยครูมหาสารคาม, 2526), หน้า 21- 26.

⁴⁵ **เสภาขุนช้างขุนแผนเล่ม 1** (กรุงเทพฯ: องค์การคุรุสภา, 2533), หน้า 29- 30.

ตัวกู้อายุนั้น อยู่บ้านนั้น แขวงเมืองนั้น จะผูกสมัครรักใคร่กับอายุนี บ้านนี้ เมืองนี้ ยึดไปเบื่องนี้และเบื่องหน้า ถ้าไม่ซื้อตรงต่ออายุนี ให้ดาบองครักษ์ และ 7 หมู 8 หมู อย่าแคล้วคอ กูผู้ชั่วอายุนั้น เกลลออายุนีเลย ยึดไปเบื่องนี้เบื่องหน้า รู้สิ่งหนึ่งสิ่งใดทางไกลจะบอกทางไกลจนใจอยู่ รู้ปล้นรู้ปลอกรู้แล้วมิบอกอายุนีผู้เพื่อน ผู้เกลลออายุนั้น พระองค์หนึ่งองค์ใดอย่าได้มาตรัสตัวกู ผู้ชื้ออายุนั้น ผู้เกลลออายุนีนี้ได้เลย ให้ตกนรกหมกไหม้เสมอเถนเทวทัต แสนกัลปอนันตชาตินี้เกิด...⁴⁶

เมื่อกล่าวจบ ก็ยกนิ้วที่จุ่มสุราอยู่ขึ้นป้ายคอหรือแขนเพื่อน ซึ่งหมายความว่า จะให้ขาดตรงนั้นถ้าไม่ซื้อสัตย์ต่อกัน

ในการปล้นแต่ละครั้งถือว่ามีความเสี่ยงสูงมากต่อความปลอดภัยของใจ อาจโดนเจ้าทรัพย์ต่อสู้อ หรือถูกเจ้าหน้าที่จับกุมได้ การซื้อถือโชคกลางจึงเป็นเรื่องที่เคร่งครัดเรื่องหนึ่งในหมู่โจร ก่อนการเข้าปล้นจะมีการทำพิธีบวงสรวงอีกครั้งโดยจะนำอาวูมี ดาบ ปืน และศาสตราวุธอื่นๆ มาสู่มตั้งพียงกันเป็นกระโจม พวกโจรจะนั่งล้อมเป็นวงรอบอาวูมี จากนั้นจะกล่าวถ้อยคำบวงสรวงเทวดา ร้องบอกต่อพระภูมิเจ้าที่ ขอให้กระทำการสำเร็จ จะได้เอาทรัพย์ไปเลี้ยงชีวิต⁴⁷ ถ้าปล้นล้มลงก็เป็นอันว่ายกเลิกการปล้นในครั้งนั้น ถือว่าเป็นกลางบอกเหตุที่ไม่ดี⁴⁸ หรือมีพิธีกรรมที่ก่อนออกไปปล้น จะเอาดินหน้าบันไดหรือหน้าบ้านขึ้นมาทำไว้แล้วเสกคาถา จากนั้นก็เอาดินยิบนหัว ซึ่งมีความหมายว่า “หากพลาดพลั้งโดนเจ้าทรัพย์ต่อสู้อได้รับบาดเจ็บสาหัสประการใดก็ตาม ก็สามารถกลับมาถึงบ้านได้ แม้จะตายในภายหลัง แต่ก็ได้ตายที่บ้าน”⁴⁹

นอกจากนี้ยังมีคำกล่าวเพื่อบอกให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทราบ ว่าตนจะทำการปล้น ขโมยเปรียบเสมือนเป็นการขออนุญาตผู้มีอำนาจเหนือกว่า ไม่ลบหลู่ดูหมิ่น เพื่อให้งานสำเร็จลุล่วง ดังคำกล่าวที่ว่า “ของสิ่งนี้ ข้าขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ข้าขอยึดครองเป็นเจ้าของ แม้จะถึงเสียหัวก็ยอม”⁵⁰

⁴⁶ สมเด็จพระอมรินทราบาราชานุกาพ, ประชุมนิพนธ์เบ็ดเตล็ด, หน้า 290- 291.

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า18- 21.

⁴⁸ บทสัมภาษณ์ นายเป๊าะ อินทโชติ อายุ 81 ปี อ้างถึงใน วัณณ์ วรรณยางกูร, “ตามรอยไม้เมืองเดิม”

ศิลปวัฒนธรรม 8,7 (พฤษภาคม 2540): 80.

⁴⁹ สัมภาษณ์นายทวี เปล่งผิว อายุ 76 ปีบ้านเลขที่ 12/5 หมู่ 2 ตำบลโคกปี่ อำเภอสริมโสถ จังหวัดปราจีนบุรี.

⁵⁰ กรกฎ อลงกรณ์ ณ อยุธยา, นักเลงนุ่งผ้าม่วง (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์), หน้า 20.

จากพฤติกรรมดังกล่าวมาข้างต้น แม้ว่าจะมีรายละเอียดปลีกย่อยที่แตกต่างกันไปบ้าง แต่จะเห็นได้ว่าพิธีกรรม ไสยศาสตร์ ได้เข้ามากลายเป็นส่วนหนึ่งของ “โจร” ในการอ้างถึงอำนาจเหนือธรรมชาติ และมักจะมีแบบแผนปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัด ตามหลักทางไสยศาสตร์ เพื่อเชื่อมโยงกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นได้อย่างถูกต้อง ยังผลให้จิตใจอีกheim รู้สึกปลอดภัย แม้ว่าการกระทำนั้นจะมีความเสี่ยงอยู่มาก และเป็นสิ่งที่ผิดก็ตาม

2.3.3 การแต่งกาย

การแต่งกายของโจรนั้นเท่าที่ศึกษายังไม่พบหลักฐาน ที่ชี้ชัดว่า เป็นการแต่งกายเฉพาะของโจร แต่ก็สามารถเปรียบเทียบลักษณะการแต่งกายของกับนักเลง ซึ่งพอจะปรากฏร่องรอยหลักฐานอยู่บ้าง ทำให้มองเห็นภาพการแต่งตัวของโจรในช่วงรัชสมัยของรัชกาลที่ 5 ที่ต้องการความทะมัดทะแมง และมักพกพาอาวุธติดตัวเสมอ “พวกนักเลงจะแต่งตัวอย่างเท่ที่สุดในทัศนะของพวกเขา เดินเสด็จเตร็ดเตร่ตามตลาดและบ่อน เป็นการอวดศักดิ์ ...และเพื่อไปพบเพื่อนหรือก่อนเรื่องที่จะเป็นการเพิ่มชื่อเสียงในฐานะนักล่าหัวให้กับตัวเอง”⁵¹

เครื่องแต่งกายของนักเลงก็มักจะคล้ายๆ กัน คือนุ่งโจงกับผ้าไหมหยักครั้ง มีผ้าคะม้าคล้องไหล่ ลอยชาย ถ้านักเลงถิ่นไหนยากจนหน่อยก็ใช้โจงผ้าลายแดงๆ ดำๆ ไม่สวมเสื้อ ไม่สวมรองเท้า รอยสักนั้นเจ้าถิ่นคนไหนยิ่งสักมาก ลงอินเดียดึงค์ดำพริ้วไปทั่วตัวคนนั้นชั้นหนึ่ง⁵²

การนุ่งโจงแบบหยักครั้งคือ การนุ่งโจงเหนือเข่า โดยเก็บขอบพับขึ้นมาด้านนอก และยังมี การปล่อยชายด้านบนให้ยาวทบลงมาเรียกว่า ตกเปลาะ การนุ่งโจงแบบนี้แสดงให้เห็นถึงการต้องการความคล่องตัวอย่างมาก

การนุ่งโจงแบบหยักครั้งมีมาตั้งแต่ก่อนรัชสมัยก่อนรัชกาลที่ 5 แล้ว ดังสะท้อนให้เห็นได้ในวรรณกรรมเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** ที่กล่าวถึงเครื่องแต่งกายของจันศรที่เป็นขุนโจรและกำลังจะเข้าไปปล้นว่า

เสื้อผ้าอาวูฐประจำตน

ผ้าประเจียดมงคลเอาคาดหัว

ลวนหยักครั้งจังกาดูน่ากลัว

จันศรไม่ชั่ว้นำหน้ามา⁵³

⁵¹ Historious pseud, “The Nakleng” BT, 26 May 1898, p.21, อ้างถึงใน เดวิด บรูซ จอห์นสัน, **สังคมชนบทและภาคเศรษฐกิจข้าวของไทย พ.ศ.2423- 2473**, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530), หน้า 122.

⁵² ภรกรกฎ อลงกรณ์ ณ อยุธยา, **นักเลงนุ่งผ้าม่วง**, หน้า 4.

⁵³ **เสภาขุนช้างขุนแผน เล่ม 1**, หน้า 30.

นอกจากนั้นยังพบหลักฐานว่ามีการใส่เสื้อกุยเฮง (ผ้าอกตลอด) แบบจีน ปล่อยชาย มีกระเป่า 2 ใบ กินหมาก เวลาออกจากบ้านต้องถือดาบ หรือเหน็บมัดไว้ข้างหลัง อย่างน้อยที่สุดต้องถือไม้ตะพุด ถ้าจับทางโคนเอาหัวตะพุดที่มลงก็รู้กันว่าเป็น “นักเลง” และถ้ามุ่งรังฆายกลางสูงถึงห้องโถงศิโรตม์ มอมหน้า⁵⁴ ก็แสดงว่าเขาเตรียมตัวจะออกไป

จะเห็นว่าการโศกเศร้า มอมหน้า ทั้งนี้ก็เพราะในการปล้นแต่ละครั้งใจจะต้องอำพรางตัวเพื่อไม่ให้เจ้าทรัพย์จำหน้าได้ ซึ่งจะเป็นพยานสำคัญในการดำเนินการเอาผิดต่อไป มีจำนวนไม่น้อยที่ใจปล้น ก็คือผู้ที่อาศัยในละแวกเดียวกับเจ้าทรัพย์นั่นเอง

หลักฐานที่แสดงข้อมูลการพรางตัวของใจเท่าที่พบ เช่น ชาวในปี พ.ศ.2417 เรื่องผู้ร้ายปล้นเรือนนายยัง อำแดงมี ตั้งบ้านเรือนอยู่บ้านซ้อ แขวงกรุงเทพกล่าววว่า “มีอ้ายผู้ร้ายคุมพักพวกโศกศิโรตม์มอมหน้า ถือสาตราวุธพร้อมกันเข้าปล้นเรือน...”⁵⁵ หรือหลักฐานในปีเดียวกัน ที่กล่าวถึงเหตุปล้นเรือนนายฟู อำแดงเหมือน ตำบลบ้านบางน้อย แขวงเมืองราชบุรี ที่ระบุงถึงการพรางหน้าเพื่อไม่ให้ใครจำหน้าได้ว่า “อ้ายผู้ร้ายไทย จีน ประมาณ 40 คน... เอาโคลนทาหน้าพากันเข้าปล้นเรือน...”⁵⁶ และในปี พ.ศ.2420 มีข้อมูลที่กล่าวถึงการปล้นที่ตำบลบางมनाव อำเภอบางพลัด แขวงกรุงเทพ ว่า “อ้ายปลอด อ้ายโพ อ้ายจะ อ้ายกล่อม อ้ายทัด เอาดินสอดพองทาน่า ผ้าขาวม้าโศกศิโรตม์ทุกคน...ขึ้นปล้นบ้านเรือนอำแดงปาน อำแดงปริก”⁵⁷

ตัวอย่างการพรางตัวข้างต้น เป็นลักษณะวิธีง่าย ๆ ที่สามารถกระทำได้โดยสะดวก คือการใช้วัสดุต่างๆมาทาที่บริเวณใบหน้า เพื่อพรางให้รูปพรรณเปลี่ยนไป เช่นใช้โคลนหรือดินสอดพอง ในบางครั้งพบว่า แคการสวมเสื้อของใจก็มีเป้าหมายเพื่อแปลกไปจากเดิม⁵⁸ ทั้งนี้เพราะโดยปกติในชีวิตประจำวันจะไม่นิยมสวมเสื้อและอาจยังช่วยปกปิดรอยสักต่างๆ อันจะเป็นเบาะแสได้นอกจากนี้ยังอาจ “สวมหมวกปิดหน้าอำพราง”⁵⁹ ได้อีกด้วย

ด้วยเหตุที่การพรางตัวของใจ ก็เพื่อให้เจ้าทรัพย์จำหน้าไม่ได้ดังที่กล่าวไว้แล้ว สาเหตุนี้ทำให้เจ้าหน้าที มักสันนิษฐานการสอบสวนในกรณีที่คนร้ายมีการพรางหน้า ว่าอาจเป็นคนในละแวก

⁵⁴ ราชกิจจานุเบกษา (วันอาทิตย์ เดือน 8 แรมค่ำ 5 จ.ศ.1236) เล่ม 1, หน้า 108. และเรื่องเดียวกัน (วันอาทิตย์ เดือน 3 แรมค่ำ 1 จ.ศ.1236) เล่ม 1, หน้า 365.

⁵⁵ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 1, หน้า 108.

⁵⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 65.

⁵⁷ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 4, หน้า 266.

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 281.

⁵⁹ หจข. ร.5 น1.1/ 188 (234) เรื่อง หนังสือของเสนาบดีกระทรวงนครบาลสั่งการต่างๆ เอกสารลงวันที่ 23 เมษายน ร.ศ.122.

ใกล้เคียง เพราะการปล้นในพื้นที่อื่นๆ ที่ห่างไกลจากภูมิลำเนา อาจไม่ต้องพรางก็ได้เพราะเจ้าทรัพย์ไม่รู้จักนั่นเอง ในระยะหลังโจรจึงไม่ใคร่จะพรางหน้านักดังคำให้การของโจรว่า

“ที่ผู้ร้ายไม่มอมหน้าอย่างแต่ก่อนด้วยเหตุ 2 ประการ คือ ประการหนึ่งทุกวันนี้เมื่อมีเหตุปล้นสะดมในตำบลใดแล้ว ผู้ใหญ่บ้านมักเรียกลูกบ้านตรวจ ถ้ามอมหน้า ล้างหน้าไม่ทันรับตรวจ อีกประการหนึ่งถ้าผู้ร้ายมอมหน้า เจ้าทรัพย์และเจ้าพนักงานที่สืบจับมักสงสัยคนในถิ่นเดียวกันว่าเป็นผู้ร้าย เพราะเหตุที่มอมไม่ให้รู้จักหน้า...”⁶⁰

ถึงอย่างไรก็ดียังปรากฏหลักฐานบางชิ้นที่แสดงถึง โจรที่พรางหน้าเข้าปล้นและเจ้าหน้าที่ที่สืบสวนก็ใช้วิธีสันนิษฐาน โดยสงสัยคนในละแวกใกล้เคียงก่อน คือ คดีการปล้นกระบือ นายพัก ผู้ใหญ่บ้านในเขตเมืองปทุมธานี เมื่อ พ.ศ.2446 หลวงอารักษ์ประชาราษฎร์ ข้าหลวงรักษาการเมืองปทุมธานี ได้ทำรายงานถวายแก่เสนาบดีกระทรวงนครบาลว่า “เมื่อเวลาปล้น ผู้ร้ายเอาดินหม้อแลแป้งทาหน้านั้น บางทีจะเป็นคนใกล้เคียงบ้านนายพัก” และให้เรียกตัวนายวอน นายแผน นายแสงที่เป็นพวกทำมาหากินไม่สุจริตไปสืบสวนต่อไป⁶¹

จากการพยายามรวบรวมหลักฐานที่ปรากฏร่องรอยการแต่งกายของโจร สามารถระบุได้ว่า โจรต้องมีเครื่องแต่งกายที่ให้ความคล่องตัว ทะมัดทแมงมากที่สุด เพื่อการปล้นหรือการหลบหนี อีกทั้งยังมีการใช้การแต่งกายเพื่อแสดงบารมีและฐานะทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ยังเชิดชู ส่งเสริมความน่าเกรงขามด้วยการสักและการพกพาอาวุธ

ความคิดเรื่องการพรางหน้า พรางตัว เป็นความปลอดภัยอย่างหนึ่งที่โจรใช้เป็นวิธีหลีกเลี่ยงการจำหน้าได้ของเจ้าทรัพย์ อันจะนำไปสู่การสืบจับของเจ้าหน้าที่ได้โดยง่าย ซึ่งการพรางนี้ก็อาศัยวัสดุ สิ่งของทั่วไปมาเปลี่ยนแปลง ลบเลือนรูปพรรณ เคঁาโครงหน้าเดิมนั่นเอง ในระยะหลังการพรางลดบทบาทลงและถูกแทนที่ด้วยการใช้คนนอกพื้นที่ เข้าประชิดเจ้าทรัพย์แทน

⁶⁰ สมเด็จพระอมรินทราบาราชานุกาพ, **ประชุมพระนิพนธ์เบ็ดเตล็ด**, หน้า 294.

⁶¹ หจข. ร.5 น.3.5ช/ 2 เรื่อง มีสารตรา ให้ข้าหลวงออกตรวจท้องที่ศก 121 เอกสารลงวันที่ 13 กุมภาพันธ์ ร.ศ.120- 8 เมษายน ร.ศ.122.

2.3.4 อาวุธ

อาวุธของโจรโดยมาก มักจะเป็นเครื่องมือ เครื่องใช้ในชีวิตประจำวันที่ยืมขยได้ทั่วไป เช่น ขวาน มีด ไม้แหลมต่างๆ ดาบ พร้า เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีอาวุธที่มีประสิทธิภาพกว่ามากนั่นก็คือ ปืนชนิดต่างๆ

อาวุธเป็นเรื่องที่สำคัญมากต่อการปล้น โจรแต่ละคนจำเป็นต้องมีอาวุธอย่างน้อย 1 อย่างตามแต่จะหาได้ หลักฐานมากมายแสดงภาพการมีอาวุธทุกคนก่อนการเข้าปล้น ซึ่งเป็นเหตุผลปกติของผู้ที่จะเข้าไปกรรโชก ชูเชิณ ทำร้ายเจ้าทรัพย์ ย่อมจะต้องมีเครื่องทุ่นแรงหรือทรมานให้เจ้าทรัพย์กลัว และยอมมอบทรัพย์คืนให้

ประเด็นที่น่าสนใจก็คือ อาวุธได้มีส่วนกำหนดจำนวนโจรที่จะร่วมปล้นในแต่ละครั้ง โดยจะยกตัวอย่างเปรียบเทียบ คือ

คดีที่ 1 การปล้นเรือนขุนชาติชิงไชย เมื่อปี พ.ศ.2419 มีหลักฐานบันทึกว่า “มีข้ายผู้ร้าย 17 คน 18 คน ถือปืนคาบศิลา ถือหอกดาบ ถือมีด ถือไม้พลองกระบองสั้นครบมือทุกคน ยิงปืนให้ร้องจุดคบเพลิง...”⁶² เข้าปล้นและทำร้ายเจ้าทรัพย์

คดีที่ 2 การปล้นบ้านอำแดงปาน เมื่อปี พ.ศ.2420 มีหลักฐานบันทึกว่า “ข้ายปลอดภัยโคนไม่รวกกับไม้ขว้างกามัดหนึ่ง ข้ายโพถือปืนแกบบอกหนึ่ง ข้ายช่วยถือปืนคาบศิลาบอกหนึ่ง ข้ายจะถือโคนไม้เลี้ยมมือหนึ่งถือคบมือหนึ่ง ข้ายกล่อมถือขวานเล็กมีคมเล่มหนึ่ง โคนไม่รวกมือหนึ่ง ข้ายทัดถือไม้ลวกเสี้ยมแหลมมือหนึ่ง....”⁶³ รวมโจร 6 คน

คดีที่ 3 การปล้นเรือนเงินเพง ที่ตำบลบางขุนนนท์ แขวงกรุงเทพ เมื่อปี พ.ศ.2420 มีหลักฐานบันทึกว่า “ข้ายจีนต็อกมักเสียงถือขวานเหล็กมีคมขวาน 1 ข้ายจีนเฉียวถือขวานเหล็กมีคม 1 ขวาน ข้ายจีนเงะถือเหล็ก 3 ง่ามด้าเป็นไม้รวก อัน 1 ข้ายจีนจู้ถือหลาวไม้รวกอัน 1 ข้ายจีนโหวงถือหลาวไม้รวกอัน 1 ข้ายจีนเนาถือหอกปลายเป็นด้าไม้รวกอัน 1 ข้ายจีนเตงถือไม้พลองอัน 1 ข้ายจีนไล่เทียมถือไม้พลองอัน 1 ข้ายจีนได้ขุนถือไม้พลองอัน 1⁶⁴ กับข้ายจีนมีชื่อ 6 คนที่ถืออาวุธจำพวกไม้พลองและสัมภาระอื่นๆ เช่น กระดาษชุบน้ำมัน กระสอบเปล่า ขากหนามเป็นต้น รวม 15 คน

คดีทั้ง 3 คดีมีข้อแตกต่างกันในเรื่องจำนวนโจร อาวุธที่ใช้และเจ้าทรัพย์ คดีแรกเป็นการเข้าปล้นบ้านท่านขุน แม้จะไม่ได้บอกรายละเอียดอื่นๆ เกี่ยวกับเจ้าทรัพย์ แต่อาจอนุมานได้จากจำนวนโจรที่ร่วมปล้นมีประมาณ 17-18 คนและมีการใช้อาวุธปืน แสดงถึงเจ้าทรัพย์น่าจะมีฐานะดี จึงสามารถป้องกันตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้โจรต้องอาศัยความมีจำนวนมากและอาวุธ

⁶² ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 3, หน้า 294.

⁶³ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 4, หน้า 266.

⁶⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 280.

ปิ่นที่มีอาณาภาพร้ายแรง เปรียบเทียบกับคดีที่ 2 ที่มีจำนวนโจรเพียง 6 คน แต่เพราะด้วยความที่มีอาวุธปืนและปล้นบ้านสามัญชนทั่วไป จึงไม่ต้องมีจำนวนโจรมากนัก คดีสุดท้ายเป็นคดีปล้นบ้านคนจีนคนหนึ่ง มีจำนวนโจรถึง 15 คน ทั้งนี้ก็เพราะ หากพิจารณาอาวุธที่ใช้แล้วจะพบว่า เป็นเครื่องมือทั่วไปจำพวก ไม้หลาวปลายให้แหลม ไม้พลอง เหล็ก 3 ง่าม เป็นต้น ทำให้ต้องอาศัยจำนวนโจรมาก เพื่อให้เจ้าทรัพย์ไม่สามารถต่อสู้ได้นั่นเอง

จะเห็นได้ว่าชนิดของอาวุธ เป็นประเด็นหนึ่งที่จะต้องหยิบยกมาพิจารณาในการวางแผนปล้นสถานที่ใดๆ และเป็นตัวกำหนดจำนวนโจรที่จะเข้าร่วมปล้นอีกประเด็นหนึ่ง หากมีอาวุธพื้นบ้านทั่วไป ก็จำเป็นต้องมีพรรคพวกมาก แต่หากอย่างน้อยโจรคนหนึ่งคนใดมีปืนด้วยแล้ว ก็ไม่จำเป็นที่จะมีจำนวนโจรที่ร่วมด้วยมาก

อาวุธปืนและกระสุนดินปืน เป็นสินค้าที่หายากและมีราคา จึงปรากฏว่ามีข่าวลือในปี ร.ศ. 117 (พ.ศ.2442) ว่ามีการลักลอบนำเข้าปืนวินเชสเตอร์ถึง 3,000 กระบอก พร้อมด้วยกระสุนดินปืน⁶⁵ การลักลอบนำเข้าอาวุธปืนนี้ ปรากฏหลักฐานในหนังสือราชการระบุว่า “มีการแอบบันทุกปืนเข้ามาทางเกาะสีชัง โดยคนในบังคับโปรตุเกส ชื่อ มิสเตอร์ควิลเตอร์” ซึ่งการกระทำครั้งนี้มีเจ้าพนักงานตรวจสินค้านำมีส่วนรู้เห็นเป็นใจด้วย⁶⁶

แม้ว่าปืนจะเป็นอาวุธที่หายากและมีราคาแพง แต่ก็พอจะเห็นภาพการกระจายของอาวุธปืนที่มีในท้องตลาด สอดคล้องกับคำสารภาพของโจรที่ถูกจับในปี พ.ศ.2446 ว่า สามารถจะซื้อหาปืนไว้ใช้ได้ เพียงออกอุบายว่า “เป็นคนค้าขายสามัญเช่น ค้าเรือข้าว เป็นต้น จะซื้อไปป้องกันโจรผู้ร้าย”⁶⁷ คำสารภาพ ยังได้กล่าวถึงปืนที่ใช้อยู่ทั่วไปและตลาดในการซื้อขาย ความว่า

“ปืนแก๊ปแลปืนประจุทำยนัดเดียวไม่มีใครจะใช้เสียแล้ว

มักจะใช้ปืนประจุได้หลายนัด ปืนที่ผู้ร้ายใช้อยู่ทุกวันนี้มี 4 อย่าง

คือ ปืน 8 นัดประจุทางสั้นวางอย่าง 1 แต่อย่างนี้ก็ไม่มีใครจะใช้

เพราะหนักนัก คงชอบใช้อยู่แต่ 3 อย่าง คือปืน 7 นัด (เมฆเซอร์)

⁶⁵ ในเรื่องนี้รัชกาลที่ 5 ได้แสดงความวิตกพร้อมทั้งให้เร่งตรวจสอบหาข้อเท็จจริง เจ้าหน้าที่เกี่ยวข้องเสนอรายงานความเห็น “มีความไม่จริงไม่แน่นอนอยู่สัก 90 ส่วนในร้อย โดยเหตุที่จะปฏิเสธว่าเป็นความไม่จริงได้ เพราะปืน 3,000 กระบอกพร้อมทั้งปัสตัน ถ้าจะบันจุลงในหีบ ก็ประมาณ 200 หีบ ขนาดใหญ่ถ้ำห้า หก ลำเรือเหลือที่ ผู้ใดจะซ่อนเร้นเอาไปได้ ถ้าเป็นไปได้ก็ต้องถ่ายลงเรือเล็ก เข้าทางแม่น้ำอื่น ก็จะหลายลำเรือ”

(เรื่องนี้ผู้เขียนไม่สามารถสืบหาข้อเท็จจริงได้ เพียงแค่เสนอตัวอย่างกระแสดังกล่าวที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับปืน)

พหข. ร.5 น.1.1/ 132 (6) เรื่อง หนังสือพิมพ์บางกอกไทยส์ เอกสารลงวันเสาร์ที่ 2 เมษายน ร.ศ.117.

⁶⁶ พหข. ร.5 น.1.1/ 189 เรื่อง มิสเตอร์ควินเตอร์ คนในบังคับโปรตุเกสได้ลอบนำเข้าอาวุธปืนมากับสินค้าขึ้นที่เกาะสีชัง เอกสารลงวันที่ 1 พฤษภาคม ร.ศ.121.

⁶⁷ สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี, ประชุมนิพนธ์เบ็ดเตล็ด, หน้า 283.

อย่าง 1 ปืน 12 นัด (วิลเซสเตอร์)อย่าง 1 ปืน 16 นัด (โคลต์ไลต์นิง) อย่าง 1 แต่อย่าง 7 นัด เป็นดีกว่าทุกอย่าง เพราะปืนสั้นแรงอย่าง 12 นัด 16 นัดปืนสั้นอยู่ข้างจะอ่อน...ปืนเหล่านี้ขายที่แพจอตอยู่ที่โรงเหล็กกรุงเทพฯ 2 แพ ในคลองบางกอกน้อยแพ 1 ที่ร้านแขกวัดเกาะอีก 2 ร้านราคาบอกละ 120 บาท เหมือนกันทั้ง 3 อย่าง ปืนสั้นขายลูกละ 2 สลึง...”⁶⁸

นอกจากนี้ยังมีอาวุธที่น่าสนใจอีก คือจำพวกอาวุธที่พัฒนามาจากภูมิปัญญาชาวบ้าน ให้มีอำนาจ ประสิทธิภาพร้ายแรงขึ้น มากไปกว่าการพกพาหรือเพื่อวัตถุประสงค์ เช่น ไม้ตะพด และไม้คมแฝก เป็นต้น จากคำบอกเล่าของนายแป๊ะ อินทรโชติ เกี่ยวกับอาวุธไม้ตะพดและไม้คมแฝกที่ใช้สมัยก่อนมีอยู่ว่า “ดาบก็ต่างคนต่างสะพาย โดยมากจะถือมาเฉยๆ มักมีเชือกใส่คล้องข้อมือมา ใช้ด้ายดิบผูกด้าม ไม้ตะพดเป็นไม้ราชบุรี เรียกว่า ไม้เปรี้ง ไม้เปรี้งมันหน่วงหัว ถ้ายังไม่ถูกใจก็เอาตะกั่วหุ้มหัวตะพดนิดหน่อย...” “นอกจากนี้อาจมีไม้คมแฝก เป็นไม้รูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนที่คมเหมือนมีด”⁶⁹ ไม้ตะพดนั้นบางอันมีขนาดเท่าท่อนแขน บางอันเลี่ยมตุ้มเงิน บางอันเลี่ยมหัวทองเหลืองขนาดเท่ากำปั้นก็มี⁷⁰

2.3.5 พฤติกรรมในการรวบรวมสมาชิกใจ (ช่องใจ)

สำหรับพฤติกรรมการปล้นได้มีร่องรอย หลักฐานที่น่าสนใจเกี่ยวกับการตั้งกลุ่มใจ เพื่อให้การปล้นประสบผลสำเร็จโดยง่าย จำเป็นต้องมีพรรคพวกมากพอที่จะต่อสู้กับเจ้าทรัพย์ หรือขูให้เกรงกลัว ดังนั้นจึงมีการรวมตัวกันเป็น “ก๊อใจ” ตั้งแต่ 20, 30 หรือ 40 คน แล้วแต่การปล้นจะเล็กหรือใหญ่ เช่น ปล้นเรือน ปล้นกองเกวียน ปล้นบ่อนการพนัน ปล้นโรงฝิ่น จนกระทั่งปล้นตลาด

จากหลักฐานที่ปรากฏพบว่า เกณฑ์ที่ทำให้บุคคลต่างๆ มารวมตัวกันเป็นช่องใจ มีลักษณะ 3 ประการ คือ

1 การเป็นไพร่ในสังกัดมูลนายเดียวกัน ตัวอย่างเช่น ปรากฏหลักฐาน ในปี พ.ศ.2417 ว่าเจ้านายระดับสูง “ที่ตั้งกองช่องสุม สมคบใจผู้ร้าย ลักพาข้าทาสแลลูกนี้ชายหญิง แลช้างม้าโคกระบือของราษฎรไปไว้” ทำให้ราษฎรมีความเกรงกลัว ไม่กล้าจะแจ้งเหตุต่อเจ้าหน้าที่กรมการเมือง เพราะ “เขาเป็นข้าอยู่ในเจ้าพระองค์นั้นๆ ท่านขุนนางผู้นั้นๆ ถึงเจ้ากรมการเมืองจะบาดหมายไป

⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 282- 283.

⁶⁹ วัจนวรรตยงกูร, ศิลปวัฒนธรรม, อ้างแล้ว, หน้า 84.

⁷⁰ กรกฎ อลงกรณ์ ณ อยุธยา, นักเลงนุ่งผ้าม่วง, หน้า 4.

เอาตัว ก็คงจะไม่ได้ตัวมา แล้วจะมีความพยายามทกลับมาทำข่มเหงต่างๆต่อไปอีก”⁷¹ อาจกล่าวได้ว่า เมื่อระบบไพร่ลดบทบาทลงลักษณะการรวมตัวที่ใช้เกณฑ์เช่นนี้ก็ลดน้อยลงด้วย

2 การเป็นลูกน้องของหัวหน้าโจรคนเดียวกัน อันได้แก่ สามัญชนทั่วไป นักเลงโตในท้องถิ่น ซึ่งเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการปล้นสดมภ์ และคอยชี้แนะ สั่งสอน ชี้ช่องทาง ให้แก่สมัครพรรคพวก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริใน “ประกาศจับโจรผู้ร้าย” ปี ร.ศ.119 (พ.ศ.2444) เกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า

“คนซึ่งไปเปนโจรผู้ร้ายนั้น ย่อมมีหัวหน้าเปน
ผู้ชำนาญการโจรกรรม ได้เคยประพฤติชั่วมาช้านาน เปนครูบา
อาจารย์ ชักชวนคนหนุ่ม ให้ประพฤติชั่ว เปนโจรผู้ร้ายสมัครพรรค
พวกไปด้วย”⁷²

ดังนั้นผู้ที่อยู่ในฐานะหัวหน้าได้ ก็จะต้องเป็นบุคคลที่กระทำการปล้นมานาน มีพวกพ้องมาก อันได้แก่นักเลงโตในท้องถิ่น นักเลงที่มีพวกน้อยที่อยู่ในถิ่นเดียวกัน ก็ต้องอยู่ในถ้อยคำของหัวหน้าถิ่น มิฉะนั้นอาจถูกข่มเหงรังแกต่างๆ ได้ “คนที่เป็นนักเลงคงมีอยู่ทุกแห่ง ผิดกันแต่ละแห่ง มากบ้างน้อยบ้าง มีนักเลงแล้วก็ยังมีหัวหน้า เพราะการปล้นสดมภ์ต้องมีพวกจึงต้องมีหัวหน้าผู้แนะนำ”⁷³

หัวหน้าบางคนมีอิทธิพลและบารมีมาก สามารถให้ความคุ้มครองกักโจรของตนได้อย่างเข้มแข็ง ทำให้มีโจรเข้ามาร่วมเป็นสมาชิกจำนวนมาก เช่นข้อความในหนังสือพิมพ์บางกอกไทมส์ พ.ศ.2447 ได้กล่าวถึง กรณีนายทองดี ที่มีโจรภายใต้การดูแลถึง 50 คน กล่าวกันว่า ใครก็ตามที่แสดงบัตรของเขา สามารถมีอาหารกินและที่สำหรับชอนตัว ตั้งแต่ปาจิน (ปราจีนบุรี) จนถึงเกาะกง⁷⁴

3 การเป็นลูกศิษย์ของพระอาจารย์องค์เดียวกัน อันได้แก่ การนับถือพระสงฆ์รูปเดียวกัน เกิดจากความเชื่อ ความศรัทธาต่อเครื่องราง ของขลัง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งส่วนใหญ่พระสงฆ์จะเป็นผู้ปลุกเสกให้ การศรัทธาต่อพระสงฆ์ พระอาจารย์ คนเดียวกัน ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นพรรคพวกกัน เป็นศิษย์ของพระอาจารย์องค์เดียวกัน อยู่ในความคุ้มครองของพลังเหนือธรรมชาติจากคนหรือสิ่ง

⁷¹ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 1, หน้า 194.

⁷² กฎหมายไทยเล่ม 3 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์วิชาการ, ร.ศ.113), หน้า 1109.

⁷³ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ประชุมพระนิพนธ์เบ็ดเตล็ด, หน้า 275- 277.

⁷⁴ บทบรรณาธิการใน BT 14 March 1904, p.9 อ้างถึงใน เดวิด บรูซ จอห์นสัน, สังคมชนบทและภาคเศรษฐกิจข้าวของไทย พ.ศ.2423- 2473, หน้า 128.

เดียวกัน ทำให้เกิดเป็นความผูกพันประเภทหนึ่งที่เราใช้เป็นวิธีเลือกผู้ที่จะมาเป็นพรรคพวกหรือก๊กโจรของตน เช่น ในรัชสมัยของรัชกาลที่ 5 เล่ากันว่านักเลงบางช่าง ส่วนมากจะเป็นศิษย์หลวงพ่อบอมวัดไทร นักเลงบางน้อยใน คลองยายแพง คลองขุนพิทักษ์ ส่วนมากจะเป็นศิษย์ หลวงพ่อบอนักเลงบางนกแขวก จะขึ้นกับหลวงพ่อบอนทร์ วัดตาล เป็นต้น⁷⁵

หลักเกณฑ์ในการรวมตัวกันของโจรในลักษณะนี้ เกิดจากสมาชิกยกย่องนับถือกันเอง ลักษณะความประพฤติของหัวหน้าแม้จะไม่มีส่วนรู้เห็นกับการปล้นแต่ประการใด แต่ความที่รู้สึกปลอดภัยของโจรที่มีต่อการเคารพนับถือในพระสงฆ์รูปนั้นๆ ก่อให้เกิดการร่วมเป็นก๊กโจรขึ้นในอีกรูปแบบหนึ่ง

จะเห็นได้ว่า ก๊กโจรทั้ง 3 ประเภท จะมีลักษณะที่เหมือนกันอยู่ นั่นก็คือ การให้ความดูแลคุ้มครองสมาชิกให้รอดปลอดภัยหรือเชื่อมั่นว่าจะรอดปลอดภัย ที่เกิดขึ้นจากอำนาจและอิทธิพลของหัวหน้า ทั้งการเป็นผู้มีอำนาจในวงราชการ เป็นเจ้านายขุนนาง เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องในการปล้น เป็นผู้กว้างขวางในท้องถิ่นและเป็นศูนย์รวมจิตใจ เป็นผู้มอบความเชื่อมั่นในเชิงไสยศาสตร์ ทำให้เกิดการก่อตัวรวบรวมพรรคพวกสมาชิกเป็นก๊กโจรขึ้น

ในการออกปล้นแต่ละครั้ง จะต้องมีการคัดเลือกโจรเป็นรายบุคคลเพื่อให้ร่วมเป็นกลุ่มย่อยตามขนาดเป้าหมาย โดยหลักเกณฑ์ต่างๆ ไปก็คือ เริ่มที่การกำหนดจำนวนโจร พิจารณาจากการประมาณทรัพย์ที่คาดว่าจะปล้นได้ จำนวนกำลังเจ้าทรัพย์ และเพื่อนบ้านที่อาจจะมาร่วมช่วยต่อสู้ป้องกันจำนวนและชนิดของอาวุธทั้งของโจรและเจ้าทรัพย์ ข้อมูลเหล่านี้จะต้องมีสายเป็นผู้สืบหาเมื่อได้ตรงจากข้อมูลที่ได้นี้แล้วก็ “ให้เรียกจำนวนคนและจำนวนปืนข้างผู้ร้ายให้มีมากกว่าเจ้าทรัพย์สัก 1 เท่าจึงเป็นพอ”⁷⁶

จะเห็นได้ว่าหลักเกณฑ์ที่สำคัญในการกำหนดจำนวนโจรที่จะร่วมปล้นในแต่ละครั้ง คือ การพิจารณาถึงความสามารถของเจ้าทรัพย์ในการป้องกันตัว ดังนั้นจึงอาจแบ่งลักษณะก๊กโจรที่เกิดขึ้นได้ดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁷⁵ คมเนตร ญาณโสภณ, **อำนาจท้องถิ่นแบบจารีตและผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองท้องถิ่นในยุคเทศบาล** (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533), หน้า 99- 100.

⁷⁶ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณ, **ประชุมพระนิพนธ์เบ็ดเตล็ด**, หน้า 281- 282.

กลุ่มโจรขนาดเล็ก ประกอบไปด้วยโจรจำนวนไม่เกิน 10 คน ทำการปล้นบ้านเรือน ร้านค้า ราษฎรทั่วไป ดังแสดงตัวอย่างในตารางที่ 2.3

ตารางที่ 2.3
แสดงตัวอย่างกลุ่มโจรขนาดเล็ก

วันที่	เจ้าทรัพย์/ท้องที่เกิดเหตุ	จำนวนโจร
2 กรกฎาคม พ.ศ.2446 ⁷⁷	โรงมะเบ็ด เมี้ยเม้า อำเภอแสนแสบ แขวง กรุงเทพ	5
2 พฤษภาคม พ.ศ.2447 ⁷⁸	โรงนายเรือน อำเภอบางเขน แขวงกรุงเทพ	5
13 กันยายน พ.ศ.2450 ⁷⁹	อำแดงหริ่ม ตำบลคลองสวนหลวง แขวง กรุงเทพ	7
12 เมษายน พ.ศ.2451 ⁸⁰	อำแดงหนู ตำบลบางขุนเทียน แขวงกรุงเทพ	5-6

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁷⁷ หจข. ร.5 น.1.1/ 182 (105) เรื่องหนังสือของเสนาบดีกระทรวงนครบาลสั่งการต่างๆ เอกสารลงวันที่ 9 สิงหาคม ร.ศ.121.

⁷⁸ หจข. ร.5 น.1.1/ 188 (192) เรื่องหนังสือของเสนาบดีกระทรวงนครบาลสั่งการต่างๆ เอกสารลงวันที่ 23 พฤษภาคม ร.ศ.122.

⁷⁹ หจข. ร.5 น.1.1/ 253 (64) เรื่องหนังสือของเสนาบดีกระทรวงนครบาลสั่งการต่างๆ.

⁸⁰ หจข. ร.5 น.1.1/ 235 (41) เรื่องหนังสือของเสนาบดีกระทรวงนครบาลสั่งการต่างๆ เอกสารลงวันที่ 29 กันยายน ร.ศ.121.

กลุ่มโจรขนาดกลาง มีจำนวนโจรที่ร่วมปล้นในแต่ละครั้ง คราวละประมาณ 10- 20 คน ทำการปล้นบ้านเรือนขุนนาง ราษฎรที่มีฐานะ ร้านค้าขนาดใหญ่ เจ้าทรัพย์ในกลุ่มนี้จะมีบ่าวไพร่หรือคนในบ้านมากพอสมควร และป้องกันรักษาตนเองได้ดี ตัวอย่างแสดงในตารางที่ 2.4

ตารางที่ 2.4
แสดงตัวอย่างกลุ่มโจรขนาดกลาง

วันที่	เจ้าทรัพย์/ท้องที่เกิดเหตุ	จำนวนโจร
พ.ศ.2419	เรือนขุนชาติชิงไชย แขวงเมืองปราจีนบุรี	17-18
22 มกราคม พ.ศ.2446 ⁸¹	เรือนนายเลาะ ตำบลทรายกองดิน แขวง กรุงเทพ	20
8 มิถุนายน พ.ศ.2446 ⁸²	เรือนจีนเสียบ อำแดงสับ อำเภอสแกนแสบ แขวงกรุงเทพ	10-11
1 สิงหาคม พ.ศ.2446 ⁸³	โรงเงินพง ตำบลบางเตย คันคลองแสบ แขวงกรุงเทพ	11-12

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁸¹ หจข. ร.5 น.1.1/ 182 (123) เรื่องหนังสือของเสนาบดีกระทรวงนครบาลสั่งการต่างๆ เอกสารลงวันที่ 30 กรกฎาคม ร.ศ.121.

⁸² หจข. ร.5 น.1.1/ 182 (128) เรื่องหนังสือของเสนาบดีกระทรวงนครบาลสั่งการต่างๆ เอกสารลงวันที่ 2 กรกฎาคม ร.ศ.121.

⁸³ หจข. ร.5 น.1.1/ 188 (353) เรื่องหนังสือของเสนาบดีกระทรวงนครบาลสั่งการต่างๆ เอกสารลงวันที่ 8 มกราคม ร.ศ.122.

กลุ่มโจรขนาดใหญ่ประกอบไปด้วยจำนวนโจร มากกว่า 20 คนขึ้นไป จะกระทำการปล้น ในสถานที่ที่มีคนมากๆ ส่วนใหญ่จะปิดล้อมสถานที่นั้นและทำการปล้น แสดงตัวอย่างในตาราง ที่ 2.5

ตารางที่ 2.5
แสดงตัวอย่างกลุ่มโจรขนาดใหญ่

วันที่	เจ้าทรัพย์/ท้องที่เกิดเหตุ	จำนวนโจร
22 เมษายน พ.ศ.2439 ⁸⁴	ฟาร์มขนาดใหญ่ ของพระองค์เจ้า พิชิตปริชากร	30
26 เมษายน พ.ศ.2443 ⁸⁵	โรงฝิ่น ในเขตพื้นที่ของบริษัทคูคลอง แลคูนาสยาม	40
14 มีนาคม พ.ศ.2444 ⁸⁶	กองเกวียนขนาดใหญ่ บริเวณเขต ติดต่อระหว่างกรุงเทพกับนครไชยศรี	30
ไม่ได้ระบุไว้ ⁸⁷	บ่อนการพนันทางใต้ของกรุงเทพ	40

นอกจากนี้ ยังมีข้อกำหนดให้เรียกโจรที่มีภูมิลำเนาต่างพื้นที่กับเจ้าทรัพย์เข้าร่วมปล้น ด้วย เพราะจะใช้เป็นผู้ทำการไล่เจ้าทรัพย์ เช่น ปล้นในเขตบ้านพร้าว ตำบลคลองสระ อำเภอสสามโคก แขวงเมืองปทุมธานี ก็ใช้โจรที่อยู่ในเขตบ้านบางกระบือ แขวงเมืองปทุมธานีและบ้านม้า แขวงเสนาน้อย แขวงเมืองพระนครศรีอยุธยา เป็นต้น⁸⁸ เมื่อกำหนดจำนวนโจรได้แล้วก็จะเลือกโจร โดยจะเลือกเอาผู้ที่มีอาวุธปืนและต้องมีอายุไม่เกิน 40 ปี นอกจากนี้ยังมีการถือคติ โขลกกลางอีกว่า “จำนวนคนที่กะนั้นต้องเป็นคนจำนวนคี่ เพราะเหตุที่ถือกันในพวกผู้ร้ายว่า ถ้าไปเป็นจำนวนคู่

⁸⁴ หจข. ร.5 กษ:นภ เรื่อง ม.ร.ว.สุวพรรษ์ และพระปฏิบัติราชประสงค์ ถึงเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี เอกสารลงวันที่ 22 เมษายน พ.ศ.2439, อ้างถึงใน เดวิด บรูซ จอห์น สตัน, **สังคมชนบทและภาคเศรษฐกิจข้าวของไทย พ.ศ.2423- 2473**, หน้า 154.

⁸⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 155.

⁸⁶ “Cattatke Lifting” BT , 14 Merch 1901, p.24, อ้างถึงใน เดวิด บรูซ จอห์น สตัน **สังคมชนบทและภาคเศรษฐกิจข้าวของไทย พ.ศ.2423- 2473**, หน้า 155.

⁸⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 156.

⁸⁸ หจข. ร.5 น 3.5ก/ 96 เรื่อง ปล้นกระบือ นายโต๊ะนายทำกับพวก ตำบลคลองสระ ยังสืบจับอยู่ เอกสารลงวันที่ 23 กันยายน ร.ศ.126.

มักจะเกิดเหตุร้าย มีตัวอย่างดังเช่น ไปปล้นที่บางซอ แขวงเมืองสุพรรณ เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2446 นี้ มีผู้ร้ายไป 12 คน ก็ไปถูกปืนตายลงคนหนึ่ง”⁸⁹

2.3.6 ประเภทและขั้นตอนในการปล้น

เมื่อเข้าใจการเกิดช่องโหว่และวิธีคัดเลือกบุคคลเพื่อร่วมในการปล้นแล้ว ประเด็นต่อไปที่จะกล่าวถึงคือ รายละเอียดต่างๆ ของการปล้น โดยจะแยกเป็น 3 ประเภทคือ

2.3.6.1 การปล้นโรงเรือน

ในขั้นแรกจะต้องมีผู้ริเริ่มคิดก่อนว่า จะปล้นใคร ที่ไหน โดยมากจะเป็นผู้ที่อยู่ใกล้เจ้าทรัพย์ หรือคนในละแวกท้องที่เดียวกับเจ้าทรัพย์เรียกว่า สาย เมื่อสายสืบรู้ว่าเจ้าทรัพย์คนนั้นๆ มีเงินทองของมีค่ามาก ก็จะเริ่มชักชวน หาพรรคพวกเข้าปล้น ข้อมูลเบื้องต้นที่สายจะต้องทราบ คือมีทรัพย์อยู่ที่ไหน, เจ้าทรัพย์มีกำลังคน เพื่อนบ้านและอาวุธไว้ต่อสู้ป้องกันเพียงใด, ทางหนีที่ไล่ ทางเข้าออก ถึงที่ไว้ทรัพย์เป็นอย่างไร มีบันไดขึ้นลงกี่ที่และวันไหนเหมาะแก่การปล้น⁹⁰

สายจึงมีบทบาทสำคัญในการเริ่มการปล้น ซึ่งจะขาดเสียไม่ได้ การหาข่าวโดยใช้สายนี้มีมานานแล้ว ตัวอย่างเช่น ในปี พ.ศ.2417 เกิดคดีปล้นเรือนนายสุด อำแดงเอี่ยม โจรได้ทำร้ายคนบนเรือนบาดเจ็บหลายคน ยกเว้น อีมาทาสในเรือนที่ไม่ได้รับบาดเจ็บแต่อย่างใด เมื่อสอบสวนมากเข้า อีมาจึงได้สารภาพว่า “อ้ายข้าบ้านบางแพแขวงเมืองราชบุรี มาสำนักอยู่ที่บ้านคำบุตรอำแดงนิน อ้ายข้ามาพูดจาแพละโลมรักใคร่กับอีมาหลายครั้ง อ้ายข้าถามอีมาว่า นายสุด อำแดงเอี่ยมมีทรัพย์อยู่มากน้อยเท่าใด ให้อีมาบอกอ้ายข้าๆ จะชวนเพื่อนมาปล้นถ้าได้เงินได้ทองแล้วจะมาช่วยอีมาเปนนภรรยา อีมาบอกอ้ายข้าว่า นายสุดอำแดงเอี่ยม เขาเงินใส่กระบอกผูกไว้กับเสาตั้ง แต่จะมากน้อยเท่าใดอีมาหาทราบไม่”⁹¹

เมื่อได้ทราบข้อมูลเบื้องต้นดังกล่าวแล้วก็จะรวบรวมสมัครพรรคพวก กำหนดวันที่จะขึ้นปล้น ถ้าปล้นในถิ่นตัวเอง โจรจะออกอุบายโดยทำที่ไปลาผู้ใหญ่บ้านว่าจะไปธุระนอกเมืองสัก 4-5 วัน โดยออกเดินทางก่อนวันปล้น 1 วันแล้วค่อยย้อนกลับมา อุบายนี้ทางการพอจะรู้ที่อยู่บ้างและเป็นเหตุให้เริ่มสืบสวนจากผู้ที่เดินทางไปนอกเมืองในขณะวันที่เกิดเหตุปล้น โดยเฉพาะผู้ที่หากินในทางมิชอบ เช่น คดีปล้นบ้านนายพัก ก่อนวันเกิดเหตุ นายทั้งได้มาลาผู้ใหญ่บ้านเดินทางไปนอกเมือง นายทั้ง “เป็นคนเที่ยวเวลากลางคืนทำมาหากินด้วยการทุจริต เมื่อเพลานายพักถูกปล้นนั้น

⁸⁹ สมเด็จพระอมรินทราบาราชานุภาพ, **ประชุมพระนิพนธ์เบ็ดเตล็ด**, หน้า 281- 282.

⁹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 273- 275 และ 280, และสัมภาษณ์ นายทวี เปล่งผิว, อ้างแล้ว.

⁹¹ ราชกิจจานุเบกษา วันอาทิตย์ เดือน 7 แรมค่ำ 1 จ.ศ.1236, หน้า 27- 28.

นายทั้งได้ล่านายยาผู้ใหญ่บ้านไป แลหาทราบว่าจะไปทางไหนไม่ ก็เปนที่สงสัยว่านายทั้งจะปล้นบ้านนายพัก”⁹²

เมื่อถึงวันที่จะปล้น พวกโจรจะเดินเท้าแยกกันไปที่จุดนัดพบ เพื่อไม่ให้เป็นที่สังเกต มีการทำพิธีตามความเชื่อต่างๆ จากนั้นหัวหน้าจะแบ่งโจรออกเป็น 2 กลุ่ม คือ พวกที่ขึ้นบนเรือนกับพวกที่คอยระวังทาง ผู้ที่ขึ้นเรือนจะต้องเป็นผู้ชำนาญการปล้น มีไหวพริบดีเพราะต้องเป็นกลุ่มที่ดำเนินการต่างๆ พวกระวังทางก็จะเป็นโจรชั้นทั่วๆ ไป เมื่อเข้าปล้นจะยิงปืน ให้อึ้ง จุดคบเพลิงเอาไม้ เอาขวานพังประตูเรือน การทำเสียงเอะอะ ไวยวายนี่ก็เพื่อให้เจ้าทรัพย์ตกใจกลัว และข่มขวัญเพื่อนบ้านไม่ให้เข้ามาช่วย “กลุ่มที่ระวังทางจะอยู่ล้อมบ้าน จัดพวกไว้ที่บันไดทุกจุด เผื่อพวกบนบ้านโดดหนีพรวดลงมา ต้องจับขึ้นไปรวมไว้”⁹³ ทั้งยังยิงปืนกราดป้องกันไม่ให้ใครมาช่วย กรณีที่มีปืนน้อยสามารถจุดปะทัดเพื่อเป็นอุบายได้

เมื่อขึ้นเรือนได้แล้ว โจรจะมุ่งหาเจ้าทรัพย์ก่อน โดยมากจะทรมานเจ้าทรัพย์ที่เป็นผู้หญิง ให้ออกที่ซ่อน นอกจากจะใช้วิธีทั่วๆ ไป เช่น พัน แหวง ยิง ทูบตีทำร้ายเจ้าทรัพย์หรือคนในบ้านแล้วยังพบว่ามีกรรมทรมานด้วยวิธีต่างๆ แบบชาวบ้านอีก เช่น “คนร้ายเอาผ้ามัดเท้า แล้วเอาพริกไทยปนซัดตา”⁹⁴ หรือเอากระจาดตัดตรงส่วนกลางเป็นรูปวงกลมเล็กๆ แล้วเอาใส่คอเจ้าทรัพย์ หมุนไปเพื่อให้บาดคอจนเจ้าทรัพย์บอกที่ซ่อน⁹⁵ เป็นต้น

เจ้าทรัพย์มักจะถูกข่มเงินทองของมีค่าโดยการฝังดินหรือแอบไว้ตามที่ต่างๆ ดังตัวอย่างเช่น ในคดีปล้นบ้านนายแยม หลังจากที่ถูกอำแดงสุนผู้เป็นภรรยา ถูกโจรทำร้าย ทูบตี บังคับให้ออกที่ซ่อนทรัพย์สิน ในที่สุดอำแดงสุนก็ยอมบอก ในคราวนั้นอำแดงสุนสูญเสียเงินสดไปถึง 2,000 บาทจากที่ซ่อนไว้ในไหกระเทียม⁹⁶

เมื่อได้ทรัพย์สินแล้ว โจรจะรีบหนีออกไปเจอกันในที่นัดหมาย กลางทุ่งบ้าง หลังบ้านบ้าง เพื่อแบ่งของที่ปล้นมาได้ โดยจะหักค่าใช้จ่ายต่างๆ ก่อน⁹⁷ จากนั้นก็แยกย้ายกันหนี หลบซ่อนในที่ต่างๆ⁹⁸

⁹² หจข. ร.5 น3.5ช/ น เรื่อง มีสารตรา ให้ข้าหลวงออกตรวจท้องที่ ศก 11 เอกสารลงวันที่ 13 กุมภาพันธ์ ร.ศ.120- 8 เมษายน ร.ศ.122.

⁹³ สัมภาษณ์ นายทวี เปล่งผิว, อ่างแล้ว.

⁹⁴ หจข. ร.5 น1.1/ 182 (311) เรื่อง หนังสือเสนาบตีกระทรวงนครบาลสั่งการต่างๆ เอกสารลงวันที่ 18 เมษายน ร.ศ.121.

⁹⁵ สัมภาษณ์ นายทวี เปล่งผิว, อ่างแล้ว.

⁹⁶ หจข. ร.5 น1.1/ 188 (61) เรื่อง หนังสือเสนาบตีกระทรวงนครบาลสั่งการต่างๆ เอกสารลงวันที่ 22 กันยายน ร.ศ.122.

⁹⁷ สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, **ประชุมพระนิพนธ์เบ็ดเตล็ด**, หน้า 273- 275, 285 และ 296- 299.

2.3.6.2 การปล้นกระป๋อง

การปล้นกระป๋องมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ การปล้นในเวลากลางวัน และการปล้นในเวลา กลางคืน

การปล้นในเวลากลางวัน จะกระทำกันในตอนที่เจ้าทรัพย์หรือคนเลี้ยงต้อนกระป๋องไปเลี้ยง นอกบ้าน มีการเตรียมตัวเหมือนกับการปล้นเรือน ต่างกันที่เมื่อไปถึงที่หมายแล้ว โจรจะยิงปืนให้ คนเลี้ยงตกใจหนีไป ผู้เป็นสายจะหลบอยู่ในป่าในพงข้างทาง เมื่อได้กระป๋องแล้วจะต้อนไปใน เส้นทางที่นิยมต้อนฝูงควายเดิน เพื่อไม่ให้ใครตามรอยทำได้ อาจมีการวางกับดัก ขวากหนามไว้ คอยสกัดผู้ติดตาม เมื่อแน่ใจว่าไม่มีผู้ใดตามทันแล้ว โจรจะแบ่งกระป๋องกัน ส่วนใหญ่การปล้นใน เวลากลางวันนี้จะปล้นในเวลาบ่าย ทั้งนี้เวลาต้อนกระป๋องนี้ กระป๋องจะไม่หอบและเหนื่อยมาก

ส่วนการปล้นในเวลากลางคืน จะปล้นกระป๋องที่ซังคอกบริเวณบ้าน เนื่องจากกระป๋องอยู่ ใกล้เจ้าของจึงต้องปล้นในเวลาตีกลางคืนเจ้าทรัพย์จะได้ไม่มีใครเห็นหน้า เมื่อไปถึงบริเวณคอก โจรจะยิง ปืนให้เจ้าของหรือคนเฝ้าหนีไป จากนั้นก็ถอดคอกแล้วต้อนกระป๋องหนีไป บางครั้งอาจแสวงทำ อุบายอย่างอื่นให้เกิดความโกลาหล ทำให้สะดวกในการปล้น เช่น การลอบวางเพลิง⁹⁹ เป็นต้น

กระป๋องที่ได้จากการปล้นนี้จะต้องขายทอดไปโดยเร็วเพราะเจ้าของมักออกติดตาม เมื่อได้ กระป๋องแล้ว “ยอมพาตรงไปส่งต่อผู้รับฯ เสือกไล่- ส่ง ต่อๆ กัน เป็นระยะจนไกลเกินกว่าเจ้าของจะ ไปค้นคว้าติดตามได้ แล้วจึงเอาสัตว์พาหนะเหล่านั้นออกจำหน่ายใช้สอย”¹⁰⁰ ถือเป็นกระป๋องร้อน ก่อนการปล้นจึงต้องติดต่อผู้ซื้อไว้ก่อน หากต้องการได้กระป๋องโดยทุจริตและไม่ต้องรีบขายทอดนัก จะใช้วิธี ลักกระป๋อง

การลักกระป๋องต่างกับการปล้นกระป๋องตรงที่ การลักกระป๋องจะไม่แสดงกิริยาตึงตัง¹⁰¹ เป้าหมายเพียงแค่กระป๋อง 1- 3 ตัว วิธีการคือ การลักกระป๋องที่หลงลับตาเจ้าของหรือ การแอบไปตัด คอกในเวลากลางคืน และการต้อนกระป๋องของตนไปใกล้ฝูงอื่น เพื่อแอบต้อนกระป๋องจากฝูงนั้นมา

⁹⁸ ประชุมพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาค 3 ตอน 2 ระหว่าง พ.ศ.2434- 2453 (พระนคร: โรงพิมพ์สำนักนายกรัชมุนตรี, 2513), หน้า 201- 203, อ้างถึงใน คมเนตร ญาณโสภณ, อำนาจท้องถิ่นแบบจารีตและผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองท้องถิ่นในยุค เทศาภิบาล, หน้า 88.

⁹⁹ หจข. ร.5 น1.1/ 61 เรื่อง เบ็ดเตล็ดการเมือง เอกสารลงวันที่ 8 พฤษภาคม ร.ศ.112- 5 พฤศจิกายน ร.ศ. 119.

¹⁰⁰ หจข. ม-ร.5 ม./ 13 เรื่อง การประชุมครั้งที่ 2 ที่กระทรวงมหาดไทย เอกสารลงวันที่ 8 กันยายน ร.ศ.125.

¹⁰¹ หจข. ร.5 น 3.4ข/ 5 เรื่อง ชี้แจงการตรวจราชการตามท้องที่ เมืองนนทบุรี ร.ศ.127.

ด้วย กระจับปี่ที่ได้จากการลักนี้ถือเป็น กระจับปี่เย็น ส่วนมากมักจะใช้วิธีไถ่ถอน เพราะมีเวลาไม่ต้องรีบขายทอด

การไถ่กระจับปี่มีขั้นตอนดังนี้คือ เจ้าของกระจับปี่จะติดต่อนักเลงท้องถิ่นให้ช่วยสืบหา โดยยินดีจะจ่ายเงินค่าไถ่ให้แก่ผู้ที่รับกระจับปี่ไว้ หากผู้รับกระจับปี่ไว้เป็นนักเลงในท้องถิ่นคนนั้น ก็จะแก้งัดทำเป็นออกไปติดต่อ สืบหา หลังจากนั้นก็จะตกลงราคาค่าไถ่ เมื่อจ่ายกันเสร็จ นักเลงคนนั้นจะบอกให้เจ้าของเดินไปทางนั้นทางนี้จนพบกระจับปี่ (ลูกน้องนักเลงเป็นคนแอบนำกระจับปี่ไปผูกไว้ตามที่ได้นัดแนะ) แต่ถ้าไม่ได้เป็นคนรับกระจับปี่ไว้เอง ก็จะติดตามเป็นคณกลางเจรจากับนักเลงผู้คนที่รับกระจับปี่ไว้ ซึ่งจะเพิ่มราคาค่าไถ่อีกทีหนึ่ง ส่วนวิธีการส่งกระจับปี่คืนแก่เจ้าของเดิมก็จะมีอุปายคล้ายๆ กัน ส่วนวิธีการถอนกระจับปี่จะคล้ายกับการไถ่ ต่างกันที่นักเลงคนกลางจะนำกระจับปี่ไปแลกกับกระจับปี่ที่ต้องการ กระจับปี่ที่นำไปแลกก็เป็นกระจับปี่ที่ได้จากการลักหรือซื้อกระจับปี่ที่คนอื่นลักนั่นเอง วิธีนี้นักเลงคนกลางจะได้เงินมากกว่า¹⁰²

2.3.6.3 การปล้นเรือ

ลักษณะพิเศษของการปล้นเรือคือ เรือที่จะปล้นนี้ ต้องเป็นเรือที่จอดเวียนอยู่หลายๆ วันหลายๆ ที่ เช่น เรือจีนที่รับซื้อขายข้าว เป็นต้น ผู้ที่เป็นสายจะได้สืบรู้ว่า บนเรือมีทรัพย์อยู่เท่าใด แต่หากเป็นเรือที่แล่นขึ้นลงไม่จอดเทียบที่ไหน สายไม่สามารถสืบได้ว่ามีทรัพย์เท่าใด ก็มักจะไม่ได้ปล้น การปล้นเรือมีลักษณะคล้ายกับการปล้นเรือน ต่างกันที่ไปปล้นกันบนเรือ และจะต้องเป็นเรือที่จอดอยู่เท่านั้นจึงจะเรียกว่าการปล้น

หากเป็นการปล้นในขณะที่เรือกำลังแล่นอยู่ โจรนำเรือแล่นเข้าเทียบ ลักษณะนี้เรียกว่าการตีเรือ การตีเรือจะประสบความสำเร็จได้ เรือของเจ้าทรัพย์จะต้องไม่แล่นเร็วเกินไป เช่น การตีเรือจีนนิวหลงจู๊ ที่หลักฐานระบุว่า “โจรแจวเรือไปตีเรือ”¹⁰³ การตีเรือนี้ในสมัยต่อมาไม่สู้นิยมนัก เพราะเรือค้าขายมักพ่วงเรือเร็วทำให้ตามไม่ทัน ประกอบกับในแม่น้ำมีพลตระเวนคอยตรวจตราอยู่ ผู้ร้ายจะไปตีเรือจะต้องลงเรือไป หากบังเอิญพบกับพลตระเวนมักหนีไม่พ้น และถ้าเป็นเวลากลางคืนเรือที่สัญจรลำใดไม่ได้จุดไฟ พลตระเวนก็จะเรียกตรวจ ถ้าพบอาวุธก็จะถูกจับ¹⁰⁴

จากที่กล่าวมาทั้งหมดในบทที่ 2 ก็เพื่อจะอธิบายถึง การให้ความหมายของคำว่า “โจร” จะเห็นได้ว่า “โจร” จะมีความหมายเฉพาะถึงพฤติกรรมการปล้นเท่านั้น และจากการที่สภาพสังคมมีความเติบโต ชับซ้อนมากขึ้น จึงพบว่ามีความหมายอื่นที่มีความหมายซ้อนทับคำว่า “โจร” อีกนั่นก็คือ คำว่า “ผู้ร้าย” และ “นักเลง” ซึ่ง “ผู้ร้าย” จะครอบคลุมความหมายที่เป็นการกระทำที่เข้าข่าย

¹⁰² สมเด็จพระบรมราชาธิบดีจักรพรรดิราชานุภาพ, ประชุมพระนิพนธ์เบ็ดเตล็ด, หน้า 300- 319.

¹⁰³ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 3, หน้า 13.

¹⁰⁴ สมเด็จพระบรมราชาธิบดีจักรพรรดิราชานุภาพ, ประชุมพระนิพนธ์เบ็ดเตล็ด, หน้า 300- 319.

ความผิดกฎหมายในลักษณะอื่นๆ นอกจากการปล้น เช่น การทะเลาะวิวาท การฆ่าฟันแทงกันตาย เป็นต้น ทั้งนี้การปล้น ก็เป็นลักษณะการกระทำผิดรูปแบบหนึ่งที่อยู่ในความหมายของ “ผู้ร้าย” ด้วย ส่วนคำว่า “นักเลง” ที่ท้องถิ่นรับรู้และเข้าใจว่าเป็นผู้ดูแลความสงบเรียบร้อยในเขตอิทธิพลรูปแบบหนึ่ง ก็ไปซ้อนทับกับความหมายของ “ผู้ร้าย” เมื่อนักเลงผู้นั้นออกไปลักขโมยหรือปล้นในเขตท้องถิ่นอื่น ดังนั้นจึงเกิดข้อสรุปที่ว่า การเป็น “โจร” หรือไม่นั้น ขึ้นอยู่กับการให้ความหมายของใคร เพราะเจ้าทรัพย์และรัฐต่างก็มองว่า การปล้นที่เกิดขึ้นเป็นลักษณะพฤติกรรมของ “โจร” แต่เมื่อโจรดังกล่าวได้กลับเข้ามาอาศัยอยู่ในท้องถิ่นหมู่บ้านของตน ทำหน้าที่ปกป้องชาวบ้านจากการปล้นของโจรจากท้องถิ่นอื่น ลักษณะนี้ตามสายตาของชาวบ้านจะรับรู้ว่าเป็น “นักเลง” มากกว่าซึ่งรายละเอียดของความสัมพันธ์แบบนี้จะอธิบายในบทที่ 4 ต่อไป

นอกจากนั้นยังอธิบายถึงความเป็นอยู่และลักษณะที่เกี่ยวข้องกับ “โจร” ซึ่ง “โจร” ในช่วงเวลาที่ศึกษาก็ประกอบอาชีพและดำรงชีวิตเหมือนกับคนทั่วไป เช่น การทำนาซึ่งเป็นอาชีพส่วนใหญ่ของราษฎร หรือ การประกอบอาชีพสุจริตอื่นๆ การปล้นจะเกิดขึ้นเมื่อมีความจำเป็นเท่านั้น

จากหลักฐานที่ปรากฏพบว่าบริเวณที่ราบลุ่มภาคกลาง ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีจำนวนโจรเกิดขึ้นมาก ประเด็นปัญหาที่ตามมาก็คือ ปัจจัยใดที่เกี่ยวข้องกับจำนวนโจรในบริเวณเขตเพาะปลูกดังกล่าว รายละเอียดของเหตุผลและคำตอบของคำถามนี้จะได้อธิบายในบทที่ 3 ต่อไป

บทที่ 3

“โจร” ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

3.1 การเจริญเติบโตของเศรษฐกิจ

สภาพเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงมีผลกระทบทำให้โครงสร้างการผลิตแบบพอยังชีพพัฒนาสู่การผลิตเพื่อการส่งออก มีการผลิตสินค้ามากขึ้น โดยเฉพาะสินค้าน้ำตาลและข้าว การผลิตที่เพิ่มมากขึ้นนี้ เกี่ยวข้องกับปัจจัยการผลิตและความต้องการแรงงานที่จะใช้ในการดำเนินการต่างๆ เมื่อเกิดวิกฤตการณ์การขาดแคลนจำนวนแรงงานหรือปัจจัยการผลิตนั้นๆ จะเป็นสาเหตุที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับจำนวน “โจร” ที่มีมากในบริเวณพื้นที่เพาะปลูกที่สำคัญ

3.1.1 การทำสนธิสัญญาบาวริง

การพยายามแผ่อำนาจของลัทธิจักรวรรดินิยม และการขยายตัวทางการค้าของชาวตะวันตกสู่แผ่นดินสยาม มีลักษณะเติบโตและแผ่ขยายขึ้นเรื่อยๆ ตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พิจารณาในแง่ของการให้ความสำคัญของเศรษฐกิจการค้าได้จาก ความต้องการของชาติตะวันตกในการลดข้อผูกมัดจากประเพณีการค้าในสยามเดิมเช่น การระบุนสินค้าต้องห้ามต่างๆ การผูกขาดสินค้าโดยรัฐ เป็นต้น แต่ด้วยกุศโลบายของผู้ปกครองทำให้รัฐสามารถหลีกเลี่ยงข้อเสียเปรียบทางการค้าโดยการปรับปรุงนโยบายต่างๆ ใหม่ ยังผลให้การดำเนินการการค้ากับต่างประเทศ ยังมีลักษณะที่คล้ายกับประเพณีค้าขายแบบเดิม ซึ่งชาติตะวันตกเห็นว่าการค้าแบบเก่าของสยามนั้นมีความไม่ยุติธรรมและทำกำไรได้น้อยเกินไป

ดังนั้นในปี พ.ศ.2398 รัฐบาลอังกฤษจึงได้ส่งราชทูต เซอร์ จอห์น บาวริง เข้ามาเจรจาทำสนธิสัญญาฉบับใหม่ที่เรียกว่า “สนธิสัญญาบาวริง” สนธิสัญญาฉบับดังกล่าวถือได้ว่าเป็นหนังสือสัญญาที่เปิดประตูสยามสู่เส้นทางการค้าขายชัดเจนอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน สาระสำคัญของสนธิสัญญาเอื้อประโยชน์ต่อการค้าขายเป็นอย่างยิ่ง อาทิเช่น การยกเลิกระบบพระคลังสินค้า การกำหนดพิกัดอัตราภาษีให้เหลือเพียงร้อยละ 3 อีกทั้งคนในบังคับต่างประเทศมีสิทธิสภาพนอกอาณาเขต กล่าวคือคนที่ขึ้นสังกัดประเทศใดก็ให้อยู่ในความคุ้มครองของกงสุล และกฎหมายของประเทศนั้นๆ เนื้อหาในหนังสือสัญญา ยังเปิดช่องให้กับประเทศอื่นๆ สามารถทำสนธิสัญญาใน

ลักษณะเดียวกันกับสยามได้อีก¹ ซึ่งมีประเทศต่างๆ ได้ติดต่อขอทำสนธิสัญญาอีกหลายประเทศ² สนธิสัญญากับนานาประเทศดังกล่าว ก่อให้เกิดการเติบโตของการผลิตอย่างใหญ่หลวง การผลิตเพื่อการค้า การส่งออก มีนัยยะของการก่อรูปแบบชัดเจนและเข้มข้นขึ้นมาก แม้ว่าจะปรากฏพลวัตบางประการที่เปลี่ยนแปลงโลกทัศน์และก่อให้เกิดชนชั้นกรรมกรพี อันได้แก่ นายทุน ข้าราชการและพ่อค้าเงินที่ร่วมกันแสวงหาผลประโยชน์จากระบบการค้าต่างประเทศก่อนที่จะมีการทำสนธิสัญญาบาวริงแล้วก็ตาม³ แต่ก็ไม่เติบโตถึงกับสร้างผลประโยชน์อย่างเป็นกอบเป็นกำเท่ากับภายหลังการทำสนธิสัญญาบาวริงแล้ว มีหลักฐานที่เกี่ยวกับสถิติของเรือสินค้าที่เข้ามาค้าขายกับสยาม ซึ่งแสดงถึงการค้าเรือสำเภาที่เจริญขึ้นภายหลังการทำสนธิสัญญาบาวริง คือในปี

¹นอกจากอังกฤษที่ต้องการทำสัญญาการค้ากับภูมิภาคตะวันออกแล้ว ยังมีประเทศที่สำคัญคือฝรั่งเศสและอเมริกา ที่สนใจค้าขายกับภูมิภาคนี้ ในการขยายอำนาจการค้าขายดังกล่าวอังกฤษ ฝรั่งเศส และอเมริกา จะมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยถ้าชาติใดได้ทำสนธิสัญญากับชาติในภูมิภาคตะวันออกนี้ ก็จะเปิดช่องทางให้อีกสองชาติได้ทำสัญญาและให้ได้ประโยชน์อย่างเดียวกัน ยกตัวอย่างเช่น อังกฤษทำสนธิสัญญานานกิง กับจีนใน พ.ศ.2385 แล้ว ฝรั่งเศสและอเมริกาก็ติดต่อทำสนธิสัญญาในเวลาต่อมา ในการทำสัญญาระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่น อังกฤษกับไทย ฝรั่งเศสกับญวน ก็เป็นไปในลักษณะเดียวกัน

²ในการที่สยามยินยอมทำหนังสือกับนานาประเทศ ก็เพื่อจะแสดงให้เห็นถึงการมิได้ถูกจับจองโดยประเทศใดประเทศหนึ่ง ทุกประเทศมีสิทธิเท่าเทียมกัน แม้ว่าจะต้องเสียเปรียบก็ตาม แต่ก็ได้คงความเป็นอิสระไม่อยู่ในฐานะเมืองขึ้นของชาติใด รายละเอียดของประเทศที่ทำสนธิสัญญามีดังนี้

อังกฤษ ทำสนธิสัญญาในปี พ.ศ.2398	อเมริกา ทำสนธิสัญญาในปี พ.ศ.2399
ฝรั่งเศส ทำสนธิสัญญาในปี พ.ศ.2399	เดนมาร์ก ทำสนธิสัญญาในปี พ.ศ.2400
โปรตุเกส ทำสนธิสัญญาในปี พ.ศ.2402	ฮอลันดา ทำสนธิสัญญาในปี พ.ศ.2403
เยอรมัน ทำสนธิสัญญาในปี พ.ศ.2404	สวีเดนกับนอร์เว ทำสนธิสัญญาในปี พ.ศ.2411
	เบลเยียมทำสนธิสัญญาในปี พ.ศ.2411

อิตาลี ออสเตรีย ฮังการี และสเปน ทำสนธิสัญญาในต้นรัชสมัยของรัชกาลที่ 5

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, **พงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 5** (กรุงเทพฯ: องค์การคำคุณศัพท์, 2504), หน้า 260- 261.

³ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “วัฒนธรรมกรรมกรพีกับบรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์” **ปากไก่และใบเรือ: รวมความเรียงว่าด้วยประวัติศาสตร์ต้นรัตนโกสินทร์** (กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์, 2527), หน้า 75- 171.

พ.ศ.2399 มีเรือสินค้าต่างชาติมาเทียบท่าในสยามถึง 130 ลำ⁴ เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ.2385 ที่มีเรือสินค้าเข้ามาเพียง 55 ลำ⁵

อาจกล่าวได้ว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจของสยามนี้ เป็นไปตามกระแสการพัฒนาเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจโลก การเกิดขึ้นชั้นกระฎุมพีที่มีผลมาจากทัศนคติที่เปลี่ยนไปก็รองรับและสอดคล้องกับการค้าที่เจริญขึ้น หากแต่สนธิสัญญาบาวริงเป็นจุดกระตุ้นของประวัติศาสตร์เศรษฐกิจที่เร่งเร็ว ให้ภาคการผลิตพลิกโฉมหน้าอย่างชัดเจนและรวดเร็วขึ้น ภาคการผลิตอันได้แก่เกษตรกรรมที่ต้นตอที่จะผลิตสินค้ามากกว่าแต่ก่อน ทั้งนี้เพราะไพร่มีความเป็นอิสระจากพันธะที่มีต่อรัฐมากขึ้น เนื่องจากระบบเกณฑ์แรงงานไม่สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และค่อยๆ เสื่อมลงอย่างต่อเนื่อง ราษฎรจึงมีเวลาทุ่มเทแรงงานให้กับการผลิตอันจะนำผลประโยชน์มาสู่ตนอย่างเต็มที่นั่นเอง⁶

3.1.2 การเปลี่ยนแปลงจากสินค้าน้ำตาลสู่สินค้าข้าว

การเติบโตในภาคเศรษฐกิจของสยามเป็นไปตามกระแสโลกดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น หน่วยการผลิตตอบรับการขยายตัวของระบบการตลาด เมื่อมีความต้องการและสั่งซื้อสินค้ามากขึ้นการผลิตก็ย่อมจะมีมากขึ้น ภาพการเคลื่อนไหวของราษฎรที่รับสิ่งเร้าจากกระแสเศรษฐกิจที่ขยายตัวผ่านสื่อกลางคือชนชั้นกระฎุมพี นำไปสู่ภาพของการผลิตสินค้าที่ต้นตอ กรณีที่จะนำมาอธิบายได้อย่างชัดเจนคือ การผลิตน้ำตาลเพื่อการส่งออก

ในบริเวณพื้นที่ฉะเชิงเทราและจังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง โดยเฉพาะที่นครชัยศรี มีการปลูกอ้อยอันเป็นวัตถุดิบหลักในการผลิตน้ำตาลกันอย่างกว้างขวาง มีหลักฐานที่อ้างถึงจำนวนตัวเลข

⁴ บัณฑิต อินทรชัยศรี, พระบรมราชโบายด้านการปกครองที่เกี่ยวกับการสร้างความมั่นคงภายในพระราชอาณาจักรของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2521), หน้า 44.

⁵ ในจำนวนเรือ 55 ลำนี้ มีเพียง 9 ลำเท่านั้นที่มาค้าขายเป็นประจำ โดยส่วนใหญ่เรือทั้งหมดจะเป็นเรือที่ชักธงสหราชอาณาจักร ซึ่งมาจากบอมเบย์ สิงคโปร์ และจีน

รวมเรื่องแปลและเอกสารทางประวัติศาสตร์ ชุดที่ 3 แปลโดย นันทนา ตันติเวส (กรุงเทพฯ: ศิลปากร, 2535), หน้า 61.

⁶ อัญชลี สุสายัณห์, การเปลี่ยนแปลงของระบบไพร่และผลกระทบต่อสังคมไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523), หน้า 298-302, สมชาย หลังหมอยา. “ปัญหาชาวนาและนโยบายของรัฐบาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” อักษรศาสตร์นิพนธ์ 1: รวมบทความทางประวัติศาสตร์ไทย (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525), หน้า 69-71, 74-75 และเดวิด บรูซ จอห์นสัน, สังคมชนบทและภาคเศรษฐกิจข้าวของไทย พ.ศ.2423-2473, หน้า 2-8.

ของโรงงานที่ผลิตน้ำตาลที่ตั้งขึ้นในบริเวณนครชัยศรีมีกว่า 20 โรง แต่ละโรงงานมีแรงงานผลิตประมาณ 200- 300 คน⁷ จำนวนแรงงานการผลิตน้ำตาลรวมถึงจำนวนโรงงานน้ำตาลที่มีมากสะท้อนภาพของภาคเกษตรกรรมที่ป้อนวัตถุดิบที่สำคัญ อันได้แก่ อ้อย สุโรงงานก็จะต้องมีปริมาณมากตามไปด้วย สถิติการส่งออกน้ำตาลกว่า 200,000 หาบในปี พ.ศ.2402 (มากกว่าปี พ.ศ.2387 ที่ส่งออกน้ำตาลได้ 110,000 หาบ)⁸ เป็นสถิติที่สะท้อนศักยภาพในการผลิตของเกษตรกรได้เป็นอย่างดี

ต่อมาในราว พ.ศ.2410 อุตสาหกรรมการผลิตน้ำตาลกระทบกระเทือนอย่างหนัก อัตราการส่งออกลดลง ทั้งนี้เป็นผลมาจากประเทศต่างๆ ในยุโรปสามารถผลิตน้ำตาลได้เองจากหัวบีทรูท และโดยก่อนหน้านี้การสั่งซื้อน้ำตาลของประเทศยุโรปก็มีอัตราที่ไม่แน่นอนมากบ้างน้อยบ้าง โรงงานจึงต้องเพิ่มอัตราการผลิตให้มาก เพื่อกักตุนน้ำตาลไว้รองรับหากมีการสั่งซื้อในปริมาณมาก ก็สามารถมีสินค้าส่งตามต้องการได้⁹

เมื่อตลาดยุโรปผลิตน้ำตาลเองได้การสั่งซื้อจึงลดลง อุตสาหกรรมน้ำตาลจึงอยู่ในภาวะดิ้นตัว ราคาน้ำตาลในตลาดโลกถูกลง แต่โรงงานน้ำตาลในสยามไม่สามารถลดราคาแข่งกับโรงงานที่ผลิตน้ำตาลในชวาและฟิลิปปินส์ได้ ในที่สุดโรงงานน้ำตาลในสยามก็ต้องมีอันปิดกิจการลง

ในขณะที่การส่งออกน้ำตาลเริ่มชะลอตัวและลดบทบาทลง สินค้าข้าวก็ได้รับความสนใจและเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญทดแทนขึ้นตามลำดับ แม้ว่าพื้นที่บริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางจะเป็นบริเวณที่เหมาะสมแก่การทำเกษตรกรรม และพบว่าส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาข้าวอยู่ก็ตาม แต่การทำนาที่ว่ามีได้มีเป้าหมายเพื่อการค้า หากแต่เป็นเพียงการผลิตเพื่อไว้บริโภค ส่วนที่เหลือจากการบริโภคจะนำไปใช้แลกเปลี่ยนสิ่งของจำเป็นที่ไม่สามารถผลิตเองได้¹⁰

⁷ Jean Baptiste, Pallegoix Description du Royaume Thai on Siam, อ้างถึงใน เดวิด บรูซ จอห์น สตัน, **สังคมชนบทและภาคเศรษฐกิจข้าวของไทย พ.ศ.2423- 2473**, หน้า 9.

⁸ “พ่อค้าคนแรกในกรุงรัตนโกสินทร์” **รวมเรื่องแปลและเอกสารทางประวัติศาสตร์ ชุดที่ 3**, หน้า 61.

⁹ เดวิด บรูซ จอห์น สตัน, **สังคมชนบทและภาคเศรษฐกิจข้าวของไทย พ.ศ.2423- 2473**, หน้า 9- 10.

¹⁰ นอกจากการผลิตข้าวเพื่อการบริโภคแล้ว ชาวบ้านยังนิยมทอผ้าไว้ใช้เองอีกด้วย แต่จะสามารถปลูกฝ้ายและเลี้ยงตัวหม่อนไว้สำหรับทอไหมเองหรือไม่นั้น ต้องขึ้นอยู่กับภูมิประเทศความเหมาะสมของแต่ละหมู่บ้าน ดังนั้นในบางหมู่บ้านจึงอาจต้องมีการแลกเปลี่ยนสินค้ากัน

โปรดดูรายละเอียดช่วงเวลาของการปลูกข้าวและการปลูกฝ้ายเพื่อทอผ้าใน สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา, **การแต่งกายสตรีกับหัตถกรรมทอผ้าในสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์** (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540), หน้า 14- 18.

การผลิตข้าวของชาวนาใช้ความรู้แบบภูมิปัญญาชาวบ้าน เทคโนโลยีต่างๆ ยังไม่มีการพัฒนา จึงต้องอาศัยแรงงานจาก คน สัตว์ เครื่องทุ่นแรงง่ายๆ อาทิ คราด ไถ จอบ ปริมาณข้าวจะได้น้อยหรือมากก็ขึ้นอยู่กับปัจจัยทางธรรมชาติ หากเกิดปัญหา ฝนแล้ง น้ำท่วม หรือเกิดโรคระบาด ผลผลิตข้าวก็จะได้น้อยตามไปด้วย¹¹

ความต้องการข้าวที่เพิ่มขึ้นของตลาดโลกมีสาเหตุหลักต้นหลายประการด้วยกันคือ ตั้งแต่ในรัชสมัยของรัชกาลที่ 3 ประเทศจีนประสบปัญหาการเพิ่มขึ้นของประชากรและภัยธรรมชาติ ที่ทำให้ภาคการเกษตรเสียหายอย่างหนัก จีนจึงประสบปัญหาการขาดแคลนข้าว และมีการสั่งซื้อข้าวจากสยามมากขึ้นเรื่อยๆ¹² ประกอบกับประเทศในยุโรปมีความสนใจและบริโภคข้าวเพิ่มขึ้น เพราะข้าวมีราคาถูกกว่าสินค้าหลักประเภทอื่นๆ อีกทั้งข้าวยังเป็นวัตถุดิบที่สำคัญในอุตสาหกรรมผลิตเบียร์ นอกจากนี้ยังมีการใช้ข้าวเป็นส่วนผสมกับข้าวสาลีเพื่อผลิตสินค้าจำพวกแป้ง และใช้เป็นวัตถุดิบที่ทำให้ผ้าแข็งตัว รวมถึงยังเป็นส่วนประกอบสำคัญในการผลิตอาหารสัตว์ (วัวและหมู) อีกด้วย ประเทศในยุโรปจึงมีการส่งเสริมให้มีแหล่งผลิตข้าวขึ้นในบริเวณต่างๆ อันได้แก่เมืองในแคว้นเบงกอล มัทราสของอินเดีย และบริเวณตอนใต้ของอเมริกา ต่อมาเกิดกบฏในอินเดียและสงครามกลางเมืองในอเมริกา ทำให้แหล่งผลิตข้าวที่สำคัญของยุโรปไม่สามารถตอบสนองความต้องการของตลาดยุโรปได้ ทำให้ต้องมีการสั่งซื้อสินค้าข้าวในดินแดนที่ห่างไกลกว่าเดิม เช่น ในภูมิภาค เอเชียอาคเนย์ ส่วนประเทศอื่นๆ ในเอเชียได้หันไปปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดอื่นที่มีราคาสูงกว่า เช่น กาแฟ ยาสูบหรือยางพารา เป็นต้น¹³ ทำให้มีการสั่งซื้อข้าวจากสยาม พม่า ญวน เพื่อส่งไปยังตลาดยุโรปและเอเชียมากขึ้น

ความต้องการสินค้าข้าวอันเกิดจากสภาวะทางการตลาดของโลกเปลี่ยนแปลงไป ทำให้เกษตรกร ราษฎร ชาวนาหันไปหันมาผลิตข้าวกันมาก ประกอบกับความหละหลวมและผ่อนคลายของระบบไพร่ที่เป็นระบบควบคุมกำลังคนมีมากขึ้นตามลำดับ แรงงานเกณฑ์จากระบบไพร่ลดบทบาทลงและถูกแทนที่ด้วยการจ้างแรงงาน รัฐมุ่งที่จะเรียกเก็บเงินทดแทนหรือส่วยมากกว่าการเกณฑ์การแรงงาน ทำให้ราษฎรมีพันธะต่อรัฐน้อยลง ไม่ต้องเข้าเวร สามารถทุ่มเทมีเวลาให้กับ

¹¹ ไบรด์คูรายละเอียด ขั้นตอนในการผลิตข้าวจากฉัตรทิพย์ นาถสุภา, เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2528), หน้า 14- 18.

¹² ในอดีตข้าวเป็นสินค้าต้องห้าม แต่มีการยกเว้นการส่งไปขายยังประเทศจีน ทั้งนี้เพราะความจำเป็นที่ต้องสำรองไว้ยามที่ข้าวขาดมากแแพง อันเนื่องมาจากฝนแล้งหรือเกิดอุทกภัย หรือหากอยู่ในภาวะการเกิดสงคราม ข้าวจะมีความสำคัญมากในฐานะที่เป็นองค์ประกอบหนึ่งในการกำหนดชัยชนะ เพราะข้าวถือเป็นเสบียงหลักของกองทัพ ดังนั้นจึงมีการห้ามขายข้าวให้กับอาณาจักรใกล้เคียง แต่กับจีนแล้วถือว่าเป็นดินแดนที่ห่างไกลไม่อยู่ในฐานะที่อาจเป็นคู่แข่งสงคราม

¹³ เดวิด บรูซ จอห์นสัน, สังคมชนบทและภาคเศรษฐกิจข้าวของไทย พ.ศ.2423- 2473, หน้า 6.

การทำมาหากินได้มากขึ้น เกิดแรงงานที่มีอิสระขึ้นทั่วไป ตอบสนองกับความต้องการในการขยายพื้นที่ปลูกข้าวของรัฐและเพิ่มผลผลิตข้าวได้เป็นอย่างดี

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 นอกจากจะมีการสนับสนุนให้ค้าข้าวแล้ว ยังส่งเสริมให้ชาวนาขยายพื้นที่เพาะปลูกข้าวให้กว้างขวางมากขึ้น โดยมีนโยบายให้งดเก็บเงินทางข้าวค่านาในปีแรกกรณีที่มีการหักล้างถางพงเพื่อปรับปรุงให้เป็นพื้นที่นา และให้เก็บเงินทางข้าวค่านาปีถัดไป ในอัตราไร่ละเฟื้องตามส่วนที่ทำ ถ้าครบ 3 ปีก็ให้เรียกเก็บเป็นนาคู่โคในอัตราไร่ละสลึง¹⁴

การสนับสนุน ด้วยนโยบายต่างๆ ของรัฐ ทำให้ตัวเลขการส่งออกข้าวมีอัตราการขยายตัวสูงขึ้น ยกตัวอย่างเปรียบเทียบ เช่น ในปี พ.ศ.2393 มีการส่งออกข้าวจำนวนร้อยละ 5 ของผลผลิตทั้งหมด ต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 พบสถิติ ในปี พ.ศ.2443 ว่ามีการส่งออกข้าวถึงร้อยละ 50 ของผลผลิตที่ผลิตได้¹⁵ ทั้งนี้ จำนวนผลผลิตทั้งหมดมีมากกว่าแต่ก่อน แต่ก็สามารถขายได้ถึงครึ่งหนึ่งของผลผลิตทั้งหมดและเป็นรายได้มากกว่า 3 ใน 4 ของมูลค่าราคาสินค้าส่งออกทั้งหมดของสยาม¹⁶

นอกจากพระราชดำริเกี่ยวกับการขยายพื้นที่นาเพื่อเพาะปลูกข้าว และการทำค้าขายแล้ว ชาวนายังได้รับการกระตุ้น ส่งเสริมจากรัฐด้วยนโยบายต่างๆ เช่น การพัฒนาแหล่งน้ำ การขุดคลอง การงดเก็บเงินค่านา การลดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้¹⁷ การปรับปรุงพันธุ์ข้าวและการพัฒนาวิทยาการเทคโนโลยีต่างๆ¹⁸ เป็นต้น ทำให้มีการขยายพื้นที่นาอย่างกว้างขวาง ดังหลักฐานที่เจมส์ แมคคาร์ธี

¹⁴ เสถียร ลายลักษณ์, “พระราชบัญญัติสำหรับผู้รักษาเมือง กรมการ แลเสนา กำหนด นายอำเภอ ซึ่งจะออกเดินประเมินนา ศักราช 236” ข้อ 10 **ประชุมกฎหมายประจำศก**, หน้า 244- 250.

¹⁵ Jame c. Ingram, *Economic chang in Thai 1850-1970*, (California: Stanford University Press,1971), p. 37- 41, 52- 54.

¹⁶ Norman Maxwell, *Import,Export and Shipping in Twentieth Century Impression of Siam* (London: The Gresham Press), อ้างถึงใน สมชาย หลั่งหมอยา, “ปัญหาชาวนาและนโยบายของรัฐบาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” **อักษรศาสตร์นิพนธ์ 1: รวบรวมบทความทางประวัติศาสตร์ไทย**, หน้า 75.

¹⁷ ชัย เรื่องศิลป์, **ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ.2325- 2453** (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2522), หน้า 239.

¹⁸ การพัฒนาพันธุ์ข้าวและเทคโนโลยีต่างๆมีการดำเนินการมาหลายครั้ง คือ การจัดประกวดพันธุ์ข้าวในท้องที่นาเขตรังสิต เมื่อปี พ.ศ.2449 ต่อมาในปี พ.ศ.2450 รัฐได้จัดการประกวดพันธุ์ข้าวขึ้นที่เมืองธัญบุรี และในปีถัดมารัฐยังจัดการประกวดพันธุ์ข้าวอีกครั้ง ในบริเวณวัดสุทัศน์เทพวราราม จนเมื่อปี พ.ศ.2453 ได้มีการจัดงาน “การแสดงกลสิกรรมและพานิชยการ” ขึ้นที่วังสระปทุมในวันที่ 8 เมษายน ในงานมีการประกวดพันธุ์ข้าวและเพิ่มการสาธิตเทคโนโลยีต่างๆ เช่น เครื่องวิดน้ำเข้านาหรือเครื่องสีข้าวโดยใช้เครื่องยนต์ เป็นต้น

ผู้ทำการสำรวจที่ดินให้กับรัฐในปี พ.ศ.2423 ได้กล่าวถึงที่ดินบริเวณตอนเหนือคลองแสนแสบว่า เต็มไปด้วยข้างป่า และใน 7 ปีต่อมา (พ.ศ.2430) เขาได้รายงานความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่บริเวณนี้ว่า “เจ็ดปีมานี้ข้าพเจ้าได้มาในที่เหล่านี้บ้างแล้ว มีความปลาดในตาอย่างที่สุด ที่ได้มาเห็นที่ๆ เป็นป่าพงมาเป็นทุ่งนาไปหมดนั้น เมื่อข้าพเจ้าออกมาครั้งก่อนนั้นที่เหล่านี้ไม่มีสิ่งใดเลย เป็นแต่ป่าพงดงข้างป่าทั้งนั้น”¹⁹ นอกจากนั้นยังมีหลักฐานที่แสดงถึงการขยายพื้นที่นาในระยะเวลาต่อๆ มา คือในปี พ.ศ.2450 มีเนื้อที่เพาะปลูก 9,334,000 ไร่ เพิ่มขึ้นเป็น 13,890,600 ไร่ในปี พ.ศ.2460²⁰

เมื่อพื้นที่นาเพิ่มมากขึ้นความต้องการและความจำเป็นของปัจจัยการผลิตข้าว อันได้แก่แรงงาน อุปกรณ์การเกษตร พันธุ์ข้าว ปุ๋ย ฯลฯ ก็มีมากขึ้น ความสัมพันธ์ดังกล่าวมีผลกระทบต่อ การเกิดขึ้นและพฤติกรรมของ “โจร” ซึ่งจะกล่าวในตอนต่อไป

3.2 ปัจจัยทางเศรษฐกิจที่ส่งผลกระทบต่อจำนวนโจร

สภาพเศรษฐกิจของสยามมีการเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วอันเนื่องมาจากการค้าข้าว รายได้ จำนวนมหาศาลไหลเวียนเข้าสู่รัฐ ราษฎรและชาวนาทั่วไป แต่มิได้กระจายตัวอย่างทั่วถึง ฐานะการเงินของแต่ละครอบครัวก็มีความแตกต่างกันไป ค่าครองชีพขยับตัวสูงขึ้น สินค้าที่เกี่ยวข้องกับการผลิตข้าวมีความสำคัญและขายได้ราคา ราษฎรผู้มีความมั่งคั่งนิยมสะสมเงิน ทองของมีค่า และเครื่องประดับมากขึ้น

การทำนายยังคงเฟื่องฟูต่อไป ชาวนาขยายพื้นที่การเพาะปลูกตามสิ่งเร้าที่ได้รับทั้งจากรัฐ (นโยบายข้อบังคับต่างๆ) และจากแรงกระตุ้นความคิดที่ว่า พื้นที่นาที่กว้างใหญ่สามารถจะผลิต และขายข้าวได้มากขึ้น ซึ่งจะเพิ่มรายได้ให้ครอบครัวต่อไป

เฉลิม ตุงคะมณี, “งานชุมนุมสินค้าครั้งแรกในเมืองไทย” **พาณิชย์อนุสรณ์ปี 2491**, อ้างถึงใน ธรรมรักษ์ จำปา, **การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจในภาคกลางกับผลกระทบต่อสังคมไทย พ.ศ.2460-2498** (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), หน้า 32 และ หจช. ร.5 กส 13/ 563 เรื่อง การประกวดพันธุ์ข้าว เอกสารลงวันที่ 4 มกราคม ร.ศ.126, อ้างถึงใน ยุพิน คำแห่ง, **เทคโนโลยีการผลิตข้าวของประเทศไทย พ.ศ.2398- 2475** (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2528), หน้า 148.

¹⁹ หจช. กส: แผนหนังสือเก่า: 62, 2483, แมคคาร์ริถึงเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี เอกสารลงวันที่ 6 เมษายน พ.ศ.2483, หจช. ร.5 ก.1/ 9 เจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์กราบบังคมทูลต่อรัชกาลที่ 5 เอกสารลงวันที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ.2448. และ หจช. กส: แผนหนังสือเก่า 46,1794, อ้างถึงใน เดวิด บรูซ จอห์นสัน, **สังคมชนบทและภาคเศรษฐกิจข้าวของไทย พ.ศ.2423- 2473**, หน้า 55.

²⁰ Statistical Year Book of Thai Kingdom of Siam B.E.2454 to 2475, p.414.

ในการทำนา หรือการผลิตข้าว จะสำเร็จบรรลุวัตถุประสงค์ได้จะต้องมีปัจจัยการผลิตซึ่งไม่สามารถจะขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดได้ ไม่ว่าจะเป็น ที่นา แรงงานจากคนและสัตว์ พันธุ์ข้าว ทุน น้ำ และ อุปกรณ์การเกษตรต่างๆ ปัจจัยการผลิตจึงมีความสำคัญต่อชาวนาเป็นอย่างมาก

เมื่อสภาพเศรษฐกิจโดยรวมมีเม็ดเงินหมุนเวียนมากขึ้น หากแต่ไม่ได้มีการกระจายตัวอย่างทั่วถึง ผลพวงที่ตามมาจากความเฟื่องฟูของเศรษฐกิจก็คือ จำนวนใจปล้นมีความซุกซมมากกว่าแต่ก่อน โดยเฉพาะบริเวณในเมือง ตลาดหรือในสถานที่ที่มีการค้าขายคับคั่ง รวมทั้งเขตเพาะปลูกที่มีความสำคัญ ความซุกซมของใจเกี่ยวข้องกับปัจจัยการผลิตดังนี้

3.2.1 กระบือ

ในขณะที่การขยายพื้นที่เพาะปลูกเป็นไปอย่างกว้างขวาง แต่ปัจจัยการผลิตที่สำคัญคือ กระบือหรือควาย กลับไม่ได้มีอัตราการเพิ่มที่รองรับกับพื้นที่นาที่ขยายตัว ทั้งๆ ที่กระบือมีความสำคัญอย่างมากต่อกระบวนการผลิตข้าว ชาวนาจะต้องอาศัยกระบือตั้งแต่ การไถนา การคราด และหลังจากการเกี่ยวข้าวแล้ว ชาวนายังอาศัยกระบือนวดข้าวด้วยการนำกระบือไปผูกไว้รอบเสาที่ตั้งไว้กลางลานนวด แล้วต้อนฝูงกระบือเดินย่ำบนกองรวงข้าวหลายๆ รอบ เพื่อให้เม็ดข้าวหลุดจากรวงข้าว นอกจากนี้ยังอาศัยกระบือในการขนข้าวและฟางข้าวไปเก็บอีกด้วย²¹

ในบริเวณที่มีพื้นที่นามากชาวนาจำเป็นต้องใช้กระบือจำนวนหลายตัวเพื่อไถนาให้เสร็จทันฤดูกาล เพราะแรงงานกระบือ 1 ตัวสามารถทำงานได้วันละ 5 ชั่วโมงครึ่ง หรือไถนาได้วันละ 1 ไร่เท่านั้น²²

นอกจากโคและกระบือจะมีประโยชน์ในการช่วยทำนาและเทียมเกวียนแล้ว ในบางท้องถิ่นที่มีการผลิตน้ำตาลทราย ยังมีการอาศัยแรงงานกระบือในการลากอ้อยและหีบอ้อยในอัตราจ้างตัวละสลึง²³อีกด้วย หรือในกรณีที่คลองบางคลองมีความตื้นเขิน ทำให้เรือไม่สามารถแล่นผ่านไปได้ จึงต้องมีการลากหรือเข็นเรือ ซึ่งเรือจะแล่นผ่านบริเวณดังกล่าวตามปกติไปได้ก็ต่อเมื่อมีการลอกคูคลอง หรือมีฝนตก ยกตัวอย่างเช่น ในวันที่ 31 กรกฎาคม ร.ศ.125 (พ.ศ.2450) ที่ท่าเรือวัดกังสดาล

²¹ เสฐียรโกเศศ, “ชีวิตชาวนา” ประเพณีเบ็ดเตล็ด, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมาคมสังคมนิยมแห่งประเทศไทย, 2508), หน้า 151,178- 180.

²² จรัญ จันทลักษณ์, **ควายในระบบไร่นาไทย**, อ้างถึงใน คมเนตร ญาณโสภณ, **อำนาจท้องถิ่นแบบจารีตและผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองท้องถิ่นในยุคเทศบาล**, หน้า 24 และสัมภาษณ์ นางสิน ชัยได้สุข อายุ 87 ปี 241/ 1 หมู่ 1 ตำบลสัมปทวน อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 กันยายน พ.ศ.2543.

²³ หจข. ร.5 ม.45/ 2 หนังสือพระยาสุนทรบุรีศรีพิไชยสงคราม ผู้ว่าราชการเมืองนครไชยศรี ทูลกรมหมื่นดำรงฯ เอกสารลงวันที่ 1 มี.ค.114.

เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสหัวเมือง (จากกรุงเทพฯ ไปถึง บริเวณเมืองกำแพงเพชร) ได้กล่าวถึงการเดินเรือในบริเวณลำน้ำที่ตื้นเขิน โดยไม่ต้องอาศัยการ ลากเพราะมีฝนตก ความว่า “...ขึ้นมาปลดเรือที่วัดกังสดาร มีคนคอยมาเข็นเรือตามเคย แต่ไม่ต้อง เข็น เพราะฝน 3 วันน้ำพอที่จะให้น้ำขึ้นได้”²⁴ ในบางหลักฐานได้แสดงการใช้แรงงานจากกระบือใน การลากเรือ ปรากฏในนิราศสุนทรภู่ดังนี้

“ที่เรือน้อยลอยล่องค่อยคล่องไป	ที่เรือใหญ่โป่งโถงต้องโยงควาย
เวหนาการสร ผู้ถอนกีบ	เขาตีรับเร่งไปนำใจหาย
ถึงแสนชาติจะมาเกิดกำเนิดกาย	อย่าเป็นควายรับจ้างที่ทางโยง” ²⁵

และ

“ล่องย่านบ้านวัดร้าง	เรือนโรง
ตกทุ่งถึงคลองโยง	หย่อมไม้
วัดใหม่ธงทองโถม	ที่ติด ตื้นแอ
ควายลากฝากเชือกไขว้	เคลื่อนคล้อยลอยเลน
...ทุกซีกโครในโลกลั่น	ล้าเหลือ
ไม่เท่าควายลากเรือ	รับจ้าง
หอบฮักลักขุเขือ	เจิงหุ้ม ซลเอย
มนุษย์ดุจติดค้ำ	เขี่ยนเร้าเอาเงิน” ²⁶

ในบริเวณที่ราบลุ่มตอนล่างของประเทศพม่าก็ได้มีการส่งเสริมการทำนาและขยายพื้นที่นา เช่นกัน จึงทำให้มีความต้องการกระบือมากขึ้นเช่นเดียวกับสยาม ภาวะการขาดแคลนกระบือจึง เกิดขึ้นและส่งผลกระทบต่อราคาซื้อขายกระบือที่เพิ่มสูงขึ้น ทำให้ปรากฏหลักฐานการต้อนฝูง กระบือของ “นายฮ้อย” ที่คุมแรงงานอีสานมารับจ้างทำนา นำกระบือมาขายหรือเช่ายังหัวเมืองใน

²⁴ สมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **เสด็จประพาสต้น** (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, 2520), หน้า 53.

²⁵ สมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **ชีวิตและงานของสุนทรภู่** “นิราศพระประธม” (กรุงเทพฯ: เสริมวิทย์บรรณาคาร, 2518), หน้า 455.

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 227- 228.

เขตภาคกลาง อาทิ กรุงเทพฯ ลพบุรี กรุงเทพฯ และนครชัยศรี เป็นต้น²⁷ เฉพาะที่ลพบุรี ปรากฏหลักฐานในปี ร.ศ.113 (พ.ศ.2438) ว่า มีกระบือจำนวน 7,000- 8,000 ตัวถูกต้อนขึ้นรถไฟที่นครราชสีมาเพื่อเดินทางมายังลพบุรี²⁸ เข้าใจว่าบางรายต้อนไปถึงมะละแหม่งเพื่อขายทอดต่อไปยังบริเวณเพาะปลูกในพม่า

เมื่อเป็นดังนี้จึงมีการก่ออาชญากรรม การปล้นกระบือ หรือแอบลักขโมยกระบือเกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง ดังเช่นข้อความในตารางที่ 3.1 ที่แสดงจำนวนโจรที่ปล้นกระบือบริเวณแขวงกรุงเทพฯ ในปี ร.ศ.121 (พ.ศ.2446) ถึง ร.ศ.122 (พ.ศ.2447) หรือในรายงานของอำเภอเสนาใหญ่ เมืองกรุงเทพฯ กล่าวว่าในปี พ.ศ.2435 มีผู้ลักควายไป 500 เศษ ปี พ.ศ.2436 ลักไป 600 เศษ และในปี พ.ศ.2436 มีผู้ขโมยไป 500 เศษ ผูกควายเหล่านี้จะถูกต้อนไปขายยังต่างถิ่นต่างแขวง²⁹ เพื่อเป็นการอำพรางคดีและให้ไกลจากเจ้าทรัพย์ หรือในรายงานการไปตรวจราชการของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ (ขณะนั้นดำรงพระยศเป็นหลวงดำรงราชานุภาพ) แจ้งว่า เฉพาะที่เมืองอ่างทองมีคดีเกี่ยวกับการลักขโมยหรือปล้นโค กระบือเกิดขึ้น ตั้งแต่เดือนมกราคม- สิงหาคม ร.ศ. 119 (พ.ศ.2444) จำนวน 171 คดี ในจำนวนนี้ทางการสามารถดำเนินการจับตัวผู้ร้ายพร้อมของกลางได้ 33 ราย ได้แต่เฉพาะของกลาง 36 ราย และยังจับไม่ได้ถึง 102 ราย³⁰

สถิติดังกล่าวแสดงตัวเลขการก่ออาชญากรรมเฉพาะที่ อำเภอเสนาใหญ่ เมืองกรุงเทพฯ เมืองอ่างทอง กับที่กรุงเทพฯ เท่านั้น การปล้นและลักขโมยกระบือ คงจะเกิดขึ้นทั่วไปในบริเวณที่ราบลุ่มภาคกลาง และส่วนใหญ่จะกระทำการปล้นหลังจากที่ว่างเว้นจากการทำนา³¹ คือหลังจากการ

²⁷ สุวิทย์ ไพบยวัฒน์, **วิวัฒนาการเศรษฐกิจชนบทในภาคกลางของประเทศไทยระหว่าง**

พ.ศ.2494- 2475, หน้า 162-169.

²⁸ หจข. ร.5 ยธ 5.6/ 15 เรื่อง รถไฟที่จะคิดสร้างขึ้นตั้งแต่เมืองนครราชสีมาถึงหนองคาย, อ้างถึงใน สุวิทย์ ไพบยวัฒน์, **วิวัฒนาการเศรษฐกิจชนบทในภาคกลางของประเทศไทยระหว่าง พ.ศ.2494- 2475**, หน้า 207.

²⁹ หจข. ร.5 ม.40/ 1 เรื่อง ราชการมณฑลกรุงเทพฯ เอกสารลงวันที่ 5 มิถุนายน- 30 พฤศจิกายน ร.ศ.114.

³⁰ หจข. ร.5 ม.11/ 13 เรื่อง รายงานการประชุมเทศาภิบาล “เรื่องรายงานกรมหลวงดำรงไปตรวจราชการมณฑลกรุงเทพฯแลพิศณุโลก นครสวรรค์ และรายงานระยะทางที่เสด็จ เอกสารลงวันที่ 30 กันยายน- 18 สิงหาคม ร.ศ.119.

³¹ หจข. ร.5 ม.2 14/ 2 เรื่อง หนังสือกรมหลวงดำรงราชานุภาพถึงพระยาศรีสหเทพฯ เอกสารลงวันที่ 13 สิงหาคม ร.ศ.119, หน้า 12.

ตารางที่ 3.1
แสดงข้อมูลและจำนวนโจรที่ปล้นกระบือ
บริเวณแขวงกรุงเทพ ในปี ร.ศ.121 (พ.ศ.2446) ถึง ร.ศ.122 (พ.ศ.2447)³²

วันที่/เวลา	จำนวนโจร	เจ้าทรัพย์	สถานที่เกิดเหตุ	ทรัพย์สิน	หมายเหตุ
28 เม.ย.121 ³³ 4 ทุ่มเศษ	6-7	โรจนายเขียน อ้าแดงสุน	ต.ทุ่งบางน้อย อ.ตลิ่งชัน แขวงกรุงเทพ	1 กระบือ	ผู้ร้ายทุบตี แหวง นายเขียน อ้า แดงสุน
28 พ.ค.121 ³⁴ 5 ทุ่มเศษ	5-6	โรจนายกลิ่น (ผู้ใหญ่บ้าน)	ต.ลำทับยาวแขวงกรุงเทพ	กระบือ 4	-
7 มิ.ย.121 ³⁵	6	โรจนายพู่	ต.บ่อนลาบลาย คลอง 4 แห่งคลอง 2 วาสายล่าง อ.แสนแสบ แขวงกรุงเทพ	7 กระบือ	พินนายพู่ บาดเจ็บ
10 มิ.ย.121 ³⁶ 1 ยาม	8-9	โรจนายอาด	ต.ทุ่งหนองออเนน อ. บางเขน แขวงกรุงเทพ	13 กระบือ	-
10 มิ.ย.121 ³⁷ 4 ทุ่มเศษ	7-8	โรจนายชื่น	ต.ทุ่งบางเวก แขวง กรุงเทพ	5 กระบือ	เมื่อร้องให้คน ช่วย ก็ทิ้ง กระบือหนีไป
2 ก.ค.121 ³⁸ 2 ยามเศษ	5	โรจนายเปิด เมี้ยเม้า	ต.คลองสี่แยกคลองสาม วาฝั่งตะวันตก อ.แสน แสบ แขวงกรุงเทพ	กระบือ 3 ตัว คิดเป็นเงิน 287 บาท	-
2 ก.ค.121 ³⁹ 4 ทุ่มเศษ	6	นายโน้ม มะ อาย	ต.คลองสองแยกคลอง สามวา อ.แสนแสบ แขวง กรุงเทพ	กระบือนาย โน้ม 5 ตัว มะ อาย 1 ตัว	-

³² รวบรวมเฉพาะหนังสือรายงานในกระทรวงนครบาลและยังไม่ถูกใช้อ้างอิงในเนื้อหาส่วนอื่นๆ

³³ หจข. ร.5 น1.1/ 182 (249) เรื่อง หนังสือของเสนาบดี กระทรวงนครบาลสั่งการต่างๆ เอกสารลงวันที่ 20 พฤษภาคม ร.ศ.121.

³⁴ หจข. ร.5 น1.1/ 182 (169) เรื่อง เดียวกัน เอกสารลงวันที่ 18 สิงหาคม ร.ศ.121.

³⁵ หจข. ร.5 น1.1/ 182 (209) เรื่อง เดียวกัน เอกสารลงวันที่ 21 มิถุนายน ร.ศ.121.

³⁶ หจข.ร.5 น1.1/ 182 (186) เรื่อง เดียวกัน เอกสารลงวันที่ 1 กรกฎาคม ร.ศ.121.

³⁷ หจข. ร.5 น1.1/ 182 (183) เรื่อง เดียวกัน เอกสารลงวันที่ 1 กรกฎาคม ร.ศ.121.

³⁸ หจข. ร.5 น1.1/ 182 (105) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 9 สิงหาคม ร.ศ.121.

³⁹ หจข. ร.5 น1.1/ 182(103) เรื่อง เดียวกัน เอกสารลงวันที่ 9 สิงหาคม ร.ศ.121.

วันที่	จำนวน โจร	จำนวนโจร	สถานที่เกิดเหตุ	ทรัพย์สิน	หมายเหตุ
9 ก.ค.121 ⁴⁰ 2 ทุ่มเศษ	6	โจรนายทอง	ต.ปลายคลองบางเตย อ.สาม โคก แขวงกรุงเทพ	2 กระป๋อง	-
22 ก.ค.121 ⁴¹ 3 ยามเศษ	6	โจรนายสุก	ต.บ้านเก็ดต๊ะเข้ ะหว่าง คลอง3-4 ฝั่งเหนือ	4 กระป๋อง	-
4 ก.ย.121 ⁴² ยามเศษ	4-5	โจรนายพลอย	ต.ทุ่งบางปะแก้ว แขวง กรุงเทพ	2 กระป๋อง	-
16พ.ค.122 ⁴³ 3 ยามเศษ	6	โจรนายสุก อำแดงทอง	ต.กุ่มแดง	2 กระป๋อง	-
28 พ.ค.122 ⁴⁴ 2 ยามเศษ	9	โจรนายแดง อำแดงแหวน	ต.ลำกระโหลก แขวงเมือง มีนบุรี	6 กระป๋อง	-
1 ก.ค.122 ⁴⁵ 2 ยามเศษ	7	โจรอำแดงเหม	ต.หอเพ็ง แขวงกรุงเทพ	ไล่ดื้อนกระป๋องไป	-
5 ส.ค.122 ⁴⁶ 2 ยามเศษ	5	โจรอำแดงขำ	ต.บางขวด แขวงกรุงเทพ	4 กระป๋อง	-

เก็บเกี่ยวและขายผลผลิตส่วนเกินในราวๆ เดือนธันวาคม- เมษายน ซึ่งไม่เว้นแม้กระทั่งในเวลา
กลางวัน⁴⁷

3.2.1.1 การปกป้องตนเองของราษฎรจากปัญหาการปล้นกระป๋อง

ในบริเวณพื้นที่ที่มีความจำเป็นต้องอาศัยแรงงานจากกระป๋องพบว่า มีการปล้นและลัก
กระป๋องเกิดขึ้นทั่วไป ชาวนาที่ถูกปล้นจำเป็นจะต้องออกติดตามนำกระป๋องกลับคืนด้วยตนเอง ใน
บางครั้งหากไม่สามารถติดตามนำกระป๋องของตนเองคืนมาได้ หลังจากที่ถูกปล้นเพียง 2- 3 วัน
ชาวนาดังกล่าวอาจต้องนกระป๋องกลับมาในจำนวนเท่าเดิม ผู้ที่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียงบาง

⁴⁰ หจข. ร.5 น1.1/ 182 (124) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 9 กรกฎาคม ร.ศ.121.

⁴¹ หจข. ร.5 น1.1/ 182 (116) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 1 สิงหาคม ร.ศ.121.

⁴² หจข. ร.5 น1.1/ 182 (19) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 25 กันยายน1ร.ศ.121.

⁴³ หจข. ร.5 น1.1/ 188 (172) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 16 พฤษภาคม ร.ศ.121.

⁴⁴ หจข. ร.5 น1.1/ 182 (117) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 25 กรกฎาคม ร.ศ.121.

⁴⁵ หจข. ร.5 น1.1/ 182 (117) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 25 กรกฎาคม ร.ศ.121.

⁴⁶ หจข. ร.5 น1.1/ 188 (92) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 21 สิงหาคม ร.ศ.121.

⁴⁷ หจข. ร.5 น.1.1/ 188 เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 9 ตุลาคม ร.ศ.121- 10 ตุลาคม ร.ศ.122.

คนอาจจำได้ว่า ระเบิดที่นำกลับมาใหม่ไม่ใช่ระเบิดตัวเดิม เป็นระเบิดที่ปล้นหรือลักขโมยมา “แต่ด้วยการที่เข้าใจกันดีว่า บางทีพวกเขาอาจจะต้องไปขโมยควายของผู้อื่น หลังจากที่ควายของตน ถูกขโมยไปเช่นเดียวกัน พวกเขาจึงไม่รายงานต่อเจ้าหน้าที่แต่อย่างใด”⁴⁸

การละเลยต่อพฤติกรรมกรปล้นหรือลักกระบือนี่ เป็นปรากฏการณ์ของสังคมเฉพาะ ท้องที่อย่างหนึ่ง ทั้งนี้จากการที่ระเบิดเป็นแรงงานสำคัญอย่างมากต่อการเกษตรและอุตสาหกรรม ทำให้ไม่สามารถลดปริมาณแรงงานระเบิดได้ อีกทั้งยังมีแนวโน้มของความต้องการสูงขึ้นอีก เจ้าหน้าที่เองก็ไม่อาจจะปราบปรามได้อย่างเต็มที่เพราะเกรงว่าจะส่งผลกระทบต่อรายได้ของ ท้องถิ่น ตัวอย่างเช่น ในปี พ.ศ.2439 มีรายงานว่าที่มณฑลนครไชยศรี สิ้นค่าน้ำตาลเป็นสินค้า สำคัญของมณฑลนี้ เจ้าหน้าที่เมืองนครปฐมต้องทำเป็นละเลยในการปราบปรามโจรผู้ร้ายลักขโมย ระเบิด ทั้งนี้เพราะโรงหีบอ้อยส่วนใหญ่ได้อาศัยแรงงานจากระเบิดที่ซื้อจากพวกขโมย หาก เจ้าหน้าที่ทำการจับกุมปราบปรามการปล้นหรือลักขโมยอย่างเด็ดขาด ก็จะทำให้โรงหีบอ้อย โรงหีบอ้อยที่ไม่มีระเบิดในการหีบอ้อย โรงหีบอ้อยอาจต้องปิด ซึ่งนอกจากจะเป็นที่เดือดร้อน แก่เจ้าของโรงงานน้ำตาลและคนงานแล้ว ยังทำให้รัฐขาดรายได้จากภาษีน้ำตาลเป็นจำนวนมาก อีกด้วย⁴⁹ ในหนังสือของพระอินทราธิบดีเมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม ร.ศ.119 (พ.ศ.2444) ได้กล่าวว่า “...คนในพื้นที่เมืองนครชัยศรี ประพฤติการเป็นผู้ร้ายโดยมาก บางตำบลก็มีผู้ร้ายแทบทุกบ้าน ... อีกแห่งที่ตำบลวังตะกุนหลังพระประดมเจดี มีโรงหีบอ้อยถึง 20 โรง แลโรงหีบอ้อยเหล่านี้เอาไศกำลัง ผู้ร้ายที่ลักกระบือนาย...”⁵⁰

ความไม่สามารถพึ่งอำนาจรัฐในการควบคุม หรือป้องปรามการถูกปล้นและลักขโมย ระเบิดได้ ทำให้ชาวนาต้องพึ่งตนเอง วิธีป้องกันวิธีหนึ่งที่เกิดขึ้นก็คือ การรวมกลุ่มกันเลี้ยง เดินทาง และขังระเบิดไว้ในที่เดียวกันเช่น ในปี ร.ศ.110 (พ.ศ.2435) พบหลักฐานว่ามีการนัดรวมกันไปไถ นาพร้อมกันประมาณ 14- 15 คน⁵¹ หรือตัวอย่างเหตุการณ์การต่อสู้ ป้องกันการปล้นกองเกวียน และระเบิดกว่า 300 ตัวของชาวนา ในปี ร.ศ.118 (พ.ศ.2443) โดยล้อมเกวียนเป็นวงกลมเพื่อยัง

⁴⁸ “The State of the Suburbs”, BT อ้างถึงใน เดวิด บรูซ จอห์นสัน, **สังคมชนบทและภาค เศรษฐกิจข้าวของไทย พ.ศ.2423- 2473**, หน้า 132.

⁴⁹ วิวรรณ เทวชาลาอังกูร, **นโยบายรัฐกับตำรวจภูธร พ.ศ.2440- 2465** (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร มหาบัณฑิต สาขาวิชาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2527), หน้า 105.

⁵⁰ หจข. ร.5 ม.2.14/ 60 เรื่อง หนังสือพระอินทราธิบดี กราบบังคมทูลในหลวง เอกสารลงวันที่ 24 พฤษภาคม ร.ศ.119.

⁵¹ หจข. ร.5 กษ 3.1/ 6 เรื่อง หนังสือพระยาสุนทรบุรีศรีพิไชยสงคราม ข้าหลวงจับผู้ร้ายเมืองนครไชยศรี เมืองสมุทรสงคราม สมุทรสาคร กราบทูลกรมหลวงเทเวศร์วชิโรปกการ เสนาบดีกระทรวงต่างประเทศ เอกสารลง วันที่ 15 กรกฎาคม ร.ศ.110

ต่อสู้⁵² เป็นภาพสะท้อนการร่วมเดินทางกันเป็นหมู่คณะ หรืออีกวิธีหนึ่งในการป้องกันการปล้น กระจับปี่ก็คือ การนำกระจับปี่ของแต่ละคนมารวมกันแล้วจ้างคนเลี้ยงดูดูแล ทั้งนี้มีเหตุผลบางประการ นอกจากการร่วมกันป้องกันโจรแล้ว ยังมีสาเหตุมาจากชาวนาจำนวนหนึ่งได้มีการเช่ากระจับปี่จาก อีสาน หรือจากนายทุน ที่มีกระจับปี่ของตนเองเป็นจำนวนมาก แต่เมื่อการทำนาไม่ได้ผล ในปีถัดไป นายทุนดังกล่าวจึงมีการลดขนาดการผลิตลง ทำให้มีแรงงานกระจับปี่เหลือ จึงแบ่งให้ชาวนาผู้อื่น เข้าไปทำนา เช่นในปี ร.ศ.128 (พ.ศ.2453) ตำบลคลอง 1 รังสิต กำหนดเงินออกจันทนาชาตุน ประมาณ 1,000 บาท ในปีต่อไปไม่มีกำลังทำจึงให้ควายแก่ชาวนาอื่นๆเช่า⁵³ ซึ่งการเช่ากระจับปี่นี้ มักขาดคนเลี้ยงดูเอาใจใส่จึงต้องมีการจ้างคนเลี้ยง

แม้จะพยายามหาวิธีป้องกันการปล้นกระจับปี่โดยรวมมือกันแล้วก็ตาม แต่ก็ยังปรากฏ หลักฐานว่ามีการปล้นกระจับปี่เกิดขึ้นอยู่ทั่วไป โดยโจรจะปล้นและต้อนกระจับปี่จำนวนมากนั้นไป ทั้งหมด เช่นในปี ร.ศ.126 (พ.ศ.2451) ที่ตำบลทุ่งคลองสระ อำเภอสยามโคก แขวงเมืองปทุมธานี หม่อมเจ้าจรูญศุภสวัสดิ์ได้รายงานว่า

“...เมื่อวันที่ 19 เดือนนี้ เวลาบ่าย 4 โมงมีผู้ร้าย 9 คนถือ อาวุธ ดาบ ปืน ไม้ตะพดครบมือ ภาชนะเดินเข้ามาถึงปิ่น 4-5 นัด เข้าแย่งชิงกระจับปี่ นายโต๊ะ นายทำกับพวก 5 คน รวม 34 กระจับปี่ ...ผู้ร้ายพากันไล่กระจับปี่ขึ้นไปทางเหนือ ในวันนั้นเวลาบ่าย ค่านายอู๊ดปลัดอำเภอเรียกลูกบ้าน กำหนด พร้อมด้วยเจ้าทรัพย์ 20 คนเสศ ได้พากันติดตามผู้ร้าย...”⁵⁴ ในที่สุดคดีนี้ก็ไต่กระจับปี่ กลับครบถ้วน

คดีดังกล่าวมีการปล้นกระจับปี่ 34 ตัว ปรากฏว่ามีผู้ติดตามและเจ้าทรัพย์กว่า 20 คน แม้จะ ไม่ทราบว่าแท้จริงแล้วมีจำนวนเจ้าของกระจับปี่กี่คน แต่อนุมานได้ว่าจำนวนกระจับปี่ 34 ตัวน่าจะ มีเจ้าของอยู่หลายคน และทำให้มีความกระตือรือร้นจนสามารถติดตามกระจับปี่คืนมาได้ทั้งหมด

⁵² “Cattle Lifting”, BT, 14 March 1901, p.24, อ้างถึงใน เดวิด บรูซ จอห์นสัน, **สังคมชนบทและ ภาคเศรษฐกิจข้าวของไทย พ.ศ.2423- 2473**, หน้า 155.

⁵³ หจข. ร.5 น.3.2ข/ 8 เรื่อง ออกไปตรวจราชการในพื้นที่ เมืองธัญบุรี เอกสารลงวันที่ 24 มีนาคม ร.ศ.127- 10 พฤษภาคม ร.ศ.128.

⁵⁴ หจข. ร.5 น.3.5ก/ 96 เรื่องปล้นกระจับปี่นายโต๊ะ นายทำกับพวก ตำบลคลองสระยังสืบจับอยู่ แลขอ เงินรางวัลให้นายอู๊ด นายรอด นายโต๊ะ ซึ่งไปตามกระจับปี่ได้หมด เอกสารลงวันที่ 23 กันยายน ร.ศ.126.

อย่างไรก็ดีแม้ข้อสันนิษฐานนี้อาจไม่ถูกต้อง แต่ก็ยังเป็นหลักฐานที่สนับสนุนการร่วมกันเลี้ยงกระบือได้อย่างชัดเจน

แม้ว่าการรวมกลุ่มกันเลี้ยงและดูแลรักษากระบือของชาวนา จะไม่สามารถรับรองความปลอดภัยได้แน่นอน แต่ด้วยความที่ไม่มีทางเลือกอื่นใด ชาวนาจึงต้องอาศัยวิธีการนี้ โดยเพิ่มความระมัดระวังให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ การรับจ้างเลี้ยงกระบือนี้ รัฐได้พยายาม ดูแลมาตั้งแต่ปี ร.ศ.119 (พ.ศ.2444) แล้ว โดยการให้ผู้ที่ประกอบอาชีพรับจ้างเลี้ยงกระบือต้องขออนุญาตต่อเจ้าหน้าที่ก่อน ทั้งนี้เพื่อให้ได้มีการตรวจสอบประวัติของผู้รับจ้างก่อน ว่าเกี่ยวข้องกับคดีการปล้นหรือมีพฤติกรรมเสี่ยงต่อการก่ออาชญากรรมหรือไม่⁵⁵

เมื่อจำนวนกระบือที่รวมกันเลี้ยงมีมาก จึงจำเป็นจะต้องมีผู้ดูแลกระบือหลายคน ซึ่งบางครั้งผู้ที่เลี้ยงดูก็อาจจะเป็นผู้ที่นำกลุ่มโจรมาปล้นเสียเอง เช่น การปล้นโรงนายชั้น บริเวณคลองชอย 1 เขตเมืองธัญบุรี ในปี ร.ศ.128 (พ.ศ.2453) ซึ่งเจ้าพนักงานได้ติดตามกระบือกลับคืนได้ 46 ตัว ยังเหลืออีก 20 ตัว อำแดงกลีบภรรยานายชั้นให้การว่า จำหน่ายผู้ร้ายได้ 1 คนคือ อ้ายคำและมีความสงสัย นายกรุดซึ่งเป็นพี่เขยอ้ายคำเป็นอย่างมาก โดยมีสาเหตุมาจาก

“เดิมได้รับจ้างเลี้ยงกระบือจ้างอยู่ด้วยกัน กับนายชั้น แล้วนายกรุดมีความขัดใจกันกับนายชั้น ในการที่เฝ้ากระบือจ้าง นายกรุดจึงได้ไปจากโรงนายชั้นประมาณ 10 วันเศษ จึงได้มีผู้ร้ายมาปล้นกระบือ ครั้นมีเหตุปล้นกระบือนายชั้นแล้ว นายกรุดก็เลยหายไปยังหากกลับมาโรงนายชั้นไม่...”⁵⁶

การพยายามปกป้องตนเองจากการปล้นกระบือของราษฎร เป็นภาพสะท้อนปัญหาการปล้นกระบือที่เกิดขึ้นอยู่ทั่วไป ซึ่งรัฐมีวิธิดูแลแก้ไขปัญหานี้ยังไม่ดีและไม่มีประสิทธิภาพมากพอ ทำให้ชาวนา ราษฎรทั่วไปจึงต้องมีรูปแบบต่างๆ ในการดูแลทรัพย์สินของตนเอง มาตรการรัฐที่ปรากฏหลักฐานว่า มีการนำมาใช้ในการป้องกันกรปล้นกระบือนี้จะได้อธิบายต่อไป

⁵⁵ หจข. ร.5 น.1.1/ 166 เรื่อง ความเห็นจัดการพาหนะของเจ้าคุณมหาโยธา ที่ปรึกษาและผู้ช่วยราชการ เสนาบดีนครบาล เอกสารลงวันที่ 29 สิงหาคม ร.ศ.119.

⁵⁶ หจข. ร.5 น 3.2 ซ/ 8 เรื่องออกไปตรวจราชการในท้องที่ เมืองธัญบุรี เอกสารลงวันที่ 24 มีนาคม ร.ศ.127- 10 พฤษภาคม ร.ศ.128.

3.2.1.2 มาตรการของรัฐในการป้องกันการปล้นกระบือ

ในราวต้นปี พ.ศ.2419 มีการออกพระราชบัญญัติโคกระบือซึ่งมีเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

“...กำหนดตำบลที่ซื้อ ขายโคกระบือ ...ตามเมืองใหญ่ เมืองน้อย ซึ่งเป็นทางราษฎรเดิน ให้มีกรรมการกำนันกำกับอยู่ในที่นั้นเปนนิตย สำหรับทำบาญชีรูปพรรณซื้อขาย แลรูปพรรณโคกระบือด้วย... หนังสือเดินทางนั้น ให้เขียนด้วยเส้นหมึกสีดำ บอกชื่อผู้ซื้อผู้ขาย แลรูปพรรณโคกระบือลงในหนังสือเดินทางว่า นายนั้นมาขายโคกระบือ กับทั้งฎีกาพิมพ์รูปพรรณเจ้าของแลโคกระบือ ให้แก่นายนั้น ภรรยาชื่อนั้น อยู่บ้านที่นั้น อำเภอ กำนันนั้น แขวงเมืองเท่านั้น เรียกเอาแต่ผู้ซื้อโคกระบือ ถ้าซื้อขายใช้สอยอยู่ในแขวงบ้านเมืองเดียวกัน โคกระบือจะมากน้อยเท่าใด ให้อำเภอ กำนัน เสมียน เรียกค่าทำหนังสือเดินทางอย่าให้เกินฉบับละสลึง เมื่อซื้อขายออกไปต่างเมือง โคกระบือต่ำกว่าสิบตัวลงมา ให้เรียกฉบับละสลึง ถ้าเกินสิบตัวขึ้นไปให้เรียกฉบับละบาท...”⁵⁷

จากข้อความในพระราชบัญญัติดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการจดทะเบียนนิติกรรม เพื่อให้บุคคลแสดงความเป็นเจ้าของเหนือโค กระบือนั้นๆ อย่างถูกต้องตามกฎหมาย วัตถุประสงค์เพื่อไม่ให้มีการอ้างสิทธิ์การเป็นเจ้าของเหนือโค กระบือ หากเป็นโค กระบือที่ปล้นหรือลักขโมยมา และยังทำให้การซื้อขายของกลางเป็นไปด้วยความลำบากขึ้น อีกทั้งเป็นหลักฐานให้เจ้าพนักงานตรวจสอบและดำเนินการเอาผิดได้หากพบว่าเป็นโค กระบือที่ปล้นมาอีกด้วย (ค่าธรรมเนียมจากการทำหนังสือเดินทางนี้ เมื่อครบเดือนจะมีการแบ่งออกเป็น 4 ส่วน คือ เจ้ากรมกองตระเวน อำเภอ กำนัน และเสมียนอย่างละส่วนเพื่อเป็นค่าเบี้ยเลี้ยงในการดำเนินการต่างๆ อย่างข้างต้น)⁵⁸

การทำนิติกรรมสัตว์พาหนะนั้น เกิดขึ้นเพื่อแสดงความเป็นเจ้าของต่อสัตว์เลี้ยงของตน หลักการความคิดนี้ก็คือ เมื่อมีการนำสัตว์พาหนะเดินทางไปต่างเมืองต่างแขวง ราษฎร ชาวนาจะได้มีหลักฐานแสดงความบริสุทธิ์ต่อเจ้าพนักงาน หากเกิดมีการสงสัยว่าเป็นกระบือที่ปล้นมา แต่ในทางปฏิบัตินั้น ราษฎร ชาวนา ส่วนมากคงไม่กล้านำตัวพิมพ์พรรณติดตัวกันมากนัก เพราะ

⁵⁷ เสถียร ลายลักษณ์, “พระราชบัญญัติโคกระบือ” ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 9 (กรุงเทพฯ: เดลิเมต์, 2478), หน้า 175- 177.

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน.

หวาดระแวงกับการสูญหาย หรือถูกปล้นกลางทาง ลักษณะเช่นนี้สร้างความลำบากแก่ชาวนาเป็นอย่างมาก เพราะเมื่อไม่มีหนังสือสำคัญนี้ก็มีมักถูกจับกุม ดังตัวอย่างในปี พ.ศ.2420 กรณี คดีนายพลอย นายแจ่ม ซึ่งอาศัยอยู่ที่บางนา แขวงเมืองนครเขื่อนขันธ์ จะขึ้นกระบือไปหาปลาที่บ้านไผ่ตำพอมาถึงบ้านแสนแสบ แขวงกรุงเทพ นายข้ากำนันจับกุมส่งเข้ากรมกองตระเวนขวาเพราะไม่มีตัวรูปพรรณเป็นต้น⁵⁹

รัฐตระหนักถึงปัญหา และเข้าใจว่าการมีหนังสือสำคัญเพียงอย่างเดียว นั้น ไม่สามารถสร้างความปลอดภัยแก่โค กระบือของชาวนาได้ เพราะโจรอาจจะปล้นหนังสือหรือหลักฐานที่แสดงความเป็นเจ้าของนั้นไปด้วย ในปี พ.ศ.2420 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดเกล้าฯ ให้มีการทำหนังสือเดินทางขึ้นสำหรับชาวนาที่ต้องการนำสัตว์พาหนะ เดินทางออกนอกแขวง นอกเมือง เพื่อจะได้แสดงความเป็นเจ้าของและเส้นทาง ระยะเวลาในการเดินทาง ทั้งนี้เพื่อป้องกันการแอบอ้างความเป็นเจ้าของในกรณีที่เป็นสัตว์ถูกปล้นมาและกำลังหลบหนี เพราะหนังสือเดินทางจะระบุบอกชื่อเจ้าของ ตำนินสัตว์และจุดหมายของการเดินทาง โดยมีวิธีการตามพระราชดำริดังนี้

“ตั้งแต่นี้ไป ถ้าราษฎรจะเอาโคกระบือ ไปชนเกี่ยวนวด
เข้าไถนา ซี่ไปเที่ยวมาหาปลา แลตามกระบือหาย ถ้าผู้รับจ้าง
เข้าโรงหีบ และจะไล่โคกระบือหนีน้ำไปเอาไครยเลี้ยงที่โคที่ดอน
ล่องแขวงต่างเมือง ก็ให้เจ้าของภาโคกระบือมาให้กรมการกำนัน
รองกำนัน นายตำบลซึ่งกำหนดไว้ ทำรูปพรรณลงในตัวพิมพ์
เรียงตัวโค ตัวกระบือ”⁶⁰

การทำหนังสือเดินทางนี้ชาวนาไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมใดๆ หากในกรณีที่ชาวนาจะขายควายที่พามาต่างแขวงต่างเมือง ก็จะต้องทำตัวพิมพ์รูปพรรณใหม่ให้แก่ผู้ซื้อซึ่งจะต้องเสียค่าธรรมเนียม⁶¹ ให้แก่ตำบลที่ซื้อขายนั้นๆ จากนั้นเจ้าหน้าที่จะมอบหนังสือเดินทางให้แก่ผู้ซื้อเพื่อ

⁵⁹ หอสมุดกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, กฎหมายไทยเล่ม 2, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์วิชาการ, ร.ศ.113), หน้า 444 และ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 4, หน้า 35.

⁶⁰ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 9, หน้า 36.

⁶¹ อัตราค่าธรรมเนียม

ค่ากระดาศตัวรูปพรรณ หรือแทนตัวรูปพรรณ	16 อัฐ
ค่าวัดค่าตรวจแลค่าหมายตำหนิรวมกัน ช้าง	20 บาท
โคกระบือ ล่อ	16 อัฐ

เดินทางต่อไป ส่วนผู้ชาย เจ้าหน้าที่จะต้องบันทึกรายละเอียดในหนังสือเดินทางใหม่ว่า “โค กระบือ ตามจำนวนหนังสือเดินทางนี้เจ้าของชายแล้วเท่านั้น ยังเหลืออยู่เท่านั้น”⁶² แล้วคืนให้ผู้ชายต่อไป

เมื่อเสร็จกิจกรรมในการเดินทาง จะต้องนำหนังสือเดินทางมาคืนภายใน 3 วัน ถ้าจะเดินทางใหม่ก็ให้ทำหนังสือทุกครั้ง หากไม่ยอมนำมาคืนให้จับกุมผู้นั้นและปรับใหม่เจ้าของหนังสือเดินทางฉบับละตำลึงส่งให้นายตำบล⁶³

แม้ว่าจะพยายามจัดการแก้ไข แต่การปล้นและการลักขโมยสัตว์พาหนะยังเกิดขึ้นอยู่อย่างต่อเนื่องและดูเหมือนว่าจะรุนแรง ชุกชุมมากขึ้นเรื่อยๆ ในปี พ.ศ.2431 รัฐได้ออกประกาศอีก 2 ฉบับ เพื่อเป็นการสกัดกั้น ยับยั้ง ป้องกันการส่งต่อสัตว์พาหนะที่ได้มาจากการปล้นและลักขโมย โดยเฉพาะกระบือ ซึ่งฉบับแรกมีใจความสำคัญว่า

“ขอแจ้งความให้ทราบทั่วกันว่า ในการที่จะป้องกันไม่ให้ มีโจรผู้ร้ายลักข้าง ม้า โค กระบือสัตว์ซึ่งใช้เปนพาหนะในกรุง สยามสี่อย่างนั้น ...ซึ่งลูกค้าไทยแลต่างประเทศจะบันทุกออกไป จำหน่าย ณ เมืองต่างประเทศแล้ว ต้องให้ทำหนังสือมาขอ อนุญาตที่จะบันทุกออกไปเหมือนอย่างสินค้าทั้งปวง ก่อนที่จะ บันทุกลงเรือ เจ้าพนักงานกรมศุลกากรจะได้ไปตรวจ หนังสือพิมพ์รูปพรรณสำหรับตัวสัตว์ที่จะบันทุกออกไป ให้ ถูกต้องตามพระราชบัญญัติ”⁶⁴

ฉบับที่ 2 มีใจความสำคัญว่า “บันดาสัตว์ที่เป็นพาหนะ คือ โค กระบือ เป็นต้นนั้น ถ้าผู้ใดจะฆ่าโคกระบือออกจำหน่าย ชื่อขายเนื้อเป็นอาหารเมื่อใด ต้องให้มาแจ้งความแก่เจ้า พนักงานนายตรวจโปลิศที่สเตรแซน ตำบลที่มีอยู่ใกล้กันกับที่ฆ่า

ค่าตราแลค่าเขียนรวมกัน 16 อัฐ

ค่าป่วยการพยาน 16 อัฐ

เสถียร ลายลักษณ์, **ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 17**, หน้า 512.

⁶² หอสมุดกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **กฎหมายไทยเล่ม 2**, หน้า 444- 448 และ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม4, หน้า 35- 37.

⁶³ เรื่องเดียวกัน.

⁶⁴ เสถียร ลายลักษณ์, “ประกาศกรมศุลกากร” **ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 11**, หน้า 245.

สัตว์นั้นให้ทราบ แลเจ้าพนักงานนายตรวจไปลิส จะมีอำนาจที่
จะไปตรวจดูหนังสือตัวพิมพ์รูปพรรณสำหรับตัวสัตว์นั้น⁶⁵

การออกประกาศต่างๆ ของรัฐในช่วงแรก จะเน้นไปที่การควบคุมการซื้อ ขายโค กระบือ ที่
ได้มาจากการปล้นหรือลักขโมยและนำไปขายยังต่างประเทศ หรือฆ่าและเนื้อขาย โดยที่รัฐยังมีได้
เน้นไปที่การระงับการปล้น

เมื่อจำนวนกระบือลดลง รัฐได้จัดการกับปัญหานี้โดยการออกประกาศห้ามการค้าขาย โค
กระบือ ส่งออกนอกประเทศ แต่เมื่อได้แจ้งความประสงค์ไปยังกงสุลต่างๆ ให้ทราบ ก็มีเสียง
คัดค้านและมีการแสดงทัศนคติที่น่าสนใจก็คือ การแนะนำให้รัฐตระหนักถึงประเด็นภาวะความขาด
แคลนสัตว์พาหนะ (กระบือ) นี้ มิใช่เกิดจากการค้าขายกับต่างประเทศเท่านั้น ปัญหาการปล้นและ
ลักขโมยเพื่อใช้ในพื้นถิ่นของชาวนาเองเป็นปัญหาที่สมควรได้รับการแก้ไขก่อนต่างหาก ดังเช่น
ความเห็นของ เซอร์โทมัส ยอช นอกซ์ กงสุลอังกฤษ ที่กล่าวว่า

“...ถ้าจะว่าเป็นช่องโหว่ใจผู้ร้าย ที่จะลักโคกระบือของ
ชาวนามาขาย ก็ใช้ว่าจะลักมาขาย ให้แก่เรือที่จะบันทุกไป
ต่างประเทศอย่างเดียว ย่อมจะลักมาซื้อขายใช้ในการน่านเอง
ก็มี การที่จะระงับใจผู้ร้าย เป็นพนักงานของไทยเองที่จะต้อง
รักษา เมื่อไม่คิดระงับใจผู้ร้าย ถึงโดยจะห้ามไม่ให้บันทุกโค
กระบือออกไปต่างประเทศ ก็คงไม่สิ้นผู้ร้ายอยู่เอง”⁶⁶

การยืนยันของกงสุลต่างๆ ที่ไม่เห็นด้วยกับการห้ามบรรทุกโค กระบือออกนอกสยาม ทำให้
แนวคิดที่จะลดปัญหาการขาดแคลนโค กระบือด้วยการห้ามค้าขายนั้นต้องสิ้นสุดลง

ความวิตกกังวลของผู้มีอำนาจการปกครองต่อปัญหาการปล้น หรือลักขโมยกระบือและ
สัตว์พาหนะอื่นๆ แสดงผ่านความเห็นต่างๆ มากมาย ประเด็นที่ตื่นตัวขึ้นมาคือความจำเป็นที่
จะต้องมีการปรับปรุงข้อบังคับ กฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ให้ครอบคลุมและชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดัง
ทัศนะของกรมพระยาดำรงราชานุภาพในปี ร.ศ.119 (พ.ศ.2444) ว่า

“...เรื่องผู้ร้ายลักสัตว์ พาหนะ เมื่อระดูแล้วที่ล่วงมา
ชุกชุมทั่วไปแทบทุกหัวเมือง เป็นกรที่ได้ทราบอยู่แล้ว เห็น

⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, “ประกาศกรมพระนครบาล”, หน้า 258.

⁶⁶ ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ.2352- 2453, หน้า 252.

จำเป็นต้องแก้ไขพระราชบัญญัติสัตว์พาหนะ ซึ่งเป็นความคิด
ได้ปรึกษากันมาช้านานให้สำเร็จได้โดยเร็ว จึงจะป้องกันเรื่องผู้
ลักเล็กสัตว์พาหนะได้ต่อไป”⁶⁷

หรือทัศนคติของพระมหาโยธา ที่ปรึกษาและผู้ช่วยราชการเสนาบดีกระทรวงนครบาล ซึ่งได้
ทำหนังสือแสดงความเห็นเกี่ยวกับเรื่องการทำกับดักแลสัตว์พาหนะ เพื่อส่งให้ผู้ที่เข้าร่วมการ
ประชุมเทศบาลในวันที่ 7 กันยายน ร.ศ.119 ทราบและไตร่ตรองก่อน โดยเนื้อหาจะกล่าวถึง
ความสำคัญและปัญหาของการทำนา ทั้งนี้ได้แสดงทัศนคติเกี่ยวกับวิธีแก้ไขปัญหาการถูกโจรปล้น
หรือลักขโมย สัตว์พาหนะที่เกิดขึ้นทั้งในเวลากลางวันและกลางคืนว่า “การขัดขวางของราษฎร
ชาวนา ยังแต่จะต้องจัดเรื่องสัตว์พาหนะให้เป็นที่ป้องกันโจรผู้ร้ายได้ดีเพียงใด รัฐบาลต้องช่วย
ราษฎรจนเต็มกำลังเพียงนั้น จะต้องจัดให้เป่นระเบียบ เรียบร้อย ในการทำรูปประพรรณ และซื้อ
ขายสัตว์พาหนะ” พร้อมกับได้เสนอแนวทางไว้เป็นข้อๆ โดยมีใจความมุ่งที่จะจัดระเบียบและป้อง
ปรามการก่ออาชญากรรมต่อสัตว์พาหนะ⁶⁸

ความคิดเห็นของพระมหาโยธา เป็นส่วนหนึ่งในหลายๆ ความคิดเห็นที่ทำให้เกิด
พระราชบัญญัติสัตว์พาหนะ ร.ศ.119 ขึ้น โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระ
ราชดำรัสว่า

“...ด้วยทุกวันนี้ การไปมาค้าขายแลทำไร่นาป่าไม้เจริญ
ยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน เปนเหตุให้ราคาช้าง ม้า โค กระบือ ซึ่งเป
นสัตว์พาหนะแพงขึ้นเปนหลายเท่า โจรผู้ร้ายจึงพยายามลักสัตว์
พาหนะไปเที่ยวขายต่างแขวง ต่างเมืองอยู่เนืองๆ
พระราชบัญญัติสำหรับป้องกันโจรผู้ร้ายลักสัตว์พาหนะที่มีอยู่
แล้ว ยังหาพอแก่การ ที่จะปราบปรามโจรผู้ร้ายลักสัตว์พาหนะ
ในเวลาไม่มี”⁶⁹

⁶⁷ หจช. ร.5 ม.11/ 13 รายงานประชุมเทศบาล เรื่อง รายงานกรมหลวงดำรงไปตรวจราชการมณฑล
กรุงเก่าแลพิศณุโลก นครสวรรค์ และรายงานระยะทางที่เสด็จ เอกสารลงวันที่ 30 กันยายน- 18 สิงหาคม
ร.ศ. 1 1 9

⁶⁸ โปรดดูรายละเอียดใน หจช. ร.5 น 1.1/ 166 เรื่อง ความเห็นจัดการพาหนะของเจ้าคุณมหาโยธาที่
ปรึกษาและผู้ช่วยราชการ เสนาบดีนครบาล เอกสารลงวันที่ 29 สิงหาคม ร.ศ.119.

⁶⁹ เสถียร ลายลักษณ์, **ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 17**, หน้า 502- 512. และหจช. ร.5 น.4.8
เรื่อง พระราชบัญญัติสัตว์พาหนะ ร.ศ.119.

ดังนั้นจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติสัตว์พาหนะนี้ไว้ใช้สืบไป ประกอบด้วย 7 หมวด 30 มาตรา เพื่อดูแลลักษณะการทำตัวรูปพรรณ, การตรวจสัตว์พาหนะ, บทลงโทษ และความรับผิดชอบต่างๆ ของเจ้าหน้าที่ รวมถึงอัตราค่าธรรมเนียมที่เกี่ยวข้อง กฎหมายฉบับนี้ประกาศใช้อย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม ร.ศ.122 (พ.ศ.2447) โดยให้เริ่มใช้ในหัวเมืองมณฑลกรุงเก่า มณฑลราชบุรี มณฑลนครไชยศรี มณฑลพิษณุโลก มณฑลนครราชสีมาและมณฑลปราจีน⁷⁰

ในส่วนเรื่องของการทำหนังสือเดินทาง ยังคงให้มีการขอใช้ควบคู่กับตัวพิมพ์รูปพรรณสัตว์พาหนะ หนังสือเดินทางนี้มีความสำคัญคือ ในการเดินทางออกต่างเมืองต่างแขวง โดยเฉพาะการเดินทางไปเป็นหมู่คณะ เพื่อความบริสุทธิ์ใจและหลีกเลี่ยงการเข้าใจผิดของเจ้าหน้าที่แล้ว ราษฎรจะไปขอหนังสือเดินทางจากกรมการอำเภอ โดยแจ้งจุดหมาย จำนวนวันที่เดินทาง และสาเหตุที่จะไป เก็บไว้เป็นหลักฐานแสดงต่อเจ้าหน้าที่ หากถูกสงสัย หรือถูกตรวจสอบว่า อาจจะเป็นโจรที่จะเดินทางมาปล้นหรือไม่

การทำหนังสือเดินทางนี้ดูเหมือนว่าจะเป็นการตรวจตรา กวดขันผู้คนที่เดินทางผ่านไปมาได้เป็นอย่างดี แต่การทำหนังสือเดินทางทุกครั้งอาจจะเป็นการล่าช้าเสียเวลาได้ เช่น การต้องขอทำหนังสือเดินทางของผู้ที่ติดตามโจรปล้นข้ามแขวงข้ามเมือง เพราะเนื่องจากในการออกติดตามโจรปล้นแต่ละครั้ง ผู้ใหญ่บ้านหรือกำนันต้องเกณฑ์ชาวบ้าน เจ้าทรัพย์ออกติดตามกันเป็นกลุ่มเพื่อความปลอดภัยและมีประสิทธิภาพหากเกิดการปะทะกับกลุ่มโจร ดังนั้นหากไม่มีหนังสือเดินทาง อาจจะทำให้เกิดการเข้าใจผิดกันระหว่างเจ้าหน้าที่ที่อยู่ต่างเมืองนั้นๆ ได้ ซึ่งอาจคิดว่าเป็นกลุ่มโจรหรือไม่อำนวยความสะดวกอื่นๆ เป็นต้น ขั้นตอนนี้เป็นความยุ่งยากอย่างมากกับการขอทำหนังสือเดินทาง เพราะบางตำบลอยู่ห่างไกลจากที่ว่าการอำเภอ เมื่อเกิดเหตุปล้นโค กระบือขึ้น คณะผู้ติดตามต้องเดินทางมาขอทำหนังสือเดินทาง กว่าจะได้รับหนังสือเดินทางและกว่าจะเกณฑ์ชาวบ้าน ทำให้เสียเวลาในการติดตามจับกุมเป็นอย่างมาก

ในการประชุมเทศาภิบาล ในปี ร.ศ.119 (พ.ศ.2444) ที่ประชุมได้มีการปรึกษาหารือเกี่ยวกับเรื่องนี้และมีความเห็นว่า “ถ้าผู้ร้ายลักกระบือในท้องที่อำเภอใด กำนันผู้ใหญ่บ้านได้ทราบเหตุแล้วจัดลูกบ้านออกช่วยติดตาม ให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ไปติดตามกระบือผู้หายนั้น นำหมายตั้งตำแหน่ง กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ไปสำหรับตัวด้วยทุกคน ถ้าติดตามผู้ร้ายไปต่างท้องที่ อำเภอ ถ้ากรมการอำเภอ ผู้ใหญ่บ้าน จะตรวจตรา ก็ให้นำหมายตั้งออกแสดง ให้เห็นการบริสุทธิ์ และชี้แจงในเหตุที่จะติดตามผู้ร้ายลักกระบือ” พร้อมทั้งกำชับเจ้าหน้าที่ว่า

⁷⁰ เสถียร ลายลักษณ์, ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 19, หน้า 24- 25.

“ถ้ากรรมการอำเภอ กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน ได้ตรวจตราเห็นเป็นการบริสุทธิ์แล้ว ก็ให้รับปล่อยกำหนด ผู้ใหญ่บ้าน ราษฎรผู้ติดตามผู้ร้ายให้ได้ติดตามต่อไป”⁷¹

การออกพระราชบัญญัติต่างๆ นี้ ก็เพื่อเป็นการพยายามลดปัญหาการปล้นและลักขโมยกระบือ โดยหวังจะให้การซื้อขาย หรือการเดินทางของกระบือที่เป็นของกลางมีความลำบากมากยิ่งขึ้น เพราะจะมีการระบุจำนวนอาวุธและกระบือในหนังสือเดินทางด้วยเช่น ในปี ร.ศ.122 (พ.ศ.2447) แขนงนายมา มีความประสงค์ที่จะเดินทางไปยังตำบลหัวหมาก จึงเข้าขอทำหนังสือเดินทางโดยแจ้งรายละเอียดว่า “จะเดินทาง 1 วันมีกระบือคู่ดำ 1 พร้อมด้วยดาบเหล็กมีคม 1 เล่ม”⁷² เป็นต้น แต่ในความเป็นจริงแล้วคดีการปล้นและขโมยควายยังเกิดขึ้นชุกชุมอยู่ทั่วไป ความต้องการแรงงานควายเพื่อทดแทนแรงงานที่ขาดแคลน บังคับและเร่งเร้าให้มีการปล้นอยู่เสมอ ทั้งยังมีค่าตอบแทนซึ่งเป็นแรงจูงใจอีก จึงยังพบหลักฐานว่ามีการเดินทางของคณะโจรปล้นควายที่หลบหนีเจ้าหน้าที่ ดังตัวอย่างเช่น คดีนายพลูยคือ ในวันที่ 22 พฤษภาคม ร.ศ.122 นายพลูย บ้านลำผักกระเจด ได้ทำการปล้นควายที่โรงนายแดง ตำบลลำกระโหลก แขวงเมืองมื่นบุรี ได้ของกลางเป็นควาย 6 ตัว ไล่ต้อนหนีมาทางแขวงกรุงเทพฯ นายโต๊ะหะยะยีหม เพื่อนบ้านนายแดง ได้ต้อนควายของตนหนีการปล้น เมื่อมาถึงบริเวณคลอง 1 ได้เจอกับนายพลูยกำลังต้อนควายหนี นายพลูยจึงได้ทำการปล้นนายแดงและได้ควายอีก 10 ตัว นายพลูยต้อนควายของกลางทั้งหมด มุ่งหน้าไปทางบ้านบึงจ่าหระ ตำบลบัวบน ทุ่งบางเขน แขวงกรุงเทพฯต่อไป⁷³ การหนีออกนอกพื้นที่เกิดเหตุ เป็นพฤติกรรมที่ต้องดำเนินการหลังก่อเหตุปล้น ทั้งนี้เพื่อหลบหนีเจ้าหน้าที่บ้านเมืองนั่นเอง มาตรการต่างๆ จึงมีเพื่อเป็นการป้องกันการเดินทางข้ามเขตแขวงของโจรปล้นกระบือนั่นเอง

3.2.2 เงินและปัจจัยการผลิตอื่นๆ

ขณะที่เศรษฐกิจมีความเฟื่องฟูมาก “เงิน” ในฐานะของสื่อกลางการแลกเปลี่ยนสินค้า ก็เพิ่มความจำเป็นและมีความสำคัญมากขึ้นกว่าแต่ก่อน ที่ชาวบ้านจะไม่รู้จักการสะสมเงิน อีกทั้งอาจยังไม่มีให้สะสมเพราะเป็นของหายาก “สิ่งอะไรซึ่งต้องการด้วยความจำเป็นก็ทำเอง ปลูกเองและ

⁷¹ หจข. ร.5 ม/ 12 เรื่อง ความเห็นข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลนครสวรรค์ ซึ่งปรึกษาในที่ประชุมเทศาภิบาลศก 119.

⁷² หจข. ร.5 น.4.1/ 77 เรื่อง นายมาขอหนังสือเดินทางนำกระบือคู่ดำ 1 กระบือ ไปไว้ที่ตำบลหัวหมาก เอกสารลงวันที่ 12 กุมภาพันธ์ ร.ศ.122.

⁷³ หจข. ร.5 น.1.1/ 188 (151) หนังสือของเสนาบดีกระทรวงนครบาลสั่งการต่างๆ เอกสารลงวันที่ 19 มิถุนายน ร.ศ.122.

เอาไว้ใช้เองเป็นส่วนมาก ถ้าขาดแคลนสิ่งใดที่ทำเองไม่ได้ จึงจะซื้อหรือขาย ด้วยวิธีเอาของแลกเปลี่ยน เรียกกันในหมู่ชาวนาภาคกลางว่า “แลกข้าว” คือการเอาข้าวเปลือกที่เหลือกินแลกกับสิ่งของอื่นๆ ตามที่ตนต้องการ โดยกำหนดสิ่งของที่จะแลกกันเป็นราคามาตรฐานขึ้น⁷⁴ แต่เมื่อ “เงิน” ได้เข้ามามีบทบาท เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน ทำให้วิถีการดำรงชีวิตของราษฎรสนใจที่จะสะสมเงินทอง เพราะมีความสะดวกในการซื้อหรือขายสินค้า ทั้งยังเป็นที่ยอมรับมากกว่าการแลกเปลี่ยนสิ่งของ

ในสมัยรัชกาลที่ 4 มีการออกประกาศทำทองแปะ มีข้อความที่น่าสนใจดังนี้

“...ในเวลาเมื่อในกรุงมีธรรมเนียมปิดเข้า ไม่ให้มีผู้ออกไปค้าขายนานาประเทศเป็นนิตย เมื่อนั้นชาวนาเมื่อทำนาได้มากจะขายราคาแพงไป ก็ขายไม่มีใครได้ จะเก็บไว้ก็กลัวเสียต้องขายในราคาต่ำๆ เพียงเกวียนละ 5 บาท 4 บาท 3 บาท ถึงกระนั้นก็ไม่ค่อยมีผู้ซื้อต้องเอาเข้าออกแลกของต่างๆ บรรดาที่จะใช้กิน เมื่อขายได้ดังนี้ ก็ไม่ได้ทรัพย์มากเป็นกำไรสมกับแรงเหนื่อย ...แต่บัดนี้ เพราะเปิดเข้าให้นานาประเทศชนเข้าไปจำหน่ายเมืองอื่น ไม่ห้ามก็มีผู้ทำนาเต็มที แลนาเกิดขึ้นใหม่ๆทุกปี เมื่อเข้าในเมืองล้นเหลือเพื่อฟาย คนต่างประเทศเอาเรือเข้ามาบ้านทุกเข้าไปขายเมืองอื่นมากมายหลายลำ ปีหนึ่งชนเข้าไปหลายหมื่นเกวียน ราษฎรก็กดราคาเข้าให้แพงอยู่เป็นนิตย ด้วยคิดจะขายเอาเงินให้มาก ฝ่ายลูกค้านานาประเทศเมื่อเห็นเข้าราคาแพง เพียงพอจะขายเอากำไรได้ ก็เอาเงินมาบ้าง เอาทองมาบ้าง แต่เมืองอื่นมาซื้อเข้าไป ก็เอาเงินทองเข้ามาในบ้านเมือง... เงินทองในบ้านในเมืองก็มากขึ้นทุกปี... เพราะฉะนั้นถึงเข้ามีมาก ราคาก็คงแพงอยู่ คือ เกวียนละสี่ตำลึง ห้าตำลึงเสมอไป เหมือนกับของสิ่งอื่นๆ ราษฎรขายอยู่ถูกๆ ราคาก็แพงขึ้นหมดทุกอย่าง เพราะเงินทองมีเข้ามามาก”⁷⁵

⁷⁴ เสถียรโกเศศ, *ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน*, หน้า 73.

⁷⁵ เสถียร ลายลักษณ์, “ประกาศให้ใช้เงินเหรียญนอก” *ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 5*, หน้า

จากข้อความดังกล่าวจะเห็นได้ว่า การแลกข้าวหมดความสำคัญลง ราคาข้าวสูงขึ้น ทำให้มีเม็ดเงินสะพัดหมุนเวียนในตลาดมากขึ้น ทั้งนี้เพราะชาวต่างชาติเข้ามาซื้อข้าวออกไปขายเป็นจำนวนมาก เมื่อมีการซื้อขายโดยอาศัย “เงิน” เป็นสื่อกลาง จึงทำให้มีจำนวนเงินไหลเข้าสู่ระบบเป็นจำนวนมากตามไปด้วย ราคาสินค้าอื่นๆ ก็มีการขยับตัวสูงขึ้น ดังนั้นราษฎร ชาวนาจึงให้ความสำคัญกับการสะสมเงิน ของมีค่ามากกว่าแต่ก่อน และวิธีส่วนใหญ่ที่หาเงินก็คือ การขายยาพื้นที่ทำนาอย่างเต็มที่ โดยหวังจะผลิตข้าวขายให้ได้มากที่สุดนั่นเอง

การส่งเสริมการส่งออกข้าวและความต้องการของตลาดโลกที่มีมากขึ้น ทำให้ราคาข้าวเพิ่มขึ้น คือจากราคาเกวียนละ 10 บาท เพิ่มขึ้นเป็นเกวียนละ 50- 60 บาทในระยะเวลาไม่กี่ปี⁷⁶ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีหนังสือประกาศเตือนให้ชาวบ้านรับซื้อข้าวไว้ในราคาที่ยังถูกและทรงชี้แนะให้นำออกขายเมื่อราคาข้าวเพิ่มขึ้นเพื่อเก็งกำไร ไว้ดังนี้

“...ทรงกำหนดว่า ถ้าฝนงามจนเดือน 10 แล้ว จะโปรดให้ลูกค้าซื้อข้าวออกไปจำหน่ายนอกประเทศ เมื่อเปิดแล้วราคาข้าวจะขึ้นไป เพราะฉะนั้นใครจะใคร่ซื้อข้าวด้วยราคาถูกลงก็ให้รีบซื้อหาเก็บไว้ใช้สอย ...เมื่อเปิดข้าวออกนอกประเทศแล้วก็ได้ขายเอากำไร อย่าเสียดายเงินทุนกลัวข้าพสุเลยรีบซื้อไว้เสีย เมื่อราคาข้าวยังไม่ขึ้น ไม่ซื้อแล้วถ้าข้าวขึ้นไป เพราะเปิดข้าวออกนอกประเทศก็อย่าบ่นว่า ในหลวงทำให้ราคาข้าวแพงขึ้น เพราะในหลวงทรงพระเมตตาแก่ชาวนา จะได้ขายข้าวได้ราคาไม่ทิ้งนาไปทำการอื่นๆ...”⁷⁷

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 รัฐบาลยังคงส่งเสริมนโยบายให้ชาวนาขยายพื้นที่นาเพื่อการผลิตข้าวส่งออก และให้ราษฎรสนใจงานด้านการค้าเพื่อแสวงหาผลกำไรจากราคาข้าวที่เพิ่มสูงขึ้น พระองค์ทรงมีพระราชดำริเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า

“...บัดนี้ผู้ใหญ่ในกรุง พร้อมใจกันยอมเปิดให้ลูกค้าต่างประเทศซื้อเข้าออกประเทศได้ ราษฎรเปนอันมากก็ตื่นกันค้าขาย ชาวนาก็ทำมากไม่มีว่างทุกแห่งทุกตำบล แต่คนที่มีไร่ชาวนา มีไร่พอค้าเหนจะไม่ชอบใจบ้าง ด้วยราคาเข้าไม่ตกลง

⁷⁶ ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ.2405- 2408, หน้า 243- 251.

⁷⁷ ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 (พระนคร: องค์กรรสุสภา, 2504), หน้า 219- 220.

จนตำลึงหนึ่งบาทตำลึงกึ่ง ตั้งแต่ก่อน ต้องเสียเงินซื้อเข้ากินมาก
ไปกว่าแต่ก่อน... อย่าเสียใจเล็ดเตียนเพราะเปิดเข้าออกไป
ราคาเข้าแพงอยู่เสมอไม่ลดลง ต้องเสียเงินซื้อกินมากไปนั้น จง
คิดว่าเมื่อไม่เปิดเข้า คนทำน้อยไป ฝนแล้งก็ต้องเสียเงินซื้อเข้า
แพงมากชดเชยกับที่เสียน้อยเมื่อเข้าถูกเหมือนกัน ...แลส่วนตัว
เมื่อเห็นว่าต้องเสียเงินซื้อเข้ากันนั้นแรงกว่าแต่ก่อนไป ก็จะมี
อุสาหะคิดอ่านหาที่ทำไร่นาทำนาเองบ้าง ถาคิดค้าขายทำมาหา
กินต่างๆ บ้างเถิด บ้านเมืองจะได้รุ่งเรืองด้วยการไร่นาค้าขาย..⁷⁸

ความเจริญทางเศรษฐกิจอันเนื่องมาจากการค้าขาย เป็นเหตุผลใหญ่ที่สำคัญต่อ
ปรากฏการณ์ของ “โจร” รวมถึงพฤติกรรมและเป้าหมายในการก่อเหตุ ในขั้นตอนการทำนาแต่ละ
ขั้นนั้น เพื่อให้การดำเนินการสำเร็จลุล่วง บรรลุวัตถุประสงค์ ชาวนาจำเป็นจะต้องถือครองปัจจัย
การผลิตต่างๆ อย่างครบถ้วนจะขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดไม่ได้เช่นที่ดิน พันธุ์ข้าว ปุ๋ย หรือแม้แต่เครื่องมือ
การเกษตรเช่น ไถ คราด จอบ เสียม เป็นต้น

การไม่มีความรู้ในการหาเลี้ยงชีพด้วยวิธีอื่น และผลตอบแทนจากการขายข้าวของชาวนา
เข้ายวนให้ชาวนาทำนา ผลิตข้าวอย่างต่อเนื่อง หากมีปัญหาภาวะขาดแคลนปัจจัยการผลิตอย่าง
หนึ่งอย่างใด ชาวนาจำนวนหนึ่งแก้ปัญหาด้วยการก่ออาชญากรรมทั้งการปล้นและลักขโมย เพื่อให้
ได้มาซึ่งปัจจัยการผลิตนั้น⁷⁹

ในการทำนาสิ่งที่ต้องมีอันดับแรกคือ ที่ดิน การขยายตัวของการค้าข้าว ส่งผลมีการขยาย
พื้นที่นาออกไปอย่างกว้างขวาง ทำให้ที่ดินเป็นที่ต้องการและมีราคาสูงขึ้น นอกจากการซื้อขาดแล้ว
ชาวนาที่มีฐานะยากจนจะได้กรรมสิทธิ์ในที่ดินด้วย “การจับจอง” โดยการบุกร้างถางป่า ซึ่งในขั้น
แรกรัฐจะออกหนังสือกรรมสิทธิ์ในลักษณะ “ใบเหยียบย่ำ” ซึ่งเป็นหนังสือกรรมสิทธิ์ชั่วคราวมีอายุ
1 ปี ผู้ขอต้องปักไม้เป็นเขตทุกมุม แล้วเชิญกำนันผู้ปกครองท้องที่ พร้อมเจ้าของที่ดินไม่ต่ำกว่า 2
คนมาเป็นพยานชี้แนวเขต ซึ่งในการขอใบเหยียบย่ำนี้มีหลักพิจารณา คือ พื้นที่นั้นต้องเป็นที่ว่างเปล่า
ยังไม่มีผู้ใดหวงห้าม จับจอง ขออนุญาตตามกำลังความสามารถในการผลิตและเป็นบุคคลที่มีความ
ประพฤติดี

กรรมสิทธิ์ที่นาอีกลักษณะหนึ่งคือ “ใบตราจอง” เป็นหนังสือชั่วคราวมีอายุความ 5 ปีและ
ต้องทำประโยชน์ไม่ทิ้งว่างเป็นเวลา 3 ปีติดกัน

⁷⁸ ราชกิจจานุเบกษาในรัชกาลที่ 5 (กรุงเทพฯ: ต้นฉบับ, 2540), หน้า 12- 13.

⁷⁹ เดวิด บรูซ จอห์นสัน, สังคมชนบทและภาคเศรษฐกิจข้าวของไทย พ.ศ.2423- 2473, หน้า
132-133.

ลักษณะสุดท้ายคือ “ตราแดง” เป็นหนังสือกรรมสิทธิ์ถาวรครอบครองพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์มาก มีน้ำท่าเหมาะสมและให้ผลผลิตดีสม่ำเสมอ ผู้ถือกรรมสิทธิ์ชนิดนี้จะต้องเสียภาษีค่านาเต็มตามอัตราและเนื้อที่ที่ระบุไว้ “ตราแดง” นี้สามารถนำไปขาย โอน จำนำได้เช่นเดียวกับ “ใบตราจอง”⁸⁰

การได้กรรมสิทธิ์ที่ดินที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำนาของชาวนาส่วนใหญ่ จึงเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยความพร้อมหลายอย่างและมีความยากลำบาก ยิ่งในช่วงของการขยายเศรษฐกิจด้วยแล้ว ที่ดินที่ดีมักตกเป็นกรรมสิทธิ์ของบริษัทเอกชนที่ทำโครงการขุดคลอง พัฒนาที่ดิน หรือเป็นของนายทุนที่มีความมั่งคั่งที่ซื้อจากบริษัทเอกชนนั่นเอง ชาวนาที่มีกรรมสิทธิ์ในผืนนาที่มีความอุดมสมบูรณ์ ก็มักจะเป็นกลุ่มที่ทำมาหากินในบริเวณนั้นมาแล้วเป็นเวลานาน ชาวนาจำนวนไม่น้อยจึงมักเลี้ยงไปตั้งพื้นที่ทำกินในที่ห่างออกไป ซึ่งได้ผลผลิตไม่ดีเท่าที่ควร ชาวนาไม่มีกำลังที่จะซื้อที่ดินใหม่และไม่สามารถปรับปรุงที่ดินให้ดีขึ้นได้ด้วยตนเอง ทางเลือกที่เป็นที่พอใจมากที่สุดคือ การเช่าที่ดิน

เมื่อสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนสิ่งของต่างๆ คือ “เงิน” การชำระค่าเช่าจึงต้องมีเงินหรือแลกด้วยสินค้าที่มีความต้องการในตลาด (ซึ่งก็เพื่อเปลี่ยนเป็นเงินนั่นเอง) เงินหรือทุนจึงมีบทบาทสำคัญต่อชาวนา นอกจากเงินจะมีบทบาทต่อการถือครองที่ดิน-เช่าแล้ว เงินยังมีความจำเป็นในเรื่อง การจ้างแรงงาน การซื้อพันธุ์ข้าว ปุ๋ย วัสดุและอุปกรณ์การเกษตรต่างๆ

ชาวนาที่ไม่มีเงินทุนมักไปกู้ยืมเงินจากพ่อค้านายทุน โดยใช้ที่ดินเป็นหลักประกันบ้าง ใช้ตนเองหรือคนในครอบครัวเป็นหลักประกันบ้าง หากไม่สามารถคืนเงินต้นหรือใช้ดอกเบี้ยยได้ ก็ยินดีที่จะไปทำงานให้ในฐานะบ่าวหรือทาส หรือการทำสัญญาว่าจะขายข้าวให้แก่ผู้ให้กู้ เป็นจำนวนตามแต่จะตกลง เรียกว่า “การตกข้าว” โดยที่ราคาซื้อขายจะต่ำกว่าท้องตลาด ในที่สุดจะมีชาวนาผู้กู้เงินจำนวนหนึ่ง ต้องขายที่ดินของตนเพราะไม่สามารถชำระหนี้ได้ เนื่องจากการทำนาประสบกับความขาดทุน⁸¹ “การตกข้าว” นี้รัฐออกประกาศห้ามกดราคาข้าวมาตั้งแต่ พ.ศ.2420⁸² แล้ว แต่เมื่อ

⁸⁰ ธรรมรักษ์ จำปา, การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจข้าวในภาคกลางกับผลกระทบต่อสังคมไทย ช่วง พ.ศ.2460- 2498, หน้า 20- 21.

⁸¹ เดวิด บรูซ จอห์นสัน, สังคมชนบทและภาคเศรษฐกิจข้าวของไทย พ.ศ.2423- 2473, หน้า 56.

⁸² ความว่า “ห้ามมิให้แต่บันดาที่มีทุนรอนมากออกเงินตกทอดเข้าแก่ราษฎรที่ทำนานั้น ถ้าราษฎรผู้ที่ทำนาคจะขัดสน ไปกู้ยืมเงินแก่ท่านผู้ใด รับสัญญาว่าจะใช้เข้าแทนต้นเงินแลดอกเบี้ยยก็ดี ถ้าวจะซื้อเข้าเชือกักกันก็ดี เมื่อเวลาที่จะส่งข้าวแทนต้นเงินฤาดอกเบี้ยยนั้น ให้คิดตามราคาทีราษฎรซื้อขายแก่กัน ตามในเวลาที่จะใช้เข้าให้แก่กัน นั้น แลเงินดอกเบี้ยยนั้นให้คิดแต่เพียงซึ่งละบาทตามพระราชบัญญัติ ห้ามอย่าให้ผู้ใดออกเงินทรองไปนั้นกดราคาเข้าของราษฎรให้ต่ำกว่าราคาที่ลูกค้าซื้อขายแก่กันอยู่ในเวลาที่จะใช้เข้าแก่กัน แทนต้นเงินแลดอกเบี้ยยนั้น

ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 4, หน้า 81- 88, และเสถียร ลายลักษณ์, “ประกาศห้ามมิให้ตกข้าวชาวนา” ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 9 , หน้า 194-195.

เงินมีความสำคัญต่อปัจจัยการผลิตอื่นๆ ที่จะนำไปสู่การทำงานได้ และชาวนาก็ไม่มีทางเลือกอื่นใด จึงจำเป็นต้องตกอยู่ในฐานะเสียเปรียบอันเป็นภาวะกดดันที่เกิดขึ้น

ในกรณีของนายทุน ราษฎรที่มีฐานะมั่งคั่ง ก็มักนิยมสะสมเงินและของมีค่า เครื่องประดับกันมากเพราะเป็นเครื่องบ่งบอกสถานภาพทางการเงินเป็นอย่างดี นอกจากนี้จะนิยมใส่เครื่องประดับกันเองแล้ว ยังนิยมใส่เครื่องประดับให้แก่บุตรหลานของตนเองอีกด้วย เป็นเหตุให้มีคดีลักลอบฆ่าเด็กเพื่อชิงทรัพย์เกิดขึ้นบ่อยๆ ตัวอย่างคดีที่กระทำต่อเด็กอย่างโหดร้าย ได้แก่ในปี พ.ศ.2317 พบหลักฐานว่ามีการฆ่าชิงทรัพย์ในคดีหนูเต็ก อายุ 9 ปี เจ้าหน้าที่จับเงินหมา เงินไซร เงินสุกทั้ง 3 ให้การรับสารภาพว่า “เวลาเช้า 2 โมงเศษหนูเต็กเดินมาซื้อพลูที่ร้านทำยบ้านอินทพรเทพย อ้ายเงินไซรผู้เดียวชวนหนูเต็กไปเอาผ้าขาวม้าศรี...” แล้วได้หลอกล่อหนูเต็กไปจับตักแตน เมื่อมีโอกาศ “เงินสุกเข้าไปบิคอหนูเต็กกดลงไว้ อ้ายเงินหมาเอาขวานฟันต้นแขนซ้ายแขนขวาขาด อ้ายเงินไซรเอามีดบาดหนังท้ายผมเปียถลกปิดหน้าแล้ว อ้ายเงินหมาถอดกำไลข้อมือ ข้อมเท้า เสมอผูกคอตึงตั้งใส่หนูเต็กได้แล้ว อ้ายเงินไซร อ้ายเงินหมา อ้ายเงินสุกช่วยกันยกแผ่นศิลาทับศพหนูเต็กไว้ 4 แผ่น”⁸³ ในที่สุดทั้ง 3 ก็ถูกลงโทษโดยเขียนคนละ 3 ยก 90 ที่ ตระเวนน้ำ ตระเวนบกแล้วประหารชีวิต

ในปี พ.ศ.2409 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 จึงทรงมีประกาศห้ามไม่ให้แต่งตัวเด็กด้วยเครื่องทองเงินแล้วปล่อยให้เที่ยวโดยลำพัง มีใจความว่า

“ทุกวันนี้ ชาวบ้านชาวเมืองพอใจอยากอวดว่ามั่งมี ทำเครื่องทองเงินแต่งตัวให้เด็กๆ แล้วปล่อยให้เที่ยวอยู่ตามลำพัง ในน้ำในบกตามถนนหนทางด้วยความเลินเล่อไม่มีใครระวังระไว จึงมีอ้ายผู้ร้ายลักลอบเด็กไปฆ่าเสีย แล้วเก็บเอาของเด็กไป... เพราะฉะนั้นตั้งแต่นี้สืบไปห้ามไม่ให้ผู้ใดคือบิดา มารดา แลญาติพี่น้องทำของแต่งตัวเด็กๆ ซึ่งเป็นบุตรหลานเหลนแลนุตรเลี้ยงหลานเลี้ยง หรือเป็นทาส ด้วยเครื่องทองเครื่องเงินทำเป็นรูปพรรณอย่างหนึ่งอย่างใดผูกติดแลสวมไว้กับตัวเด็ก เป็นที่ล่อผู้ร้ายแล้วปล่อยให้เที่ยวไปตามลำพังไม่มีผู้ระวังรักษา”⁸⁴

ในประกาศยังกล่าวอีกว่า หากยังมีราษฎรขัดขึ้น ไม่เชื่อฟังและพบเด็กที่ระดับของมีค่าเมื่อใด ให้จับตัวเด็กนั้นมาส่งนายอำเภอ กรมพระนครบาล แล้วให้เรียกผู้ปกครองมาปรับใหม่ เป็น

⁸³ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 1, หน้า 34- 36.

⁸⁴ ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ.2408- 2411 (กรุงเทพฯ: คุรุสภา, 2504), หน้า 48- 49.

การป้องกันโจรผู้ร้ายจับเด็กไปฆ่าเสีย ซึ่งในแผ่นดินของรัชกาลที่ 4 นี้มีการประหารผู้ร้ายที่ฆ่าชิงทรัพย์เด็กแล้วหลายสิบราย⁸⁵

ความโหดร้ายดังกล่าว เกิดขึ้นจากความต้องการทรัพย์สินเงินทองโดยมิได้สนใจว่าเจ้าทรัพย์ยังเป็นเพียงเด็กเท่านั้น การอวดมั่งอวดมี ด้วยการนิยมสวมเครื่องประดับราคาแพงเป็นผลพวงมาจากความเฟื่องฟูทางเศรษฐกิจ และการให้ความสำคัญกับ “เงิน” (ของมีค่าต่างๆ) พฤติกรรมของโจรจึงพุ่งเป้าการก่อเหตุไปที่ทรัพย์สินด้วย แม้ในแต่สถานที่ราชการที่มีเจ้าหน้าที่ระวังป้องกันอยู่ เช่น เมื่อวันที่ 17 ธันวาคม ร.ศ.120 (พ.ศ.2435) “เวลากลางคืนมีผู้ร้ายเจาหน้าต่าง ออฟฟิศ กรมรถไฟเข้าไปยกกำปั่น เหล็กใส่เงินไป...มีเงินอยู่ 1222 บาท” ทั้งๆ ที่บริเวณกรมรถไฟมีพลตระเวนตรวจตราอยู่และกำปั่นก็มีน้ำหนักมาก เชื่อว่าจะต้องมีโจรอยู่หลายคน แต่ก็ยังเล็ดลอดเข้าไปโจรกรรมได้

ภาพของจำนวนโจรเฉพาะที่ปล้นทรัพย์สิน เงินทองของมีค่าที่มีจำนวนมาก แสดงให้เห็นได้จากตารางที่ 3.2 ที่รวบรวมจากหลักฐานในกระทรวงนครบาลที่มีการสั่งการให้เจ้าหน้าที่ออกติดตามจับกุมโจรที่ก่อคดีปล้นทรัพย์ในบริเวณแขวงกรุงเทพ ตั้งแต่เดือนมกราคม ร.ศ.121 (พ.ศ.2446) ถึงเดือนกันยายน ร.ศ.122 (พ.ศ.2447) มีจำนวนทั้งสิ้น 43 คดี บางคดีมีการทำร้ายเจ้าทรัพย์จนเสียชีวิต เช่น กรณีการปล้นโรงอำแดงบ้าย เมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม ร.ศ.121 (พ.ศ.2446) มีรายงานว่าโจรได้ยิงนายเลียบบถึงแก่ความตาย หรือ การปล้นโรงเงินพงในวันที่ 1 สิงหาคม ปีเดียวกัน โจรได้ฟันเงินปีขาดใจตาย เป็นต้น บางคดีปรากฏว่าเป็นการปล้นเชื้อพระวงศ์ ได้แก่ การปล้นหม่อมหลวงหญิงเอม ในวันที่ 27 มิถุนายน ร.ศ.121 (พ.ศ.2446)

3.3 ที่มาของ “โจร”

3.3.1 โจร: ที่ราบลุ่มแม่น้ำเก่าสู่ที่ราบลุ่มแม่น้ำใหม่

บริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การทำเกษตรกรรม ประกอบด้วยเนื้อที่ 38,400 ตารางกิโลเมตร ต่อเนื่องจากเขตนครสวรรค์ลงมาจนถึงบริเวณอ่าวไทย มีความยาวประมาณ 320 กิโลเมตร เนื่องจากบริเวณนี้มีแม่น้ำสายสำคัญหลายสายไหลผ่าน อาทิ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำท่าจีน แม่น้ำบางปะกง แม่น้ำนครนายก แม่น้ำแม่กลอง แม่น้ำป่าสัก⁸⁶ แม่น้ำลพบุรี ฯลฯ การไหลผ่านของแม่น้ำหลายสายทำให้เกิดพื้นที่ราบลุ่มขนาดใหญ่ ที่มีความอุดม

⁸⁵ เรื่องเดียวกัน

⁸⁶ โทมัส แฟรงค์ บาร์ตัน, ภูมิศาสตร์เศรษฐกิจของประเทศไทย แปลโดย สวาท เสนาณรงค์ (พระนคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2522), หน้า 323.

ตารางที่ 3.2

แสดงข้อมูลและจำนวนโจรที่ปล้นทรัพย์สินในบริเวณแขวงกรุงเทพและปริมณฑล
ตั้งแต่เดือนมกราคม ร.ศ.121 (พ.ศ.2446) ถึงเดือนกันยายน ร.ศ.122 (พ.ศ.2447)⁸⁷

วันที่/เวลา	จำนวน โจร	เจ้าทรัพย์	สถานที่เกิดเหตุ	ทรัพย์สิน	หมายเหตุ
7 ม.ค.121 ⁸⁸ 2 ยาม	5	บ้านเรือน อ้าแดงสุน	ต. บางกะปิ แขวงกรุงเทพ	561 บาท 32 อัฐ	-
8 ม.ค.121 ⁸⁹ 2 ยาม	6-7	โรงจีนเจียดขง	ต. บางน้อย แขวงกรุงเทพ	87 บาท 36 อัฐ	-
8 ม.ค.121 ⁹⁰ 3 ยาม	6	เรือนอ้าแดง สุน	ต.บางขวาง	ทรัพย์สิน	-
18 ม.ค.121 ⁹¹ 3 ยาม	7-8	โรงจีนเสย	อ.คลองบางหัว ภาษีเจริญ แขวงกรุงเทพ	-	ไม่ได้ทรัพย์สิน
22 ม.ค.121 ⁹² 2 ทุ่มเสศ	20	เรือนนาย เลาะ	ต.ทวายกองดิน แขวงกรุงเทพ	ทรัพย์สิน	ขูดลากอ้า นางแดงวอน น้องนายเลาะ
27 ม.ค.121 ⁹³ 2 ยามเสศ	5	บ้านนายท้อย	ต.วัดเสาหิน	ทรัพย์สินหลายอย่าง	ไปด้วย
31 ม.ค.121 ⁹⁴ 2 ยามเสศ	10-11	โรงนายรอด อ้าแดงคำ	-	ทรัพย์สินรวม 204 บาท	-
7 ก.พ.121 ⁹⁵ 2 ยาม	5-6	บ้านเรือน นายเรือง	แขวงกรุงเทพ	ทรัพย์สินรวม 72 บาท	-

⁸⁷ รวบรวมเฉพาะหนังสือรายงานในกระทรวงนครบาลและยังไม่ถูกใช้อ้างอิงในเนื้อหาส่วนอื่นๆ

⁸⁸ หจข. ร.5 น.1.1/ 188 (344) เรื่อง หนังสือของเสนาบดีกระทรวงนครบาลสั่งการต่างๆ เอกสารลงวันที่ 20 มกราคม ร.ศ.121.

⁸⁹ หจข. ร.5 น.1.1/ 188 (337) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 23 มกราคม ร.ศ.121.

⁹⁰ หจข. ร.5 น.1.1/ 188 (345) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 31 มกราคม ร.ศ.121.

⁹¹ หจข. ร.5 น.1.1/ 188 (307) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 7 กุมภาพันธ์ ร.ศ.121.

⁹² หจข. ร.5 น.1.1/ 182 (123) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 30 กรกฎาคม ร.ศ.121.

⁹³ หจข. ร.5 น.1.1/ 188 (305) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 7 กุมภาพันธ์ ร.ศ.121.

⁹⁴ หจข. ร.5 น.1.1/ 188 (298) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 12 กุมภาพันธ์ ร.ศ.121.

⁹⁵ หจข. ร.5 น.1.1/ 188 (292) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 8 กุมภาพันธ์ ร.ศ.121.

วันที่/เวลา	จำนวน โจร	เจ้าทรัพย์	สถานที่เกิดเหตุ	ทรัพย์สิน	หมายเหตุ
7 พ.ค.121 ⁹⁶ 7 ทุ้มเสด	7	เรือนจีนปัก อ้าแดงปัก	ต.ทุ่งบางน้อย อ.ตลิ่งชัน แขวง กรุงเทพ	ทรัพย์สินสิ่งของ	-
6 มิ.ย.121 ⁹⁷ 5 ทุ้มเสด	4-5	เรือนจีนภู อ้าแดงปาน	ต.บ้านสวนป่า อ.บางซื่อ แขวง กรุงเทพ	ทรัพย์สิน	-
27 มิ.ย.121 ⁹⁸ 5 ทุ้ม	4	หม่อมหลวง หญิงเอม	ต.บางเขน อ.บางซื่อ แขวง กรุงเทพ	ตะกรุดนาค ตะกรุดทองตะกรุด เงิน รวม 9 ตะกรุด	ทุบตีหม่อม ได้รับบาดเจ็บ
9 ก.ค.121 ⁹⁹ 2 ยามเสด	5-6	โรงอ้าแดง ป่วย	ต.ห้วยขวาง อ.ตลิ่งชันบางเขน แขวงกรุงเทพ	ทรัพย์สิน 154 บาท	ยิงนายเลียบ ผู้ตาย และตี พันอ้าแดง ป่วยมีบาท แผล
24 ก.ค.121 ¹⁰⁰	9	มะนอน	ทุ่งหนองออเนน	ทรัพย์สินราคา 123 บาท	-
3 ยามเสด 1 ส.ค.121 ¹⁰¹	11-12	โรงจีนพง	ต.ใต้ปากบึง บางเตย คันคลอง แสนแสบ แขวงกรุงเทพ	ทรัพย์สิน 523 บาท 8 อัฐู	-
8 ทุ้ม 19 ส.ค. 121 ¹⁰²	7	โรงจีนปี	ต.บางปะกอก แขวงกรุงเทพ	เงิน ทรัพย์สิน	คนร้ายพันจีน ปีขาดใจ
ทุ้มเสด 21 ต.ค. 121 ¹⁰³ 8 ทุ้มเสด	5	ห้างสวนนาย สูด	ต.บางขุนศรี อ.เกาะคลอง บางกอกน้อย แขวงกรุงเทพ	-	ไม่ได้ทรัพย์สิน

⁹⁶ หจข. ร.5 น.1.1/ 182 (250) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 20 พฤษภาคม ร.ศ.121.

⁹⁷ หจข. ร.5 น.1.1/ 182 (214) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 18 มิถุนายน ร.ศ.121.

⁹⁸ หจข. ร.5 น.1.1/ 182 (130) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 30 กรกฎาคม ร.ศ.121.

⁹⁹ หจข. ร.5 น.1.1/ 182 (126) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 30 กรกฎาคม ร.ศ.121.

¹⁰⁰ หจข. ร.5 น.1.1/ 182 (57) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 29 สิงหาคม ร.ศ.121.

¹⁰¹ หจข. ร.5 น.1.1/ 182 (95) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 14 สิงหาคม ร.ศ.121.

¹⁰² หจข. ร.5 น.1.1/ 182 (16) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 26 กันยายน ร.ศ.121.

¹⁰³ หจข. ร.5 น.1.1/ 182 (451) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 31 พฤศจิกายน ร.ศ.121.

วันที่/เวลา	จำนวน โจร	เจ้าทรัพย์	สถานที่เกิดเหตุ	ทรัพย์สิน	หมายเหตุ
26 ต.ค.121 ¹⁰⁴ 7 ทุ่มเศษ	6	เรือนนายขึ้น	ต.บางพรหม อ.ตลิ่งชัน แขวงกรุงเทพ	ทรัพย์	-
9 พ.ย.121 ¹⁰⁵ 7 ทุ่ม	7	เรือนอำแดง ชั้น	ต.บางระมาดบ้านไทร อ. ตลิ่งชัน แขวงกรุงเทพ	แหวนและทรัพย์ รวม 80 บาท	-
10 พ.ย.121 ¹⁰⁶ ยามเศษ	6-7	บ้านเรือนนาย ฉิม	ต.บางพรหม	53 บาท 16 อัฐ	-
12 พ.ย.121 ¹⁰⁷ 2 ยามเศษ	10	เรือนอำแดง บุก	ต.วัดดอกไม้ แขวงเมืองนคร เขื่อนขันธ์	364 บาท 16 อัฐ	-
15 พ.ย.121 ¹⁰⁸ 3 ยามเศษ	8	เรือนนายกลีน	ต.บางไทร อ.ตลิ่งชัน แขวง กรุงเทพ	371 บาท 16 อัฐ	-
20 พ.ย.121 ¹⁰⁹ 7 ทุ่มเศษ	5	บ้านอำแดง เอี่ยม	ต.บางขุนพรหม แขวง กรุงเทพ	105 บาท 40 อัฐ	-
22 ธ.ค.121 ¹¹⁰ 3 ยาม	6-7	โรงนายเทศ	ต.ทุ่งปลาย คลองบางเขือก หนัง อ.ตำบลคลองบางกอก น้อย แขวงกรุงเทพ	530 บาท 24 อัฐ	ไม่ได้ทรัพย์
22 ธ.ค.121 ¹¹¹ 8 ทุ่มเศษ	7	เรือนอำแดง จับ	ต.บางระมาด	-	-
29 ธ.ค.121 ¹¹² ทุ่มเศษ	8	โรงจีนพง	ต.วัดสุวรรณาราม	ทรัพย์รวม 168 บาท 38 อัฐ	-
6 ก.พ.122 ¹¹³ 8 ทุ่ม	11-12	นายแสง อำแดงปริก	ต.วัดไชยพุทธฯ แขวงเมือง นนทบุรี	ทรัพย์รวม 63 บาท 32 อัฐ	-

¹⁰⁴ หจข. ร.5 น.1.1/ 188 (448) เรื่องเดียวกัน.

¹⁰⁵ หจข. ร.5 น.1.1/ 188 (435) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 25 พฤศจิกายน ร.ศ.121.

¹⁰⁶ หจข. ร.5 น.1.1/ 188 (419) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 6 ธันวาคม ร.ศ.121.

¹⁰⁷ หจข. ร.5 น.1.1/ 188 (421) เรื่องเดียวกัน.

¹⁰⁸ หจข. ร.5 น.1.1/ 188 (423) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 29 พฤศจิกายน ร.ศ.121.

¹⁰⁹ หจข. ร.5 น.1.1/ 188 (417) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 4 ธันวาคม ร.ศ.121.

¹¹⁰ หจข. ร.5 น.1.1/ 188 (351) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 8 มกราคม ร.ศ.121.

¹¹¹ หจข. ร.5 น.1.1/ 188 (366) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 2 มกราคม ร.ศ.122.

¹¹² หจข. ร.5 น.1.1/ 188 (353) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 8 มกราคม ร.ศ.122.

¹¹³ หจข. ร.5 น.1.1/ 188 (274) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 29 กุมภาพันธ์ ร.ศ.122.

วันที่/เวลา	จำนวน โจร	เจ้าทรัพย์	สถานที่เกิดเหตุ	ทรัพย์สิน	หมายเหตุ
6 ก.พ.122 ¹¹⁴ 5 ทุ่ม	4	โรงจีนเซีย ป้อม	ต.บางจาก แขวงกรุงเทพ	ทรัพย์สิน	-
2 เม.ย.122 ¹¹⁵ 4 ทุ่มเศษ	5	โรงนายเนียม อ้าแดงจืด	ต.บางกะปิ	ทรัพย์สิน	-
2 พ.ค.122 ¹¹⁶ 3 ยามเศษ	5	โรงนายริน	ต.สะแกจก อ.บางเขน แขวง กรุงเทพ	-	-
6 พ.ค.122 ¹¹⁷ 5 ทุ่มเศษ	5	เรือนแม่จอก มารดานายลำ บุตร	ต.บ้านสามโคก แขวงเมือง ประทุมธานี	-	-
8 พ.ค.122 ¹¹⁸ 7 ทุ่ม	8	เรือนนายจอน จางวาง	ต.คลองบางกอกน้อย	ทรัพย์สินรวม 104 บาท 48 อัฐ ทรัพย์สิน	-
12 มิ.ย.122 ¹¹⁹ 2 ยามเศษ	10	บ้านอ้าแดง จีน	ต.ราชบุรณ แขวงกรุงเทพ	ทรัพย์สิน 64 บาท	-
1 ก.ค.122 ¹²⁰		เรือนอ้าแดง พวง	ต.บางปะแก้ว อ.ราชบุรณ แขวงกรุงเทพ	ทรัพย์สินรวม 979 บาท	-
3 ส.ค.122 ¹²¹ 3 ยามเศษ	7-8	โรงนายแหม่ม	ต.ทุ่งครุ อ.ราชบุรณ แขวง กรุงเทพ	ทรัพย์สินรวม 53 บาท	-
4 ส.ค.122 ¹²² 7 ทุ่มเศษ	8	เรือนนายน้อย	ต.หลังวัดเสวต อ.บางลำภู ล่าง แขวงกรุงเทพ	ทรัพย์สินสิ่งของ	ไม่ได้ทรัพย์สิน
6 ส.ค.122 ¹²³ 3 ยามเศษ	5	เรือนนายภู	ต.บางประทุน อ.บางขุน เทียน แขวงกรุงเทพ	-	-

¹¹⁴ หจข. ร.5 น.1.1/ 188 (291) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 18 กุมภาพันธ์ ร.ศ.122.

¹¹⁵ หจข. ร.5 น.1.1/ 188 (234) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 23 เมษายน ร.ศ.122.

¹¹⁶ หจข. ร.5 น.1.1/ 188 (192) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 23 พฤษภาคม ร.ศ.122.

¹¹⁷ หจข. ร.5 น.1.1/ 188 (170) เรื่องเดียวกัน.

¹¹⁸ หจข. ร.5 น.1.1/ 188 (202) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 19 พฤษภาคม ร.ศ.122.

¹¹⁹ หจข. ร.5 น.1.1/ 188 (140) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 24 มิถุนายน ร.ศ.122.

¹²⁰ หจข. ร.5 น.1.1/ 188 (115) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 25 กรกฎาคม ร.ศ.122.

¹²¹ หจข. ร.5 น.1.1/ 188 (103) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 18 สิงหาคม ร.ศ.122.

¹²² หจข. ร.5 น.1.1/ 188 (95) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 4 สิงหาคม ร.ศ.122.

¹²³ หจข. ร.5 น.1.1/ 188 (87) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 24 สิงหาคม ร.ศ.121.

วันที่/เวลา	จำนวน โจร	เจ้าทรัพย์	สถานที่เกิดเหตุ	ทรัพย์สิน	หมายเหตุ
19 ส.ค.122 ¹²⁴ 8 ทุ้มเศษ	7	บ้านอำแดง หูน	อ.บางเสาธง แขวงกรุงเทพ	ทรัพย์สินรวม 172 บาท 40 อัฐ	-
22 ส.ค.122 ¹²⁵ 3 ยามเศษ	9	บ้านอำแดง คำ	ต.ปลายคลองบางพลัด แขวงกรุงเทพ	ทรัพย์สิน	-
12 ก.ย.122 ¹²⁶ 3 ยามเศษ	6	เรือนจิ้งไค้	ต.บางแวก อ.บางหว้า คลองภาษีเจริญ	ทรัพย์สินรวม 217 บาท	-
13 ก.ย.122 ¹²⁷ 3 ยามเศษ	7	อำแดงหริ่ม โรงอำแดงทิบ	ต.คลองสวนหลวง แขวง กรุงเทพ	ทรัพย์สิน	ยิงพลตระเวน บาดเจ็บ 2 คน
29 มี.ค.125 ¹²⁸ 3 ยามเศษ	8	เรือนอำแดง ขำ	ต.บางมด อ.บางขุนเทียน แขวงกรุงเทพ	ทรัพย์สิน	ผู้ร้ายพัง ประตู หน้าต่าง พังแตกหัก ไม่ได้ทรัพย์สิน อะไร
6 เม.ย.126 ¹²⁹ 2 ยาม	7	เรือนจิ้งจอก	ต.บางซื่อ แขวงกรุงเทพ	5 บาท 47 อัฐ	-
12 เม.ย. 126 ¹³⁰ 7 ทุ้มเสศ	7	อำแดงหนู	ต.บางขุนเทียน แขวง กรุงเทพ	-	-

สมบูรณ ราษฎรจึงนิยมมาตั้งถิ่นฐานในบริเวณนี้ ที่ราบลุ่มแห่งนี้แบ่งได้ออกเป็น 2 ส่วนคือ ที่ราบลุ่มแม่น้ำเก่า (Old Delta) และ ที่ราบลุ่มแม่น้ำใหม่ (New Delta)

ที่ราบลุ่มแม่น้ำเก่า คือ บริเวณตั้งแต่ชัยนาทต่อเนื่องลงมาจนถึงอยุธยาและสุพรรณบุรี ครอบคลุมพื้นที่ อยุธยา สุพรรณบุรี ลพบุรี อินทร์บุรี พรหมบุรี สิงห์บุรี สรรคบุรี เป็นต้น ซึ่งบริเวณดังกล่าวเป็นแหล่งปลูกข้าวสำคัญมาตั้งแต่สมัยอยุธยา¹³¹

¹²⁴ หจข. ร.5 น.1.1/ 188 (74) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 19 สิงหาคม ร.ศ.121.

¹²⁵ หจข. ร.5 น.1.1/ 188 (78) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 22 สิงหาคม ร.ศ.121.

¹²⁶ หจข. ร.5 น.1.1/ 188 (55) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 20 กันยายน ร.ศ.121.

¹²⁷ หจข. ร.5 น.1.1/ 188 (57) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 29 กันยายน ร.ศ.121.

¹²⁸ หจข. ร.5 น.1.1/ 253 (64) เรื่องเดียวกัน.

¹²⁹ หจข. ร.5 น.1.1/ 253 (57) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 2 เมษายน ร.ศ.126.

¹³⁰ หจข. ร.5 น.1.1/ 235 (41) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 29 กันยายน ร.ศ.121.

ที่ราบลุ่มแม่น้ำใหม่ คือ บริเวณตั้งแต่ชัยนาทเรื่อยลงมาจนถึงชายฝั่งทะเลอ่าวไทย อันได้แก่บริเวณ กรุงเทพฯ ปทุมธานี อยุธยา และบริเวณทุ่งรังสิต เป็นต้น ที่ราบลุ่มแม่น้ำใหม่นี้ เป็นการขยายพื้นที่เพาะปลูกหลังจากที่แหล่งการทำเกษตรกรรมเดิมไม่สามารถขยายพื้นที่ได้อีกต่อไป การขยายพื้นที่เพาะปลูก กระทำโดยการขุดคลองเพื่อส่งน้ำไปยังบริเวณที่รกร้างในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำใหม่ การขุดคลองโดยเฉพาะพื้นที่รอบกรุงเทพฯ นั้น เริ่มปรากฏอย่างชัดเจนในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 และมีการขยายโครงการขุดคลองมากขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 เพื่อรองรับการผลิตและการส่งออกข้าวที่เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว

เมื่อได้พัฒนาระบบชลประทานในดินแดนแห่งใหม่ ราษฎรจึงอพยพมาตั้งรกรากในบริเวณนี้มากขึ้น ทำให้เกิดหมู่บ้านปรากฏขึ้นทั่วไป การเกิดหมู่บ้านในหลายพื้นที่นี้อาจเกิดจากการที่ชาวนาในหมู่บ้านได้ไปบุกเบิกป่าทำเป็นไร่เป็นนาขึ้นมาใหม่ ในท้องที่ซึ่งอยู่ห่างไกลหมู่บ้านเดิมออกไปทุกที เพื่อให้มีที่ดินทำกินเพียงพอกับความต้องการของครอบครัวซึ่งมีประชากรเพิ่มขึ้น การเดินทางจากบ้านไปสู่ที่นาในระยะแรกอาจจะไปในตอนเช้าและกลับบ้านในตอนเย็น ต่อมาเพื่อความสะดวก ชาวนาก็อาจไปสร้างที่พักชั่วคราวในพื้นที่บุกเบิกใหม่ ที่พักชั่วคราวนี้เรียกในภาคกลางว่า ทับไร่ทับนา โรงนา ห้างนา หรือกระท่อมนา เมื่อเสร็จสิ้นฤดูทำไร่ทำนาแล้วจึงกลับมายังหมู่บ้านเดิม ภายหลังมีผู้อพยพไปตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนที่พักชั่วคราวมากขึ้น จึงทำให้เกิดเป็นหมู่บ้านขึ้นใหม่อีกแห่งหนึ่ง¹³²

หมู่บ้านที่เกิดขึ้นในบริเวณที่ราบลุ่มแห่งใหม่นี้ มีลักษณะที่เรียกว่า หมู่บ้านกระจาย (Scatter Village) โดยเฉพาะในเขตทุ่งรังสิต “ซึ่งเป็นทุ่งเว้งกว้างใหญ่เห็นลิบลิวสุดสายตา มีหมู่บ้านขึ้นซัดจั้งหระอยู่กระจัดกระจายไปเป็นหย่อมๆ คล้ายเป็นเกาะเป็นดอนอยู่กลางน้ำ ที่ตรงหมู่บ้านนี้ถมดินเป็นโคกเพื่อหนีน้ำท่วม แล้วสร้างบ้านปลูกเรือนกันเป็นหย่อมๆ”¹³³ ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกับการตั้งหมู่บ้านในเขตลุ่มน้ำเก่าที่ส่วนใหญ่มักจะตั้งบ้านเรือนอยู่ตามริมแม่น้ำ ลำคลองเป็นแนวยาว เรียกว่าหมู่บ้านริมน้ำ (River-Linear-Village) มีลักษณะเป็นฟืดไปตามลำคลองหรือแม่น้ำ ด้านหลังเป็นสวน ถัดสวนออกไปเป็นทุ่งนาหรือไร่ การขยายตัวของหมู่บ้านจะเป็นตามแนวลำน้ำ ถ้ามีปริมาณบ้านเรือนตั้งอาศัยอยู่จำนวนมากก็จะกลายเป็นเมือง ซึ่งเป็นเมืองที่มีแม่น้ำหรือลำ

¹³¹ พรนิภา พุฒินรากร และทวีศิลป์ สืบวัฒนะ, “ข้าวในปลายสมัยอยุธยา พ.ศ.2199- 2310” **วารสารธรรมศาสตร์** 4,3 (มกราคม- พฤษภาคม: 2518), หน้า 47.

¹³² เสฐียรโกเศศ, **การศึกษาเรื่องประเพณีไทยสมัยก่อน** (พระนคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2515), หน้า 323- 324.

¹³³ เสฐียรโกเศศ, **ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน**, หน้า 52- 53.

คลองขนาดใหญ่ผ่ากลาง เรียกว่า เมืองอกแตก ดังเช่นที่เมืองสุพรรณบุรี¹³⁴ หมู่บ้านลักษณะนี้อาจเรียกเป็นคำเฉพาะในภาษาอังกฤษว่า Strip Village¹³⁵

การตั้งบ้านเรือนในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำใหม่นี้ ยังไม่มีการป้องกันรักษาเท่าใดนัก จึงพบว่าในท้องที่บางแห่งเกิดความวิตกกังวลกันว่า จะเกิดเหตุร้ายขึ้น จนทำให้ราษฎร ชาวบ้านพากันอพยพหนีออกไป¹³⁶ ความกังวลดังกล่าวสืบเนื่องมาจากในบริเวณที่ราบลุ่มใหม่โดยเฉพาะแหล่งเพาะปลูกสำคัญๆ มีรายงานการเกิดเหตุโจรปล้นเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้เนื่องจากเป็นบริเวณที่สภาพเศรษฐกิจเจริญเติบโตมากจากการค้าข้าวและน้ำตาล ทำให้ปริมาณและพฤติกรรมของโจรได้แผ่และเคลื่อนย้ายไปสู่แหล่งที่ทำกินใหม่ เพราะการขยายพื้นที่การทำกินย่อมหมายถึงการมีเป้าหมายการก่ออาชญากรรมเพิ่มขึ้น ทั้งปัจจัยการผลิต โค กระบือ เงินทุนต่างๆ นอกจากนี้ความเจริญทางเศรษฐกิจได้ก่อกำเนิดธุรกิจต่างๆ มากมาย หรือช่วยส่งเสริมให้กิจการที่มีอยู่ก่อนแล้วเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น ยกตัวอย่างเช่น การตั้งโรงสีข้าว โรงรับจำนำ โรงเลื่อย ตลาด ร้านค้าต่างๆ เป็นต้น

การย้ายถิ่นของโจรปล้นอธิบายได้จากบันทึกความทรงจำของกรมพระยาดำรงราชานุภาพที่เล่าถึงเหตุการณ์ในช่วงระหว่างการเปลี่ยนผ่านมาสู่ในสมัยรัชกาลที่ 5 รายงานในบริเวณหัวเมืองอยุธยาที่ว่า “พื้นที่นี้มีโจรผู้ร้ายเป็นจำนวนมาก ทั้งยังมีพรรคพวกคอยช่วยเหลือทั้งด้านการปล้นสะดมและแก้ไขในโรงศาล” จนเป็นเหตุให้ราษฎร ชาวบ้านเกรงกลัว ไม่กล้าฟ้องร้องหรือแม้แต่เบิกความเป็นพยานในศาล เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ จึงได้ตั้งกองข้าหลวงขึ้นมาสืบจับโจรในบริเวณดังกล่าวเอง เพราะไม่ไว้ใจพวกเจ้ากรมการเมือง เล่ากันว่าในครั้งนั้นสามารถสืบจับโจรและพรรคพวกได้หลายคน หัวหน้าโจรบางคนได้รับโทษถึงประหารชีวิต¹³⁷ ในปี พ.ศ.2433 เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีซึ่งดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงกลาโหม ได้นำกำลังออกติดตามจับโจรในสุพรรณบุรีช่วงเวลา 30 วัน สามารถจับโจรมาพิจารณาคดีได้กว่า 30 คน ต่อมาในปี พ.ศ.2434 เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี ได้รับมอบหมายให้ปราบปรามและรวบรวมรายชื่อโจร โดยได้แบ่งเจ้าหน้าที่ออกเป็นกอง ซึ่งสามารถรวบรวมรายชื่อได้ถึง 1,600 คน กระทรวงมหาดไทย มีคำสั่งให้ปราบปรามโจรใน

¹³⁴ ฤทัย จงใจรัก, **เรือนไทยเดิม**, พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นางละมัย โรจนเสถียร ณ เมรุวัดโพธิ์ ชลบุรี 23 เมษายน พ.ศ.2520 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2520), หน้า 8-9.

¹³⁵ เสฐียรโกเศศ, **ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน**, หน้า 52.

¹³⁶ หจช. ร.5 น.1.1/ 185 (60) เรื่อง ประชุมราชการต่างๆที่ศาลาว่าการกระทรวงนครบาล ศก 121 เอกสารลงวันที่ 2 มิถุนายน ร.ศ.121.

¹³⁷ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, **ความทรงจำ** (พระนคร: คลังวิทยา, 2494), หน้า 293-295.

ภาคกลางอีกครั้ง ในอยุธยา อ่างทอง อินทร์บุรี สระบุรี สิงห์บุรี และลพบุรี ระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกรกฎาคม สามารถจับกุมโจรและนำมาชำระคดีได้ถึง 115 คน¹³⁸

ในขณะที่หลักฐานอีกชุดหนึ่งระบุว่า บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเก่ามีเหตุโจรปล้นน้อยลง ดังเช่นบทความในหนังสือพิมพ์บางกอกไทมส์ในช่วงปี พ.ศ.2441- 2442 ที่กล่าวถึงจำนวนอาชญากรรมในบริเวณดังกล่าวมีจำนวนน้อยมากจนแทบจะไม่มีเลย “เพราะชาวมักหมายถึงการปล้นและความเสียหาย แต่การปล้นในขณะนี้มีน้อยมากจริงๆ”¹³⁹ หรือในบันทึกการเสด็จพระราชดำเนินไปตามจังหวัดทางเหนือของอยุธยา ในปี พ.ศ. 2444 ที่มีใจความว่า ไบร่องเรียนที่ชาวบ้านทูลเกล้าถวายนั้นมีข้อร้องทุกข์เกี่ยวกับการโจรกรรมน้อยกว่าทรงได้รับเมื่อคราวเสด็จมาในครั้งก่อนๆ¹⁴⁰

ข้อมูลที่ขัดแย้งกันเกี่ยวปริมาณโจรที่ถูกลงโทษจับกุมได้ซึ่งมีจำนวนมาก กับความสงบเรียบร้อยที่เกิดขึ้นในบริเวณเดียวกัน ทำให้เข้าใจถึงพฤติกรรมของโจรได้ว่า เมื่อในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำใหม่มีความเจริญขึ้น ในขณะที่แหล่งเพาะปลูกในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำเก่าซบเซาลง ทำให้โจรเดินทางมาปล้นหรือก่ออาชญากรรมในรูปแบบอื่นๆ ในพื้นที่แห่งใหม่ และกลับไปหลบซ่อน ณ ที่ดินฐานเดิม ซึ่งในพฤติกรรมของโจรจำเป็นจะต้องเดินทางออกนอกพื้นที่หลังก่อเหตุ เพื่อหลบหนีการจับกุมของเจ้าหน้าที่อยู่แล้ว จึงเป็นความสอดคล้องกันระหว่างการออกปล้นในพื้นที่เพาะปลูกใหม่กับการหลบซ่อนในพื้นที่ที่ห่างไกลออกไป

ดังนั้นความสงบที่เกิดขึ้นในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเก่า จึงมิใช่เป็นความสงบที่เกิดขึ้นอย่างแท้จริง แต่กลับปรากฏว่าเป็นการเพิ่มจำนวนอาชญากรรมและความตึงเครียดต่อเจ้าหน้าที่และราษฎรในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำใหม่ดังข้อความในปี พ.ศ.2444 ของบุคคลที่ใช้ชื่อว่า “ผู้ส่งข่าว” ที่มีมาถึงสมเด็จพระบรมวงศ์เธอกรมหลวงนเรศวรฤทธิ์ ความว่า

“ ในปีนี้แขวงเมืองปทุมธานี มีอ้ายคนร้ายพากันกำเริบ

โจรกรรม ต่อทรัพย์ สมบัติ แลชีวิต ราษฎรโดยชุกชุมเจริญทวี

มากกว่าทุกๆ ปี คือ แต่ก่อนนั้นถ้าแม่ผู้ใดเก็บเกี่ยวข้าวในที่นา

แล้วไม่ต้องเฝ้ารักษาทิ้งไว้ก็ไม่หายเป็นอันตรายเป็นได้ แต่ปีนี้ถ้าใคร

¹³⁸ เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี 2504- 2505 (เล่ม 1): 163- 178, 242- 248. และหจข. ร.5 ก/1 เจ้าพระยารัตนบดินถึงพระยาศรีสิงหเทพ, อ้างถึงใน สิ้นธุชย์ ศุกรเสพย์, บทบาทของ “เจ้าพ่อ” ในการเมืองไทย พ.ศ.2517- 2535 (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), หน้า 33- 34.

¹³⁹ เดวิด บรูซ จอห์นสัน, สังคมชนบทและภาคเศรษฐกิจข้าวของไทย พ.ศ.2423- 2473, หน้า 156- 157.

¹⁴⁰ เรืองเดียวกัน.

ประพบัติ เช่นที่เคยมาปีก่อนๆ แล้ว คือไม่นอนหรือนั่งยามเฝ้ารักษา ก็คงถึงแก่ความฉิบหาย เบนอันตรายไปในหมู่วิทยาได้ เบนแท้ แม้แต่ที่สูดจะชนข้าวมากองไว้ที่โรงก็จำเป็นต้องนั่งเฝ้ารักษาโดยกวอดขันเหมือนกัน ถ้ามีความประหมาดว่าข้าวกองอยู่ในโรงหรือนาโรงแล้วจะไม่เป็นไร ฉันทิดก็ก็คงจะได้รับผลแห่งความเดือดร้อนต่อใจเหมือนกับกลางทุ่งนานั้น เว้นแต่รีบหวดเสียแล้วนำข้าวเก็บไว้ในยุ้งฉางเสียแล้ว เมื่อไรนั้นและจึงจะแลเห็นว่า ค่อยถูกละแก่ความอันตราย...”¹⁴¹

จากข้อความดังกล่าวข้างต้น สะท้อนให้เห็นภาพความซุกซมของใจในเมืองปทุมธานี ซึ่งเป็นพื้นที่หนึ่งที่ตั้งอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มน้ำใหม่ แต่การกระทำดังกล่าว น่าจะเป็นการลักขโมยข้าวเล็กๆ น้อยๆ และไม่ใช้การปล้นข้าว ซึ่งหากพิจารณาถึงขั้นตอนในการปล้นและการหลบหนีเจ้าหน้าที่รวมถึงสภาพการคมนาคมที่มีอยู่แล้ว เชื่อได้ว่าหากเป็นการปล้น ก็จะนำข้าวจำนวนมากหลบหนีไปด้วยความยากลำบากและล่าช้า เนื่องจากต้องแบกไป หรือใช้เกวียนในการเดินทาง ซึ่งจะทำให้เจ้าหน้าที่ติดตามจับกุมได้ง่าย อีกทั้งจากการค้นหาข้อมูลเท่าที่พบไม่ปรากฏการปล้นข้าวที่มีจำนวนข้าวมากๆ แต่ประการใด อย่างไรก็ตามข้อความดังกล่าวก็ได้สะท้อนเหตุการณ์อันเป็นความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นในบริเวณเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำใหม่ได้เป็นอย่างดี หรือแสดงให้เห็นได้จากปริมาณคดีอาชญากรรมที่เกิดขึ้นในแขวงเมืองปทุมธานี ดังตารางที่ 3.3 ซึ่งมีจำนวนคดีที่ร้ายแรงถึง 48 คดีภายในปี ร.ศ.125 เพียงปีเดียว บางคดีพบว่ามียาฉ้อ 11 คน ปล้นกระบือได้ 32 ตัว รวมทั้งทรัพย์สินคิดเป็นเงินถึง 2,290 บาท โดยไม่ปรากฏการปล้นข้าวแต่อย่างใด

3.3.2 ใจที่เกิดจากแรงงานรับจ้าง

ในขั้นตอนกระบวนการการผลิตข้าวสิ่งสำคัญที่มีความจำเป็นอย่างหนึ่งก็คือ “แรงงานคน” แรงงานดังกล่าวมีหน้าที่เริ่มตั้งแต่การบุกเบิกที่ดิน เตรียมดิน ไถหว่าน ปักดำ การเก็บเกี่ยว การนวดข้าว ตลอดจนการแปรรูปเป็นข้าวสารและการขนย้ายในลักษณะต่างๆ ขณะที่ในการผลิตข้าวมีความจำเป็นอย่างยิ่งยวดที่จะต้องอาศัยแรงงานคน แต่เมื่อชาวนามีความต้องการเพิ่มผลผลิตวิธีส่วนใหญ่ที่กระทำคือ การขยายพื้นที่เพาะปลูก ทั้งนี้อาจเนื่องจากชาวนายังไม่ตระหนักถึงการใช้เทคโนโลยี หรืออาจยังไม่มีเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาช่วยปรับปรุงและเพิ่มศักยภาพในการผลิต รวมถึงการลดความสูญเสียที่เกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอน อันจะนำมาซึ่งจำนวนผลผลิตที่เพิ่มมากขึ้น

¹⁴¹ หจข. ร.5 น.1.1/ 61 (26) เบ็ดเตล็ดการเมือง เอกสารลงวันที่ 8 พฤษภาคม ร.ศ.112- 5 พฤศจิกายน ร.ศ.119.

ตารางที่ 3.3

แสดงคดีอาญาที่เกิดขึ้นในแขวงเมืองปทุมธานี ปี ร.ศ.125 (พ.ศ.2450)¹⁴²

วันที่/เวลา	เจ้าทรัพย์/สถานที่	ลักษณะ	รายละเอียด
1 ม.ค.125	คลองบางโพใต้	แย่งชิงกระบือ	ผู้ร้ายไม่รู้ชื่อ 3 คน เข้าแย่งชิงกระบือนายด้วงไป
2 ยาม	เชียงราก		3 กระบือ ตามไปคืนได้
4 ม.ค.125	คลองบางหลวง	ปล้นกระบือ	ผู้ร้ายไม่รู้ชื่อ 6 คน เข้ากันโขกไล่กระบือนาย
5 ทุ่ม	เชียงราก		ทองไป 7 กระบือ ราคา 600 บาท
10 ม.ค.125	ท้ายโกลน	ตีชิงฆ่าเจ้าทรัพย์	ผู้ร้ายไม่รู้ชื่อ 3 คน ตีชิงเงิน 110 บาท ของนาย
เช้า 2 โมง	เชียงราก		ตีไป
16 ม.ค.125	คลองสระ สามโคก	แย่งชิงทรัพย์	ผู้ร้าย 2 คนไม่รู้ชื่อเข้าแย่งทรัพย์นายเซยไป
5 ทุ่ม			
20 ม.ค.125	แขยก อำเภอเมือง	วิวาทตีฟันกันตาย	นายเย็นกับพวก 5 คน ตีฟันนายแจ่ม
บ่าย 4 โมง			
24 ม.ค.125	คลองเกาะปิ่น สามโคก	แย่งชิงกระบือ	ผู้ร้าย 2 คนเข้าแย่งชิงกระบืออำแดงจอนไป 1
2 ยาม			กระบือ ราคา 100 บาท
1 ก.พ.125	นายจ่าง บ้านกลาง	แย่งชิงทรัพย์	คนร้าย 3 คนถืออาวุธเข้าแย่งทรัพย์ ราคาเงิน
ย่ำค่ำ	อ.สามโคก		22 บาทไป
4 ก.พ.125	มะอ้าย ตันโพ อ.เมือง	ปล้นเรือน	ผู้ร้าย 3 คนจุดคบเพลิงเข้าพังประตูเรือน เจ้า
2 ยาม			ทรัพย์ต่อผู้ไม่ทันเก็บทรัพย์หนีไป
6 ก.พ.125	ขุนประชาเสพ บ้านนา อ.สามโคก	ปล้นกระบือ	ผู้ร้าย 5 คนไม่รู้ชื่อ เข้าไล่กระบือ 8 กระบือ
5 ทุ่ม			ราคาเงิน 840 บาท
6 ก.พ.125	นายกรุด บ้านพร้าว	ปล้นเรือน	ผู้ร้าย 2 คน ยิงปืนเก็บของไปได้ราคา 19 บาท
6 ทุ่ม	อ.สามโคก		
11 ก.พ.125	อำแดงปรุง บางควัด	ปล้นกระบือ	ผู้ร้าย 7 คนยิงปืนไล่กระบือไป 1 กระบือ ราคา
2 ยาม	อ.เมือง		เงิน 150 บาท
12 ก.พ.125	นายอ้อม สอนพริกไทย	ปล้นเรือน	ผู้ร้าย 10 คนยิงปืนเข้าเก็บของ แลไล่กระบือไป
7 ทุ่ม	อ.เชียงราก		1 กระบือ ราคาเงิน 188 บาทภาหนีไป
16 ก.พ.125	มะชัน บางหลวง อ.เชียงราก	ปล้นกระบือ	ผู้ร้าย 11 คนยิงปืนไล่กระบือ 32 กระบือไป
7 ทุ่ม			ราคาเงิน 2,290 บาท
19 ก.พ.125	มะเมียะ ตลองบาง	ปล้นกระบือ	ผู้ร้าย 3 คนเข้าแย่งชิงทรัพย์ เข้าไล่กระบือไป 1
2 ยาม	โพ อ.เชียงราก		กระบือ ราคา 80 บาท
19 ก.พ.125	พระภิกษุเจิม ทุ่งท้าย	ปล้นทรัพย์	ผู้ร้าย 3 คนเข้าแย่งชิงทรัพย์ไป ราคาเงิน 31
3 ยาม	โกลน อ.เชียงราก		บาท

¹⁴² หจข. ร.5 น.3.5ก/ 79 เรื่อง ส่งบาญชี และรายงานประจำเดือน ศก125

วันที่/เวลา	เจ้าทรัพย์/สถานที่	ลักษณะ	รายละเอียด
24 ก.พ.125 2 ทุ่ม	นายตัน หลัก 6อ. เมือง	ปล้นกระบือ	ผู้ร้าย 5 คนยิงปืนไล่กระบือไป 1 กระบือ ราคาเงิน 558 บาท
30 ก.พ.125 เช้า 2 โมง	นายหล่อกับพวก บ้านกะแซง เชียงราก	ปล้นกระบือ	ผู้ร้าย 8 คนยิงปืนไล่กระบือ 14 กระบือไป ราคาเงิน 850 บาท
1 มี.ค.125 2 ทุ่ม	นายเกิด หลัก 6 อ.เมือง	ปล้นโรงนา	ผู้ร้าย 3 คนไม่รู้ชื่อถืออาวุธกันโขกให้บอทรัพย์ ชุดเอาเงิน 326 บาทหนีไป
2 มี.ค.125 2 ยาม	นายอิน บ้านลมา อ. เชียงราก	ปล้นเรือน	ผู้ร้าย 10 คนไม่รู้จักชื่อ ยิงปืนเข้าเก็บของไปได้ รวมราคา 157 บาท 32 อัฐหนีไป
24 มี.ค.125 3 ทุ่ม	จิ้นเฉย บ้านลาดฟ้า อ.เชียงราก	ปล้นเรือน	ผู้ร้าย 5 คนไม่รู้ชื่อยิงปืนขึ้นเก็บของไปได้รวมราคา 15 บาท 24 อัฐ
15 เม.ย.125 2 ยาม	นายห้อย บ้านทำย โกลกน อ.เชียงราก	ปล้นกระบือที่คอก	ผู้ร้าย 5 คนยิงปืนไล่เอากระบือไป 2 กระบือไล่ติดตามไปได้กระบือคืนหมด
17 เม.ย.125 2 ยาม	เมี้ยสรอย บ้านบาง เต้อ อ.เมือง	ปล้นเรือน	ผู้ร้าย 4 คนถืออาวุธปืน คบเพลิง ไล่ยิงปืน ขึ้นเก็บของไปราคา 56 บาท 32 อัฐ
19 เม.ย.125 3 ยาม	จิ้นเปลี่ยน บางโพ อ. เมือง	ปล้นโรงขายของ	ผู้ร้าย 4 คนไม่รู้ชื่อยิงปืนเก็บของไปรวม 109 บาท 40 อัฐหนีไป
19 เม.ย.125 2 ยาม	นายด้วง บางโพ อ. เชียงราก	ปล้นโรงนา	ผู้ร้าย 5 คนไม่รู้ชื่อถือปืน ไม่ได้ยิงปืน จุดเพลิงเข้าแก้เอากระบือราคาเงิน 164 บาท
21 เม.ย.125 2 ยาม	เมยต่าง บางหลวง อ. เชียงราก	ปล้นโรงนา	ผู้ร้าย 3 คนไม่รู้ชื่อถืออาวุธไม่ยิงปืน จุดคบเข้าแก้กระบือได้ 3 กระบือราคา 270 บาท
31 เม.ย.125 1 ทุ่ม	อ้าแดงจู้ยลูกค้าที่ คลองไชย์ อ.สามโคก	ตีชิงเรือลำบ้าน	ผู้ร้าย 3 คนไม่รู้ชื่อขี่เรือเข้ามาตีชิงเรือลำบ้านแจง 1 ลำ กับสิ่งของรวมราคา 114 บาทหนีไป
2 พ.ค.125 2 ยาม	นายแทน บางกะเท	ปล้นกระบือ	ผู้ร้าย 4 คนไม่รู้ชื่อ ยิงปืนถูกเจ้าทรัพย์ไล่เอากระบือไปได้ 2 กระบือ ติดตามจับผู้ร้ายได้ 1 คนชื่อนายจิวกับกระบือคืน 2 กระบือ
6 พ.ค.125 2 ยาม	นายเข้ม อ้าแดงข่า บางกระผึ้ง	ปล้นเรือน	ผู้ร้าย 7-8 คนยิงปืนขึ้นเก็บทรัพย์ไปราคา 50 บาท
14 พ.ค.12502 ยาม	นายนิ่มผู้ใหญ่บ้าน	ปล้นเรือน	ผู้ร้าย 9 คนชื่อนายพัน 1 ยิงปืนขึ้นเก็บทรัพย์ไปรวมราคา 29 บาท 32 อัฐ
24 พ.ค.125 2ยาม	อ้าแดงนา บ้านพร้าว	ปล้นเรือน	ผู้ร้าย 5 คนไม่รู้ชื่อ ยิงปืนขึ้นเก็บทรัพย์ไปราคา 178 บาท
30 พ.ค.125 3ยาม	อ้าแดงวัน บ้านใหม่	ปล้นเรือน	ผู้ร้าย 3 คนไม่รู้ชื่อยิงปืนทุบตีเจ้าทรัพย์เก็บทรัพย์ไปรวมราคา 217 บาท

วันที่/เวลา	เจ้าทรัพย์/สถานที่	ลักษณะ	รายละเอียด
8 ส.ค.125 2 ยาม	อ้าแดงพร้อม บ้าน ท้ายไกลน อ.เชียง ราก	แย่งชิงทรัพย์	ผู้ร้าย 4 คนชื่อนายแพ นายชม นายปูน 3 คน จุดคบเพลิงเข้าเก็บเอาทรัพย์สินของไปราคา 64 บาท
16 ส.ค.125 1 ยาม	นายทอง อ้าแดงด้า บ้านท้ายไกลน อ. เชียงราก	ปล้นเรือ	ผู้ร้าย 5 คนรู้ชื่อนายแพ นายปั้น นายวัน เก็บ ทรัพย์ไปราคา 128 บาท
16 ส.ค.125 3 ยาม	ทุ่งพะไอย อ.เมือง	แย่งชิงกระบือ	ผู้ร้าย 1 คนรู้ชื่อนายเผือด 1 คน จุดคบเพลิงเข้า ต้อนเอากระบือคู่ 1 ราคา 95 บาทไป
25 ส.ค.125 2 ยาม	ต.บางพูน อ.เมือง	ปล้นกระบือ	ผู้ร้าย 15-16 คน ไม่รู้ชื่อไล่กระบือไป 56 กระบือ ตามผู้ร้ายได้ 1 ชื่อนายแท้ง
30 ต.ค.125 2 ยามเสศ	บ้านนายเดื่อ อ.เมือง	แย่งชิง	ผู้ร้าย 3- 4 คนจุดคบพังประตูเรือนขึ้นไป คั้น เก็บทรัพย์สินของไปได้ราคา 11 บาท 32 อัฐ เจ้า ทรัพย์ไม่รู้ชื่อ นำผู้ร้าย ทั้งไม่ได้ยิงปืน
1 พ.ย.125 2 ยาม	แดงบวบ คลองบาง หลวง อ.เชียงราก	ปล้นโรง	ผู้ร้าย 8- 9 คน เก็บทรัพย์ไปราคา 107 บาท กระบือไป 5 กระบือ
2 พ.ค.125 7 ทุ่ม	นายทอง สนวนพริกไท อ.เชียงราก	ปล้นเรือน	ผู้ร้าย 7- 8 คนตีเจ้าทรัพย์เก็บของไปราคา 50 บาท จำหน้าได้นายถาด นายพวง นายเลือก นายหรั่ง
7 พ.ค.125 8 ทุ่ม	นายโตน คลองบาง โพใต้ อ.เชียงราก	ปล้นโรง	ผู้ร้าย 6 คนเก็บเอาเม็ดตาบ 1 เล่ม ไต่กระบือไป 3 กระบือ รวมราคา 204 บาท
13 พ.ค.125 3 ยาม	แดงพืง คลองบางโพ เหนือ อ.สามโคก	ปล้นโรง	ผู้ร้าย 3 คนไล่เอากระบือไป 2 กระบือ ราคาเงิน 202 บาทจำผู้ร้ายได้ 1 คน
15 พ.ค.125 1 ทุ่ม	โรงจันเยา ต.ลาด หลุมแก้ว อ.เมือง	แย่งชิง	ผู้ร้าย 10-11 คนรู้ชื่อ 6 คนแย่งชิงแลสิ่งของไป ราคาเงิน 507 บาท 48 อัฐ
18 พ.ค.125 2 ยาม	มะเล็ก ต.บางจั่ว อ. เมือง	ปล้นเรือน	ผู้ร้าย 5- 6 คนเก็บเอาทรัพย์สินเงิน 40 บาทกับ สิ่งของราคา 93 บาท 32 อัฐนี้ไป
27 พ.ย.125 2 ยาม	มะโพ ต.คูบางหลวง อ.เชียงราก	ปล้นโรง	ผู้ร้าย 3- 4 คนตีมะเงินหลานเจ้าทรัพย์ไล่ กระบือไป 5 กระบือตามได้คืนทั้ง 5 กระบือ
16 ธ.ค.125 2 ยาม	แดงเข้ม คลองบางสิง อ.เชียงราก	ปล้นโรงนา	ผู้ร้าย 5 คนจุดคบ ยิงปืน เกบทรัพย์สินของไป รวมราคาเงิน 24 บาท 16 อัฐ กับกระบือคู่ดำ 1 ตามทันได้กระบือคืน
16 ธ.ค.125 3 ยาม	จันยีน คลองเตย อ. สามโคก	ตีชิงทรัพย์	ผู้ร้าย 2 คนรู้ชื่อนายพรม 1 คนตรงเข้าตี 4 แห่ง แย่งสิ่งของไปราคา 3 บาท

วันที่/เวลา	เจ้าทรัพย์/สถานที่	ลักษณะ	รายละเอียด
23 ธ.ค.125 2 ยาม	นายเนตร บ้านท้าย โกถนน อ.เชียงราก	ปล้นเรือน	ผู้ร้าย 7 คนจุดคบ ยิงปืน ตีนายงักเก็บของไป ราคา 279 บาทหนีไป
24 ธ.ค.125 3 ยาม	นายเมฆ นายแสน แดงพวง บางพลู อ. เมือง	ปล้นเรือน	ผู้ร้าย 9 คนจุดคบยิงปืนเก็บสิ่งขิงไปรวมราคา เงิน 54 บาทได้แล้วหนีไป
29 ธ.ค.125	นายเขียวแดงแซม	ปล้นกระบือ	ผู้ร้าย 4-5 คนไล่กระบือไป 2 กระบือกองตะเวน ทันผู้ร้ายได้กระบือคืนไม่รู้จักผู้ร้าย

เมื่อการขยายพื้นที่เพาะปลูกเป็นวิธีเดียวที่ชาวนาคาดหวังว่าจะสามารถเพิ่มผลผลิตได้
ดังนี้ จึงทำให้พื้นที่นาที่ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง และมีสัดส่วนที่ไม่เหมาะสมกับจำนวนชาวนา
ในภาคกลาง กล่าวคือมีจำนวนแรงงานชาวนาในภาคกลางไม่เพียงพอต่อการทำนาบนพื้นที่ที่
ขยายออกไป

วัฒนธรรมการ “ลงแขก” ของชาวนาที่เป็นเสมือนการระดมแรงงานที่สำคัญในการผลิต
และการเก็บเกี่ยวเชื่อมโยงประสิทธิภาพในบริเวณที่มีการปลูกข้าวที่สำคัญ ได้แก่ บริเวณทุ่งรังสิต
ชาวนาไม่สามารถให้แรงงานในการเพาะปลูก หรือทำนาได้เพียงพอกับพื้นที่นาอีกต่อไป ทำให้
ระบบการจ้างแรงงานเติบโตขึ้นตามลำดับ สอดรับกับการขาดแรงงานทำนาในภาคกลาง การใช้
แรงงานรับจ้างนี้ค่อยๆ เติบโตอย่างต่อเนื่องและดูเป็นจริงเป็นจังอย่างมากในราว พ.ศ.2433¹⁴³

ความเสื่อมของระบบไพร่และการเลิกทาส มีผลให้ชาวนาหรือผู้ที่เป็นแรงงานรับจ้างไม่ต้อง
วิตกกังวล ระวังเกี่ยวกับเรื่องพันธะหน้าที่ที่มีต่อรัฐอีกต่อไป ชาวนาหรือผู้ที่เป็นแรงงานรับจ้าง
เหล่านี้สามารถเดินทางไปทำมาหากินในดินแดนที่ห่างไกลได้¹⁴⁴ แรงงานชาวนารับจ้างที่สำคัญที่
พบในบริเวณพื้นที่เพาะปลูกภาคกลางคือ แรงงานรับจ้างที่เดินทางมาจากมณฑลอุดร มณฑล
นครราชสีมา และมณฑลอีสาน รวมถึงเมืองที่มีหลักฐานว่าเคยเป็นที่อยู่อาศัยเก่าของชาวลาว
อีสาน เช่น สระบุรี อุบล ร้อยเอ็ด ยโสธร และวาปี สาเหตุที่แรงงานชาวนารับจ้างส่วนใหญ่เป็นชาว
ลาวอีสานก็เพราะสภาพพื้นที่เพาะปลูกในอีสานมีความแห้งแล้งมาก การทำเกษตรกรรมมักจะไม่

¹⁴³ “The Rice Harvest”, BT 17 December 1907: 15, อ้างถึงใน สุวิทย์ ไทยวัฒน์, **วิวัฒนาการเศรษฐกิจชนบทในภาคกลางของประเทศไทยระหว่าง พ.ศ.2494- 2475**, หน้า 173

¹⁴⁴ สุนทรีย์ อาสะวีย์, **ประวัติคลองรังสิต การพัฒนาที่ดินและผลกระทบต่อสังคม พ.ศ. 2431-2457** (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530), หน้า 95- 96.

ได้ผล อีกทั้งแรงงานรับจ้างอีสานมีค่าแรงถูกกว่าแรงงานชาวนารับจ้างในภาคกลางอีกด้วย¹⁴⁵ ชาวนาในภาคกลางส่วนมากไม่นิยมรับจ้างทำนามักจะบุกเบิกที่ทำกินเองมากกว่า¹⁴⁶ จึงปรากฏว่าพื้นที่นาในบริเวณเพาะปลูกที่สำคัญมีแรงงานรับจ้างไว้ทำนาแทบทุกหลังคาเรือน¹⁴⁷ แรงงานชาวนาลาวอีสานเหล่านี้จะอพยพเดินทางกันมาเป็นหมู่คณะ โดยมีหัวหน้าซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผู้นำในท้องถิ่น เป็นผู้ชักชวนและรวบรวมแรงงานเดินทางลงมา รวมถึงมีการต้อนรับผู้กระป้อมมารับจ้างหรือขายด้วย หัวหน้าชาวอีสานนี้เรียกกันว่า “นายฮ้อย”

นายฮ้อยคนหนึ่งจะคุมคนตั้งแต่ 17- 120 คน เดินเท้าลงมาในบริเวณเพาะปลูกที่สำคัญในระยะหลังเมื่อมีการสร้างเส้นทางรถไฟสายกรุงเทพ-โคราชขึ้นแล้ว การเดินทางของแรงงานชาวนาลาวอีสานเหล่านี้ก็มีความสะดวกมากขึ้นคือ จะมีการรวมกลุ่มกันเดินทางมาขึ้นรถไฟที่สถานีโคราช และจะลงตามสถานีต่างๆ เพื่อเดินเท้าหรือโดยสารเรือเข้าไปในบริเวณพื้นที่เพาะปลูกที่ได้ว่าจ้างกันไว้ เช่น ที่ธัญบุรี เป็นต้น

การเป็นรัฐจะจัดหาและควบคุมแรงงานนี้ นายฮ้อยจะได้รับค่าตอบแทนต่อรายหัวเป็นเงินตั้งแต่ 2- 10 บาท¹⁴⁸ ส่วนแรงงานรับจ้างจะได้รับค่าแรงเป็นเงินตั้งแต่ 60- 100 บาทต่อหนึ่งฤดูทำนา ส่วนมากมักจะจ่ายให้เมื่อถึงวันที่เหล่าแรงงานอีสานจะเดินทางกลับ คือ ในวันแรม 3 ค่ำเดือน 3 (กุมภาพันธ์) เรียกวันนี้ว่า “วันลาวขึ้น”¹⁴⁹

จากหลักฐานต่างๆ พบว่ามีจำนวนแรงงานลาวอีสานที่เดินทางลงมารับจ้างในบริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางนี้เป็นจำนวนมาก เฉพาะที่เมืองธัญบุรีมีตัวเลขแสดงถึงจำนวนลาวอีสานที่เดินทางมาเป็นแรงงานรับจ้างในปี พ.ศ.2444 จำนวน 1,094 คน¹⁵⁰ มีรายงานการขออนุญาตกลับ

¹⁴⁵ หจช. ร.5 น.44.1/ 40 เรื่อง พระยาฤทธิจักร กกราบทูลกรมหมื่นนเรศ เอกสารลงวันที่ 4 กันยายน 2445, และ หจช. ร.5/1 น.3.2 ก / 636 เรื่อง พระสุนทรเสนา กกราบทูลสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ เอกสารลงวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ.2447, หน้า 1.

¹⁴⁶ สุวิทย์ ไททยวัฒน์, **วิวัฒนาการเศรษฐกิจชนบทในภาคกลางของประเทศไทยระหว่าง พ.ศ.2494- 2475**, หน้า 173-174.

¹⁴⁷ หจช. ร.4 น.41.1/ 14 เรื่อง พระยาวิเศษโภชนาไปตรวจการเพาะปลูกและสืบลูกจ้างทำนาและทางน้ำ เอกสารลงวันที่ 15 มีนาคม ร.ศ.127.

¹⁴⁸ หจช. ร.5 น.3.3 ก/ 36 เรื่อง หนังสือลาวนายร้อย 5 คนถึงผู้ว่าราชการเมืองธัญบุรี เอกสารลงวันที่ 19 มิถุนายน ร.ศ.125 และ หจช. ร.5 น.3.2 ก/ 36 เรื่อง ส่งคำแจ้งความของลาวนายร้อยซึ่งควบคุมลาวมารับจ้างทำนาในแขวงเมืองธัญบุรี เอกสารลงวันที่ 16 มิถุนายน ร.ศ.125.

¹⁴⁹ หจช. ร.5 น.3.2 ก/ 36 เรื่อง ส่งคำแจ้งความของลาวนายร้อยซึ่งควบคุมลาวมารับจ้างทำนาในแขวงเมืองธัญบุรี เอกสารลงวันที่ 16 มิถุนายน ร.ศ.125.

¹⁵⁰ หจช. ร.5 น.44.1/ 40 พระยาฤทธิจักรกกราบ ทูล กรมหมื่นนเรศฯ เอกสารลงวันที่ 14 มิถุนายน ร.ศ.120.

ภูมิลำเนาเดิมของแรงงานลาวอีสานในปี พ.ศ.2447 ถึงจำนวน 5,000 คน ในปี พ.ศ.2448 มีจำนวน 5,068 คน ซึ่งเป็นสถิติที่แสดงถึงแรงงานลาวอีสานจำนวนมากที่อพยพเข้ามาทำมาหากินในบริเวณแหล่งเพาะปลูกที่สำคัญในบริเวณภาคกลาง

เมื่อเดินทางมาสู่บริเวณพื้นที่นาที่ตกลงว่าจ้างกันไว้แล้ว แรงงานชาวนาลาวอีสานเหล่านี้ก็จะรวมกลุ่มอาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน ตัวเลขของจำนวนแรงงานลาวอีสานข้างต้นคงจะแสดงความคึกคักและการอยู่อาศัยร่วมกันเป็นกลุ่มตามพื้นที่นาต่างๆ ทั่วบริเวณได้เป็นอย่างดี ดูจากตัวเลขสถิติที่พบเฉพาะที่ธัญบุรี ซึ่งเป็นเพียงจำนวนคนลาวส่วนหนึ่งที่เดินทางมารับจ้างในพื้นที่เพาะปลูกภาคกลางเท่านั้น มีการคาดการณ์กันว่าในทุ่งคลองรังสิตมีแรงงานลาวอีสานจำนวนหลายพันคน¹⁵¹

เมื่อมีการรวมกลุ่มกันอาศัยในบริเวณพื้นที่ต่างๆ มากมายดังนี้ แรงงานลาวอีสานจึงมักร่วมกันทำกิจกรรมอื่นๆ เพื่อเป็นการพักผ่อนหย่อนใจหลังจากการทำงาน กิจกรรมอันเป็นที่นิยมและชื่นชอบของแรงงานชาวนาลาวอีสานก็คือ การเล่นการพนัน การพนันที่นิยมเล่นมีต่างกันหลายรูปแบบ บางอย่างเป็นวิธีเล่นที่นำมาจากอีสาน ทำให้ไม่มีระบุไว้ในกฎหมาย ยกตัวอย่างเช่น การเล่น “ขลุ่ยขลุ่ย” เมื่อมีการจับกุมผู้เล่นจึงไม่สามารถดำเนินการเอาผิดได้ อีกทั้งยังไม่มีข้อบังคับใดที่ตราออกมาเพื่อควบคุม หรือจัดการกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในลักษณะเช่นนี้ พระยาสุรนาถเสณีข้าราชการมณฑลได้แสดงทัศนะในที่ประชุมเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า

“...เมืองธัญบุรีเวลานี้ พวกลาวที่ลงมารับจ้างทำนาได้เล่นการพนันกันโดยมาก ที่เรียกว่า ขลุ่ยขลุ่ยหรือคูซี้ (ตามภาษาของเขา) จึงได้จับผู้เล่นส่งฟ้องศาล ศาลยกฟ้องเสียเพราะไม่มีในพระราชบัญญัติหรือกฎหมายข้อบังคับด้วยต้องห้าม

จึงพร้อมกันเห็นว่า ควรจะออกข้อบังคับห้ามการสิ่งนี้

...”¹⁵²

¹⁵¹ พระยาเพชรภูดา, “รายงานประจำปีของมณฑลนครราชสีมา”, *เทศาภิบาล* ปีที่ 31 เล่มที่ 11 (2474), หน้า 808.

¹⁵² หจข. ร.5 น.1.1/ 193 (12) เรื่อง รายงานการประชุมข้าราชการมณฑลหัวเมือง (เมษายน-18 มีนาคม ร.ศ.122).

จะเห็นว่าข้อความดังกล่าวเกิดขึ้นเมื่อการประชุมในปี ร.ศ.122 (พ.ศ.2447) อันเป็นปีที่ก่อนที่จะปรากฏหลักฐานตัวเลขของจำนวนแรงงานลาวอีสานที่เดินทางมารับจ้างในบริเวณธัญบุรีถึง 5,068 คน (ในปี พ.ศ.2448 ตามเชิงอรรถที่ 27) ถึงกระนั้นก็ตามเอกสารฉบับนี้ได้แสดงนัยยะของการนิยมการเล่นการพนันของพวกแรงงานลาวอีสาน

จากข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่าการพยายามออกกฎหมาย เพื่อให้ทันเหตุการณ์ ทันรูปแบบการกระทำผิดใหม่ๆ ทั้งยังมีนัยยะความสำคัญของการต้องการลดจำนวนการเล่นการพนันของแรงงานลาวอีสานเหล่านี้ด้วย

การมีมูลค่าเล่นพนันนี้ทำให้เหล่าแรงงานลาวอีสานมีความเป็นอยู่ที่ไม่แน่นอน รายได้หรือเงินที่นำติดตัวมาอาจจะหมดไปกับการเสียพนัน ในบางครั้งความอึดอัด ขัดสน ยังอาจเกิดจากการถูกนายจ้างเอาไรต์เอาเปรียบ ทั้งนี้เนื่องจากการจ้างแรงงานลาวอีสานมิได้มีการทำสัญญาอันไว้อย่างเป็นลายลักษณ์อักษรแต่ประการใด จึงพบว่าบางครั้งในฤดูทำนาที่ไม่ได้ผล นายจ้างมักจะจ่ายให้ไม่ครบกับที่ตกลงไว้เช่น ค่าจ้าง 100 บาท ถึงเวลาที่จะจ่ายจริงจ่ายแค่ 15- 30 บาท เป็นต้น¹⁵³ หรือบางกรณีพบว่า เมื่อใกล้จะเสร็จงานนายจ้างจะกดดันในลักษณะต่างๆ ให้ชาวนารับจ้างทนไม่ไหวและหนีออกไป ...ทำให้นายจ้างไม่ต้องจ่ายค่าแรง¹⁵⁴ รวมทั้งบางครั้ง ยังอาจถูกนายฮ้อยโกง อีกด้วย¹⁵⁵

เมื่อความเป็นอยู่ของแรงงานลาวอีสานที่จำเป็นต้องอพยพมารับจ้างในต่างถิ่น มีความลำบากและรายได้ที่สมควรจะได้รับมีความไม่แน่นอน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผลลัพธ์ของการทำนา นิสัยหมกมุ่นการพนันของแต่ละคน ความซื่อสัตย์ เทียงตรง ของนายฮ้อยและนายจ้าง หากมีการโกงกันเกิดขึ้น รายได้อันเป็นความหวังที่จะนำกลับไปจุนเจือครอบครัวที่ภูมิลำเนาเดิมก็หมดไป

ภาวะความกดดันดังกล่าวทำให้เกิดมีการชกของแรงงานลาวอีสาน มีการร่วมมือกันประกอบอาชญากรรมในลักษณะต่างๆ เช่น หลักฐานในปี ร.ศ.122 (พ.ศ.2447) มีรายงานเกี่ยวกับการก่อเหตุปล้นของแรงงานลาวอีสาน คือเมื่อวันที่ 23 มิถุนายน ร.ศ.122 เวลา 2 ยามเศษ มีผู้ร้าย 5-6 คน เข้าปล้นโรงนายลี อำแดงอุ๊ด คนร้ายยิงอำแดงอุ๊ดตาย ส่วนนายลียิงผู้ตาย 1 คน พยานรู้จักคนร้ายที่ถูกยิงตาย ชื่อ นายเล็ก เป็นคนลาว รับจ้างนายขึ้นทำนาอยู่ที่คูบางหลวงไหว้พระ¹⁵⁶ และจากปัญหาการสูญเสียพนันก็เป็นปัจจัยที่สำคัญปัจจัยหนึ่ง ที่มีส่วนดึงแรงงานลาวอีสานเหล่านี้ให้

¹⁵³ หจช. ร.5 น.2.1/ 38 เรื่อง พระยาประชาชีพบริบาล กราบบังคมทูลเรื่องการขยายการเพาะปลูก อ้างถึงใน สุวิทย์ ไพทยวัฒน์, *วิวัฒนาการเศรษฐกิจชนบทในภาคกลางของประเทศไทยระหว่าง พ.ศ.2494-2475*, หน้า 178.

¹⁵⁴ หจช. ร.5 น 3.2 ก/ 116 เรื่อง พระยานนทบุรีถึงเจ้าพระยามรราช เอกสารลงวันที่ 14 พฤษภาคม ร.ศ.128.

¹⁵⁵ หจช. ร.5 กษ 3.1/ 11 เรื่อง ลายพระหัตถ์กรมพระยาดำรงราชานุภาพกราบทูลกรมขุนสมมุติอมรพันธ์ราชเลขานุกาล เอกสารลงวันที่ 16 พฤษภาคม ร.ศ.125.

¹⁵⁶ หจช. ร.5 น 3.5ก/ 8 เรื่องปล้นนายลี ผู้ร้ายยิงอำแดงอุ๊ดตาย ตำบลคลองบางหลวง เอกสารลงวันที่ 23 มิถุนายน ร.ศ.122.

เข้ามาสู่การเป็นทุจริตชน ดังให้เห็นจากทัศนคติในรายงานของเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยในปี พ.ศ.2449 ว่า

“มีคนลาวมาจากมณฑลอุดรและอีสานอพยพมาทำนา ที่เมืองธัญบุรีกันมาก ต่อมาเกิดปัญหาว่างงานขึ้นและมั่วสุมกันจนหมดตัวไม่มีทุนจะกลับบ้าน ซึ่งทำให้ออกการอาชญากรรมต่างๆ เป็นผู้ร้ายไปในที่สุด”¹⁵⁷

หรือในรายงานประจำปี ร.ศ.127 (พ.ศ.2452) ของเมืองธัญบุรี โดยพระยานนทบุรีศรีเกษตราภิรมย์ ผู้รักษาราชการเมืองธัญบุรีถึงเจ้าพระยามรราช เกี่ยวกับการเลี้ยงชีพของชาวบ้าน ในความตอนหนึ่งได้กล่าวถึงแรงงานอพยพที่ก่อความไม่สงบเรียบร้อยว่า

“...ถ้าการทำมาหาเลี้ยงชีพในภูมิลำเนาเดิม ไม่เป็นการอัตคัดจนเหลือทนแล้วก็คงจะไม่อพยพมา แล้วเมื่ออพยพมาแล้ว ก็มักจะตั้งช่องสูม กระทำโจรกรรมก็มีโดยมาก เฉพาะในศก 127 ปีเดียว เจ้าพนักงานในเมืองธัญบุรี ได้ช่วยกันตรวจตรา ทำลายช่องที่สำคัญ เช่นช่องรับถ่ายถอนกระบือ ทำตัวพิมพ์รูปพรรณปลอม หรือช่องที่ประชุมลักเล่นการพนันที่สำคัญ เช่น ที่ตำบลคลอง 7 และคลอง 12...”¹⁵⁸

นอกจากแรงงานลาวอีสานจะเดินทางมารับจ้างทำนาแล้ว งานกุลิแบกหามหรืองานรับจ้างทั่วไป ก็มักจะมีการจ้างแรงงานลาวอีสานเช่นกัน เมื่อใดที่ภาวะการเงินของนายจ้างสะดุด ฝืดเคือง ผลร้ายก็จะตกอยู่ที่แรงงานลาวอีสานเหล่านี้ คือจ่ายค่าแรงไม่ครบบ้าง ไม่จ่ายเลยบ้างหรือเลิกจ้างเลยก็มี ยกตัวอย่างเช่น ในกรณีการจ้างคนงานสร้างทางรถไฟที่มณฑลกรุงเก่า แต่ต่อมาได้มีการเลิกจ้างคนงานกว่า 200 คน เนื่องจากกรมรถไฟขาดงบประมาณ ทำให้แรงงานเหล่านี้ขาดที่พัก

¹⁵⁷ หจช. ร.5 น.6.2/ 963 เรื่อง กรมพระยาดำรงราชานุภาพกราบบังคมทูล ที่ 333/ 37415 เอกสารลงวันที่ 5 มิถุนายน ร.ศ.125.

¹⁵⁸ หจช. ร.5 น.1.4/2 (43) เรื่อง ทำรายงานประจำปีร.ศ.127.

อาศัย ฆาตกรรายได้ จึงมักก่ออาชญากรรมต่างๆ ขึ้น เช่นที่แขวงนครน้อย มณฑลกรุงเก่าทางการจับโจรปล้นได้ 9 คน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นแรงงานรับจ้างจากลาวอีสานนั่นเอง¹⁵⁹

ความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ มีผลกระทบต่อจำนวน “โจร” อย่างมาก จากสภาวะความขาดแคลนปัจจัยการผลิตโดยเฉพาะกระบือ และความสำคัญของ “เงิน” ที่เป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตมากขึ้น ทำให้พบว่า บริเวณที่เป็นแหล่งการเกษตรที่อุดมสมบูรณ์มีการก่ออาชญากรรมเป็นจำนวนมาก และจำนวนโจรที่มากขึ้นเกิดจาก โจรที่อาศัยอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเก่าแล้วเข้ามาก่อเหตุปล้นในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำ รวมทั้งมาจากแรงงานลาวอีสานที่เดินทางมารับจ้างทำนา เมื่อต้องประสบกับปัญหาต่างๆ วิธีแก้ไขของแรงงานลาวจำนวนหนึ่งก็คือการก่ออาชญากรรมนั่นเอง ส่วนจำนวนโจรที่ยังคงมีมาก และสามารถอยู่รอดปลอดภัยจากการจับกุมของเจ้าหน้าที่ มีเหตุผลมาจากการปกครองท้องถิ่น ที่เชื้ออำนาจให้โจรสามารถใช้ชีวิตอย่างปกติสามัญได้ ซึ่งในเรื่องนี้จะได้อธิบายในบทต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁵⁹ หจช. ร.5 น.6.2/ 963 กรมพระยาดำรงราชานุภาพกราบบังคมทูล ที่ 333/ 37415 เอกสารลงวันที่ 5 มิถุนายน ร.ศ.125.

บทที่ 4

“ระบบอุปถัมภ์” กับการดำรงสถานะของโจร

เมื่อกล่าวถึง “โจร” แล้วด้วยความเข้าใจทั่วไป หมายถึงอาชญากรประเภทหนึ่งที่ต้องถูกพิพากษาลงโทษตามกฎหมาย แต่ความเป็นจริงที่เกิดขึ้นนั้น “โจร” ยังได้มีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้รับใช้ผู้มี “อำนาจ” และ “อิทธิพล” ในท้องถิ่น เกิดการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน จนมีผลทำให้ “โจร” สามารถอยู่รอด ปลอดภัยจากกฎหมาย ทั้งยังดำรงชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างปกติสามัญ

ในบทนี้จะอธิบายถึงการปกครอง ดูแล ความสงบเรียบร้อยในระดับท้องถิ่น อันเป็นความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง ซึ่งในความคิดนี้ได้ก่อร่างสร้างความสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับ “โจร” ซึ่งสามารถอธิบายถึงเหตุผลที่ “โจร” ใช้ชีวิตในสังคมได้โดยไม่ถูกจับกุม

4.1 ระบบไพร่ รากฐานของการอุปถัมภ์

“ระบบไพร่” เป็นลักษณะวิธีที่ใช้ควบคุมกำลังคน โดยมีการกำหนดสถานะ หน้าที่ของคนในสังคม ทั้งยังเป็นรูปแบบการบริหารราชการแผ่นดิน และเป็นการเรียกเก็บผลประโยชน์จากคนในสังคม (ภาษีต่างๆ) อีกด้วย เข้าใจว่าระบบไพร่มีการใช้มาก่อนหน้านี้แล้ว กลไกการควบคุมกำลังคนของระบบไพร่ คือ หลักการที่ว่าด้วยเรื่องของการเกณฑ์แรงงานจากผู้คนทั่วไป โดยที่รัฐจะตอบแทนด้วยการคุ้มครองทางกฎหมาย¹

ความคิดในเรื่องของพระมหากษัตริย์ ที่เป็นเจ้าชีวิตเหนือทุกสิ่งในแผ่นดิน ทำให้ชาวนาและราษฎรทั่วไปต้องตอบแทนพระมหากษัตริย์ที่แบ่งปันที่ดินให้อยู่อาศัยและทำมาหากิน พระมหากษัตริย์ในฐานะเจ้าชีวิตของคนทุกชนชั้น² ทรงมอบอำนาจการดูแลไพร่ต่อให้กับมูลนายอีกชั้นหนึ่ง เนื่องจากพระองค์ไม่สามารถดูแลปกครองไพร่ได้อย่างทั่วถึง

¹ ปิยะฉัตร ปิตะวรรณ, ระบบไพร่ในสังคมไทย พ.ศ.2411- 2453 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526), หน้า 1.

² ชนชั้นในสังคมไทยมิได้มีลักษณะตายตัว สามารถเลื่อนชั้นขึ้นลง อาจแบ่งได้ดังนี้คือ

1 พระมหากษัตริย์ เป็นประมุขของอาณาจักร มีพระราชอำนาจเหนือทุกชีวิตในสังคม ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์

2 มูลนาย คือ อภิสิทธิ์ชนในสังคม แบ่งเป็น 2 ประเภท

2.1 มูลนายโดยกำเนิด ได้แก่ เจ้านายเชื้อพระวงศ์ต่างๆ ที่มีการสืบสายเลือด

2.2 มูลนายโดยตำแหน่ง ได้แก่ บุคคลที่รับราชการ ในตำแหน่งหน้าที่ต่างๆ

ไพร่ในสังคมมี 3 ชนิด คือ ไพร่หลวง ไพร่สม และไพร่ส่วย³ (บางตำราอาจไม่แยกไพร่ส่วย ออกเป็นอีกประเภทหนึ่ง) ทั้งหมดมีหน้าที่ต้องถูกเกณฑ์แรงงาน เป็นทหารในยามสงคราม ต้องทำงานสาธารณะหรืองานโยธาต่างๆ เช่น การสร้างวัด วัง ถนน ชูดคลอง เป็นต้น ตามแต่สมควร ภาระหน้าที่ดังกล่าวมีความผ่อนคลายเป็นลดจำนวนวันเวลาที่ต้องเข้าเวรลงเรื่อยๆ เมื่อความ ต้องการแรงงานของรัฐลดลง ไพร่ที่ไม่สามารถมาเข้าเวรได้ ทางการอนุญาตให้ส่งของมาทดแทน เรียกว่าส่วย เช่น ดินบุก ดินประสีว ผาง พริกไทย เป็นต้น⁴ ซึ่งส่วยนี้มีความสำคัญเป็นอย่างมากใน สมัยรัตนโกสินทร์ที่การค้าขายเฟื่องฟู ผลประโยชน์จากแรงงานและส่วยนี้ นอกจากจะเป็นของ พระมหากษัตริย์ที่ไพร่หลวงทำงานให้แล้ว ยังเป็นของมูลนายที่ไพร่สมนั้นๆ สังกัดอยู่

นอกจากนี้ ไพร่ยังจะได้ประโยชน์จากการเข้าสังกัดมูลนายเช่นกัน คือจะได้รับสิทธิตามกฎหมาย สามารถฟ้องร้องต่อศาลได้ ในกรณีที่ไพร่ไปเข้าเวร มูลนายมีหน้าที่ดูแลช่วยเหลือ ครอบครัวยุติไพร่ไม่ให้เดือดร้อน ไพร่อาจพึ่งพามูลนายของตนในยามขัดสน หรือขอความช่วยเหลือใน ลักษณะอื่นๆ ได้

ความสัมพันธ์ระหว่างมูลนายกับไพร่ เป็นรากฐานของสังคมที่ยังรากลึกอย่างต่อเนื่อง มากกว่า 500 ปี จนกระทั่งมีการประกาศพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร ร.ศ.124 (พ.ศ.2448)

3 พระสงฆ์

4 ไพร่ หมายถึง ราษฎรทั่วไปทั้งชายหญิง ที่มีได้เป็นมูลนายและทาส คือประมาณ 80- 90 เปอร์เซ็นต์ ของคนในสังคม

5. ทาส

³ ไพร่หลวง คือ พลเมืองที่ขึ้นทะเบียนสักร เป็นคนของหลวง มีหน้าที่ทำงานหลวงโดยเฉพาะ เช่น รับใช้ งานในกรม กองต่างๆ เลี้ยงสัตว์หลวง ก่อกำแพงเมือง ชูดคูคลอง เป็นต้น

ไพร่สม คือ ไพร่ที่ขึ้นทะเบียนสักรสังกัดมูลนาย เพื่อเป็นทั้งผู้รับใช้และผู้ถือคอยให้ของกำนัล ทั้ง ให้บริการแรงงาน ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้พระราชทานให้ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือที่นำมาหาเงิน ให้สมเกียรติยศ ตำแหน่ง เพราะยังไม่มีระบบเงินเดือนแก่มูลนาย

ไพร่ส่วย คือ ไพร่ที่ไม่ต้องทำงานให้รัฐ แต่ส่งส่วยเป็นการตอบแทน ข้าพระโยมสงฆ์จัดเป็นไพร่ส่วย ด้วย อยู่ภายใต้การควบคุมของเจ้ากรม ปลัดกรมและสมุหบัญชี เช่นเดียวกับไพร่กองอื่นๆ ต่างกันที่เป็นกำลังของ ฝ่ายพุทธจักร เพราะทางการได้หักกำลังคนส่วนนี้ออกจากกรมเดิม แล้ว มอบให้วัดเพื่อให้แรงงานโดยตรง พวกนี้ มีหน้าที่ทำงานให้วัด

บังอร ปิยะพันธ์, **ประวัติศาสตร์ไทย** (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไอดีเอ็นเอสไตร์, 2538), หน้า 200- 202.

⁴ สุวิทย์ ไทพทยวัฒน์, **วิวัฒนาการเศรษฐกิจชนบทในภาคกลางของประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ.2394- 2475**, หน้า 57- 61,113- 119 และ 218- 222.

ซึ่งถือเป็นการยกเลิกการเกณฑ์แรงงานในแบบเก่า เพราะมีกองทัพมาประจำการแทน⁵ แต่ความสัมพันธ์แบบมูลนายกับไพร่ก็ยังคงมีอยู่ แต่อาจจะบิดเบี้ยว ผิดแปลกไปจากเดิม

ความสัมพันธ์ระหว่างมูลนายกับไพร่ถูกบังคับด้วยกฎหมาย ที่กำหนดว่าผู้ที่ไม่ขึ้นทะเบียนสังกัดใดๆ เป็นผู้ที่ต้องถูกลงโทษ ทำให้ความสัมพันธ์แบบนี้มีความจำเป็น มูลนายและไพร่จะหลีกเลี่ยงไม่ได้ ภาระหน้าที่ของไพร่ ซึ่งส่วนใหญ่คือชาวนา⁶ ถูกกำหนดให้แสดงผ่านการดูแลของมูลนาย แบบบ่าวกับนาย ผู้อุปถัมภ์กับผู้อยู่ใต้การอุปถัมภ์ ทั้งสองฝ่ายผูกพันและแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน มูลนายให้ความคุ้มครองดูแลไพร่เมื่อเกิดปัญหาต่างๆ ขณะเดียวกันไพร่ก็ให้ความจงรักภักดี ให้แรงงาน และของกำนัลต่างๆ เป็นต้น หากไพร่ไม่เคารพเชื่อฟัง โดยปฏิเสธคำสั่งของมูลนาย มูลนายสามารถที่จะลงอาญาได้ เช่น ฆาตกรรม หรือคุมขัง ในทางกลับกัน หากมูลนายกลั่นแกล้ง ทำเกินกว่าเหตุให้เกิดความเดือดร้อน ไพร่สามารถฟ้องร้องผ่านมูลนายต้นสังกัดได้เช่นกัน

ระบบไพร่ได้สร้างวัฒนธรรมความสัมพันธ์ของคน 2 กลุ่มให้เกิดขึ้นในระบบอุปถัมภ์ ซึ่งจารีตค่านิยมในสังคมที่มีอิทธิพลสนับสนุนความสัมพันธ์แบบนี้คือ “การให้เพื่อหวังความช่วยเหลือ” ยกตัวอย่างเช่น การที่มูลนาย “เหน็บทาส และบ่าว ไพร่ ปกปิดอำพรางไว้ ไม่หนีวาทะบางที่ไม่รับว่าเป็นขุนหมื่นพันทนายอยู่ในกรม ไม่รับว่าเป็นไพร่ของตัวเอง คิดอุปบายแต่ที่ไม่ส่งตัวผู้ร้าย จะให้ความเจ็ดจาง”⁷ เมื่อมีการใช้อำนาจหลบเลี่ยงให้ไพร่พ้นผิดเช่นนี้แล้ว มูลนายก็จะหวังให้ไพร่เกิดความสำนึกในบุญคุณและตอบแทนด้วยความภักดี ช่วยเหลือและปฏิบัติตามคำสั่ง เช่นเดียวกับการช่วยเหลือในชีวิตประจำวันอื่นๆ อันได้แก่ การร่วมพิธีทางศาสนา อำนวยความสะดวกต่างๆ การเข้าไปมีส่วนช่วยในการประกอบอาชีพของราษฎร เช่น การอุดหนุนปัจจัยการผลิต การร่วมในการพัฒนาสาธารณูปโภคของท้องถิ่น เช่น การขุดคลอง โดยการช่วยเหลือในรูปแบบของแรงงาน เงิน หรือวัสดุสิ่งของ การร่วมในพิธีต่างๆ ตามประเพณีของชาวบ้าน เช่น การโกนจุก การบวช การแต่งงาน การตาย การขึ้นบ้านใหม่มูลนายก็จะเข้าไปมีส่วนช่วยในลักษณะต่างๆ อย่างไม่ได้ออย่างหนึ่ง ซึ่งจะทำให้ไพร่ตอบแทนด้วยการมอบแรงงาน ทำงานที่มูลนายสั่งอย่างเต็ม

⁵ อัญชลี สุสายัณห์, “แรงงานไพร่ในสังคมไทยโบราณ”, *ประวัติศาสตร์แรงงานไทย* (กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), หน้า 1 และ ขจร สุขพานิช “ฐานันดรไพร่” *ข้อมูลอดีต*, (พระนคร: สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2518), หน้า 53- 59.

⁶ Akin Rabibhadonna, *The Organization of Thai Society in the Early Bangkok Period 1782-1873*, (New York: Ithaca, Cornell University Data Paper: Number 74 Southeast Asia Program), p.9, อ้างถึงใน สุวิทย์ ไทพยวัฒน์, *วิวัฒนาการเศรษฐกิจชนบทในภาคกลางของประเทศไทยระหว่าง พ.ศ.2395-2475*, หน้า 57.

⁷ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 1, หน้า 83.

ความสามารถ ทั้งนี้ทั้งนั้นการที่พรทำงานให้แก่มูลนิธิอย่างเต็มที่ ก็เพื่อหวังความช่วยเหลือ จุนเจือในกิจกรรมต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้น ดังตัวอย่างข้างต้น เป็นวัฏจักรความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกัน

ความคิดเรื่อง “การให้เพื่อหวังความช่วยเหลือ” เป็นความคิดที่ซึมซับอยู่กับคนในสังคมทั่วไป เกิดขึ้นจาก “สังคมไทยเป็นสังคมที่เน้นและยอมรับความแตกต่างในเรื่องฐานะบุคคล”⁸ กล่าวคือ คนในสังคมรับรู้และยอมรับถึงความแตกต่างของฐานะทางสังคม และในความไม่เท่าเทียมกันนี้ จึงต้องมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ผู้ที่มีฐานะทางสังคมต่ำกว่าจะแสดงความจงรักภักดี ให้ความเคารพ เชื่อฟัง ปฏิบัติตามคำสั่ง ส่วนผู้ที่อยู่ในฐานะทางสังคมที่สูงกว่า เมื่อได้รับรู้ถึงความเคารพนอบน้อม เชื่อฟังแล้ว ก็จะตอบแทนด้วยช่วยเหลือตามทรัพยากรที่ตนมี ลักษณะแบบนี้ จะเห็นได้จาก เมื่อเด็กผู้ชายจะไปเรียนหนังสือที่วัดใด จะต้องมีการจัดหาดอกไม้ธูปเทียน หมากพลูไปถวายแด่พระสงฆ์ที่จะเป็นครูของตน ถือว่าเป็นการฝากเนื้อฝากตัวและแสดงความเคารพ⁹ เมื่อพระสงฆ์ผู้นั้นเห็นว่าเป็นเด็กที่มีสัมมาคารวะ ตั้งใจจริง ก็จะได้รับเป็นศิษย์และสอนหนังสือ ความรู้ต่างๆ ให้ ส่วนผู้ที่ไปฝากตัวเป็นศิษย์ จะมีหน้าที่ “รับใช้ปรนนิบัติครู ทั้งในด้านความรู้และในด้านส่วนตัว เป็นการสนองคุณครูไปในตัว”¹⁰ จะเห็นได้ว่าการฝากเนื้อฝากตัวเป็นศิษย์ เป็นการแสดงความเคารพนอบน้อมก็เพื่อหวังจะได้รับความรู้ ส่วนครูเมื่อรับเป็นศิษย์และสอนหนังสือให้แล้วก็หวังจะให้ลูกศิษย์คอยปรนนิบัติรับใช้งานต่างๆ หรือตัวอย่างของการให้เพื่อหวังความช่วยเหลือในสังคมที่เห็นได้ชัด คือ การบนบานพระพุทธรูป สิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อขอให้ช่วยอารัก ปกป้อง คุ้มครองตน เป็นต้น

นอกจากค่านิยมเรื่องการให้เพื่อหวังความช่วยเหลือแล้ว ความกตัญญูกตเวทีก็เป็นอีกค่านิยมหนึ่งที่ร่วมเสริมสร้างให้เกิดระบบอุปถัมภ์ขึ้น กล่าวคือ การตอบแทนบุญคุณผู้ที่ให้ความอุปการะช่วยเหลือ เป็นสิ่งที่คนในสังคมควรปฏิบัติ¹¹

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า “ระบบอุปถัมภ์” คือระบบที่ผู้อุปถัมภ์กับผู้ถูกอุปถัมภ์พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เกิดขึ้นจากค่านิยมของผู้คนในสังคม และระบบรัฐที่ใช้ควบคุมแรงงาน หล่อหลอมเข้าด้วยกัน เติบโตควบคู่ไปกับสังคม จนในที่สุดก็เป็นค่านิยมหนึ่งที่ซึมซับ และยอมรับกันในสังคม

ระบบอุปถัมภ์จึงเป็นระบบที่หล่อเลี้ยงความสัมพันธ์ในสังคมมาช้านาน การช่วยเหลือและการตอบแทน เป็นการสนองความต้องการของกันและกัน ประเด็นที่น่าสนใจ คือ เมื่อ “ใจ” ถือว่า

⁸ ม.ร.ว. อคิน รพีพัฒน์, **สังคมไทยในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ พ.ศ.2325- 2416**, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2521), หน้า 222.

⁹ เสฐียรโกเศศ, **ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน**, หน้า 206- 207.

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 228.

¹¹ ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, **อยู่อย่างไพร่**, (กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์, 2543), หน้า 105.

เป็นสมาชิกหน่วยหนึ่งที่เกิดขึ้นและมีอยู่ในสังคมแล้ว “ระบบอุปถัมภ์” ได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับ “โจร” หรือไม่ อย่างไร ซึ่งจะได้อธิบายต่อไป

4.2 “โจร” ก่อนการปฏิรูปการปกครอง พ.ศ.2435

ในฐานะที่ “โจร” คือ อาชญากร ผู้ล่วงละเมิดพระราชบัญญัติต่างๆ จึงเป็นผู้ที่เจ้าหน้าที่ทางการต้องการนำตัวเพื่อไปลงโทษ แต่ในความเป็นจริงนั้น โจรยังคงปรากฏอยู่ทั่วไป และสามารถดำเนินชีวิตตามปกติ ทั้งยังได้รับการปกป้องช่วยเหลือจากคนในท้องถิ่นอีกด้วย บรรยาการดังกล่าวที่เกิดขึ้นมีเหตุผลต่างๆ ดังนี้

4.2.1 การปกครองส่วนท้องถิ่น

ก่อนการปฏิรูปการปกครองในรัชสมัยรัชกาลที่ 5 ปี พ.ศ.2435 สยามในระดับท้องถิ่นมีประเพณีการปกครองที่เรียกว่า “ระบบกินเมือง” เป็นวัฒนธรรมที่สถาปนาผู้ดูแลในส่วนท้องถิ่น อันได้แก่ เจ้าเมืองที่จะสืบทอดอำนาจผู้ปกครองไปสู่บุตรหลาน วงศ์วานเครือญาติ ทำให้เกิดการผูกขาดอำนาจในคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเพียงกลุ่มเดียว เจ้าเมืองจะปกครองให้ราษฎรอยู่เย็นเป็นสุข ส่วนราษฎรจะตอบแทนด้วยการออกแรงทำงานให้บ้าง หรือแบ่งสิ่งของจากการทำมาหากินให้บ้าง “เจ้าเมืองก็สุขสบาย รัฐบาลในราชธานีไม่ต้องเลี้ยงดู จึงให้ค่าทำเนียมในการต่างๆ ที่ทำในหน้าที่เป็นตัวเงินสำหรับใช้สอย กรมการซึ่งเป็นผู้ช่วยเจ้าเมืองก็ได้รับผลประโยชน์ทำนองเดียวกัน เป็นแต่ลดตามศักดิ์”¹²

รัฐให้อำนาจเต็มที่ในการดูแลความเรียบร้อยภายในอาณาเขตของตน เจ้าเมืองได้รับผลประโยชน์จากการหักรายได้ในค่าธรรมเนียมต่างๆ ก่อนส่งเข้าสู่รัฐ อำนาจของเจ้าเมืองจึงเป็นเหมือนสิทธิขาดในเขตเมืองของตน พระมหากษัตริย์ดูแลสนใจเฉพาะเรื่องที่กระทบกระเทือนต่อสังคมโดยรวม เจ้าเมืองในหัวเมืองต่างๆ ต้องแสดงความสวามิภักดิ์ด้วยการส่งส่วย เครื่องราชบรรณาการให้แก่พระมหากษัตริย์

ตำแหน่งกรมการเมืองเป็นตำแหน่งที่สำคัญรองลงมาจากเจ้าเมือง ประกอบไปด้วย ปลัดเมือง ยกกระบัตร จำเมือง รองจำเมือง แพ่ง รองแพ่ง ศุภมาตรา รองศุภมาตรา สัสดี¹³ กรมการเมืองจะมีหน้าที่ช่วยการบริหารงานในส่วนต่างๆ อาทิ การชำระคดี การสำรวจบัญชีไพร่ ใต้สวนสืบจับผู้ร้าย เป็นต้น ตำแหน่งกรมการเมืองนี้โดยมากก็จะเป็นคนที่มีชาติตระกูลในท้องถิ่นและมัก

¹² สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร, **เทศาภิบาล**, ในอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระยาจินดารักษ์ (จำลอง สวัสดิ์-ชูโต), 2505, หน้า 19- 20.

¹³ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, “มณฑลนครสวรรค์: อำนาจรัฐกับการปกครองท้องถิ่น”, **นครสวรรค์: รัฐกึ่งกลาง** (รายงานสัมมนาประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมท้องถิ่น จังหวัดนครสวรรค์, 2528), หน้า 204- 205.

เกี่ยวข้องกับหรือเป็นญาติกับเจ้าเมือง และการแต่งตั้งกรรมการเมืองนี้ กรมในส่วนกลางที่หัวเมืองนั้นๆ สังกัดอยู่ก็มักจะแต่งตั้งบุคคลตามที่เจ้าเมืองเสนอมานั้นเอง¹⁴

การปกครองในระดับที่เล็กกว่าเมือง ในสมัยก่อนการตั้งมณฑลเทศาภิบาล ได้จัดการปกครองในรูปของแขวงหัวเมือง แขวงแต่ละแขวงจะมีหมื่นแขวงเป็นหัวหน้า มีหน้าที่ดูแลตำบลที่ขึ้นอยู่กับแขวงของตน ในแต่ละตำบลจะมีกำนันเป็นผู้ปกครอง กำนันมีส่วนเกี่ยวข้องกับทั้งทางด้านเศรษฐกิจและการเมือง กล่าวคือ เป็นตำแหน่งที่อยู่ในฐานะผู้ปกครองตำบลและทำหน้าที่เกี่ยวกับการเก็บค่านาของราษฎรด้วย¹⁵

ในระดับหมู่บ้านผู้ปกครองคือ นายบ้านหรือผู้ใหญ่บ้าน มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการดูแลความสงบภายในหมู่บ้าน โดยมากเจ้าเมืองจะแต่งตั้งญาติพี่น้องของตน หรือของกรรมการเมืองให้มาดูแลในตำแหน่งนี้เหมือนกับตำแหน่งในส่วนท้องถิ่นอื่นๆ ที่มักจะคัดเลือกจากสมัครพรรคพวกหรือคนใกล้ชิดตัว ในยุคนั้นความคิดของราชธานีที่มีต่อท้องถิ่นคือ ไม่ต้องเล็งดูหัวเมืองต่างๆ หัวเมืองแต่ละแห่งต้องรับผิดชอบความสงบเรียบร้อยภายในท้องถิ่นตน มีผลทำให้การแต่งตั้งผู้นำท้องถิ่นในระดับตำบลและหมู่บ้านมักจะเอาผู้ที่ราษฎรให้ความเคารพเกรงกลัว มีพรรคพวกมากเข้ามาทำหน้าที่

นอกจากการปกครองโดยอำนาจที่ได้รับอย่างเป็นทางการดังกล่าวแล้ว ยังพบว่าในชุมชนระดับท้องถิ่นอาทิ ตำบลหรือหมู่บ้าน ได้ก่อร่างอำนาจอย่างไม่เป็นทางการอีกรูปแบบหนึ่งโดยการที่สมาชิกในชุมชนให้การยอมรับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลหนึ่ง ให้เป็นผู้ดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยภายในชุมชน หมู่บ้าน การคาดหวังของชาวบ้านอาจเกิดขึ้นด้วยความตั้งใจที่จะให้ผู้หนึ่งผู้ใดมาปกป้องภัยอันตรายที่จะมาจากนอกชุมชน หรือโดยความไม่ตั้งใจอาจเกิดขึ้นจากความเกรงกลัวต่ออิทธิพล พลังศรัทธาต่อผู้นำเลื่อมใส ฯลฯ กลุ่มอำนาจที่พบในลักษณะนี้คือ “นักเลง” และ “พระสงฆ์”

4.2.1.1 นักเลง

ก่อนการปฏิรูปการปกครอง พ.ศ.2435 รัฐยังมีได้ตระหนักที่จะเข้าไปมีบทบาทต่อการบริหารปกครองในส่วนท้องถิ่นอย่างจริงจัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับหมู่บ้าน หากพิจารณาถึงเนื้อความในกฎหมายลักษณะโจร 5 เล่ม จะเห็นได้ว่า รัฐยกความรับผิดชอบในการจับกุมผู้ร้ายที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านตนเองให้แก่ชาวบ้านในละแวกนั้น กฎหมายดังกล่าวมีใจความว่า ถ้าเกิดเหตุ

¹⁴ คมเนตร ญาณโสภณ, อำนาจท้องถิ่นแบบจารีตและผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองท้องถิ่นในยุคเทศาภิบาล, หน้า 46-47.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 48-50.

ปล้นที่บ้านเรือนใด ผู้ที่อาศัยอยู่โดยรอบที่เกิดเหตุในรัศมี 5 เส้น จะต้องช่วยกันติดตามจับโจร หากชาวบ้านคนใดละเลยที่จะให้การสนับสนุนการติดตามจับโจรผู้ร้ายนั้น จะได้รับโทษปรับใหม่ตามศักดิ์นา แสดงให้เห็นถึงความเข้าใจของรัฐต่อท้องถิ่น หมู่บ้าน ว่ามิใช่เป็นความรับผิดชอบของรัฐที่จะต้องเข้าไปปกครอง ควบคุมดูแลให้เกิดความสงบแต่อย่างใด

บางหมู่บ้านที่ไปตั้งชุมชนอยู่ในบริเวณป่าเขา หรือในที่ที่ทุรกันดารห่างไกลจากเมือง การกำหนดเขตแดนโดยใช้แผนที่ยังไม่มี ทำให้ต้องอาศัยธรรมชาติเป็นตัวกำหนดอย่างคร่าวๆ เช่นการใช้ทิวเขา ต้นไม้ใหญ่หรือแม่น้ำลำธารเป็นต้น การกำหนดอาณาเขตด้วยวิธีนี้ทำให้บางครั้งจะรับรู้แนวเขตแดนกันเองภายในท้องถิ่น¹⁶ ดังนั้นในบางหมู่บ้านที่อยู่ระหว่างเมืองจะไม่สามารถทราบได้ว่าหมู่บ้านตนขึ้นอยู่ในเขตการปกครองของเมืองใด อีกทั้งเมืองเองก็อาจจะไม่รู้ด้วยก็เป็นได้ ทำให้หมู่บ้านต้องดูแลความปลอดภัยกันเอง เพราะในสภาพป่าดงเช่นนี้มักเป็นแหล่งมั่วสุมและที่หลบซ่อนของโจร

ความวิตกกังวลและธรรมชาติการดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดปลอดภัยของชาวบ้าน จึงทำให้เกิดรูปแบบการปกครองอย่างไม่เป็นทางการ ที่เชื่อว่าจะให้ความปลอดภัยแก่ชีวิตและทรัพย์สินของตนได้นั้นก็คือ คนในหนึ่งหมู่บ้านหรือหลายหมู่บ้านร่วมกันยกย่อง มอบหมายให้บุคคลหนึ่งบุคคลใด ที่คาดว่าหรือรับรู้กันว่าน่าจะปกครองดูแลความสงบในหมู่บ้านได้ และเรียกบุคคลนั้นว่า “นักเลงโต”

นักเลงโตส่วนมากมักเป็นคนหนุ่ม อยู่ในวัยฉกรรจ์ นักเลงโต อยู่ในฐานะเป็นหัวหน้าของนักเลงทั้งหมดในถิ่น ทำหน้าที่ดูแลระวางทรัพย์สินต่างๆ ของชาวบ้าน ทั้งเงิน ทอง ของมีค่า รวมถึงสัตว์พาหนะ วัว ควาย หากเกิดกรณีวิวาทระหว่างสมาชิกในหมู่บ้าน นักเลงโต ก็จะช่วยไกล่เกลี่ยและถ้าไม่ร้ายแรงถึงขั้นเสียชีวิต ก็มักจะจบด้วยการไกล่เกลี่ยของนักเลงโตนั่นเอง¹⁷

สมาชิกในชุมชนก็จะตอบแทนด้วยการกตัญญู จงรักภักดี เชื่อฟัง ปฏิบัติตามคำสั่ง ภายใต้ความสัมพันธ์แบบนี้ทั้งสองฝ่ายต่างต้องอาศัยซึ่งกันและกัน ผู้อุปถัมภ์ (นายบ้าน นักเลงโต) จำเป็นต้องพึ่งพาบริวารจำนวนมากเพื่อดำรงสถานะทางสังคมไว้ให้ได้ นำมาซึ่งผลประโยชน์ต่อเนื่องกัน ในขณะที่เดียวกันผู้รับการอุปถัมภ์ (ชาวบ้าน) ก็จำเป็นต้องพึ่งผู้อุปถัมภ์ในหลายสิ่งหลายอย่างที่ต้องการในยามจำเป็น

อำนาจการปกครองแบบไม่เป็นทางการของ “นักเลงโต” นี้ได้รับการยอมรับจากชาวบ้านเป็นอย่างดี เพราะเป็นหนทางที่สะดวกที่สุดที่จะสร้างความปลอดภัยให้กับตนเอง ในบางกรณียังพบว่าคนที่ชาวบ้านประพฤติดัวเป็น “นักเลง” เสียเอง กลับสร้างความมั่นใจในความสงบสุขของ

¹⁶ เสฐียรโกเศศ, **ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน** (พระนคร: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, 2510), หน้า 38.

¹⁷ สิ้นสุชัย ศุภรเสพย์, **บทบาทของ “เจ้าพ่อ” ในการเมืองไทย พ.ศ.2517- 2535**, หน้า 125.

ตนและครอบครัวได้มากกว่า ทั้งๆ ที่พฤติกรรมของนักเลงส่วนใหญ่เต็มไปด้วยความเสี่ยง ความรุนแรง แต่ด้วยทัศนคติของ “นักเลง” ที่มีความรักพวกพ้อง ไม่รังแกตนเอง จึงทำให้ผู้ที่มีความประพฤติเป็น นักเลงจะได้รับการดูแลจากนักเลงด้วยกัน ดังจะเห็นได้จากบันทึกคำตอบการไต่สวนผู้ร้ายของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพในปี พ.ศ.2446 ว่า

“คนที่อยู่ในที่เปลี่ยวถิ่นนักเลง ดังเช่นคนที่ออกไปตั้งทำ
ไร่เนาอยู่ในที่เปลี่ยว ถูกผู้ร้ายรบกวนรังแกต่างๆ ทนไม่ไหว บางที
ก็ต้องหันลงเป็นนักเลงเสียบ้าง พอเป็นเครื่องป้องกันตัว เมื่อเข้า
ในพวกนักเลงแล้ว พวกนักเลงก็เกรงใจไม่กระทำร้ายและคุมไป
ได้ถึงญาติพี่น้องของตน ขอร้องไม่ให้เขากระทำร้ายก็ได้อยู่
บ้าง”¹⁸

จะเห็นได้ว่าจุดกำเนิดของนักเลง มักจะถูกกำหนดโดยสภาพแวดล้อมเป็นสำคัญ กล่าวคือ เกิดจากภาวะบีบคั้นที่จำเป็นต้องต่อสู้ป้องกันตนเองหรือถูกคุกคามจากผู้ที่มีกำลังเหนือกว่า โดยอาศัยความสัมพันธ์ใน “ระบบอุปถัมภ์” ของ “นักเลงโต” คือ เป็นการให้และการรับของคนที่ย่าง สถานภาพกัน เช่น พี่ให้ความดูแลน้อง “นักเลงโต” ปกป้องดูแล “นักเลง” ลูกน้องตอบแทนลูกพี่ ด้วยการปฏิบัติตามคำสั่งอย่างเคร่งครัด¹⁹ เป็นต้น

4.2.1.2 พระสงฆ์

ในชนบท วัดถือว่าเป็นศูนย์รวมทั้งทางจิตใจ และเป็นที่ยุมนุมจัดงานตามประเพณีต่างๆ ของชาวบ้าน ผู้คนส่วนใหญ่ไม่นับถือศรัทธาในศาสนาพุทธโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้บวรม ให้คำสอนตาม หลักธรรมของพุทธศาสนา

โดยทั่วไปแล้วพระสงฆ์ในวัดของหมู่บ้านส่วนมากจะเป็นคนในหมู่บ้านนั้น ทำให้รู้ความเป็นไปภายในหมู่บ้านและเป็นกำลังใจให้แก่ชาวบ้านอย่างเต็มที่ เช่น “การทำถนนหนทาง ท่านก็ให้กำลังใจแก่ชาวบ้าน โดยลงมือขุดเองเป็นประถม เพื่อกระตุ้นให้เห็นเป็นตัวอย่างแห่งความสามัคคี ร่วมแรงร่วมใจ”²⁰

¹⁸ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, *ประชุมพระนิพนธ์เบ็ดเตล็ด*, หน้า 278- 279.

¹⁹ ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, *อยู่อย่างไพร่*, หน้า 99- 102.

²⁰ เสฐียรโกเศศ, *ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน*, หน้า 197.

ลักษณะหนึ่ง ความศรัทธาต่อพลังอำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่มีอยู่ในสังคม สะท้อนภาพได้จากวรรณคดีเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** ตอนหนึ่ง ที่ได้รับบรรยายถึงเครื่องรางของขลังของแม่ทัพ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการมีอยู่และความสำคัญของเครื่องราง ของขลังในสังคม ในวรรณคดีได้กล่าวไว้ว่า

“อันแม่ทัพคนนี้มีศักดิ์ดา	อยู่คงศาสตราวิชาดี
แขนขวาสักแรงเป็นองค์นารายณ์	แขนซ้ายสักขาดเป็นราชสีห์
ขาขวามือกักพยัคฆ์	ขาซ้ายสักหมีมีกำลัง
สักธูระรูปพระโมคคณา	ภควันปิดตานั้นสักหลัง
สี่ข้างสักอักขระนะจั่งจ้ง	ศรีษะฝังพลอยนิลเม็ดจินดา
ฝังเข็มเล่มทองไว้สองไหล่	ฝังเพชรเม็ดใหญ่ไว้แฉกหน้า
ฝังก้อนเหล็กไหลไว้อุรา	ข้างหลังฝังเทียนคล้ำแก้วตาแมว” ²⁴

4.2.2 การพึ่งพิงผู้มีอำนาจ

ในการจะปกครองตำบลหรือหมู่บ้านให้อยู่ในระเบียบเรียบร้อยได้ ผู้นำจะต้องได้รับการยอมรับ เชื่อฟังจากลูกบ้านเป็นอย่างดี หากเกิดเหตุร้ายใดๆ ผู้นำจะต้องมีกำลังสนับสนุนในการออกติดตามผู้ร้าย ซึ่งกำลังสนับสนุนนี้ก็มาจากการเกณฑ์ชาวบ้านหรือสมัครพรรคพวกที่เต็มใจช่วยเหลือผู้นำอย่างเต็มความสามารถ ทั้งนี้เพราะรัฐมิได้มีกองกำลังหรือหน่วยงานใดที่จะสนับสนุนได้

ดังนั้นผู้นำท้องถิ่นในแบบต่างๆ ทั้งที่เป็นทางการ คือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และแบบไม่เป็นที่ทางการคือ นักเลงและพระสงฆ์ จำเป็นจะต้องสร้างพลังศรัทธาที่มีต่อตนให้เกิดขึ้นกับลูกบ้านมากที่สุด เพื่อได้รับการยอมรับ ยังผลถึงการเชื่อฟังปฏิบัติตามคำสั่งต่อไป

การที่เจ้าเมืองเลือกวงศ์วานเครือญาติ ให้มาดำรงตำแหน่งทางการปกครองในระดับต่างๆ ของท้องถิ่น เป็นการสร้างความคุ้นเคยและสร้างความเชื่อมั่นว่า น่าจะทำให้การปกครองเป็นอย่างดี เพราะญาติพี่น้อง พรรคพวกที่แต่งตั้งไปนั้นคงจะให้ร่วมมือ และสนับสนุนนโยบายต่างๆ ไปในแนวทางเดียวกัน

ความผูกพันกันระหว่างญาติพี่น้องนี้ เป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดมาช้านานในสังคมทุกชนชั้นของสยาม ความเป็นญาติเกิดได้ 3 แบบ คือ

1. ญาติทางสายเลือด (consanguineal kins) เป็นญาติที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน

²⁴ เสภาขุนช้างขุนแผน เล่มที่ 1 (กรุงเทพฯ: องค์การคำคุณสุภา, 2533), หน้า 2.

2. ญาติทางการแต่งงาน (conjugal or affinal kins) เป็นญาติที่เกี่ยวข้องเนื่องจากการแต่งงาน ซึ่งนอกจากคู่สมรสแล้วยังรวมไปถึงพ่อ แม่ของคู่สมรสด้วย

3. ญาติสมมุติหรือญาติขยายวงค์ (fictive or extended kins) เป็นญาติที่เกิดจากการนับถือ อาจเป็น เพื่อนบ้าน คนสนิท ที่ปฏิบัติต่อกันดังญาติ สันนิษฐานว่าเกิดจากวัฒนธรรมทางการเกษตรที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน

“ญาติ” ที่เกิดขึ้นได้สร้างความสัมพันธ์ที่เรียกว่า “ระบบเครือญาติ” ขึ้นในทุกชนชั้นสังคม การแต่งงานทำให้ระบบเครือญาติแผ่ขยายกว้างขวางและรวดเร็วขึ้น ในระดับรัฐการแต่งงานเพื่อสถาปนาความมั่นคง ผ่านความคิด ความเชื่อมั่น ความนับถือต่อญาติ เป็นยุทธวิธีที่ง่ายและได้ผลมากที่สุดในการขยายขอบเขตอาณาจักร

ในระดับท้องถิ่นการนับถือกันในระบบเครือญาติเป็นวัฒนธรรมสังคมที่ก่อร่างสร้างตัวและฝังลึกในกระบวนการความคิดของผู้คนในสังคมอย่างกว้างขวาง อิทธิพลดังกล่าวยิ่งทวีความเข้มข้นมากขึ้นในระดับชุมชนหมู่บ้าน โดยที่มี “ญาติ” เป็นตัวแปรสำคัญที่เชื่อมโยงสมาชิกในหมู่บ้านให้มีความสนิทสนมรักใคร่ปรองดองกัน ทั้งจากการที่ต้องพึ่งพาอาศัยแรงงานในการทำเกษตรกรรมและยังเกิดจากการแต่งงานกันภายในชุมชนอีกด้วย การแต่งงานทำให้ขยายวงค์ญาติมากขึ้น จะเห็นได้ว่ามีการนับญาติของคู่สมรส เช่น พ่อตา แม่ยาย ลูกเขย พี่สะใภ้ น้องเมีย เป็นต้น

แม้ว่าหากพิจารณาสิ่งที่กำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ในเครือญาติที่แท้จริงแล้ว จะพบว่าในทางปฏิบัติความสัมพันธ์ของเครือญาติขึ้นอยู่กับผลประโยชน์ต่างตอบแทนที่จะได้รับ แต่การที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันมากย่อมพัฒนาผลประโยชน์ต่างตอบแทนตามไปด้วย ยังผลให้มีความสนิทแนบแน่นระหว่างญาติยิ่งขึ้น ลักษณะเช่นนี้เป็นลักษณะเฉพาะของความสัมพันธ์ใน “ระบบเครือญาติ” ระหว่างสมาชิกภายในสังคม

ลักษณะของความสัมพันธ์ในท้องถิ่นอันทำให้เกิด “ญาติ” ซึ่งจะให้ความช่วยเหลือและตอบแทนซึ่งกันและกันนี้ มีผลเกี่ยวเนื่องกับพฤติกรรมของ “โจร” ที่อาศัยจารีต วิถีคิดดังกล่าว เข้าไปขอความช่วยเหลือจากญาติหรือผู้มีอำนาจ ทำให้อยู่รอดปลอดภัยจากกฎหมายได้ การพึ่งพิงของ “โจร” สามารถแบ่งได้เป็น การพึ่งพิงอำนาจแบบเป็นทางการ และการพึ่งพิงอำนาจแบบไม่เป็นทางการ

4.2.2.1 การพึ่งพิงผู้มีอำนาจแบบเป็นทางการ

การสร้างคามยอมรับ โดยการช่วยเหลือให้พ้นผิด เช่น มุลนายช่วยเหลือทาสให้พ้นโทษ ทำให้เกิดลักษณะการพึ่งพิงผู้มีอำนาจ ในขณะที่เดียวกัน ผู้มีอำนาจ เจ้าเมือง กรมการบางคนก็อาศัยจารีตในระบบอุปถัมภ์ ที่แทรกซึมอยู่ในความรู้สึกนึกคิดของสังคม ช้องสุ่มบริวาร แสวงหาประโยชน์จากการพึ่งพิงของโจร เช่น ในหนังสือกราบบังคมทูลที่รายงานเหตุการณ์ระหว่างปี ร.ศ.

100 (พ.ศ.2425)- ร.ศ.113 (พ.ศ.2438) พบว่าที่เมืองสุพรรณบุรี เมื่อโจรเข้าไปอยู่ในการดูแลของ หลวงมหาดไทยบุตรพระยาสุพรรณ ก็จะได้รับคำสั่งเสริมให้ปล้นควายที่เมืองสระบุรี²⁵ หรือในปี ร.ศ.107 (พ.ศ.2432) ปรากฏหลักฐานว่า ที่เมืองกาญจนบุรี เมื่อโจรได้ปล้นม้า กระบือหรือโคแล้ว จะเข้าไปพึ่งพิง ขอความช่วยเหลือจากพระยากาญจนบุรี เพื่อให้ได้รับความคุ้มครองจากเจ้าหน้าที่ จากนั้นพระยากาญจนบุรีกับกรมการจะร่วมกันทำอุบาย ให้เจ้าของมาไถ่ถอนทรัพย์สินไป หรือไม่ก็จะออกหนังสือเดินทางให้แก่โจรเพื่อนำสัตว์พาหนะเหล่านี้ไปขายที่เมืองราชบุรีและเพชรบุรี เมื่อได้เงินแล้วก็จะนำมาแบ่งกัน²⁶

การพึ่งพิงของ “โจร” บางครั้งเกิดจาก พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของผู้มีอำนาจเอง ดัง ตัวอย่างในปี ร.ศ.101 ที่เมืองเพชรบูรณ์ มีรายงาน ว่า หลวงเทพนได้เรียกสินบนจากโจรเพื่อจะได้ ปลอยตัวไป²⁷ หรืออีกตัวอย่างที่สนับสนุนการกระทำในทางมิชอบของข้าราชการที่เกิดขึ้น คือในปี ร.ศ.104 (พ.ศ.2409) ที่เมืองเพชรบุรีมีรายงานที่แสดงถึงการใช้อำนาจหน้าที่ในทางที่ผิด พบว่า มี กำนันบางคนใส่ความ ราษฎร ชาวบ้านว่าเป็นผู้ร้าย และได้ถือโอกาสรับเอาสินบนจากชาวบ้านเช่น ชาวเปลือก โค กระบือมาเป็นของตัวเอง²⁸ หรือที่เมืองสระบุรี พระยาพิไชยรณรงค์สงครามผู้ว่าราชการ เมือง มีนิสัยชอบสูบบุหรี่ “..กว่าจะตื่นนอนก็บ่าย 2 โมงเศษ ครั้นถึงเวลา 4-5 โมง ก็เสพสุราๆ แล้วก็ สูบกัญชา เปนคนมีเงินมาอยู่ด้วยของเมาทั้งสามประการนี้เสมอ”²⁹ นายร้อยโท หม่อมราชวงศ์ถิต ข้าหลวงตรวจจับผู้ร้ายที่เมืองสระบุรี ทำหนังสือรายงานถึงพระยาสุรศักดิ์มนตรีเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม ร.ศ.110 (พ.ศ.2435) ว่า พระยาพิไชยรณรงค์สงครามนี้ก็จะขอกำลังเจ้าหน้าที่เพื่อ ไปติดตามจับโจรผู้ร้ายก็ไม่ค่อยจะทันการณ์ ต้องขอก่อนล่วงหน้าวันถึง 2 วันจึงจะมาทันกำหนด และในการตั้งด่านตรวจตรานั้น ก็เพื่อจะหาผลประโยชน์กับผู้ที่เดินทางมาจากต่างแขวงต่างเมือง เพราะต้องมาขอทำหนังสือเดินทางกับพระสยามลาวบดีกรมการเมืองสระบุรี จะมีการเรียก

²⁵ หจข. รล- นก. เล่ม 5 เอกสารเย็บเล่มชุดหนังสือกราบบังคมทูล เลขที่ 11 “นายรอดมหาดเล็ก ข้าหลวงเดิมขึ้น เกรงฤทธิ์ทำเรื่องราวฎีกากกล่าวโทษพระยาสุพรรณ พระยาอุไทย พระยาสุวรรค์ พระปลัดยกบัตร์ และกรมการ 3 เมืองนี้ไม่เอาใจใส่ในราชการแผ่นดินกับฟ้องผู้ร่วมปกปิดความเสียหายแผ่นดินไว้” (จ.ศ. 1241- 1254), หน้า 31- 38, อ้างถึงใน คมเนตร ญาณโสภณ, **อำนาจท้องถิ่นแบบจารีตและผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองท้องถิ่นในยุคเทศบาล**, หน้า 106.

²⁶ หจข. ร.5 ม.2.12ก/ 2 เรื่อง พระยากาญจนบุรี ช้องสุ่มโจรผู้ร้าย ธันวาคม 107.

²⁷ หจข. ร.5 ม.2.12ก/ 5 เรื่อง จะเลิก กล่าวโทษหลวงเทพนข้าหลวงวางลงเอาเงินปลอยตัวผู้ร้าย พฤตจิกายน- ธันวาคม ร.ศ.101.

²⁸ หจข. ร.5 ม.2.12ก/ 1 เรื่อง ไบบอกเมืองเพชรบุรี กันยายน ร.ศ. 91- มีนาคม ร.ศ.104.

²⁹ หจข. มร.5ป/7 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯพระราชหัตถเลขา เรื่อง ว่าด้วยงานนายร้อยโท ม.ร.ว. ถิต ข้าหลวงตรวจจับผู้ร้ายเมืองสระบุรี

ค่าธรรมเนียมน 6- 7 บาท เป็นที่เดือดร้อนแก่ราษฎรเป็นอย่างมาก ร้อยโท หม่อมราชวงศ์ถนัด ยังกล่าวอีกว่า “ข้าพเจ้าเห็นว่าผู้ว่าราชการในเมืองมื่นเมาอยู่ด้วยสุรายาฝิ่น แลก็ดูหาไม่ใคร่จะเอาใจใส่ในราชการจนไม่รู้ว่ใจผู้ร้ายในเมืองสระบุรีชุกชุม”³⁰

พฤติกรรมดังกล่าวของข้าราชการ ที่ปฏิบัติหน้าที่และใช้อำนาจเพื่อหาผลประโยชน์เข้าสู่พรรคพวกของตน ทั้งยังหมกมุ่นอยู่กับการเสพฝิ่นสุรา ทำให้เกิดโจรขึ้นชุกชุม ลักษณะตัวอย่างความประพฤติของพระยาพิไชยธรรมาธิบดีสงครามและกำนันในเมืองเพชรบุรีที่ไม่ใส่ใจในหน้าที่ ทั้งยังแสวงหาผลประโยชน์จากอำนาจที่มีนี้เอง ที่น่าจะทำให้โจรเห็นว่า อาจจะมอมหรือแบ่งผลประโยชน์บางอย่างจากการกระทำผิดกฎหมายให้ เพื่อแลกกับความช่วยเหลือได้ ทำให้มีส่วนผลักดันให้โจรเข้าไปสวมมิดีและขอความช่วยเหลือ

ตามรายงานที่ได้กล่าวถึงพฤติกรรมของพระยาพิไชยธรรมาธิบดีสงครามนี้ พบข้อที่น่าสนใจประการหนึ่ง คือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีหนังสือเมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม ปีเดียวกัน เพื่อให้มีการตรวจสอบข้อเท็จจริง ความว่า

“...ด้วยฉันได้เห็นในรายงานนายร้อยโทหม่อมราชวงศ์ถนัดยื่นต่อผู้บัญชาการกรมทหารบก กล่าวโทษพระยาสระบุรีว่าเป็นคนสุบฝิ่นสุบักัญชา แลเสพสุราเป็นนิตย แลมีเรื่องหนังสือเดินทางอยู่ในนั้นด้วย ได้ส่งริโปดมาให้ท่านดูพระยาสระบุรีเป็นคนหนุ่ม จะเป็นราชการสืบไปภายหน้า คำประพุดมีว่มาถึงสามประการเช่นนั้นจริง ก็จะไม่เสียคนเสีย เมื่อทราบความว่าเป็นจริงจะได้แก้ไขตัดรอน บางที่จะกลับตัวได้...”³¹

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้มีการสืบสวนดูก่อนว่า เรื่องนี้เป็นความจริงมากน้อยเพียงใด และหากพบว่าเป็นเรื่องจริงก็ให้มีการตักเตือนก่อน เข้าใจว่าเรื่องร้องเรียนเกี่ยวกับความประพฤติของเจ้าเมืองที่เมืองสระบุรียังมีน้อย น่าจะสามารถกลับตัวกลับใจได้ ผิดกับที่เมืองกาญจนบุรีที่ได้กล่าวไว้แล้วว่า โจรที่ปล้น ลักกระบือ จะได้รับความช่วยเหลือจากพระยากาญจนบุรี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงทราบดีถึงเหตุการณ์ที่เมืองกาญจนบุรีมาโดยตลอด จนกระทั่งปี ร.ศ.110 (พ.ศ.2435) เกิดคดีอ้ายถึกขุนไทยก่อเหตุปล้นกระบือ และได้ นำกระบือมาเป็นของกำนัลแก่พระยากาญจนบุรี พระยากาญจนบุรีจึงช่วยเหลือด้วยการไม่จับตัว

³⁰ เรื่องเดียวกัน.

³¹ เรื่องเดียวกัน.

อ้ายถึกขุนไทย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงมีพระราชดำรัสในวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ.2435 เกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า “พระยากาญจนบุรีคงมีความผิดชัดเจนอยู่แล้ว ข้อความเดิมรายอื่นก็เป็นการหม่นหมองถึงพระยากาญจนบุรี” ในที่สุดจึงให้ถอดพระยากาญจนบุรีออกจากตำแหน่ง แล้วชำระความคดีที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ต่อไป เพื่อเป็นตัวอย่างแก่เจ้าเมืองและขุนนางคนอื่น³²

จะเห็นได้ว่าหากเจ้าเมืองมิได้กระทำผิดรุนแรงหรือบ่อยครั้งมากจนเกินไป รัฐจะตักเตือนว่ากล่าวให้ปรับปรุงพฤติกรรม ทั้งนี้เพราะอำนาจท้องถิ่นตกอยู่กับเจ้าเมือง ขุนนางสำคัญๆ ในการดำเนินการใดๆ ที่จะกระทบกระเทือนอำนาจดังกล่าว รัฐจะต้องระมัดระวังอย่างเต็มที่

ในระดับการปกครองที่เล็กกว่าคือ ตำบล และหมู่บ้าน กำนันและผู้ใหญ่บ้านบางคนก็มีพฤติกรรมในทางมิชอบ สาเหตุเพราะเมื่อยังไม่มีสิ่งตอบแทนจากรัฐในรูปของ “เงินเดือน” รัฐจึงให้สิทธิและอำนาจบางประการในการหักรายได้จากราษฎรที่ต้องนำส่งเข้ารัฐ เช่น การเดินประเมินค่านาราษฎร จะมีการพระราชทานให้สิบส่วน คือแบ่งให้เจ้าเมือง 1 ส่วน กรมการ 2 ส่วน กำนัน 3 ส่วน และเสนา 4 ส่วน เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายต่างๆ เป็นต้น ทำให้ปรากฏหลักฐานในปี ร.ศ.108 (พ.ศ.2433) ว่า มีเจ้าหน้าที่บางรายสมคบคิดกับราษฎร โดยกรมการจะทำตัวฎีกาปลอมและทำใบจองเก็บเงินค่านาให้ราษฎรเสียเงินน้อยกว่าความเป็นจริง³³ ทำให้รัฐได้เงินน้อยกว่าที่ควรจะเป็น เพราะการหลบเลี่ยงของเจ้าหน้าที่เป็นการเอื้อประโยชน์และร่วมมือกันกระทำผิด หรือในอีกตัวอย่างคือเมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ ร.ศ.110 (พ.ศ.2435) มีรายงานที่ บ้านบ่อถ้ำ แขวงเมืองขานบุรี กำแพงเพชร พบว่า กำนันยัง ได้พาพรรคพวกไปจับกระบือของชาวบ้านมากักขังไว้ อ้างว่าไม่มีตัวรูปพรรณบ้าง หนังสือเดินทางผิดพระราชบัญญัติบ้าง และให้ชาวบ้านนำเงินไถ่กระบือ เมื่อจ่ายเงินตามความต้องการแล้วจึงปล่อยตัวไป³⁴ ทั้งๆ ที่ตามหน้าที่แล้ว ถ้ามีการจับกระบือที่ไม่มีตัวรูปพรรณ จะต้องส่งมอบให้ผู้ว่าราชการ กรมการ เพื่อชำระสอบสวน มิใช่ปรับโทษตนเองเช่นนี้

การไม่มีกำลังพลประจำที่จะช่วยอุดหนุนภารกิจต่างๆ ในการปกครอง ดูแลความสงบเรียบร้อยภายในท้องถิ่น กำลังพลที่ต้องการนี้จึงได้จากการเกณฑ์แรงงานชาวบ้าน จึงเปิดโอกาสให้โจรที่กระทำผิดมาอาศัยขอความช่วยเหลือ การพึ่งพิง และตอบแทนด้วยการปฏิบัติตามคำสั่ง เหมือนเป็นกำลังพลที่ผู้ให้ความช่วยเหลือนั้นสามารถเรียกใช้ได้เสมอ เป็นการตอบสนองความต้องการของทั้งสองฝ่าย

³² หจข. มร.5ป/ 7 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ เรื่อง ให้ถอดพระยากาญจนบุรีออกจากตำแหน่ง.

³³ หจข. ร.5 ม.2.12ก/ 1 เรื่อง โบบอกสิงห์บุรี เรื่องส่งเงินค่านาจำนวนปีออกขอศก เงิน 14 ชั่ง 6 ตำลึง 3 บาท และ หจข. ร.5 ม.2.12ก/ 2 เรื่อง โบบอกเมืองราชบุรี ปีก 2.

³⁴ หจข. ร.5 ม.2.12ก/ 2 เรื่อง โบบอกเมืองกำแพงเพชร เอกสารลงวันที่ 17 กุมภาพันธ์ ร.ศ.110.

การพึ่งพาอาศัยกันดังกล่าว ปรากฏหลักฐานคำร้องทุกข์ของราษฎรในปี พ.ศ.2429 แขวงเมืองสวรรคบุรี ว่า มีกำนันและกรรมการได้ร่วมมือกันปกป้องคุ้มครองโจรปล้นในคดีหนึ่ง โดยไม่ยอมส่งตัวพยานเข้าเบิกความ เพราะเกรงว่าโจรเหล่านี้จะแพ้คดี การช่วยเหลือ เกิดขึ้นเป็นผลมาจากหลังการปล้นราษฎรทุกครั้ง พวกโจรเหล่านี้จะนำทรัพย์สินที่ได้จากการปล้นมาแบ่งให้กำนัน กรรมการจำนวนหนึ่ง³⁵ หรือในช่วงปี พ.ศ.2434- พ.ศ.2435 พวกโจรย้ายชุมชนเนตเที่ยวทำโจรกรรม ติปล้น ลักกระปือราษฎรหลายราย ในเขตเมืองนครสวรรค์ กำนันหอมให้การคุ้มครองและช่วยเหลือโดยการให้นายเอี่ยม อำแดงเจียด บ้านบางประมุงดูแลให้ที่พักอาศัย เลี้ยงดูปู่เสียแก่พวกโจรเหล่านี้³⁶ และกำนันหอมก็ใช้พวกโจรย้ายชุมชนเนต เป็นกองกำลังในการดูแลความสงบเรียบร้อยในเขตรับผิดชอบนั่นเอง

เหตุผลที่โจรเข้ามาพึ่งพิงอำนาจแบบเป็นทางการนี้ ก็เพื่อที่จะได้สามารถดำรงสถานะความเป็นโจรและดำเนินชีวิตในสังคมได้ เพราะการดำเนินการกวาดล้างจับโจรผู้ร้าย รัฐยังมีได้ เอาใจใส่อย่างจริงจัง ในการที่จะดูแลหรือแผ่อำนาจมาสู่ท้องถิ่นชนบท รัฐเพียงแค่ว่าควบคุม โดยผ่านเจ้าเมือง กรรมการ ซึ่งส่วนใหญ่ก็คือคนในท้องถิ่นเท่านั้น มิใช่ข้าราชการจากส่วนกลาง การแต่งตั้งข้าราชการในระดับรองลงมาหรือแม้กระทั่งตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ก็เป็นอำนาจสิทธิขาดของเจ้าเมือง กรรมการ ทำให้ผู้มีอำนาจในท้องถิ่นมีความสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์กัน เพราะการที่จะแต่งตั้งให้ใครมาดำรงตำแหน่งใดๆ มักจะเลือกผู้ที่เป็นพรรคพวกเดียวกัน โจรจึงอาศัยสายสัมพันธ์ของผู้ปกครองในระดับต่างๆ ดังกล่าวเข้าไปพึ่งพิง ขอความช่วยเหลือ และความคุ้มครอง สายสัมพันธ์ของผู้มีอำนาจทำให้การเจรจาช่วยเหลือโจรกับผู้ที่มีตำแหน่งทางการเมืองสูงกว่าเป็นไปได้ง่ายขึ้น

4.2.2.2 ความสัมพันธ์ระหว่าง “โจร” กับชาวบ้านและ “อิทธิพล” ในท้องถิ่น

ในสังคมชนบท การเป็นนักเลงเป็นสิ่งที่ชาวบ้านท้องถิ่นให้การยอมรับ นับถือ “นักเลงโต” มีฐานะเป็นหัวหน้าของนักเลงในท้องถิ่น ชายหนุ่มส่วนใหญ่มีความต้องการที่จะได้ชื่อว่าเป็นนักเลง บทพิสูจน์ของการก้าวสู่ความเป็นนักเลง มักจะเริ่มต้นด้วยการเป็นนักเลงควาย คือเป็นผู้ที่ไปลักกระปือจากบ้านอื่นมานั่นเอง ซึ่งลักษณะนี้ชาวบ้านไม่ถือว่าเป็นเรื่องเสียหายอะไรมากนัก “ถ้าควายในหมู่บ้านใดหายไปเพราะมีคนลัก ก็ได้อาศัยผู้ที่เป็นนักเลงโตในหมู่บ้านย่านตำบลของตนไปติดตามเอาคืนมา เพราะรู้เบาะแสดีกว่าผู้อื่นที่ไม่ใช่เป็นนักเลงควาย”³⁷

³⁵ หจข. ร.5 รล- ฎีกาเล่ม 2 เอกสารเย็บเล่มชุดฎีกา เลขที่ 155 เรื่อง นายขาว นายเขียว นายสีบ้านอยู่ แขวงเมือง สวรรคบุรี กล่าวโทษผู้ร้ายปล้นโค กระบือ แต่เจ้าเมือง กรรมการเมืองก็ร่วมมือกับคนร้าย จ.ศ.1248.

³⁶ หจข. ร.5 ม.2.12ก/11 ไบบอกเมืองนครสวรรค์ ปีที่ 1 เอกสารลงวันที่ ร.ศ.109- มีนาคม.ร.ศ.110.

³⁷ เสฐียรโกเศศ, **ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน**, หน้า 133.

ฐานะความเป็น “นักแสดง” ยังสามารถสร้างความพอใจให้กับหญิงสาวในหมู่บ้าน “เพราะผู้หญิงชอบได้ัวเป็นนักแสดงโต ด้วยถือว่าได้หน้าได้ตา ดีกว่าด้วรรรดา มีคนเกรงใจและเกรงกลัวไปไหนมาไหนถ้าคนอื่นรู้ว่าเป็นเมียนักแสดงโต ก็ไม่มีใครกล้าเกาะเกาะ รบกวนหรือรังแก”³⁸ ทั้งจากความที่นักแสดงโตมักจะเป็นคนที่มีน้ำใจกว้างขวาง จึงสามารถให้ความสะดวกสบายแก่ผู้ที่เป็นภรรยาได้เป็นอย่างดี

“นักแสดง” ส่วนใหญ่ยังได้รับการยอมรับจากผู้มีอำนาจในท้องถิ่น อันได้แก่กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เพราะสาเหตุของการขาดกำลังพลในการรักษาความสงบ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว จึงทำให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้านต้องขอความร่วมมือจากนักแสดง หรือไม่ก็อาจประพฤติตนเป็นนักแสดงเองเสียเลย วิธีนี้ทำให้สามารถมีพรรคพวกไว้สนับสนุนการตามล่า จับกุมโจรได้เป็นอย่างดี ถึงแม้ว่า “กำนัน ผู้ใหญ่บ้านจะไม่ประพฤติตนเป็นนักแสดงโตทุกคนก็ตาม แต่จะพบว่ามักมีญาติ พี่น้องหรือพรรคพวกของตนเป็นนักแสดงเสมอ”³⁹

จะเห็นได้ว่าการเป็นนักแสดงคือ การเป็นบุคคลที่ได้รับการยกย่อง รั้งรองจากสังคมในระแวกท้องถิ่น โดยเฉพาะในหมู่บ้าน นักแสดงโตมักมีอุปนิสัยยกล้ำหาญ มีสถานะเป็นหัวหน้าพรรคพวกนักแสดงในท้องถิ่นทั้งหมด เมื่อเกิดเหตุที่นักแสดงต่างถิ่นมาชมแข่งรังแก ถ้าพอจะต่อสู้กันตัวต่อตัวได้ นักแสดงโตก็มักจะออกตัวทำทนายประลองฝีมือ แต่หากนักแสดงฝ่ายตนเพลี่ยงพล้ำชาวบ้านก็มักจะเข้าช่วยเหลือ⁴⁰

อาจกล่าวได้ว่า “โจร” มีความเข้าใจในสภาพการปกครองท้องถิ่น และเข้าใจในฐานะของ “นักแสดง” ที่ดำรงอยู่ท่ามกลางการยอมรับเป็นอย่างดีจากชาวบ้าน ลักษณะที่เกิดขึ้นนี้ทำให้ “นักแสดง” อยู่ในสถานะที่เรียกว่า “อิทธิพล” เป็นเหตุให้ในบางครั้ง “โจร” ได้ปรับเปลี่ยนบทบาทมาเป็น “นักแสดง” เป็นผู้ดูแลและต่อสู้ป้องกันการรุกรานหรือการปล้นจากโจรที่มาจากถิ่นอื่น ทั้งยังอาจปรับเปลี่ยนบทบาทกลับเป็น “โจร” เพื่อออกปล้นเมื่อต้องการ ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นคือ ความรับรู้ของชาวบ้านในท้องถิ่นว่าโจรผู้นั้นมิใช่ “โจร” อีกต่อไป แต่กลับมีสถานะเป็น “นักแสดง” ผู้คุ้มกันภัยให้กับหมู่บ้าน เป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกในชุมชน

หลักฐานหลายชิ้นแสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านในหลายท้องที่ให้การช่วยเหลือโจรจากการถูกจับกุมจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่นในปี พ.ศ.2428 ที่แขวงเมืองภูมิจิต เมืองพิจิตร ปรากฏหลักฐานว่า

³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 136.

³⁹ หจช. ร.5 รล- ตราหน้า 7/ 78 เรื่อง ขำระความจีนฮุยคนในบังคับอังกฤษ กล่าวโทษ จีนฮุย กำนันกับ นายเพชร จ.ศ.1247.

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 130.

มีชาวบ้านกว่า 5 ตำบลที่คอยช่วยเหลือส่งเสบียงอาหารแก่พวกโจรปล้น⁴¹ หรือในอีกตัวอย่างหนึ่งคือในปี ร.ศ.109 (พ.ศ.2434) ปรากฏในใบบอกของพระอินทราภิบาล ข้าหลวงเมืองนครนายกว่า

“ข้าพระพุทธเจ้ากรมการเห็นด้วยเกล้าว่า ราษฎรซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ในดงบุงมะตูมดงห้วยสงคราม ดงหนองเขียม ดงพุทเทาะกระเบา มีเรือนบ้านละ 3 หลังคาเรือนนับเป็นระยะทางที่อ้ายผู้ร้าย ภัยสำนักอาศัยได้ ราษฎรทั้งนี้พากันเอาเสบียงอาหารไปส่งให้อ้ายสิงแก้วกับพวกเพื่อนเป็นกำลัง ตัวราษฎรบ้านเหล่านี้ไม่ส่งเสบียงอาหารอ้ายสิงแก้ว อ้ายขุนภักดี อ้ายมาว่องแล้ว อ้ายสิงแก้ว อ้ายขุนภักดี อ้ายมาว่อง จัดเสบียงอาหารคงจะจับได้โดยสะดวก”⁴²

พฤติกรรมของโจรบางคนยังได้สร้างความสัมพันธ์ให้แน่นแฟ้นกับชาวบ้านในท้องถิ่นของตนเองยิ่งขึ้นไปอีก ด้วยการปล้นคนรวยในท้องถิ่นอื่นๆ แล้วนำทรัพย์สินที่ได้มาช่วยเหลือ จนเจ้าชาวบ้านในถิ่นตนเอง ทำให้ “โจร” มีสภาพกลายเป็นผู้ค้ำจุน มีพระคุณต่อคนในท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น ตัวอย่างของโจรที่มีพฤติกรรมลักษณะนี้ได้แก่ อ้ายเปีย บทความ “Notorious Dacoit” ของหนังสือพิมพ์บางกอกไทมส์ ได้รายงานเรื่องราวเกี่ยวกับอ้ายเปียว่า “ที่อ้ายเปียสามารถหลบหนีเจ้าหน้าที่ได้นาน เพราะชาวบ้านไม่ต้องการช่วยเหลือตำรวจ เนื่องจากอ้ายเปียเป็นโจรที่ปล้นเฉพาะคนรวยและมักช่วยเหลือคนจน”⁴³

สายสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างโจรกับชาวบ้านผ่านบทบาทของ “นักเลง” ทำให้ โจรสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในหมู่บ้านได้ตามปกติ เงื่อนไขหนึ่งที่สำคัญในการตัดสินใจอยู่รอดของโจร คือ “โจร” จะต้องไม่กระทำการใดๆ ที่ก่อให้เกิดความไม่สงบภายในท้องถิ่น ตำบลหรือหมู่บ้านของตน เช่น การปล้น รังแก ข่มเหงสมาชิกในชุมชน อีกทั้ง “โจร” จะต้องแสดงความเป็นกำลัง ในการต่อสู้ปกป้องภัยจากภายนอก ซึ่งก็คือบทบาทของ “นักเลง” นั่นเอง

⁴¹ หจข. ร.5 ม.2.12 ก/ 2 เรื่อง ใบบอกเมืองพิจิตร ปีที่ 1 จ.ศ. 1247.

⁴² หจข. ร.5 ม.2.12 ก/ 6 เรื่อง ใบบอกเมืองนครนายก ร.ศ.109, อ้างถึงใน คมเนตร ญาณโสภณ อำนวยการท้องถิ่นแบบจารีตและผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองท้องถิ่นในยุคเทศาภิบาล, หน้า 95.

⁴³ “Notorious Dacoit”, BT (25 April 1913): 3, อ้างถึงใน เดวิด บรูซ จอห์นสัน, สังคมชนบทและภาคเศรษฐกิจข้าวของไทย พ.ศ.2423- 2473, หน้า 136.

การได้รับการยอมรับในฐานะของ “นักเลง” ทำให้เมื่อเกิดปัญหาเล็กๆ น้อยๆ ขึ้น เช่น โจรในท้องถิ่นไปลักกระป๋องในหมู่บ้าน นักเลงโตอาจจะมีโอกาสจะใกล้เคียงให้เจ้าทรัพย์นำเงินมาไถ่ถอน เพราะในแง่หนึ่งการลักกระป๋อง “เป็นการยอมรับกันว่า เป็นการกระจายรายได้ในชุมชน ที่เป็นที่ยอมรับและปฏิบัติกันอย่างกว้างขวาง”⁴⁴ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นจะต้องไม่มากเกินไปกว่าที่ชาวบ้านจะยอมรับได้ ในทางตรงกันข้ามหากโจรดำเนินการใดๆ ที่เกินขอบเขต การให้ความคุ้มครองในฐานะ “นักเลง” ก็ถือเป็นอันสิ้นสุดลง จึงพบหลักฐานที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งว่า โจรที่ถูกชำระระหว่างเข้าปล้นนั้น เป็นคนที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงนั่นเอง⁴⁵

ทั้งหมดนี้กล่าวได้ว่าในฐานะของ “โจร” หากเพื่อให้สามารถอยู่รอดปลอดภัยได้ จำเป็นจะต้องได้รับการยอมรับจากชาวบ้านในท้องถิ่น วิธีที่ง่ายและสอดคล้องต่อความจำเป็นที่จะต้องพึ่งตนเองในการรักษาความสงบภายในหมู่บ้านก็คือการเปลี่ยนบทบาทมาเป็นผู้คุ้มครองที่ชาวบ้านให้ความเคารพ นับถือ นั่นก็คือการเป็นนักเลงโตหรืออย่างน้อยที่สุดก็ต้องเป็นนักเลงที่อยู่ในความคุ้มครอง เป็นพรรคพวกกับพวกนักเลงโตนั่นเอง ในขณะที่เจ้าทรัพย์ที่ถูกปล้นในท้องถิ่นอื่นรวมถึงรัฐ มีความเข้าใจต่อผู้ที่กระทำการปล้นว่าเป็น “โจร” เป็นผู้ละเมิดและเอาเปรียบต่อชีวิตและทรัพย์สินของผู้อื่นก็ตามแต่ในท้องถิ่นหมู่บ้านของโจรนั้นแล้วชาวบ้านกลับมีความระลึกถึง “นักเลง” ที่เป็นผู้ปกป้องรักษาชีวิตและทรัพย์สินของชาวบ้านในท้องถิ่นมากกว่า โจรจึงสามารถดำเนินชีวิตในสังคมตนเองได้อย่างปกติสุข ตราบใดที่ไม่ได้ก่อความไม่สงบอย่างรุนแรงภายในท้องถิ่น

กรณีของพระสงฆ์ที่มีบทบาทในฐานะของ “อิทธิพล” แบบหนึ่งในท้องถิ่น พบว่า “โจร” ได้เข้าไปพึ่งพิงขอความช่วยเหลืออยู่บ้างในฐานะพระอาจารย์กับลูกศิษย์ เพราะโดยทั่วไปแล้วพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้เชี่ยวชาญในภาษาบาลี ซึ่งมักปรากฏภาษานี้ในคัมภีร์ไสยศาสตร์และคาถาอื่นๆ ทั่วไป ทำให้พระสงฆ์มีความรู้ในเรื่องไสยศาสตร์ไปด้วย และมักถ่ายทอดให้แก่โจรผู้เป็นศิษย์ อาจจะโดยการสักยันต์ สักขม่อมหรือมอบเครื่องรางของขลังที่ปลุกเสกให้ เช่น ผ้าประเจียด ตะกรุด ลูกประคำ ฯลฯ บารมีและอำนาจของโจรส่วนหนึ่งก็ขึ้นอยู่กับชื่อเสียง ความน่าเลื่อมใสของพระสงฆ์ผู้เป็นอาจารย์ด้วยถ้าโจรคนใดเป็นศิษย์ในสำนักที่ขึ้นชื่อว่าเก่งกล้าสามารถในคาถาอาคมของขลังต่างๆ โจรและศิษย์อื่นๆ ก็พลอยมีหน้ามีตา และยังถ้ามีอาจารย์หลายคนและแต่ละคนเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านต่างๆ ด้วยแล้ว โจรผู้นั้นก็ยิ่งจะได้รับการยอมรับจากท้องถิ่นสูงไปด้วย

เมื่อความสัมพันธ์ระหว่างพระอาจารย์กับศิษย์มีความผูกพันก็เกื้อกูลกันเช่นนี้ จึงปรากฏหลักฐานว่าเมื่อลูกศิษย์เดือดร้อน เช่น การหนีการจับกุม พระสงฆ์ในฐานะพระอาจารย์ก็จะให้ความช่วยเหลือเพื่อให้พ้นจากเจ้าหน้าที่ อาจให้ที่พำนักหลบซ่อนหรือการบวชให้พ้นสภาพจาก

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 135.

⁴⁵ “How to Deal with Dacoits”, BT (14 January 1907): 11, อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 132.

ความเป็นโจรทำให้ไม่ถูกจับกุมตัว จึงปรากฏว่านักเลงบางคนมักอาศัยวัดเป็นแหล่งหลบซ่อนตัว⁴⁶ และมีบางรายได้บวชเป็นพระในภายหลัง⁴⁷ หลักฐานที่สามารถสนับสนุนเกี่ยวกับเรื่องนี้คือ การออกกฎหมายควบคุมการบวชและวิธีการปฏิบัติต่อพระสงฆ์ที่ต้องคดีอาญาในระยะต่อมา คือในปี ร.ศ.125 (พ.ศ.2450)

4.3 “โจร” หลังการปฏิรูปการปกครอง พ.ศ.2435

เมื่อโจรได้อาศัยช่องว่างจากการที่รัฐส่วนกลางมิได้ดูแลราชการในส่วนท้องถิ่นอย่างทั่วถึงและจริงจัง ทำให้เกิดอำนาจอย่างไม่เป็นทางการที่ก่อรูปแบบขึ้นโดยความเห็นชอบจากชาวบ้าน ราษฎรในท้องถิ่นมาจัดการคุ้มครอง ปกป้อง ดูแลสมาชิกภายในหมู่บ้านตำบลนั้นๆ โจรได้เข้าพึ่งพิงอำนาจอย่างไม่เป็นทางการให้คอยช่วยเหลือจากการถูกติดตามจับกุม และตอบแทนด้วยการสวามิภักดิ์กับอำนาจอย่างไม่เป็นทางการนั้น ทำงานตามคำสั่ง ทั้งยังปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตอบสนองความต้องการของชาวบ้าน จนในที่สุดสามารถดำรงอยู่ในสังคมได้

การปฏิรูปการปกครองปี พ.ศ.2435 ทำให้โครงสร้างการบริหารราชการแผ่นดินถูกจัดวางแบบใหม่ เพื่อให้มีการรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง ในแง่นี้ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่าง “โจร” กับ “อิทธิพล” เดิมในท้องถิ่นถูกลดบทบาทลง อีกทั้งรัฐยังได้สถาปนาอำนาจให้ข้าราชการต่างๆ ร่วมมือกันปราบปรามโจรผู้ร้ายอย่างจริงจังมากขึ้น เพื่อสนองวัตถุประสงค์ในการลดจำนวนโจร

ตัวเลขที่น่าสนใจของสถิติปริมาณโจรหลังการปฏิรูปการปกครอง พ.ศ.2435 เป็นตัวเลขที่สะท้อนถึงปริมาณโจรที่ยังมีชุกชุมอยู่ทั่วไป ดังตารางที่ 4.1 ที่แสดงถึงการปล้นในปี พ.ศ.2446 บริเวณกรุงเทพฯ และปริมณฑล จะเห็นได้ว่าจุดมุ่งหมายในการบรรเทาปัญหาโจรนั้นยังไม่บรรลุผลเท่าที่ควร ในปีพ.ศ.2436 ผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์บางกอกไทมส์ ได้แสดงทัศนะที่สะท้อนให้เห็นถึงการปล้นที่ยังคงมีอยู่ทั่วไปอาจจะเกือบเป็นเรื่องปกติ โดยกล่าวเตือนผู้อ่านว่า “ไม่ต้องแปลกใจ ถ้าในทันทีทันใดพวกเขาจะได้ข่าวว่า “อยุธยาถูกโจมตีโดยโจร 200 คน ภายใต้การนำของหัวหน้าโจรผู้กล้าหาญ ราษฎรคนสำคัญๆ ถูกปล้นสะดมและข้าหลวงถูกลากเข้าไปในป่า”⁴⁸

⁴⁶ สุดารรา, “วัดไชยวัฒนาราม” วารสารเมืองโบราณ (7 สิงหาคม- พฤศจิกายน): 87- 89, อ้างถึงใน คมเนตร ญาณโสภณ, อำนาจท้องถิ่นแบบจารีตและผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองท้องถิ่น ในยุคเทศาภิบาล, หน้า 101.

⁴⁷ เทพชู ทับทอง, อภินิหาร 59 เกจิอาจารย์ชื่อดัง, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์กรุงเทพฯ, 2527), หน้า 149, อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 101.

⁴⁸ “Ayuthai”, BT (12 April 1893) อ้างถึงใน เดวิด บรูซ จอห์นสัน, สังคมชนบทและภาคเศรษฐกิจ ชาวของไทย พ.ศ. 2423- 2473, หน้า 148.

ตารางที่ 4.1
แสดงข้อมูลและจำนวนโจรที่ปล้นทรัพย์สิ้นและกระบือในคราวเดียวกัน⁴⁹
บริเวณแขวงกรุงเทพและปริมณฑลในปี ร.ศ.121 (พ.ศ.2446)

วันที่/เวลา	จำนวนโจร	เจ้าทรัพย์	สถานที่เกิดเหตุ	ทรัพย์สิ้น	หมายเหตุ
15 พ.ค.121 ⁵⁰ 2 ยามเสศ	7	โรงนาย บาง	ต.ชวางตวัน แขวงกรุงเทพ	ทรัพย์สิ้นและ 2 กระบือ	-
8 มิ.ย.121 ⁵¹ 2 ยาม	10	เรือนจีน เสียบ อำแดงสับ	ต.สพานสูง ฝั่งใต้ อ.แสน แสบ แขวง กรุงเทพ	-	ผู้ร้ายยังอำแดง ต่วนตาย ไม่ได้ทรัพย์ไป
11 มิ.ย.121 ⁵² 3 ยาม	4-5	เรือนจีน ฮวด	ต.บางวัดมูลเหล็ก แขวง กรุงเทพ	-	-
27 มิ.ย.121 ⁵³ 2 ยาม	6	โรงนายมะ	ต.ลำจรเข้ตาย อ.ตลอง หลวงแพ่ง แขวงกรุงเทพ	ทรัพย์และ 2 กระบือรวม 647 บาท	-
3 ก.ค.121 ⁵⁴ 2 ยามเสศ	9	โรงนาย วอนอำแดง พอน	ต.หนองครก ทุ่งบางเขน	ทรัพย์และ 4 กระบือ	-
5 ก.ค.121 ⁵⁵ 7 ทุ่ม	8	บ้านนาย พอน	ต.บางชอน อ.บางซิ่น แขวงกรุงเทพ	ทรัพย์และ 6 กระบือ	-
6 ก.ค.121 ⁵⁶ ยามเสศ	5-6	โรงนาย แจ้ง (ผู้ใหญ่บ้า น)	ต.สำลี	ได้เงิน 1 บาท 32 อัฐและ 1 กระบือ	-

⁴⁹ รวบรวมเฉพาะหนังสือรายงานในกระทรวงนครบาลและยังไม่ถูกใช้อ้างอิงในเนื้อหาส่วนอื่นๆ

⁵⁰ หจข. ร.5 น.1.1/ 182 (230) เรื่องหนังสือของเสนาบดี กระทรวงนครบาลสั่งการต่างๆ.เอกสารลงวันที่ 6 มิถุนายน ร.ศ.121.

⁵¹ หจข. ร.5 น.1.1/ 182 (128) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 2 กรกฎาคม ร.ศ.121.

⁵² หจข. ร.5 น.1.1/182(173) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 1 กรกฎาคม ร.ศ.121.

⁵³ หจข. ร.5 น.1.1/ 182 (128) เรื่องเดียวกัน.

⁵⁴ หจข. ร.5 น.1.1/ 182 (91) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 16 สิงหาคม ร.ศ.121.

⁵⁵ หจข. ร.5 น.1.1/ 182 (97) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 13 สิงหาคม ร.ศ.121.

⁵⁶ หจข. ร.5 น.1.1/ 182 (80) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 29 สิงหาคม ร.ศ.121.

วันที่/เวลา	จำนวน โจร	เจ้าทรัพย์	สถานที่เกิดเหตุ	ทรัพย์สิน	หมายเหตุ
17 ก.ค.121 ⁵⁷ 3 ยามเสศ	6-7	โรงนาย นวน	ต.พระยาเวก อ.บางเวก	ทรัพย์สินและ 2 กระบือ	-
26 ก.ค.121 ⁵⁸ 2 ยามเสศ	8-9	เรือนนาย เกลี้ยง อ้าแดง คล้าย	ต.คลองกระบือ แขวง เมืองนนทบุรี	-	-
28 ก.ค.121 ⁵⁹ 2 ยามเสศ	3-4	โรงเงินหง	ต.คู่อ.หนองจอก	หีบใส่เงิน 1 ใบ และ 3 ทรัพย์สิน และกระบือรวม 320 บาท	-
3 ส.ค.121 ⁶⁰ 2 ยามเสศ	8-9	โรงนายซึ้ง	ต.คลอง 1 อ.หนองจอก	ทรัพย์สินและ ควาย 2 ตัว	-
6 ส.ค.121 ⁶¹ 3 ยามเสศ	7-8	บ้านนาย จุ่ม (ผู้ใหญ่บ้า น)	ต.โคกบัวสาว แขวง กรุงเทพ	ทรัพย์สิน ควาย 7 ตัว ม้า 1 ตัว	-
9 ส.ค.121 ⁶² 7 ทุ่มเศษ	7-8	เรือนนาย นึ่ง (ผู้ใหญ่บ้า น)	ต.บางซ้อแขวงกรุงเทพ	-	ป้องกันได้ก่อน ขึ้นเรือน ไม่ได้ ทรัพย์สินอะไร
12 ส.ค.121 ⁶³ 7 ทุ่มเศษ	3-4	โรงนายแจ็ก (ผู้ใหญ่บ้า น)	ต.ห้วยขวาง	ทรัพย์สินและ กระบือ ทรัพย์สินและควาย	อ้าแดงพลัด กรรยาถูกปืน ยิง
13 ส.ค.121 ⁶⁴ 2 ยามเสศ	3-4	(ผู้ใหญ่บ้า น) โรงอ้าแดง	ต.โคกบางสาว	2 ตัว	-

⁵⁷ หจข. ร.5 น.1.1/ 182 (89) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 16 สิงหาคม ร.ศ.121.

⁵⁸ หจข. ร.5 น.1.1/ 182 (75) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 25 สิงหาคม ร.ศ.121.

⁵⁹ หจข. ร.5 น.1.1/ 182 (84) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 18 สิงหาคม ร.ศ.121.

⁶⁰ หจข. ร.5 น.1.1/ 182 (47) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 1 กันยายน ร.ศ.121.

⁶¹ หจข. ร.5 น.1.1/ 182 (72) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 25 สิงหาคม ร.ศ.121.

⁶² หจข. ร.5 น.1.1/ 182 (77) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 25 สิงหาคม ร.ศ.121.

ในรายงานที่เมืองอ่างทอง ในปี พ.ศ.2444 ได้กล่าวถึงความซุกซมของโจรว่า เกิดคดีลักโคกระบือถึง 171 ราย เจ้าหน้าที่จับตัวคนร้ายได้ของกลางเพียง 33 ราย ได้ของกลางแต่ไม่ได้คนร้ายอีก 36 ราย และจับได้ผู้ร้ายถึง 102 ราย⁶⁵ ในปีเดียวกันนั้นที่เขตเมืองเพชรบุรี ก็เกิดคดีลักโคกระบือทั้งกลางวัน กลางคืนตลอดทั้งปีไม่ต่ำกว่า 500 ราย⁶⁶

ในปี ร.ศ.122 (พ.ศ.2447) ราษฎรในเขตแขวงเมืองประทุมธานี ได้ทำหนังสือกล่าวถึงความไม่สบายใจ ที่มีโจรออกปล้นอยู่ทั่วไป ใจความตอนหนึ่งกล่าวว่า

“...ด้วยทุกวันนี้ ในเขตแขวงเมืองประทุมธานีเกิดโจรผู้ร้ายเที่ยวกระทำการปล้นสดมภ์บ้านเรือนแลกระบือราษฎร ทั้งเรือลูกค้าขึ้นล่อง ไม่เป็นอันที่จะทำการเลี้ยงชีพโดยความซุซมอดกได้ มีการปล้นสดมภ์ไม่เว้นเดือน ตั้งแต่สามโคกขึ้นไปจนถึงดินแดนกรุงเก่า ราษฎรมีความเดือนร้อนมาก...”⁶⁷

ความซุกซมของโจรผู้ร้ายและความไม่เกรงกลัวต่อกฎหมาย พระราชอาญาแผ่นดินยังจะเห็นได้จากการเข้าไปลักทรัพย์ในสถานที่ราชการ เช่นในปี ร.ศ.120 (พ.ศ.2445) พบรายงานการเข้าไปขโมยทรัพย์สินในออฟฟิศ กรมรถไฟ⁶⁸ และในปีที่ ร.ศ.121 (พ.ศ.2446) เกิดเหตุลักทรัพย์ที่ห้องกองผลประโยชน์ในที่ว่ากรมสรรพากร⁶⁹ เป็นต้น

เพราะฉะนั้นเมื่อดูจากสถิติต่างๆ รวมถึงรายงานที่แสดงให้เห็นว่าหลังจากการปฏิรูปการปกครอง พ.ศ.2435 ปริมาณโจรผู้ร้ายที่ก่อคดีปล้นรวมถึงการลักทรัพย์ต่างๆ ยังคงมีมากอยู่ นั่นก็อาจหมายความว่า แม้ว่ารัฐจะมีนโยบายปราบปรามอย่างจริงจัง และแม้ว่าอำนาจอย่างไม่เป็นทางการจะถูกลดบทบาทลงก็ตาม “โจร” จำนวนหนึ่งยังคงสร้างความสัมพันธ์รูปแบบใหม่กับอำนาจ

⁶³ หจข. ร.5 น.1.1/ 182 (78) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 25 สิงหาคม ร.ศ.121.

⁶⁴ หจข. ร.5 น.1.1/ 182 (41) เรื่องเดียวกัน เอกสารลงวันที่ 9 กันยายน ร.ศ.121.

⁶⁵ หจข. ร.5 ม.2.14/ 2 เรื่อง ลายพระหัตถ์กรมหลวงดำรงราชานุภาพถึงพระยาศรีสหเทพ ปลัดทูลฉลองกระทรวงมหาดไทย เอกสารลงวันที่ 13 สิงหาคม ร.ศ.119.

⁶⁶ หจข. ร.5 ม.2.14/ 52 หนังสือรายงานตรวจราชการของพระยาศรีสหเทพ ปลัดทูลฉลองกระทรวงมหาดไทยกราบทูลกรมหลวงดำรงราชานุภาพ เอกสารลงวันที่ 26 พฤษภาคม ร.ศ.114.

⁶⁷ หจข. ร.5 น.3.5ก/ 6 เรื่อง นายเรื่อง ว่าทุกวันนี้แขวงเมืองปทุมธานี เกิดโจรผู้ร้ายปล้นบ้านเรือนไม่เว้นเดือน เอกสารลงวันที่ 13 มิถุนายน ร.ศ.122.

⁶⁸ หจข. ร.5 น.1.1/ 182 (484) เรื่อง หนังสือของเสนาบดีกระทรวงนครบาลสั่งการต่างๆ เอกสารลงวันที่ 30 ธันวาคม ร.ศ.120.

⁶⁹ หจข. ร.5 น.1.1/ 182 (254) เรื่อง หนังสือของเสนาบดีกระทรวงนครบาลสั่งการต่างๆ เอกสารลงวันที่ 16 พฤษภาคม ร.ศ.121.

ได้อำนาจหนึ่ง เพื่อขอพึ่งพิงและขอความคุ้มครอง จนสามารถอยู่รอดปลอดภัย ซึ่งจะได้อธิบายใน ส่วนต่อไป

4.3.1 การปฏิรูปการปกครองและความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับ “โจร”

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเข้าพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ครั้งที่ 2 แล้ว พระองค์ทรงสามารถที่จะดำเนินพระบรมราชาบายของพระองค์ได้อย่างเต็มที่มากขึ้น⁷⁰ ประเด็นที่สำคัญคือการปฏิรูปการปกครองโดยมุ่งหวังที่จะปรับปรุง โยกย้ายอำนาจการบริหารราชการแผ่นดินเข้าสู่ศูนย์กลาง เพื่อให้ส่วนกลางเข้าไปควบคุมการบริหารหัวเมือง โดยเฉพาะทรัพยากรและผลผลิตในท้องถิ่น⁷¹ ปัจจัยสาเหตุที่ต้องมีการปฏิรูปการปกครองแบ่งได้ เป็นภายในประเทศและภายนอกประเทศ

ปัจจัยภายในประเทศคือ ความหวั่นวิตกต่อผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ที่มีพระราชอำนาจมากเกินไป เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในระหว่าง พ.ศ.2411- 2416 เป็นผู้มีอำนาจ บารมีมาก อีกทั้งตำแหน่งงานบริหารแผ่นดินที่สำคัญก็ตกอยู่ที่คนในตระกูลบุนนาคอีก เช่น เจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ (วอน บุนนาค) บุตรชายดำรงตำแหน่งสมุหกลาโหม พระยาภาณุวงศ์โกษาธิบดี (ทั่วม บุนนาค) น้องชายดำรงตำแหน่งเสนาบดีกรมคลัง พระยาอาหารบริรักษ์ (นุต บุญหลง) หลานชาย ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกรมนา เป็นต้น

อำนาจบารมีของเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ปรากฏในรูปแบบของ “พิธีการ” ที่แสดงประสิทธิภาพในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างขุนนางกับสามัญชนที่มีกำลังทรัพย์ อีกทั้งยังเป็นเครื่องชี้ฐานะทางเศรษฐกิจและทางการเมือง ของเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์และผู้ที่จะรักรักดี “พิธี

⁷⁰ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเข้าพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ.2411 ด้วยพระชนมายุเพียง 15 พรรษา การขึ้นครองราชย์ด้วยพระชนมายุยังน้อยเช่นนี้ ทำให้ต้องมีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เพื่อดูแลปกครองประเทศแทนพระองค์ก่อน ผู้นั้นก็คือ เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) จนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเจริญพระชนมายุได้ 20 พรรษาในปี พ.ศ.2416 พระองค์ทรงเสด็จออกผนวช (เป็นกษัตริย์พระองค์แรกแห่งราชวงศ์จักรีที่ทรงออกผนวชขณะครองราชสมบัติ) ทรงผนวชได้ 15 วัน เมื่อทรงลาสิกขาบทแล้ว โปรดเกล้าฯ ให้มีพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งที่ 2 ในวันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ.2416 ด้วยเหตุที่การครองเพศบรรพชิต จำเป็นต้องสละเรื่องทางโลก เพื่อตัดห่วงแห่งกิเลส ความกังวลต่างๆ ตามแนวทางของพุทธศาสนา ดังนั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงลาสิกขาบทแล้ว จึงต้องเข้าพระราชพิธีบรมราชาภิเษกอีกครั้ง เพื่อขึ้นครองราชย์อย่างถูกต้องตามประเพณีความเชื่อ เมื่อได้ทรงครองราชย์ครั้งที่ 2 นี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริที่จะปฏิรูปบ้านเมือง

⁷¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, การเมือง- การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย (พระนคร: โรงพิมพ์ดวงดีการพิมพ์, 2523), หน้า 39- 40.

การ” ดังกล่าวสามารถอธิบายได้ด้วยตัวอย่างดังนี้ คือ การจัดงานฉลองวันเกิดของเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ โดยชาวจีนภายใต้การอุปการะของเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ได้ร่วมกันจัดงานแซ่ด มีการเกณฑ์พวกเจ้าภาษีมาช่วย มีการตั้งโรงครัวเลี้ยง มีละคร มีคนที่จงรักภักดีนำของกำนัลไปให้ มีผู้ที่ไปร่วมงานเป็นจำนวนมากทั้งเจ้านายและพวกลูกเธอ มีการจุดพลุดอกไม้ไฟ ในงานเลี้ยงนี้มีความยิ่งใหญ่ เือกเกริกกว่างานเฉลิมพระชนมพรรษารัชกาลที่ 4 เสียอีก⁷²

การที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์มีอำนาจมากเช่นนี้ ทำให้สถานภาพพระมหากษัตริย์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขาดอำนาจสนับสนุนทางการเมือง ดังปรากฏในพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่พระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ ความว่า

“ ในเวลานั้นพ่ออายุเพียง 15 ปีกับ 10 วัน ไม่มีมารดา มีญาติฝ่ายมารดาก็ล้วนแต่โลเลเหลวไหล หรือไม่โลเลเหลวไหล ก็ได้ตั้งอยู่ในตำแหน่งราชการอันใดเป็นหลักฐาน ฝ่ายญาติข้างพ่อคือเจ้านายทั้งปวง ก็ตกอยู่ในอำนาจสมเด็จพระเจ้าพระยาและต้องรักษาตัวรักษาชีวิตอยู่ด้วยกันทุกองค์ ที่ไม่เอื้อเพื่อต่อการอันใดก็มีเสียโดยมาก ฝ่ายข้าราชการถึงว่ามีผู้ใดที่รักใคร่สนิทสนมอยู่บ้างก็เป็นแต่ผู้น้อยโดยมาก ที่เป็นผู้ใหญ่ก็ไม่มีกำลังสามารถที่จะอุดหนุนอันใด ...เปรียบเหมือนคนที่ศีรษะขาดแล้วจับเอาแต่ร่างกายขึ้นตั้งไว้ในที่สมมุติษัตริย์ ...และความหนักของมงกุฎอันเหลือที่คอจะทานไว้ได้ ที่มีศัตรูซึ่งมุ่งหมายอยู่โดยเปิดเผยรอบข้างทั้งภายในภายนอก”⁷³

หลังจากที่ขึ้นครองราชย์ในครั้งที่ 2 พระองค์ทรงปูนบำเหน็จเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ให้มีอำนาจสูงสุดเป็นสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (เป็นสมเด็จพระเจ้าพระยาคนที่สามและคนสุดท้ายในประวัติศาสตร์ไทย) มีอำนาจมากถึงสามารถตัดหัวคนได้⁷⁴ การมีอำนาจมากเช่นนี้ ทำ

⁷² กุลลดา เกษบุญชู, “ความคิดเรื่องอำนาจกับพิธีกรรม”, *จุลสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ฉบับปรัชญาและความคิดทางการเมือง*, หน้า 12- 14.

⁷³ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, *พระบรมราโชวาทในรัชกาลที่ 5 พระราชทานแก่พระเจ้าลูกยาเธอ* (พระนคร: กรมศิลปากร, 2514), หน้า 14.

⁷⁴ ธิดา สาระยา, *สยามมินทร์ปิ่นธเรศเจ้า จุลจอม จักรเอย*, (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2540), หน้า

ให้ รัชกาลที่ 5 พยายามดึงพระราชอำนาจมาสู่พระองค์ โดยการลดอำนาจฝ่ายสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์

ปัจจัยภายในประเทศอีกประการหนึ่งคือ กลไกของรัฐบริหารงานอย่างไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ เช่น มีหน่วยงานของรัฐน้อยเกินไป ไม่พอกับประชากรที่เพิ่มมากขึ้น ความสับสนในภาระหน้าที่ของกรม กองต่างๆ ทำให้มีการก้าวท้าวงานกัน ข้าราชการไม่มีเงินเดือนประจำ เปิดโอกาสให้มีการคอร์รัปชัน การส่งงานไปสู่ส่วนภูมิภาคไม่สัมฤทธิ์ผล เพราะการที่เจ้าเมืองอยู่ทั่วสารทิศ การปฏิบัติตามส่วนกลางจะมากน้อยเพียงใดหรือจะปฏิบัติตามหรือไม่ ส่วนกลางไม่อาจรู้ได้เนื่องจากเสนาบดีมีไม่กี่คนและอยู่ที่กรุงเทพฯ⁷⁵ ทำให้การบริหารขาดความเป็นเอกภาพ เกิดปัญหาโจรผู้ร้ายชุกชุม รายได้ของรัฐรั่วไหล

ปัจจัยภายนอกประเทศคือ รัฐส่วนกลางไม่มีความสามารถที่จะคุ้มครองบูรณภาพเหนือดินแดนของราชอาณาจักร เพื่อให้พ้นจากการรุกรานของอหิมหาอำนาจฝรั่งเศสและจักรภพอังกฤษได้อย่างมีประสิทธิภาพ⁷⁶ การครอบครองประเทศต่างๆ เช่น พม่า มาลายู ลาว เขมร เวียดนาม ของอังกฤษและฝรั่งเศส โดยอ้างสาเหตุความล่าช้าหลังประการต่างๆ เข้าแทรกแซงกิจการทางการเมือง จนตกเป็นอาณานิคมของจักรวรรดินิยม การที่จะดำรงอธิปไตยของราชอาณาจักรไม่อาจจะสามารถดำเนินนโยบายทางการทูตเพียงอย่างเดียว ต้องอาศัยการพัฒนาความเจริญก้าวหน้าอย่างถาวรให้เป็นที่ยอมรับของชาวต่างชาติ ประกอบกับการกำหนดเขตชายแดนยังไม่เป็นที่แน่นอน เพื่อระวังความขัดแย้งกับประเทศจักรวรรดินิยม จึงต้องมีการพัฒนานโยบายรวมหัวเมืองและประเทศราชให้เป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักร

นอกจากนั้นกรอบความคิดที่สำคัญของรัฐในการรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง ก็คือการมอบความ “อยู่เย็นเป็นสุข” ให้กับอาณาประชาราษฎร์ โดยเฉพาะในเขตท้องถิ่น เพื่อให้ท้องถิ่นรู้สึกและยินดีที่ส่วนกลางได้จัดการทำนุบำรุงท้องถิ่นอย่างเต็มที่ ทั้งนี้รัฐมีความเชื่อว่า “ปรกติราษฎรย่อมเชื่อถือเจ้าแผ่นดินว่าเป็นผู้อยู่ในความยุติธรรม และเป็นผู้รักใคร่คิดจะทำนุบำรุงราษฎรให้อยู่เย็นเป็นสุขกว่าผู้อื่นทั้งสิ้นทั่วหน้ากัน”⁷⁷ “การอยู่เย็นเป็นสุข” มิใช่เฉพาะแต่การเข้าไปปราบปรามเหตุไม่สงบที่เกิดขึ้นเท่านั้น แต่ต้องการขยายขอบเขตการดูแลจัดการในท้องถิ่นเมื่อเวลาที่เหตุการณ์เป็นปกติอีกด้วย ดังที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงอธิบายไว้ว่า

⁷⁵ สมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพและพระยาราชเสนา, **เทศาภิบาล** (กรุงเทพฯ: คลังวิทยา, 2494), หน้า 76.

⁷⁶ เตช บุนนาค, **การปกครองระบบเทศาภิบาลของประเทศสยาม พ.ศ.2435- 2458**, หน้า 66.

⁷⁷ “พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแถลงพระบรมราชบายแก่ไขการปกครองแผ่นดิน”, อ้างถึงใน อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, **การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึงพุทธศักราช 2475**, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 145.

“...ความมุ่งหมายของการปกครองทั้งอย่างเก่า และ
 อย่างใหม่ ก็อยู่ในจะให้บ้านเมืองอยู่เย็นเป็นสุขด้วยกัน แต่
 เข้าใจอธิบายคำอยู่เย็นเป็นสุข นั้นผิดกันอย่างเก่าคือว่า ถ้า
 บ้านเมืองปราศจากภัยต่างๆ เช่น ใจผู้ร้าย เป็นต้น ก็เป็นสุข ...
 ความคิดที่ว่าจะให้บ้านเมืองอยู่เย็นเป็นสุข ต้องจัดการทำนุ
 บำรุงในเวลาบ้านเมืองเป็นปกติ”⁷⁸

ดังนั้นรัฐจึงจัดการปฏิรูปการปกครองทั้งส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น เพื่อให้การสั่งการ
 ราชการต่างๆ มาอยู่ที่ส่วนกลางและเป็นแนวทางเดียวกัน เพื่อให้ทำนุบำรุงและมอบความ “อยู่เย็น
 เป็นสุข” ให้เกิดแก่ราษฎรทุกหมู่เหล่าในแผ่นดินสยาม และจากกรอบความคิดนี้ ทำให้รัฐมี
 มาตรการต่างๆ ในการจัดการกับปัญหาใจผู้ร้ายที่เกิดขึ้น ทั้งนี้เพื่อ “ความอยู่เย็นเป็นสุข” นั้นเอง
 ซึ่งจะได้กล่าวถึงมาตรการต่างๆ ของรัฐในส่วนอื่นๆ ต่อไป

4.3.1.1 การปฏิรูปการปกครองส่วนกลาง

การปรับหรือโครงสร้างระบบบริหารราชการแผ่นดิน เป็นการดำเนินกิจการต่างๆ เพื่อ
 กระจายอำนาจรัฐไปในบริเวณกว้างสุภาคท้องถิ่นในที่สุด การตระหนักถึงอำนาจการมีส่วนร่วมใน
 การตัดสินใจของพระมหากษัตริย์ในการปกครองประเทศ ทำให้จำเป็นต้องลดอำนาจเก่าและ
 ถ่ายทอดสู่กลุ่มอำนาจใหม่ โดยในวันที่ 8 พฤษภาคม พ.ศ.2417 รัชกาลที่ 5 ทรงจัดตั้งสภาที่
 ปรีกษาราชการแผ่นดินขึ้น โดยการคัดเลือกข้าราชการจำนวน 12 คน มีหน้าที่ถวายคำปรึกษาและ
 เสนอความคิดเห็นต่างๆ ข้อตกลงและมติของสภาจะนำความขึ้นกราบบังคมทูลเพื่อขอพระราช
 านุมัติ หากเป็นเรื่องสำคัญจะให้ปรึกษาเจ้ากระทรวงหรือเสนาบดีก่อน ถ้าไม่สำคัญพระองค์จะลง
 พระนามประทับพระราชลัญจกรประกาศใช้เป็นกฎหมายเลย การตั้งสภานี้จึงเป็นการลดอำนาจ
 เสนาบดีเจ้ากระทรวง ถือเป็นการใช้ความเป็นสภานิติบัญญัติคานอำนาจกับฝ่ายบริหารซึ่งตกอยู่
 ในมือของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และกลุ่มเสนาบดี

ต่อมาในวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ.2417 ทรงประกาศจัดตั้งสภาที่ปรึกษาในพระองค์ มีหน้าที่
 ถวายคำปรึกษาส่วนพระองค์ (คล้ายกับองคมนตรีสภาในปัจจุบัน) มีสมาชิก 49 คน เป็นพระบรม
 วงศานุวงศ์ 13 องค์ ส่วนที่เหลือเป็นขุนนาง นอกจากการถวายคำปรึกษาส่วนพระองค์ในเรื่องต่างๆ

⁷⁸ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, “เทศาภิบาล”, อ้างถึงใน วุฒิชัย มูลศิลป์ และสมโชติ อ๋องสกุล
 (บรรณาธิการ), **มณฑลเทศาภิบาล: วิเคราะห์เปรียบเทียบ** (กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย,
 2507), หน้า 5

แล้ว ประการสำคัญคือทำให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการสอบสวนราชการและชำระความต่างๆ ที่ประชุมจะจับสลากเพื่อเลือกประธาน 1 คน สมาชิกจะรับตำแหน่งจนถึงรัชกาลและมีศักดิ์ศรีสูงกว่าข้าราชการที่มีศักดิ์ดินาเท่ากัน

จะเห็นได้ว่าการจัดตั้งสภาทั้ง 2 สภานี้มีนัยยะสำคัญในการคานอำนาจบริหาร คือให้มีฝ่ายนิติบัญญัติ (สภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน) และฝ่ายตุลาการ (สภาที่ปรึกษาส่วนพระองค์) ซึ่งอยู่ภายใต้การจัดการของพระมหากษัตริย์ เป็นองค์กฤษฎีที่แยกตัวออกจากระบบบริหารที่มีอยู่เดิม การกำหนดรูปแบบ ระเบียบการของทั้ง 2 สภา ที่ให้มีการลาและการรายงานตัว ตลอดจนมีการตั้งคณะกรรมการประชุมปรึกษาหารือราชการต่างๆ อย่างเป็นทางการนั้น สะท้อนการพยายามนำรูปแบบการบริหารอย่างตะวันตกมาใช้ โดยเฉพาะการมอบอำนาจตัดสินใจให้แก่สภาที่ปรึกษาส่วนพระองค์ ที่สามารถชำระความโดยมีอำนาจเหมือนศาล เช่นกรณีชำระความพระยาอาหารบริรักษ์ (นุต บุญหลง) ที่เกษตราธิบดีในข้อหาส่งเงินเข้าคลังไม่ครบ จึงถูกปลดออกจากตำแหน่งที่เกษตราธิบดีและตำแหน่งในสภาที่ปรึกษาส่วนพระองค์ในฐานะที่กระทำผิดคำสาบาน⁷⁹ เป็นต้น

การบริหารภายใต้กรมกองแบบเดิมที่มีความสับสนในภารกิจ ความรับผิดชอบ บางกรมนี้งานรับผิดชอบมาก ในขณะที่บางหน่วยงานมีหน้าที่รับผิดชอบน้อยเกินไป อีกทั้งยังมีการก้าวถอยหน้าทีกันในแต่ละกรมอีก การแบ่งงานที่ไม่มีระเบียบ กฎเกณฑ์ เช่นนี้ทำให้รัชกาลที่ 5 มีพระราชดำริแบ่งส่วนราชการเสียใหม่โดยแบ่งกรมต่างๆ ซึ่งต่อมายุบเหลือ 10 กรม และในวันที่ 1 เมษายน พ.ศ.2435 ได้ยกฐานะกรมทั้ง 10 กรมให้เป็นกระทรวง ได้แก่ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงกลาโหม กระทรวงนครบาล กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ กระทรวงวัง กระทรวงเกษตราธิการ กระทรวงยุติธรรม กระทรวงโยธาธิการ และกระทรวงธรรมการ ซึ่งเจ้ากระทรวงเสนาบดีของแต่ละกระทรวงจะมีอำนาจฐานะทางการเมืองเสมอกันหมด และได้รับเงินเดือนประจำจากรัฐบาล

4.3.1.2 การปฏิรูปการปกครองส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น

หลังจากยกฐานะจากกรมมหาดไทยเป็นกระทรวงมหาดไทยอันเป็นกระทรวงสำคัญในการกำหนดนโยบายการปฏิรูปประเทศแล้ว สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ (ซึ่งขณะนั้นดำรงพระ

⁷⁹ นพวรรณ วชิราภิวรรณ, พระวินิจฉัยของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพเกี่ยวกับระบบราชการในช่วง พ.ศ.2435- 2458, อ้างถึงใน ชัยอนันต์ สุมทวณิช, 100 ปีแห่งระบบปฏิรูปราชการ วิวัฒนาการของอำนาจรัฐและอำนาจการเมือง (กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายศึกษา, 2541), หน้า 42.

ยศเป็นพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นดำรงราชานุภาพ) ได้รับมอบหมายให้ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยและดำเนินนโยบายตามพระราชดำรินี้⁸⁰

1. ให้แก้ลักษณะการปกครองแบบราชาธิราช เป็นอย่างอาณาจักรสยาม ประเทศไทยรวมกัน
2. ให้รวมการบังคับบัญชาหัวเมืองซึ่งเคยแยกกันอยู่ 3 กรม คือมหาดไทย กลาโหมและกรมท่า ให้มารวมกันอยู่แต่ที่กระทรวงมหาดไทยแต่กระทรวงเดียว
3. ให้รวมหัวเมืองจัดเป็นมณฑลตามสมควรแก่ภูมิภักษา ให้สะดวกแก่การปกครอง และมีสมุหเทศาภิบาลบังคับบัญชาทุกมณฑล
4. การเปลี่ยนแปลงตามนโยบายนี้จะค่อยจัดเป็นขั้นๆ มิให้เกิดความยุ่งเหยิงในการเปลี่ยนแปลง

ในการรวมหัวเมืองตามนโยบายที่ได้รับมอบหมายนี้ กระทำโดยรวมเมืองตั้งแต่ 3 เมืองขึ้นไปเรียกว่า มณฑลเทศาภิบาล ในระยะแรกเริ่มจากหัวเมืองชายแดนก่อน เพราะฝรั่งเศสคุกคามอย่างหนัก การจัดตั้งมณฑลมีการปรับปรุง เรื่อยมาจนกระทั่งปี พ.ศ.2449 มีมณฑลทั้งสิ้น 19 มณฑล ได้แก่

1.มณฑลลาวเฉียง	2.มณฑลลาวพวน	3.มณฑลลาวกาว
4.มณฑลลาวกลาง	5.มณฑลเขมร	6.มณฑลภูเก็ต
7.มณฑลพิษณุโลก	8.มณฑลปราจีนบุรี	9.มณฑลราชบุรี
10.มณฑลนครไชยศรี	11.มณฑลนครสวรรค์	12.มณฑลกรุงเก่า
13.มณฑลฝ่ายตะวันตก	14.มณฑลนครศรีธรรมราช	
15.มณฑลชุมพร	16.มณฑลปัตตานี	17.มณฑลไทรบุรี
18.มณฑลจันทบุรี	19.มณฑลกรุงเทพ	

ในส่วนของ 18 มณฑลแรกจะอยู่ในการดูแลของกระทรวงมหาดไทย ส่วนมณฑลกรุงเทพจะขึ้นกับกระทรวงนครบาล มณฑลแต่ละมณฑลจะมีข้าหลวงเทศาภิบาล หรือระยะหลังเรียกว่า สมุหเทศาภิบาล เป็นผู้ที่มีอำนาจสูงสุด นอกจากนั้นยังประกอบไปด้วยข้าราชการฝ่ายต่างๆ อาทิเช่น ข้าหลวงมหาดไทย ข้าหลวงยุติธรรม ข้าหลวงคลัง เลขานุการ แพทย์ประจำมณฑล เป็นต้น ซึ่งข้าราชการประจำมณฑลเทศาภิบาลเหล่านี้จะทำหน้าที่ในฐานะเป็นตัวแทนของส่วนกลางควบคุมบริหารราชการต่างๆ ในหัวเมือง⁸¹

⁸⁰ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอดำรงราชานุภาพกับพระยาราชเสนา, **เทศาภิบาล**, หน้า 180.

⁸¹ คมเนตร ญาณโสภณ, **อำนาจท้องถิ่นแบบจารีตและผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองท้องถิ่นในยุคเทศาภิบาล**, หน้า 135.

ความพยายามในการสร้างรัฐดังที่กล่าวมา เป็นการปรับปรุงกลไกของรัฐให้มีความกระชับ และเสริมสร้างความแข็งแกร่งให้แก่อำนาจทางการเมืองในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ทั้งในแง่การบริหาร ควบคุม และในแง่การจัดเก็บรายได้ให้แก่รัฐอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วยมากขึ้น

จากพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องที่ ร.ศ.116 (พ.ศ.2440) และข้อบังคับลักษณะการปกครองหัวเมือง ร.ศ.117 (พ.ศ.2441)⁸² แสดงให้เห็นว่ารัฐต้องการขยายการปกครองเพื่อครอบคลุมตั้งแต่ราชฎฐ์ชั้นสูงสุดจนถึงชั้นต่ำสุด เนื้อหากล่าวถึงการให้อำนาจพลเมืองในการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านราว 10 หมู่บ้านรวมกันเลือกตั้งกำนันของตำบลตนเอง ตำบลหลายตำบลซึ่งมีพลเมืองประมาณ 10,000 คน รวมกันเป็นอำเภอ หลายอำเภอรวมกันเป็นเมือง การเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านและกำนันนี้ รัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯ ให้มีการทดลองการเลือกตั้งที่บ้านเกาะบางปะอิน ในปี พ.ศ.2435 ก่อน ซึ่งการทดลองนี้กล่าวได้ว่าประสบความสำเร็จ ในการวางรากฐานการปกครองท้องถิ่นแบบใหม่ ดังจะเห็นได้จากคำชมเชยของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพต่อหลวงเทศาภิตรวิจารณ์ ข้าราชการผู้หนึ่งซึ่งดำเนินการทดลองเลือกตั้งที่บ้านเกาะ ความว่า

“...ด้วยได้รับจดหมายที่มีมาจากบางปะอินมีความยินดีที่ได้ไปทำการโดยเอื้อเฟื้อ อุตสาหะให้ตลอดได้ การนี้เป็นการสำคัญ จะมีประโยชน์ยิ่งกว่าทำแต่แก่แขวงบางปะอินอีกมาก เพราะจะเป็นต้นเค้าของการใหญ่ ที่จัดทำบำรุงบ้านเมืองต่อไป ถ้าสำเร็จตลอดบ้านเมืองได้ดังประสงค์ถึงอีกกี่ปีๆ ก็ตาม แกคงจะแลกลับมาดูการที่ไปช่วยทำครั้งนี้ด้วยยินดี ว่าเป็นผู้เริ่มการสำคัญอย่างหนึ่ง...”⁸³

การเลือกตั้งนี้จะออกเสียงโดยเปิดเผย หรือจะลงคะแนนแบบเป็นความลับก็ได้แล้วแต่ ราชฎฐ์จะตกลงกันโดยจะให้นายอำเภอมาเป็นประธาน พร้อมด้วยผู้ใหญ่บ้านและกำนันคนอื่นๆ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁸² เตช บุญนาค, “การปกครองแบบเทศาภิบาล” *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* 4,3 (ธันวาคม: 2509), หน้า 60.

⁸³ หลวงเทศาภิตรวิจารณ์ (เส็ง วิรยศิริ) “แรกกำเนิดการปกครองท้องที่” *มหาดไทย 5*, อ้างถึงใน *คมนตรี ญาณโสภณ, อำนาจท้องถิ่นแบบจารีตและผลกระทบต่อกรเปลี่ยนแปลงการปกครองท้องถิ่นในยุคเทศาภิบาล*, หน้า 148.

เมื่อผลการเลือกตั้งปรากฏว่าใครเป็นผู้ชนะได้รับเลือก นายอำเภอจะนำตัวผู้นั้นไปรับหมายตั้งจากผู้ว่าราชการเมือง⁸⁴

พระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องที่ ร.ศ.116 ได้กำหนดคุณสมบัติของผู้ที่มีสิทธิลงสมัครรับเลือกตั้งว่า เป็นชายอายุไม่ต่ำกว่า 21 ปี เป็นคนในบังคับพระราชกำหนดกฎหมาย ไม่เป็นทหารประจำการ นอกจากนี้ยังได้กำหนดวาระการสิ้นสุดตำแหน่งไว้ด้วยถ้าผู้ใหญ่บ้านกระทำดังนี้คือ การไปอยู่เสียพื้นที่หมู่บ้านที่ได้ว่ากล่าว โดยไม่มีกำหนดกลับ หรือกำหนดเกินกว่า 6 เดือนขึ้นไป การต้องราชทัณฑ์อย่างใด ๆ นับแต่ต้องติดเวรจำขึ้นไป การไปมียศและตำแหน่งราชการอื่น ๆ ซึ่งจะทำให้หน้าที่ผู้ใหญ่บ้านไม่ได้ การกระทำการทุจริตในหน้าที่ และลูกบ้านในหมู่บ้านนั้น โดยมากด้วยกันร้องขอให้เปลี่ยน รวมทั้งลูกบ้านอพยพไปอยู่ที่อื่นเสียจนเป็นหมู่บ้านไม่ได้⁸⁵

การกำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะมาเป็นผู้ใหญ่บ้าน และการกระทำในอันที่จะหลุดพ้นจากตำแหน่ง เป็นการพยายามปิดกั้นอำนาจท้องถิ่นเดิม ซึ่งอยู่นอกระบบราชการ เช่น นักเลงโต หรือผู้ที่มีความประพฤติไม่เหมาะสมเข้ามาสู่ระบบราชการแนวคิดของรัฐเช่นนี้ ในขั้นตอนของการปฏิบัติได้ผลหรือไม่ อย่างไร จะกล่าวในส่วนอื่นต่อไป

ในระดับตำบลนั้น นอกจากให้มีการเลือกกำนันโดยผู้ใหญ่บ้านแล้ว ตำแหน่งทางราชการในระดับตำบลก็ยังมีตำแหน่งอื่นๆอีก คือ สารวัตรกำนัน (กำนันเป็นผู้แต่งตั้ง) จำนวน 2 ตำแหน่ง มีหน้าที่คอยช่วยเหลือ ดูแลงานของตำบลในด้านต่างๆ อีกตำแหน่งหนึ่ง คือ แพทย์ประจำตำบล (กำนันและผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ที่ประชุมคัดเลือกผู้ที่เหมาะสม) มีหน้าที่ป้องกันโรคภัยของราษฎรในตำบล ปลูกฝีป้องกันไข้ทรพิษ ฉีดยาป้องกันอหิวาตกโรค และในกรณีที่เกิดโรคระบาดจะต้องจัดเตรียมยาให้พร้อมและรายงานต่อกรมการอำเภอจนกว่าการระบาดของโรคนั้นๆ จะสงบลง⁸⁶

ในระดับอำเภอตามพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องที่ ร.ศ.116 กล่าวว่า เป็นหน่วยงานการปกครองในมณฑลที่มีอำนาจเหนือกว่าตำบลและหมู่บ้านอำเภอหรือแขวงจะมีตำแหน่งนายอำเภอเป็นหัวหน้าในส่วนราชการ รับผิดชอบงานต่างๆ ในอำเภอ ซึ่งจะมีปลัดอำเภอเป็นผู้ช่วย ส่วนในเรื่องของการเก็บภาษี จะเป็นหน้าที่ของสมุหบัญชีอำเภอ ตำแหน่งต่างๆ ในกรมการอำเภอนี้ ข้าราชการมีอำนาจสิทธิขาดในการ แต่งตั้ง โยกย้ายถอดถอนได้ทั้งสิ้น

จะเห็นได้ว่าขั้นตอนและวิธีการในการปฏิรูปการปกครองเป็นการริดลอนอำนาจท้องถิ่นที่มีอยู่เดิมทั้งจากเจ้าเมืองและผู้มีอำนาจอย่างไม่เป็นทางการ จึงปรากฏว่าเกิดลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับส่วนท้องถิ่นอยู่ 2 รูปแบบคือ การร่วมมือและการเผชิญหน้ากัน

⁸⁴ เสถียร ลายลักษณ์, “พระราชบัญญัติการปกครองท้องที่ ร.ศ.116” ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม16, หน้า 22- 67.

⁸⁵ เรื่องเดียวกัน, มาตรา 10 และ 16.

⁸⁶ เรื่องเดียวกัน, มาตรา 23 และ 32.

4.3.1.2.1 การประนีประนอม ร่วมมือกันระหว่างรัฐกับท้องถิ่น

เมื่อรัฐสถาปนาอำนาจโดยชอบธรรม ในการปกครองดูแลท้องถิ่น ในระยะแรกรัฐมีอำนาจครอบงำและลดทอนอำนาจท้องถิ่นเดิมได้อย่างหมดสิ้น โครงสร้างทางอำนาจในระดับตำบลและหมู่บ้านมิได้ถูกกระทบกระเทือนมากนัก ผู้มีอำนาจแบบไม่เป็นทางการ (นักเลงโต) ส่วนมาก มักจะได้รับเลือกจากสมาชิกภายในหมู่บ้านให้ดำรงตำแหน่งกำนัน หรือผู้ใหญ่บ้าน เป็นตัวแทนของรัฐในการทำหน้าที่ปกครอง ในแง่นี้ทำให้ “อิทธิพล” แบบเก่า แปรสภาพมาเป็น “อำนาจ” ที่ได้รับมอบหมายอย่างเป็นทางการ เกิดผลลัพธ์ที่มีทั้งข้อดีและข้อเสีย ข้อดีได้แก่ รัฐส่วนกลางสามารถดึง “อิทธิพล” เดิมให้เข้ามาอยู่ในระบบราชการได้ ซึ่งด้วยวิธีนี้จะทำให้รัฐควบคุมได้สะดวกยิ่งขึ้น เพราะทำให้ “อิทธิพล” เปลี่ยนมาเป็นส่วนหนึ่งในระบบและอยู่ในสายการบังคับบัญชา ส่วนข้อเสียได้แก่ เมื่อมีอำนาจอย่างถูกต้องแล้ว หากนำไปใช้ในทางที่ผิดก็จะสามารถข่มเหงและปิดกั้นความผิดได้โดยสะดวก ตัวอย่างกรณีนี้ที่แสดงให้เห็นถึงข้อดีและข้อเสียนี้คือในปี พ.ศ.2438 นายย้อย กำนันตำบลศาลเตี้ยซึ่งเคยเป็นนักเลงโตมาก่อน ได้ไปว่ากล่าวตักเตือนเจ้าของโค กระบือที่ปล่อยปละละเลยให้ไปกินข้าวในนาของผู้อื่น แต่กำนันย้อยกลับถูกด่าว่าเสียหาย ในคำวันนั้นกำนันย้อยจึงได้พาพรรคพวกไปดักยิงเจ้าของกระบือ จากนั้นก็เผาทำลายบ้านเสีย ต่อมาทางการได้ปลดนายย้อยออกจากการเป็นกำนันและจับกุมนำตัวไปลงโทษ⁸⁷ จะเห็นได้ว่า การที่นายย้อยอยู่ในสายการบังคับบัญชาจากส่วนกลาง ทำให้มีการปลดออกจากราชการและดำเนินการจับกุม ซึ่งหากเป็นเมื่อสมัยก่อนการปฏิรูปการปกครอง อำนาจการจัดการเป็นสิทธิขาดของเจ้าเมือง ซึ่งอาจให้ความช่วยเหลือและรัฐก็ไม่สามารถเข้าไปจัดการได้เต็มที่

การใช้วิถีทางของนักเลงในการตัดสินแก้ปัญหา แทนที่จะใช้กฎหมายในการควบคุม ดูแลความเรียบร้อยภายในตำบลของนายย้อย อาจกล่าวได้ว่าเป็นปัญหาที่เกิดจากความเคยชิน หรือการที่ไม่มีความรู้ ความสามารถ ความเข้าใจในกฎหมายและการจัดการกับปัญหาตามวิธีที่ถูกต้อง ฯลฯ ดังเห็นได้จากหลักฐานชิ้นเดิมที่กล่าวถึง พันเพชของนายย้อยว่า ไม่มีความรู้ทางหนังสือเลย อีกทั้งยังไม่มีควมรับผิดชอบและสามัญสำนึกต่อหน้าที่การงานอีกด้วย กล่าวคือในการประชุมกำนันครั้งหนึ่ง นายย้อยนั่งหลับในที่ประชุมจนถูกนายอำเภอตำหนิให้ได้เป็นที่อับอาย⁸⁸

เหตุการณ์ข้างต้นทำให้เข้าใจได้ว่า การได้ผู้กว้างขวางในท้องถิ่นมารับราชการ มิได้หมายความว่าทำให้หน้าที่การงานสำเร็จลุล่วงได้อย่างราบรื่นเสมอไป แต่กลับเป็นผลเสียหากในกรณีนี้ผู้ผู้นั้นไม่มีความรู้ ความเข้าใจในระบบราชการ

⁸⁷ หลวงนรัตถรักษา, *บันทึกประสบการณ์*, หน้า 8, อ้างถึงใน คมเนตร ญาณโสภณ, *อำนาจท้องถิ่นแบบจารีตและผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองท้องถิ่นในยุคเทศบาล*, หน้า 176.

⁸⁸ เรื่องเดียวกัน.

การที่ “อิทธิพล” เดิมในท้องถิ่นยังคงความเข้มแข็งทำให้รัฐไม่สามารถนำ “อำนาจ” เข้ามาแทนที่ได้ทั้งหมด รัฐจึงใช้วิธีการในลักษณะของ “ความร่วมมือ” ซึ่งนิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้ให้คำอธิบายไว้ว่า

“...เมื่ออำนาจไปเจอ “อิทธิพล” เข้าแทนที่จะปราบปราม “อิทธิพล” ให้เหลือแต่อำนาจอย่างเดียว อำนาจไม่มีพลังทำเช่นนั้นได้ อำนาจจึงได้ประนีประนอมกับ “อิทธิพล” โดยรับเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของอำนาจ เช่น แต่งตั้งนักเลงในท้องถิ่นให้เป็นขุนน้ำขุนนาง หรือแต่งตั้งตระกูลใหญ่ที่มี “อิทธิพล” ในส่วนนั้นๆ ให้เป็นเจ้าเมือง “อิทธิพล” จึงเป็นตัวอุปสรรคแก่อำนาจบ้านเมืองมาแต่โบราณ “อิทธิพล” คือข้อจำกัดที่อำนาจอันแบ่งแยกมิได้ของผู้ปกครองไทยต้องเผชิญตลอดมา...”⁸⁹

นอกจากอำนาจแบบไม่เป็นทางการจะแปรสภาพ พัฒนามารับตำแหน่งโดยชอบธรรมจากทางการได้แล้ว ยังพบว่า อำนาจแบบเป็นทางการ คือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านเดิม ยังได้รับการเลือกตั้งจากราษฎรให้มาดำรงตำแหน่งเดิมอีก ลักษณะนี้ทำให้อำนาจที่มีอยู่ยังคงสืบทอดต่อไป ดังเช่นรายงานในปี ร.ศ.119 (พ.ศ.2444) กล่าวถึง หลวงอัศชาติศรี เดิมเคยปกครอง ว่ากล่าวราษฎรในตำบลอุ้มถิ เมืองกาญจนบุรีอยู่ก่อนแล้ว เมื่อได้จัดให้มีการเลือกตั้งปรากฏว่า หลวงอัศชาติศรีได้รับเลือกให้เป็นผู้ใหญ่บ้าน ทั้งต่อมายังได้ถูกแต่งตั้งเป็นกำนันอีกตำแหน่งหนึ่งด้วย⁹⁰

สันนิษฐานได้ว่า การเลือก “อำนาจ” เดิม ให้มาดำรงตำแหน่งทางการเมืองอีกครั้ง คงเกิดขึ้นทั่วไป เพราะในการเลือกตั้งชาวบ้านคงจะต้องเลือกผู้ที่เคยมีพระคุณกับตน มีอำนาจเป็นที่ยอมรับในท้องถิ่นและผู้ที่จะมีคุณสมบัติดังกล่าวก็คือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านรวมถึงข้าราชการท้องถิ่นบางส่วน⁹¹ รวมถึงอำนาจแบบไม่เป็นทางการได้แก่ นักเลงโต โดยใครจะได้รับการเลือกตั้งนั้นขึ้นอยู่กับว่าท้องถิ่น หมู่บ้านใดให้ความเชื่อถืออำนาจส่วนไหนมากกว่ากัน ทำให้แม้ว่ารัฐจะตั้งเป้าหมายในการลดอำนาจท้องถิ่นด้วยการดำเนินการต่างๆ ก็ตาม แต่ในระยะแรกผู้ที่มีอำนาจอยู่เดิมได้แปรเปลี่ยน

⁸⁹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, *ศิลปวัฒนธรรม* 13 (พฤษภาคม: 2534), หน้า 275.

⁹⁰ หจข. ร.5 ม.2.14/ 54 เรื่อง รายงานพระยาวรเดชศักดิ์ดาบุษ ตระกูลราชการเมืองกาญจนบุรี เอกสารลงวันที่ 24 มีนาคม ร.ศ.119.

⁹¹ คมเนตร ญาณโสภณ, *อำนาจท้องถิ่นแบบจารีตและผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองท้องถิ่นในยุคเทศบาล*, หน้า 168- 171.

มาเป็นผู้มีอำนาจรูปแบบใหม่ เมื่อเป็นเช่นนี้ทำให้สภาพอำนาจในท้องถิ่นยังคงมีความเข้มแข็งอยู่เช่นเดิม

สายสัมพันธ์ของผู้มีอำนาจแบบเป็นทางการ ในการปกครองท้องถิ่นแบบเก่า เกิดขึ้นจากการสร้างพันธมิตรระหว่างผู้มีอำนาจแต่งตั้งตำแหน่งราชการต่างๆ กับผู้ที่ถูกแต่งตั้ง โดยผู้ที่ถูกแต่งตั้งจะแสดงความยินยอม ที่จะให้หน่วยงานของตนเป็นไปตามความต้องการของผู้แต่งตั้ง หรือหน่วยงานที่ใหญ่กว่า และผู้แต่งตั้งจะไม่กระทำการรุนแรง หรือกดดันหน่วยงานนั้นจนมากเกินไป บรรยากาศของการปกครองแบบนี้สืบต่อเนื่องมาถึงสมัยของการปฏิรูปการปกครอง ทำให้เมื่อรัฐส่งข้าราชการในระดับอำเภอหรือในระดับที่ต่ำกว่าเข้าไปในท้องถิ่น ข้าราชการเหล่านั้นไม่สามารถสถาปนา “อำนาจ” จากรัฐได้อย่างเต็มที่ คือไม่สามารถทดแทนอำนาจท้องถิ่นได้ทั้งหมด ดังนั้น ข้าราชการก็จะแสวงหาความชอบธรรม การยอมรับจากอำนาจท้องถิ่นที่มีอยู่ก่อน เพื่อให้อำนาจใหม่จากรัฐเป็นที่ยอมรับ⁹² เพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่เป็นไปด้วยความสะดวก ทั้งยังทำให้งานราชการที่วางเป้าหมายไว้สัมฤทธิ์ผลได้โดยง่าย วิธีร่วมมือและประนีประนอมกันระหว่างรัฐกับอำนาจท้องถิ่นนี้ จึงเป็นกลไกที่ขับเคลื่อนไปตามภาวะความจำเป็น

หลักฐานที่สะท้อนให้เห็นถึงนโยบายของรัฐในการร่วมมือกับท้องถิ่น คือการที่ข้าราชการบางคนยื่นข้อเสนอให้กับนักเลงท้องถิ่นหรือหัวหน้าโจร ว่าถ้าหากยอมมาช่วยราชการในการสืบจับโจรอื่นๆ ทางกรมจะช่วยเหลือโดยการปล่อยตัวไป ไม่เอาผิดตามกฎหมาย⁹³ ดังตัวอย่าง กรณีพระยาสังฆาภิรมย์อุดมราชภักดีผู้ว่าราชการจังหวัดเมืองชลบุรี ดำรงตำแหน่งในปี พ.ศ.2462- 2471 ได้เจรจากับ นายตุงและนายน้อยนักเลงในท้องถิ่นเขตเมืองชลบุรี ให้ช่วยสืบจับเสือมิ่งและตอบแทนด้วยการให้ความคุ้มครอง หรือการประกาศยื่นข้อเสนอกับโจรทั่วไปว่า ถ้าโจรคนใดยอมมอบตัวและรับสารภาพจะได้รับการปล่อยตัว การยื่นข้อเสนอในลักษณะนี้เป็นการอะลุ่มอล่วยที่มีความจำเป็นและเกิดขึ้นทั่วไปในขณะนั้น จนมีผู้กล่าวว่า “ถ้าใครเป็นนายอำเภอและเจ้าเมืองมา ไม่เคยปล่อยผู้ร้ายก็หมายถึงว่า ผู้นั้นไม่เคยทำงานเรื่องโจรผู้ร้าย”⁹⁴

เมื่ออำนาจรัฐยังไม่สามารถเข้าไปแทนที่ “อำนาจ” และ “อิทธิพล” ในท้องถิ่นเดิมได้ทั้งหมด การร่วมมือกับท้องถิ่นจึงเป็นหนทางที่ง่ายและปลอดภัยมากที่สุด ข้าราชการที่ถูกแต่งตั้ง

⁹² Tej Bunnag, “provincial Administration”, อ้างถึงใน เดวิด บรูซ จอห์นสัน, **สังคมชนบทและภาคเศรษฐกิจข้าวของไทย พ.ศ. 2423- 2473**, หน้า 138.

⁹³ พระยาสังฆาภิรมย์อุดมราชภักดี, **เล่าให้ลูกฟัง** (พระนคร: โรงพิมพ์กรมมหาดไทย, 2502), หน้า 154, อ้างถึงใน สุมาลี พันธุ์ยุวรา, **พัฒนาการของอำนาจท้องถิ่นในบริเวณลุ่มแม่น้ำบางปะกงและชายฝั่งทะเลตะวันออก พ.ศ.2440- 2516** (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 80.

⁹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 181 และ 187.

จากส่วนกลางไม่สามารถรับมือกับโจรผู้ร้ายในท้องถิ่นได้ เพราะขาดพลังในการสนับสนุน เช่น ขาดกำลังพล ขาดงบประมาณ เป็นต้น จึงต้องขอความร่วมมือจากกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือ “อิทธิพล” ท้องถิ่นเดิม ในการที่จะดำเนินการตามคำสั่งของส่วนกลาง ทำให้ไม่สามารถจัดการกับปัญหาโจรได้อย่างเต็มที่

4.3.1.2.2 การเผชิญหน้า และการปะทะกันระหว่างรัฐกับท้องถิ่น

การร่วมมือและการประนีประนอมกับอำนาจท้องถิ่น ไม่สามารถนำความสงบสุขมาสู่ท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง โจรบางกลุ่มไม่ยินดีตอบรับและเข้าร่วมกับมาตรการอะลูมอลว่ย์ของทางการ ชำรายการกระทำของกลุ่มคนบางกลุ่มยังกระทบกระเทือนต่ออำนาจศูนย์กลาง ซึ่งรัฐจะต้องดำเนินการอย่างรุนแรง นั่นก็คือการนำกำลังเข้าต่อสู้ปราบปราม

การเคลื่อนไหว ปฏิบัติการในรูปแบบต่างๆ ของรัฐ เพื่อที่จะสถาปนาอำนาจรัฐส่วนกลางลงสู่ท้องถิ่น ได้ส่งผลกระทบต่อผู้นำท้องถิ่นที่เคยมีอำนาจ เพราะเมื่อจุดประสงค์ที่สำคัญที่สุดของรัฐในการปฏิรูปการปกครองคือ การจัดการให้อำนาจการบริหารราชการของทุกพื้นที่ในพระราชอาณาเขตมารวมศูนย์ที่ส่วนกลางเพียงแห่งเดียว เพราะฉะนั้นหากบุคคลใดพยายามสถาปนาอำนาจเบ็ดเสร็จเพื่อปกครองท้องถิ่น รัฐจะเข้าปราบปรามอย่างรุนแรง โดยเฉพาะกรณีของพระสงฆ์ ทั้งนี้เพราะพระสงฆ์ ผู้มีบุญและผู้วิเศษเหล่านี้ มักหาการสนับสนุนของชาวบ้านทั่วไป โดยอ้างว่าเป็นผู้สะสมบุญบารมีไว้สูงสุด ซึ่งตามแนวความคิดนี้ ฐานะของผู้มีบุญจึงคล้ายกับพระมหากษัตริย์ในอุดมคติที่มาจุติเพื่อช่วยเหลือผู้คน อันเป็นสิ่งที่ทำทนายและสิ้นคลอนอำนาจส่วนกลาง ซึ่งในเรื่องนี้รัฐจะยอมไม่ได้ ยกตัวอย่างการปราบปรามเช่น ที่วัดน้อยแขวงเมืองนครสวรรค์ พบร่องรอยของพระผู้วิเศษ ซึ่งมีกำนันเป็นลูกน้องเกลี้ยกล่อมให้ชาวบ้านเข้าเป็นพวก ต่อมาในปี พ.ศ.2440 ก็ถูกข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลนครสวรรค์ชำระความ⁹⁵

นอกจากนี้ยังปรากฏหลักฐานในลักษณะเดียวกัน คือในปี ร.ศ.117 (พ.ศ.2442) ที่เมืองหล่มสักดี เมื่อพระรูปหนึ่งอ้างตนเป็นผู้วิเศษ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านจึงไปทักทวน ห้ามปราม ปรากฏว่าพระรูปนั้นสั่งให้ราษฎรยิงปืนใส่กำนัน และผู้ใหญ่บ้าน จากนั้นได้ชงของสุ่มกำลังคนไว้เตรียมต่อสู้ รัฐส่วนกลางได้ทำการปราบปรามอย่างรุนแรง ในที่สุดพระรูปนั้นก็ถูกยิงตายเรื่องราวจึงได้สงบลง⁹⁶

ผู้ตั้งตนเป็นผู้วิเศษบางคน พยายามแสดงปาฏิหาริย์และเรียกความศรัทธาจากราษฎรโดยการทำนายถึงอนาคตว่าจะเกิดภัยพิบัติ หากต้องการความปลอดภัยจะต้องเชื่อฟังคำสั่งจากผู้วิเศษ

⁹⁵ หจข. ร.5 ม.2 14/ 24 เรื่อง ตรวจราชการในหัวเมืองนครสวรรค์ เอกสารลงวันที่ 6 กันยายน - 12 พฤษภาคม ร.ศ.116.

⁹⁶ หจข. ร.5 ม.2 18/ 1 เรื่อง คนตั้งตนเป็นผู้วิเศษ เอกสารลงวันที่ 25 พฤษภาคม ร.ศ. 117.

นั้น ดังตัวอย่าง ในปี พ.ศ.2451 ปรากฏหลักฐานว่าทางการสั่งให้มีการสืบสวนหาที่มาของหนังสือของผู้ที่อ้างตนเป็นผู้วิเศษ เนื้อหาของหนังสือเป็นเรื่องราวของการทำนายทายทักว่า ในวันขึ้น 4 ค่ำ เดือน 11 เวลาไก่ขัน พญายมจะนำบัญชีมารับคนไปนรก จะเกิดโรคภัยระบาดขึ้นทั่วไป “จะเกิดกฏียุคแก่กันจะฉิบหายๆ และผู้เท่าผู้แก่สมนซีพราหมเป็นอันมาก”⁹⁷ นอกจากนั้นยังเขียนคาถาสำหรับป้องกันรักษาโรคไว้ ทั้งยังกำชับให้ผู้ที่ได้รับคาถาไว้แล้ว ต้องส่งถึงคนอื่นต่อไป ถ้าไม่ทำตามจะถือว่าเป็นเวรกรรมของผู้นั้น หากไม่เชื่อในคำทำนายก็จะมีอันเป็นไป นอกจากขอให้ราษฎรเกิดความกลัวและหันไปเชื่อถือปฏิบัติตามแล้ว ยังกล่าวถึงผลดีของการเชื่อฟัง และช่วยเผยแพร่หนังสือคาถานี้ อีกรว่า “ถ้าผู้ใดพบหนังสือนี้แล้วให้บอกกันต่อไป จะได้เห็นน่าผู้มีบุญ เมื่อวันที่ 15 ปีกุน”⁹⁸ (ลักษณะนี้คงคล้ายกันกับ “จดหมายลูกโซ่” ในปัจจุบัน)

ทางการจึงมีคำสั่งให้สืบสวนเรื่องนี้โดยด่วน ว่าต้นตอมาจากที่ใด ใครเป็นผู้เขียน และให้จับกุมตัวมาว่ากล่าวตักเตือนหรือให้คุมขังเสีย⁹⁹ จะเห็นได้ว่ารัฐไม่ยอมรับการเกิดพลังศรัทธาของผู้มีบุญโดยเด็ดขาด จะต้องจัดการปราบปรามอย่างรีบเร่ง ดังนั้นการฟุ้งฟิงของ “โจร” ที่มีต่อพระสงฆ์จึงถูกจับตามองและลดบทบาทลงที่สุดในที่สุด

การเผชิญหน้าของรัฐกับอำนาจท้องถิ่น เป็นสภาวะที่เกิดขึ้นในช่วงขณะเปลี่ยนผ่านการปฏิรูปการปกครอง พ.ศ.2435 “อำนาจ” และ “อิทธิพล” เดิมถูกแทนที่ด้วยอำนาจในรูปแบบใหม่ รัฐดำเนินนโยบายปราบปรามโจรผู้ร้ายอย่างจริงจังมากขึ้น ในปี พ.ศ.2436 มีการส่งกองทหารจากส่วนกลางลงไปจัดการในเขตเมืองสุพรรณบุรี เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีผู้บัญชาการกองทหารที่ไปปราบปรามโจรในครั้งเดียวกันนั้น ได้บันทึกรายงานไว้ว่า “สามารถจับกุมโจรในสุพรรณบุรีโดยกองกำลังจากส่วนกลางได้จำนวนกว่า 300 คน ในเวลา 30 วัน”¹⁰⁰

จะเห็นได้ว่าการกวาดล้างโจรหลังการปฏิรูปการปกครอง มีการดำเนินการในภาพกว้างมากขึ้นกว่าแต่ก่อนคือ การปฏิบัติภารกิจให้ครอบคลุมพื้นที่กว้างขึ้น มิใช่แค่ในเขตหรือแขวงเดียว ทั้งนี้เพื่อป้องกันการหลบหนีข้ามเขตแขวงของโจร แนวทางการปราบปรามเช่นนี้ถูกนำมาใช้ทั้งในเขตอีสานและในเขตชายฝั่งตะวันออก เพื่อให้เข้าใจและเห็นภาพการจัดการของรัฐมากขึ้น จึงจะอธิบายโดยยกตัวอย่างขั้นตอน วิธีปฏิบัติการปราบปรามโจรในเขตชายฝั่งตะวันออก ดังนี้คือ รัฐได้แบ่งกองกำลังออกเป็น 10 กอง แต่ละกองทำหน้าที่สืบถามในจังหวัดใดจังหวัดหนึ่งโดยเฉพาะ

⁹⁷ หจข. ร.5 น.3.2ก/ 64 เรื่อง สืบสวนผู้ขออ้างว่าเป็นผู้วิเศษ เขียนคาถาแจกราษฎรเพื่อป้องกันโรคภัย เอกสารลงวันที่ 11 สิงหาคม ร.ศ.126.

⁹⁸ เรื่องเดียวกัน

⁹⁹ เรื่องเดียวกัน.

¹⁰⁰ เดวิด บรูซ จอห์นสัน, **สังคมชนบทและภาคเศรษฐกิจข้าวของไทย พ.ศ. 2423- 2473**, หน้า 158- 159.

ทหารทั้ง 10 กองนั้น มีคำสั่งให้เริ่มลงมือปฏิบัติงานในวันเดียวกัน กล่าวกันว่าในครั้งนั้นสามารถรวบรวมรายชื่อโจรได้ถึง 1,600 คน¹⁰¹

เมื่อรัฐตั้งใจที่จะรักษาความสงบเรียบร้อยให้เกิดขึ้น การปราบปรามจึงดูมีความเอาใจจริงจัง ซึ่งกระทบกระเทือนอย่างหนักกับการดำรงอยู่ของ “โจร” อำนาจแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ที่เคยเป็นแหล่งพักพิงและให้ความคุ้มครองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ถูกควบคุมจากส่วนกลาง และดูเหมือนว่าสิ่งที่น่าจะเกิดขึ้นต่อไปคือ จำนวนโจรค่อยๆ ลดจำนวนลงอย่างต่อเนื่อง เพราะถูกจับกุมมากขึ้น แต่อย่างทีกล่าวไว้ข้างต้นว่า สถิติต่างๆ ได้แสดงให้เห็นถึงจำนวนโจรที่ยังคงมีอยู่มาก ความไม่ปลอดภัยของชีวิตและทรัพย์สินยังเกิดขึ้นต่อไป ประเด็นคำถามที่น่าสนใจต่อไปคือ โจรยังคงสถานะและก่ออาชญากรรมท่ามกลางกระแสกดดันของรัฐได้อย่างไร ซึ่งจะได้อธิบายในหัวข้อต่อไป

4.3.2 ความสัมพันธ์ระหว่าง “โจร” กับ “อำนาจ” หลังการปฏิรูปการปกครอง

พ.ศ.2435

ภายหลังจากการมอบสิทธิให้ราษฎรเป็นผู้เลือกตั้ง กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ปรากฏว่าผู้ที่ได้รับเลือกส่วนใหญ่ก็คือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านคนเดิม หรือนักเลงโตในท้องถิ่นดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ทำให้การดำรงอยู่ของ “โจร” ยังพึ่งพิงอำนาจนี้ต่อไป เพราะกำนัน ผู้ใหญ่บ้านยังจำเป็นที่จะต้องมีพรรคพวกไว้ช่วยในการปกป้อง คุ้มครองชาวบ้านในเขตรับผิดชอบของตน จึงมักคบหาโจรไว้เป็นพวกอยู่เช่นเดิม จากคำบอกเล่าของนายแถม กอบธรรม ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งนายตรวจชลประทานในท้องที่จังหวัดสระบุรี เล่าว่า กำนัน ผู้ใหญ่บ้านสมัยก่อนต้องเลี้ยงนักเลงไม่จั้นก็อยู่ไม่ได้ ต้องมีพรรคพวกมาก¹⁰² หรือจากคำบอกเล่าของนายทวี เปล่งผิวที่อาศัยอยู่ใน อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งมีบิดาเป็นกำนัน เล่าว่า “เห็นนักเลงมาแต่เด็ก ลูกน้องพ่อทั้งนั้น สมัยก่อนต้องเลี้ยงโจร เลี้ยงนักเลง”¹⁰³

ความสัมพันธ์ระหว่าง “โจร” กับผู้มีอำนาจที่เกิดขึ้น อาจทำให้ผู้มีอำนาจนั้นๆ เพิกเฉยต่อการปฏิบัติหน้าที่ และยังอาจให้การช่วยเหลือ ปกป้องโจร ซึ่งมีผลทำให้โจรยังคงชุกชุมอยู่ทั่วไป ความวิตกกังวลของข้าราชการเกี่ยวกับสภาพที่เกิดขึ้น อันเนื่องมาจากหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการปราบปรามโจรทำงานไม่มีประสิทธิภาพ และสายสัมพันธ์ของโจรกับท้องถิ่น ที่มีส่วนช่วยปกปิด

¹⁰¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 159.

¹⁰² สัมภาษณ์นายแถม กอบธรรม อายุ 86 ปี, อ้างถึงใน คมเนตร ญาณโสภณ, *อำนาจท้องถิ่นแบบจารีตและผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองท้องถิ่นในยุคเทศบาล*, หน้า 52.

¹⁰³ สัมภาษณ์ นายทวี เปล่งผิว, อายุ 76 ปี บ้านเลขที่ 12/5 หมู่ 2 ตำบล โคกปีป อำเภอ ศรีมโหสถ จังหวัด ปราจีนบุรี เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2543.

ความผิด หรือช่วยเหลือให้ที่หลบซ่อนแก่โจร แสดงให้เห็นในหนังสือรายงานถึงเสนาบดีกระทรวงนครบาลของหลวงโสณทวาริต ลงวันที่ 1 พฤษภาคม ร.ศ.122 (พ.ศ.2447) โดยเสนอแนะข้อคิดเห็นต่างๆ ความว่า

“...การที่จะระงับโจรผู้ร้ายให้เรียบร้อยนั้นต้องเอาไครย์
 ๔ คือ 1 ผู้รักษาเมือง 2 กรมการอำเภอ กำนันผู้ใหญ่บ้าน
 3 กองตระเวน 4 ศาล ถ้าตั้งใจทำธุระตามหน้าที่ราชการโดยเต็ม
 กำลังตามพระราชบัญญัติ การโจรผู้ร้ายก็คงเป็นการเรียบร้อยได้
 ถ้าเอาตุ้ทั้ง ๔ นี้หย่อนแต่เอาตุ้หนึ่งเอาตุ้ใด การโจรผู้ร้ายก็คงเป็น
 การเรียบร้อยไม่ได้ แลอีกประการหนึ่งตามกฎเสนาบดีในข้อ
 14¹⁰⁴ ก็มีปรากฏอยู่แล้วว่า กำนันผู้ใหญ่บ้านต้องเป็นผู้ช่วย
 อุดหนุน กองตระเวนในการไล่สวนจับโจรผู้ร้ายตาม
 ความสามารถที่จะช่วยได้นั้นด้วยทุกประการ ส่วนกองตระเวน
 จับโจรผู้ร้ายได้มักจะเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้านหรือลูกหลาน
 กำนัน ผู้ใหญ่บ้านเสียบ่อยๆ สื่อให้เห็นได้ว่ากำนันผู้ใหญ่บ้าน
 มักจะเอนเอียงไปหากินด้วยโจรผู้ร้าย...กำนันผู้ใหญ่บ้านไม่มี
 เงินเดือนจึงมิได้เอาใจใส่ตรวจตรา ...รักษาราชการตาม
 พระราชบัญญัติปกครองท้องที่...ไม่เช่นนั้นจะนับว่ากำนัน
 ผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้อุดหนุนกองตระเวนนั้นยังไม่ได้ แลกำนัน
 ผู้ใหญ่บ้านหรือราษฎรซึ่งได้รู้เห็นเหตุประการใด มักจะปิดบัง
 ผู้ร้ายไว้ไม่สามรถจะชี้แจงให้เจ้าพนักงานรู้ได้ เพราะกลัว
 อำนาจโจรผู้ร้ายจะทำอันตรายแก่ตน”¹⁰⁵

ความกังวลในสวัสดิภาพ ทำให้ราษฎร เจ้าทุกข์บางรายไม่กล้าเป็นพยานหรือชี้ตัวโจรผู้ร้าย ไม่ก็ปิดบังเรื่องราวไว้ ทั้งนี้เพราะตนอาจเคยทะเลาะวิวาท หรืออาจเคยเป็นโจรปล้นคนอื่นมา

¹⁰⁴ กฎเสนาบดีข้อที่ 14 มีใจความว่า “เป็นหน้าที่ของกำนัน แลผู้ใหญ่บ้านจะต้องแจ้งเหตุคดีโจรผู้ร้ายที่เกิดขึ้นในตำบลแห่งตนต่อกรมการอำเภอนั้น ถ้ามีโรงพักกองตระเวนตั้งอยู่ในที่ใกล้แห่งใดก็ต้องให้กำนันผู้ใหญ่บ้าน แจ้งเหตุให้กองตระเวนทราบด้วย แลทั้งต้องช่วยอุดหนุนเจ้าพนักงานกองตระเวน ในการสืบสวนคดีแลคดี ตามจับโจรผู้ร้าย ตามความสามารถที่จะช่วยได้นั้นด้วยทุกประการ”

¹⁰⁵ หจช. ร.5 ม- ร.5 ม/ 13 เรื่อง การประชุมครั้งที่ 2 ที่กระทรวงมหาดไทย เอกสารลงวันที่ 8 กันยายน ร.ศ.125.

ก่อน และผู้เสียหายจึงกลับมาแก้แค้น ดังรายงานในปี ร.ศ.126 (พ.ศ.2451) ของกรมการอำเภอ บางขุนเทียนที่สนับสนุนเรื่องนี้ว่า

“...บางที่ผู้ถูกกระทำร้ายไม่ถึงแก่ความตาย จะปิดบังไม่บอกความจริงให้แก่เจ้าพนักงาน โดยเกรงอำนาจของคนพานอย่างหนึ่ง หรือมิฉะนั้น ตนเองจะไปทำร้ายผู้ใดมาบ้างอย่างหนึ่ง”¹⁰⁶

พฤติกรรมของผู้มีอำนาจบางคน ยังคงปรากฏให้เห็นได้ว่ามีการใช้อำนาจของตนบังคับรังแกราษฎร หาผลประโยชน์ใส่ตัว ดังเช่นตัวอย่าง ในคำกล่าวโทษนายจรรยาปลัดอำเภอบางเขนปี ร.ศ.126 (พ.ศ.2452) ที่เป็นคนชอบดื่มสุรา ไม่เอาใจใส่ในหน้าที่อย่างเต็มความสามารถ เมื่อออกตรวจราชการมักจะบังคับให้ผู้ใหญ่บ้านซื้อสุรามานำให้¹⁰⁷ หรือการมีนิสัยติดการพนันและใช้อำนาจหน้าที่เพื่อรับสินบน เช่นในปี ร.ศ.128 (พ.ศ.2454) ที่อำเภอตลิ่งชัน พบว่ามีการร้องเรียนถึงความประพฤติที่ไม่เหมาะสมของนายอำเภอ ความว่า

“...นายอำเภอตลิ่งชันประพฤติชั่วหลายอย่าง คือ ใช้เงินหลวงเอาไปเล่นหวยแลเล่นโป เมื่อเวลาจะส่งหลวงบางทีหาไม่ทัน ต้องเอาของจำนำๆ จนหมดตัวเวลานี้ทรัพย์สินสมบัติไม่มีติดตัวแล้ว...กู้เงินราษฎรให้ดอกเบี้ย 100 ละ 10 บาทแล้วไม่ส่งดอกเบี้ยเขาฟ้องศาล ต้องเที่ยวขอยืมของชาวบ้านหรือของเมีย จำนำใช้ที่เขา...เวลานี้หาเงินอุดที่โนนยาที่นี่ ชื่อนายอำเภอนี้ หอมเหมือนดอกอุตรพิศเมื่อแลกกาน”¹⁰⁸

ในหนังสือร้องเรียนนี้ยังได้กล่าวถึงการรับสินบน เพื่อให้บุตรที่จะถูกเกณฑ์ทหารมาเป็นผู้ใหญ่บ้านแทนบิดาอีกด้วย

พฤติกรรมของผู้มีอำนาจยังปรากฏอีกว่า เป็นผู้ลงมือกระทำความผิดเสียเอง คือการประพฤติตนเป็นโจร เช่นในหนังสือสั่งการของกระทรวงนครบาล เมื่อวันที่ 22 กันยายน ร.ศ.121

¹⁰⁶ หจข. ร.5 น.4.1/ 146 เรื่อง รายงานความเห็นชอบกรมการอำเภอ เอกสารลงวันที่ 17 กุมภาพันธ์ ร.ศ.126

¹⁰⁷ หจข. ร.5 น.1.1/ 287 เรื่อง กล่าวโทษนายจรรยาปลัดอำเภอบางเขน.

¹⁰⁸ หจข. ร.5 น.1.1/ 281 เรื่อง กล่าวโทษนายอำเภอตลิ่งชัน เอกสารลงวันที่ 28 กันยายน ร.ศ.128.

(พ.ศ.2446) มีการกล่าวถึงกำนันบางคนที่เป็นผู้ที่รับไต่ ถอนกระบือเสียเอง¹⁰⁹ ทั้งๆ ที่ควรจะต้อง สอดส่อง ปรามปรามการกระทำเช่นนี้ นอกจากนั้นแล้วยังอาจรู้เห็นเป็นใจ ร่วมมือกับโจรในการ ปล้นบ้านเรือนราษฎรอีก เช่น ในปี ร.ศ.122 (พ.ศ.2447) มีการจับกุมโจรปล้นที่แขวงเมืองประทุม โดยสามารถจับกำนันมีซึ่งเป็นหัวหน้าของโจรกลุ่มนี้ และได้รับสารภาพว่า

“...ได้คุมพวกเพื่อนประมาณ 28 คน ไปแย่งชิงกระบือที่
ทุ่งหนองช้างบุน แขวงเมืองประทุมธานี แลแย่งชิงกระบือที่บ้าน
อ่างแตก แขวงเมืองนนทบุรีกับปล้นเรือนที่คลองเตย แขวงเมือง
ประทุม”¹¹⁰

นอกจากนี้ยังพบหลักฐานที่กล่าวถึงเจ้าหน้าที่ที่ประพฤติตัวเป็น “โจร” อีก เช่นในปี ร.ศ. 124 (พ.ศ.2449) ที่ตำบลหัวลำพูล แขวงเมืองฉะเชิงเทรา รายงานว่า นายเป้าที่เป็นนักเลงเก่าได้รับ เลือกและแต่งตั้งให้เป็นกำนัน แต่ยังคงรวมกลุ่มกับโจรเข้าปล้นเรือนอำแดงทอง และฆ่าอำแดงเพิ่ม ตาย¹¹¹

สิ่งที่เกิดขึ้นสะท้อนภาพการทำงานของรัฐ ที่ขาดประสิทธิภาพในการควบคุมและ ตรวจสอบพฤติกรรมของข้าราชการ ให้ปฏิบัติหน้าที่อย่างเที่ยงตรง จึงปรากฏความประพฤติของ ข้าราชการจำนวนหนึ่ง ที่ก่อให้เกิดความเสียหายและสร้างความไม่สงบต่อสังคม

ความไม่เกรงกลัวต่อพระราชกำหนดกฎหมายของ “อิทธิพล” ยังมีปรากฏให้เห็นดัง เหตุการณ์ต่อไปนี้ คือในวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ.2445 มีเหตุลักกระบือนายฆ่า นายโย นายแสง ชาวเมืองธัญบุรี ผู้ว่าราชการเมืองมีคำสั่งให้นายเป็สารวัตรใหญ่ออกสืบหากระบือและจับกุมตัว คนร้าย นายเป็ได้นำกำลังพลตระเวน 13 คนพร้อมด้วยเจ้าทรัพย์ไปยังคลอง 12 แขวงเมืองธัญบุรี เพราะได้ทราบมาว่าคนร้ายได้นำกระบือไปซุกซ่อนอยู่ที่บ้านของนายอยู่ เมื่อไปถึงพบแต่อำแดงจัน ภรรยาของนายอยู่ กับกระบือ 33 ตัว อำแดงจันไม่มีตัวรูปพรรณมาแสดงความเป็นเจ้าของต่อ เจ้าหน้าที่ ประกอบกับเจ้าทรัพย์ก็จำไม่ได้ว่ามีกระบือของตนอยู่ด้วยหรือไม่ นายเป็จึงเห็นว่าควรจะ นำกระบือทั้งหมดไปสอบสวนที่ศาลาว่าการเมืองต่อไประหว่างการนำกระบือเดินทางไปยังศาลาว่าการฯ “นายโก นายกล่อม นายแดงกับพวกประมาณ 90 คน ถืออาวุธครบมือมีปืน ดาบ ไม้ เป็นต้น

¹⁰⁹ หจข. ร.5 น.1.1/ 182 (30) เรื่อง หนังสือของเสนาบดีกระทรวงนครบาลสั่งการต่างๆ

¹¹⁰ หจข. ร.5 น.1.1/ 185 (65) เรื่อง ประชุมข้อราชการต่างๆที่ศาลาว่าการกระทรวงนครบาล ศก 121 เอกสารลงวันที่ 9 กันยายน ร.ศ.122.

¹¹¹ หจข. มร.5 รล- คพ 9/ 23 เรื่องคำพิพากษา ร.ศ.124, อ้างถึงใน สุมาลี พันธุ์ยุรา พัฒนาการของ อำนาจท้องถิ่นในบริเวณแม่น้ำบางปะกงและชายฝั่งทะเลตะวันออก พ.ศ.2440- 2516, หน้า 83.

พาพรรคพวกเข้ามาหาพลตระเวนแลใช้กิริยาอันร้ายแรง”¹¹² นายโป้สารวัตรใหญ่จึงสั่งให้ทั้งหมดห้ามเข้าใกล้พลตระเวน แต่นายโก้ก็ยังขี้มั่วเข้ามาพร้อมกับพรรคพวก และอาวู๋ป็นเข้ามาจะทำร้ายพลตระเวน นายโป้จึงออกคำสั่งให้พลตระเวนต่อสู้และจับกุมกลุ่มบุคคลดังกล่าว ในรายงานดังกล่าวต่อไปว่า

“นายโก้ก็ลงจากหลังม้าแลยกมือขึ้นแลในเวลานั้นพรรคพวกที่ตามหลังมาห่างประมาณ 2 เส้นก็ยิงพลตระเวน ... แลพรรคพวกเหล่านี้ได้ดีนายทาพลตระเวน แลแย่งเอาหมวกกับปืนไปเสีย... แลเมื่อเข้าจับกุมนายโก้ได้แล้ว พรรคพวกข้างหลังก็ยิงยิงอยู่”¹¹³

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้แสดงถึงพลังท้องถิ่นที่ยังคงเข้มแข็ง การรวบรวมสมัครพรรคพวกกว่า 90 คนเข้าขัดขวางการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงาน ทั้งยังขัดขึ้น ทำร้ายเจ้าหน้าที่ เป็นสิ่งที่สะท้อนการยังคงอยู่ของความเคารพ เชื่อฟังและความภักดีต่อผู้มีอำนาจแบบไม่เป็นทางการ นายโก้ในฐานะของนักเลงโต ยังคงมีพลังต่อท้องถิ่น สามารถรวมผู้คนเข้าต่อต้านอำนาจรัฐได้ ศาลได้พิจารณาพิพากษาลงโทษการกระทำของนายโก้ว่า

“...นายโก้ นายกล่อม นายแดงได้ทำผิดถนขัดขวางเจ้าพนักงานไม่ให้ทำการตามหน้าที่ แลจะควรต้องรับโทษตามพระราชบัญญัติลักษณะพยานมาตรา 57 ศาลเห็นว่าการกระทำผิดของจำเลย เป็นแต่ครั้งแรกเท่านั้น ควรจะลดหย่อนโทษบ้างเล็กน้อยจึงให้จำคุก นายโก้ นายกล่อม นายแดง จำเลยตามพระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ.113 มาตรา 57 แลมาตรา 64 มีกำหนดโทษคนละ 1 เดือน นับแต่วันต้องขังเป็นต้นไป”¹¹⁴

นอกจากบุคคลทั้ง 3 จะได้รับโทษจำคุกเพียง 1 เดือนแล้วพรรคพวกทั้งหมดที่ยังปะทะกับเจ้าหน้าที่ยังถูกปล่อยตัวทั้งหมด ผู้เขียนไม่สามารถหาหลักฐานมาสนับสนุนความมีอำนาจของ

¹¹² หจข. ร.5 น.3.2 จ/ 1 เรื่องผู้ร้ายแย่งกระบี่อนายฆ่า, นายแสง, นายใย เอกสารลงวันที่ 31 สิงหาคม ร.ศ.121.

¹¹³ เรื่องเดียวกัน.

¹¹⁴ เรื่องเดียวกัน.

นายโกว่ามีหรือไม่ว่า อย่างไร ที่ทำให้การพิจารณาคดีมีการลดหย่อน ได้รับโทษน้อยกว่าที่ควรจะเป็น แต่สิ่งที่สามารถบอกได้คือข้อมูลเปรียบเทียบการตัดสินคดีอื่นๆ ที่มีลักษณะการกระทำผิดคล้ายกัน แต่กลับได้รับโทษสถานเบาว่า ตัวอย่างเช่น การตัดสินจำคุกจีนคันเฮียง (Chin Kan Hieng) เป็นเวลา 2 เดือน และปรับ 20 บาท ในข้อหาทำร้ายร่างกาย กล่าวคือ ในวันที่ 5 ตุลาคม ร.ศ.115 (พ.ศ.2440) จีนเฮงชง (Chin Heng Chong) และเพื่อน 2 คนไปกินข้าวที่ตลาดวัดพันญูเชิงและเลือก สินค้าที่ร้านจีนคันเฮียง แต่ตกลงราคากันไม่ได้และต่อกันอย่างรุนแรง จีนคันเฮียงจึงได้เรียกพรรคพวกมาอีก 9 คนพร้อมถือไม้มาเป็นอาวุธ เข้ารุมทำร้ายจีนเฮงชงและเอาหมวก นาฬิกา ร่วมไป รวมมูลค่า 46 บาท¹¹⁵ จะเห็นได้ว่าทั้ง 2 คดีมีลักษณะการรุมทำร้ายและการลักทรัพย์ คล้ายกัน แต่ในคดีของนายโก เป็นคดีที่ทำร้ายและกรรโชกทรัพย์เจ้าหน้าที่ รวมทั้งยังถือว่าการ ขัดขวางการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานอีกด้วย ซึ่งน่าที่จะได้รับการลงโทษที่รุนแรงกว่า แต่คำพิพากษากลับพิจารณาให้ได้รับโทษแค่จำคุกเพียง 1 เดือน

อย่างไรก็ตามสิ่งที่ปรากฏชัดเจนที่สุดจากเหตุการณ์นี้ก็คือ อำนาจแบบไม่เป็นทางการแบบ เก่ายังคงพอลงเหลืออยู่ จะเห็นได้จากการรวบรวมคนได้กว่า 90 คน แต่ “อิทธิพล” นี้ไม่ได้มีความ เข้มแข็งเหมือนก่อนหน้าการปฏิรูปการปกครอง ซึ่งรัฐสามารถเข้าควบคุมจัดการได้ นอกจากนั้นยัง แสดงถึงความไม่เกรงกลัวต่ออำนาจบ้านเมืองของโจรบางกลุ่ม และความไม่ยุติธรรมของศาลที่ อาจเกิดขึ้นได้

หลักฐานบางชิ้นยังทำให้เข้าใจได้ว่า การพิจารณาคดีของศาลบางครั้งไม่เอื้ออำนวย สอดคล้องกับความพยายามลดจำนวนอาชญากรรมของเจ้าหน้าที่ เพราะยึดถือตามข้อกฎหมาย มากเกินไป หรืออาจเป็นเพราะข้อความในกฎหมายไม่ครอบคลุม และไม่เปิดกว้างมากพอที่จะทำ ให้สามารถพิจารณาคดีได้ ดังตัวอย่างในปี ร.ศ.115 (พ.ศ.2440) กรณีที่นายโป่ง สารวัตรแขวง ได้ ออกตรวจบริเวณบ่อนหลังวัง พบนายชวงถือไม้เลี่ยมด้วยหัวตะกั่ว เดินไปมาอยู่ที่หน้าบ่อน จึงสั่ง ให้พลตระเวนจับกุมตัวส่งไปยังศาลปริศสภา เมื่อพิจารณาไม้ของกลางนั้นแล้วศาลได้กล่าวว่า

“...ไม้นั้นเล็กไปกระเบียดหนึ่ง หาด้องแบบอย่างไม...ที่
หลังจะจับก็ให้ดูขนาด ถ้าเช่นนั้นอย่าจับมาอีกต่อไป...”¹¹⁶

¹¹⁵ Walter E.J. Tips, *Crime and Punishment in King Chulalongkorn's Kingdom*, (Bangkok: White Lotus press, 1998), p.176- 177.

¹¹⁶ หจข. ร.5 น.2.1/ 91 เรื่องนายโป่งยื่นรายงานว่า เห็นว่านายชวงพลทหารเรือถือไม้เลี่ยมตะกั่ว หนีบรักแล้ว ฝ่า ขาวม้าคลุมหัวเดินไปมาอยู่ที่บ่อน จึงบอกให้เจ้าพนักงานกรมกองตระเวนจับตัวนายชวงมากับไม้ มาโรงพักแล้ว เอกสารลงวันที่ 25 มิถุนายน ร.ศ.115.

เมื่อปล่อยนายชวงไปโดยมิต้องเสียค่าปรับแต่อย่างใดแล้ว นายโป่งได้นำไม้ธนูดังกล่าว มาส่งมอบให้ผู้บังคับบัญชา เพื่อขอคำสั่งว่าต่อไปไม้ที่มีลักษณะเช่นนี้หากพบว่ามีผู้ถือ พกไปมา ควรดำเนินการเช่นไร พร้อมทั้งแสดงความเห็นว่า “...แม้ว่าไม้ธนูนั้นจะเล็กไปจริงตามศาลกล่าว ก็มีของเลี่ยมถ่วงอาจมีน้ำหนักขึ้นได้ ถ้าภายหลังจะจับไม้เช่นนั้นส่งไป ศาลก็จะหารับไว้ไม่และจะกล่าวคำตำหนิพลตระเวร...”¹¹⁷

การร่วมมือกันระหว่างข้าราชการ เจ้าหน้าที่กับโจร แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ การพึ่งพาอาศัยกันยังคงมีปรากฏให้เห็น แสดงถึงปัญหาอันเกิดจากการนำอำนาจที่มีอยู่ไปใช้ในทางมิชอบ หาผลประโยชน์ส่วนตัวและปกป้องพวกพ้องของตน เป็นเหตุให้โจรมีความกล้าทำทลายกฎหมายบ้านเมืองได้อย่างไม่เกรงกลัว เช่นจากตัวอย่าง ในคดีนายเจริญกับพวกข่มเหง รังแก ชูกรรโชกเอาเงินจากราษฎรในท้องที่แขวงเมืองมินบุรี สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงนครสวรรค์ ได้มีหนังสือสั่งการในวันที่ 21 มกราคม ร.ศ.121 (พ.ศ.2446) กำชับให้สืบสวนอย่างรอบคอบ และนำตัวผู้มีส่วนรู้เห็นอื่นๆ โดยเฉพาะข้าราชการมาลงโทษให้ได้ เพราะเมื่อสืบพยานแล้วปรากฏว่า “พระประชานุภูลกิจได้เป็นผู้เกี่ยวข้องรู้เห็นด้วยนายเจริญหรือชม ในการลงเอาเงินหลอกหลวงลงเอาเงินแก่ราษฎรด้วย”¹¹⁸ หรือในหนังสือสั่งการของกระทรวงนครบาลเมื่อ วันที่ 23 กรกฎาคม ร.ศ. 121 (พ.ศ.2446) ได้กล่าวถึง การเกิดเหตุที่ตำบลบ้านสวนหลวง แขวงเมืองนนทบุรี โดยเงินสวดถูกคนร้ายรุมทุบตี ฟัน แทงแล้วแย่งชิงทรัพย์ไป ทรัพย์สินที่ได้ไปคือ เงิน 45 บาท นาฬิกาพก 1 เรือน ราคา 20 บาท สายนาฬิกาทองคำหนัก 2 บาท 1 สาย ดุมทองคำเลื้อยชั้นในหนัก 1 สลึงจำนวน 1 เม็ด หลังจากการถูกทำร้ายแล้วปรากฏว่า “...หม่อมหลวงแปลกให้พลตระเวรจับตัวเงินสวดลักกุญแจล่ามโซ่ไว้ที่โรงพักสองวันสองคืน เงินสวดให้ผู้มีชื่อไปขอรับประกัน สาระวัดแขวงกลับว่า ถ้ายอมเล็กแล้วแก่กันจึงจะให้ประกันตัวออกไป”¹¹⁹

ดังตัวอย่างที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า เจ้าหน้าที่ที่จะต้องรับผิดชอบปัญหาการก่ออาชญากรรมกลับเป็นผู้รู้เห็นและร่วมมือ โดยใช้อำนาจหน้าที่ที่พึงมี ข่มเหงให้เจ้าทรัพย์ยอมความไม่เอาเรื่องกับโจร ลักษณะนี้ทำให้พฤติกรรมของโจรยังเกิดขึ้นอยู่ทั่วไปและสามารถรอดพ้นการจับกุม โดยความคุ้มครองของเจ้าหน้าที่เอง

การพึ่งพิง “นักเลง” ซึ่งเป็นอำนาจแบบไม่เป็นทางการของ “โจร” ถูกทดแทนด้วยการพึ่งพิงอำนาจอย่างเป็นทางการ หลักฐานที่ปรากฏในช่วงหลังการปฏิรูปการปกครองมีการกล่าวถึง การ

¹¹⁷ เรื่องเดียวกัน

¹¹⁸ หจข. ร.5 น.1.1/ 188 (319) เรื่อง หนังสือของเสนาบดีกระทรวงนครบาลสั่งการต่างๆ เอกสารลงวันที่ 28 มกราคม ร.ศ.121.

¹¹⁹ หจข. ร.5 น.1.1/ 182 (146) เรื่อง หนังสือของเสนาบดีกระทรวงนครบาลสั่งการต่างๆ เอกสารลงวันที่ 23 กรกฎาคม ร.ศ.121.

กระทำผิดของนักเลงโตน้อยกว่าช่วงก่อนหน้านั้นมาก แต่กลับปรากฏหลักฐานการกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ร่วมมือหรือช่วยเหลือโจรในลักษณะต่างๆ แทน ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า เมื่ออำนาจของนักเลงโต ถูกควบคุมโดยรัฐอย่างจริงจังมากขึ้น โจรได้เปลี่ยนแหล่งพึ่งพิงใหม่ เพื่อดำรงสถานะโจรไว้และอยู่รอดปลอดภัยในสังคม ด้วยการพึ่งพิง ร่วมมือกับผู้มีอำนาจในขณะนั้น ซึ่งได้แก่เจ้าหน้าที่ในส่วนราชการต่างๆ ที่ได้รับอำนาจจากรัฐนั่นเอง

ในกรณีของพระสงฆ์ก็เช่นกัน เมื่อฐานะของผู้วิเศษถูกปราบปรามอย่างหนัก จนไม่สามารถเป็นผู้มีอำนาจของท้องถิ่นได้ พระสงฆ์จึงเป็นเพียงพลังศักดิ์สิทธิ์ที่สร้างความศรัทธา ให้ความคุ้มครองในลักษณะนามธรรม อันได้แก่ การปลุกเสกเครื่องรางของขลัง ผ้ายันต์ ผ้าประเจียด เพื่อให้แคล้วคลาดจากภัยอันตรายต่างๆ เท่านั้น หรือไม่ก็เป็นผู้รู้ในการรักษาโรคต่างๆ และช่วยบรรเทาความเจ็บป่วยตามความเชื่อของราษฎร เช่นในปี พ.ศ.2447 ที่วัดประดู่ ปรากฏหลักฐานว่ามีพระเป็นผู้นำมนต์รักษาโรคต่างๆ มีราษฎรไปรักษาอยู่เป็นจำนวนมาก¹²⁰ หรือในปี พ.ศ.2449 ที่วัดปลาสุก (วัดสนามไชย) เมืองอินทร์ ปรากฏร่องรอยของพระครูอินทมนี ที่มีชื่อเสียงในทางเป็นหมอยา ซึ่งชาวบ้านในท้องถิ่นก็ให้ความนับถือมากเช่นกัน¹²¹ ความศรัทธานี้ไม่เกิดขึ้นเฉพาะกับโจรเท่านั้นแต่ยังเกิดแก่ราษฎรทั่วไปด้วย

จากการที่สยามเป็นเมืองพระพุทธศาสนาและพระสงฆ์เป็นผู้ที่นำเลื่อมใสศรัทธา เป็นแบบอย่างของผู้ที่ดำเนินชีวิตตามพระธรรม คำสั่งสอนขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้า ทำให้ในบางครั้งข้าราชการเกิดความเกรงใจ เมื่อพระสงฆ์ร้องขอให้ปล่อยตัวผู้ที่กระทำผิดในคดีเล็กน้อย ดังเช่นในคดีอ้ายตุ่นลักเรือ ในเขตกรุงเก่า เหตุเกิดเมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน ร.ศ.117 (พ.ศ.2442) บริเวณท่าหน้าวัดชุมพล โดยอ้ายตุ่นวานให้นายห้อยช่วยยกเรือลำปั่นลงไปที่ท่าหน้า โดยบอกแก่นายห้อยว่าได้ยืมจากเจ้าของเรือเรียบร้อยแล้ว ครั้นเมื่อเจ้าของเรือมาถึงจึงได้รู้ว่าเรือได้ถูกขโมยไป นายห้อยจึงถูกจับไปคุมขังอยู่ในคุกที่กรุงเก่า พระครูธรรมทิวากรจึงได้มีหนังสือถึงหลวงราชภพเพื่อขอให้ปล่อยตัวนายห้อย ใจความตอนหนึ่งมีว่า “นายห้อยเป็นคนเสียสติ อาตมาภาพขอปิตนพชาติไว้ปรนนิบัติอาตมาภาพต่อไป”¹²² ในที่สุดก็ได้ปล่อยตัวนายห้อยไป เพราะเห็นว่า “ถ้าเป็นโทษแต่เล็กน้อย ก็ให้ตักบาตรเสียเถิด”¹²³

¹²⁰ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, **เสด็จประพาสต้นในรัชกาลที่ 5** พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นางสาวไล้ รักวานิช ณ เมรุมกุฎกษัตริยาราม 19 เมษายน พ.ศ.2449, หน้า 15- 16.

¹²¹ เรื่องเดียวกัน

¹²² หจข. ร.5 ม.5.1/ 10 เรื่อง พระครูธรรมทิวากร วัดชุมพล ขอให้นายห้อยนักโทษได้พ้นโทษ เอกสารลงวันที่ 7 พฤศจิกายน ร.ศ.117.

¹²³ เรื่องเดียวกัน.

ในการฟังฟังอำนาจของพระสงฆ์ก่อนการปฏิรูปการปกครอง วิธีหนึ่งที่โจรมักจะขอความช่วยเหลือและได้ผลเป็นอย่างดีนั่นก็คือ การขอให้พระอาจารย์บวชให้ เพื่อหนีจากสถานะของโจรสู้เพศบรรพชิต รัฐระหนักและพยายามหาวิธีควบคุมการบวชให้แก่โจร ในที่ประชุมศาลาว่าการกระทรวงมหาดไทย ปี ร.ศ.125 (พ.ศ.2440) ได้มีการปรึกษาหารือเพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหานี้ เพราะการจะเอาผิดกับพระผู้ที่เป็นประธานในการบวชหรือพระอุปัชฌาย์ เป็นการไม่สมควรเป็นอย่างยิ่ง ที่ประชุมมีมติโดยยกเอากฎของสงฆ์ ว่าด้วยเรื่องพระที่สามารถจะเป็นพระอุปัชฌาย์ได้จะต้องได้รับการแต่งตั้ง และมีตราเสมาธรรมจักรไว้เป็นหลักฐาน มาร่วมในการหารือ และได้ข้อสรุปว่าถ้าพระรูปใดไม่มีตราเสมาธรรมจักรแล้วทำการบวชให้ ถือว่ากระทำความผิดให้เนรเทศไปอยู่เสียในเมืองที่ห่างไกล และ “ถ้าอุปัชฌาย์รูปใดรับโจรผู้ร้ายบวช ลงโทษถอดตราอนุญาตเสียอย่าให้เป็นอีกต่อไป ...เพราะการเป็นอุปัชฌาย์ยอมเป็นที่เกิดลาภสักการะ จะพาให้ยากแกรงได้มาก”¹²⁴ ส่วนการจะขอบวชตามกฎหมายเก่าที่จะต้องมีผู้ประกันนั้น ให้ยกเลิกเสีย โดยให้เปลี่ยนเป็นการขออนุญาตจากนายอำเภอแทน ซึ่งนายอำเภอมีหน้าที่ที่จะต้องไต่สวนให้ถี่ถ้วนเสียก่อนว่าเป็นโจรหรือต้องคดีอยู่หรือไม่ ก่อนออกใบอนุญาต

เมื่อพระสงฆ์ลดบทบาทในความเป็นผู้มีอำนาจทางการเมืองในท้องถิ่นลง จึงปรากฏให้เห็นการปล้นวัดเกิดขึ้น ดังตัวอย่างในวันที่ 8 มิถุนายน ร.ศ.115 (พ.ศ.2440) ที่วัดใหญ่ บางปลากรด แขวงเมืองสมุทรปราการ มีหลักฐานกล่าวถึงการปล้นว่า

“...มีอ้ายผู้ร้ายมาเรือมาตแจวประมาณ 4- 5 คน มาจอดเรือเข้าที่ตพานวัดใหญ่ แล้วอ้ายผู้ร้ายก็เดินขึ้นไปกุฏิสมภานทันใดนั้นอ้ายผู้ร้ายก็ยิงปืนขึ้นไปสามนัด จุดประทัด ร้องอ้ายเสียเอววา สมภานก็รู้ชัดว่าผู้ร้ายมาปล้น แล้วสมภานก็หนีลงทางหน้าต่างไปได้ อ้ายผู้ร้ายก็เปิดประตูเข้าไปจุดได้เพลิงขึ้น เทียวค้นหาเงินได้ไปเป็นเงินตราประมาณสามสิบบาทเส...”¹²⁵

นอกจากวัดจะเป็นสถานที่ที่เกิดเหตุปล้นแล้ว วัดยังเป็นสถานที่หลบซ่อนตัวที่ดีอีกด้วย ทำให้ทางการเพิ่มมาตรการป้องกัน การอาศัยวัดเป็นที่ชุมนุมของพวกโจรโดยในบางท้องที่มีการตั้ง

¹²⁴ หจข. ม-ร.5 ม/ 13 เรื่อง การประชุมที่ศาลาว่าการกระทรวงมหาดไทย ร.ศ.125.

¹²⁵ หจข. ร.5 น.3.7/3 เรื่อง ปล้นพระเขี้ยวเจ้าอธิการวัดใหญ่ เอกสารลงวันที่ 9 มิถุนายน ร.ศ.115.

การให้พิจารณาตั้งโรงพักพลตระเวนในบริเวณที่ใกล้กับวัดที่อยู่ในที่เปลี่ยว เพราะ "วัดเป็นที่ช่องลม โจรผู้ร้ายหลบหนีได้ง่าย"¹²⁶

แม้ว่ารัฐจะมีเป้าหมายในการลดจำนวนโจร โดยการพยายามตั้งอำนาจสั่งการและการบริหารท้องถิ่นมาสู่ส่วนกลาง เพื่อการทำงานอย่างเป็นระบบ และมีแนวทางเดียวกัน แต่อย่างที่กล่าวไว้ถึงสภาพของโจรที่ยังคงมีอยู่ทั่วไป รัฐจึงได้ระดมความคิดของกรมการอำเภอ โดยทำหนังสือขอข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการแก้ปัญหาและการป้องกันโจรผู้ร้าย ตัวอย่างที่จะแสดงต่อไปเป็นคำชี้แนะของกรมการอำเภอในแขวงเมืองกรุงเทพฯ ที่เสนอต่อกระทรวงนครบาล สะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้นดังนี้¹²⁷

วันที่ 15 กุมภาพันธ์ ร.ศ.126 (พ.ศ.2446) ขุนบุรีรักษา กรมการอำเภอตำบลตั้งชัน ได้เสนอแนะการป้องกันเหตุร้าย โดยเน้นที่การดูแลอาวุธปืน คือเสนอให้มีการทำเครื่องหมายปิดปากกระบอกปืน ให้ผู้ใหญ่บ้านตรวจเครื่องหมายนี้ทุก 15 วัน ถ้าไม่มีเหตุปล้นก็ไม่อนุญาตให้ลูกบ้านยิงปืนได้ หากพบว่าบุคคลใดเครื่องหมายปิดปากกระบอกปืนชำรุดก็ให้มีโทษ เพื่อป้องกันการนำปืนไปประกอบอาชญากรรมต่างๆ นั้นเอง

วันที่ 17 กุมภาพันธ์ ร.ศ.126 (พ.ศ.2446) หลวงโลกทล กรมการอำเภอบางขุนเทียน กล่าวถึงการปฏิบัติงานที่จะต้องออกไล่สวนให้ถึงที่เกิดเหตุทุกครั้งที่เกิดเหตุ เมื่อได้ความประการใด ก็ให้เร่งส่งเรื่องให้กองตระเวนสืบหาคนร้ายต่อไป

วันที่ 22 กุมภาพันธ์ ร.ศ.126 (พ.ศ.2446) ขุนกิจจาพิทักษ์ กรมการอำเภอราชบุรีบูรณะ กล่าวถึงการให้ทำเครื่องหมายปากกระบอกปืนเช่นกัน "บ้านใดมีพิรุณ คือปืนรอยยิงใหม่หรือปืนหายไปแล้วตามบัญชีแล้วผู้ใดไปไหนในเวลาเกิดเหตุไม่มีหลักฐาน ก็จับตัวผู้นั้นแลเจ้าของปืนนั้นมาสอบสวนยังที่ว่าการ" และ นายยอด นายอำเภอหนองแขม ก็ได้เสนอแนะถึงการให้ทำเครื่องหมายปิดปากกระบอกปืน และต้องห้ามไม่ให้ยิงปืนในพิธีต่างๆ หรือเวลาที่เกิดสุริยุปราคาด้วย หากจะให้ผล ทางกรมการต้องประกาศให้ราษฎรทราบโดยทั่วกัน ขุนภิบาลเขตรัตนคร นายอำเภอบางหว้าภาษีเจริญ ยังได้ชี้แจงถึงหน้าที่ที่ควรปฏิบัติของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ที่ควรจะต้องหมั่นสอดส่อง ตรวจตราความประพฤติของลูกบ้าน หากพบว่าคนใดมีประวัติในทางทุจริตก็ให้เรียกตัวมาตักเตือน บันทึกรายชื่อและที่อยู่เก็บไว้ นอกจากนั้นแล้ว หลวงธรรณีบาล นายอำเภอบางเขน ได้กล่าวถึงการให้ความสำคัญกับการป้องกันดูแลบ้านของตนให้แน่นหนาเสียก่อนจากนั้นก็เป็นที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านที่ต้องคอยเข้มงวด ตรวจตราความสงบเรียบร้อย ถ้าเกิดเหตุขึ้นต้องต่อสู้ ติดตามโจร

¹²⁶ หจข. ร.5 น.1.1/ 172 เรื่อง ผู้ร้ายเข้าบ้านยิงพระพรหมาภิบาล ตำบลสพานดำเป็นที่ให้คิดติดไฟฟ้า และทำตั้งโรงพักพลตระเวนที่ถนนจักรพรรดิพงษ์หรือที่วัดสระเกษ เอกสารลงวันที่ 12- 18 ธันวาคม ร.ศ.119.

¹²⁷ หจข. ร.5 น.4.1/ 146 เรื่อง รายงานความเห็นชอบของกรมการอำเภอ เอกสารลงวันที่ 17 กุมภาพันธ์ ร.ศ.126.

อย่างเต็มกำลัง ความสามารถ นอกจากนี้ยังได้เสนอแนะถึงการวางสายสอดแนมไว้ในห้องที่มีเหตุปล้นเกิดขึ้นมาก “ผู้ร้ายก็จะมีควมครั้นคร้ามเกรงกลัว”¹²⁸

วันที่ 25 กุมภาพันธ์ ร.ศ.126 (พ.ศ.2446) นายเขียน นายอำเภอบางซื่อ ได้กล่าวถึงปัญหาการจัดการปกครอง อันเป็นเหตุให้การปราบปรามโจรไม่สัมฤทธิ์ผล และได้เสนอแนะแนวทางแก้ไขไว้ว่า จะต้องมึห้องขังและพลตระเวนประจำในที่ว่าการ พลตระเวนกับกรมการอำเภอจะต้องมีความสามัคคีกัน หมั่นประชุม ปรึกษาหารือเพื่อหาทางระงับโจรผู้ร้าย

วันที่ 29 กุมภาพันธ์ ร.ศ.126 (พ.ศ.2446) ขุนจ้านงคดีกิจ กรมการอำเภอบางกะปิ กล่าวถึงความจำเป็นของเจ้าหน้าที่ ที่ต้องเร่งสืบจับตัวคนร้ายให้ได้โดยเร็ว “เช่นนี้แล้วก็อาจจะรับในเหตุซึ่งจะเกิดโจรผู้ร้ายให้เปนการเบาบางลงได้”¹²⁹

จากตัวอย่างทัศนคติของกรมการอำเภอในเขตกรุงเทพฯ ข้างต้น แสดงให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้น ทำให้ต้องระดมความคิดเพื่อเสนอแนะแนวทางในการป้องกันและปราบปรามโจรที่สามารถอยู่รอดปลอดภัยภายใต้ “ระบบอุปถัมภ์” ที่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการพึ่งพิงของโจรกับ “ผู้มีอำนาจ” และ “อิทธิพล” ทั้งก่อนและหลังการปฏิรูปการปกครองในปี พ.ศ.2435 การเปลี่ยนแปลงรูปแบบดังกล่าว คือ ผู้ที่อยู่ในฐานะผู้คุ้มครองช่วยเหลือโจรก่อนการปฏิรูปการปกครอง ถูกลดบทบาทลงหรือโยกย้ายเข้าสู่ระบบราชการอันเป็นอำนาจอย่างเป็นทางการในรูปแบบใหม่ ทำให้ “โจร” ได้เข้าไปพึ่งพิงอำนาจใหม่และขอความคุ้มครอง หลักฐานข้อมูลที่อธิบายในบทที่ 4 แสดงให้เห็นถึงการพึ่งพาอาศัยระหว่างโจรกับผู้คุ้มครองเกิดขึ้นตลอดในช่วงยุคของการปฏิรูปการปกครอง เมื่อเป็นเช่นนี้ทำให้พบว่า โจรจำนวนหนึ่งยังคงสามารถอยู่รอดปลอดภัยและดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้

ภายใต้รูปแบบรัฐสมัยใหม่ ปัญหาที่เกิดขึ้นมีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับรัฐ ในฐานะของผู้มอบความ “อยู่เย็นเป็นสุข” ให้แก่ท้องถิ่นหลังจากการปฏิรูปการปกครองปี พ.ศ.2435 ทำให้รัฐจำเป็นต้องดำเนินการต่างๆ ในการการแก้ไขปัญหาโจรผู้ร้าย ดังจะอธิบายในบทที่ 5 ต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹²⁸ เรื่องเดียวกัน.

¹²⁹ เรื่องเดียวกัน.

บทที่ 5

มาตรการของรัฐในการปราบปรามโจร

ปัญหาโจรผู้ร้ายชุกชุม เป็นปัญหาที่รัฐรับรู้และเข้าใจถึงสาเหตุที่โจรสามารถหลบหนีการจับกุม อีกทั้งยังใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้ ดังจะเห็นได้จากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในปี พ.ศ.2420 กล่าวถึงปัจจัยต่างๆ ที่เอื้อประโยชน์ต่อการดำรงอยู่ของ “โจร” ดังนี้

“...เพราะกรมพระนครบาล กรมพระตำรวจละเลยให้
อ้ายผู้ร้ายหนี อ้ายผู้ร้ายจึงไม่เข็ดหลาบ ชักชวนพวกเพื่อนไป
เที่ยวปล้นสดม ย่องเบากระทำโจรกรรมอีก บิดามารดาพี่น้อง
อ้ายผู้ร้าย ก็หากำชับกำชาว่ากล่าวสั่งสอนห้ามปรามกันไม่ ครั้น
ผู้มีชื่อเจ้าของทรัพย์จับตัวได้ เอาความมาร้องฟ้องว่ากล่าวบิดา
มารดาญาติพี่น้องมุลนายก็เปินใจด้วยอ้ายผู้ร้าย ช่วยคิดตาม
เดินเห็นสอดเสี้ยสินบน ลงที่มุลนายคิดอุบายยกย้ายเสียไม่ส่ง
ตัว จนความเรีตร้างค้างอยู่เป็นหลายราย กรมพระนครบาลก็ไม่
เร่งรัดมุลนาย ให้กราบบังคมทูลพระกรุณาให้ทราบ อ้ายผู้ร้ายจึง
กำเรีบคบหากันเที่ยวปล้นบ้านเรือน ร้อยแขวงกรมการกำนันพัน
นายบ้าน พระยาพระหลวงขุนหมื่นชาวบ้านที่อยู่เรือนใกล้เคียง
ก็หาช่วยกันจับเอาตัวผู้ร้ายไม่ กลับแก้ตัวว่าอ้ายผู้ร้ายปัก
ชวากรายทางแต่ถือเครื่องศาสตราวุธ เอากระสุนยิงร้องล่ำทับ
กันไซกว่า ถ้าผู้ใดมาช่วยจะฟันแทงเสียให้ตาย เพื่อนบ้านกลัวจึง
มิได้มาช่วย ใช้ว่าอ้ายผู้ร้ายจะมีเครื่องศาสตราวุธแต่ฝ่ายเดียว
เครื่องศาสตราวุธสำหรับมือก็มีอยู่ทุกบ้านทุกเรือนด้วยกัน ครั้น
เกิดโจรผู้ร้ายปล้นบ้านเรือนชาวบ้านซึ่งอยู่ใกล้เคียง ในที่เขตร
แดนเดียวกันร้องให้ช่วย ก็หาผู้ใดช่วยไม่อ้ายผู้ร้ายจึงองอาจ
กล้าหาญกระทำหยาบซ้ำได้ดังนี้”¹

¹ ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 4, หน้า 72.

จากข้อความดังกล่าวจะเห็นได้ว่า มีปัจจัยหลายประการที่ทำให้โจรไม่เกรงกลัวต่อพระราชกำหนดกฎหมาย เจ้าหน้าที่บ้านเมือง กล่าวคือ ความบกพร่องของเจ้าหน้าที่ทำให้โจรที่ถูกจับกุมสามารถหลบหนีไปได้ มูลนายสนับสนุนช่วยเหลือด้วยอุบายต่างๆ ทำให้โจรไม่ถูกส่งตัวไปลงโทษ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้าน ในละแวกใกล้เคียงไม่มาช่วยเหลือติดตามจับโจรเพราะวิตก กังวลเรื่องความปลอดภัยของตน เป็นต้น เหตุผลนี้ทำให้โจรมิได้มีความเกรงกลัวต่ออาญาแผ่นดินแต่อย่างใด จึงปรากฏว่ามีการก่ออาชญากรรมเกิดขึ้นทั่วไป แม้วิธีของรัฐกับวิธีคิดของท้องถิ่นในการแก้ไขปัญหาโจร จะมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ รัฐต้องการบำบัดทุกข์ บำรุงสุขในท้องถิ่นซึ่งจะต้องปราบปรามโจรให้หมดไป แต่ในบางท้องถิ่น โจรบางคนที่มีบทบาทของผู้คุ้มครองมีความจำเป็นกับท้องถิ่น และไม่ร่วมมือกับรัฐในการปราบปรามโจรผู้นั้นก็ตาม อย่างไรก็ตาม หน้าที่นี้จะมุ่งอธิบายหน้าที่ของรัฐในการออกมาตรการต่างๆ เพื่อควบคุมจำนวนโจร ซึ่งจะทำให้ความเข้าใจและให้ภาพของรัฐในยุคของการปฏิรูปการปกครองกับปัญหาความไม่สงบสุขที่เกิดขึ้น

ความไร้ประสิทธิภาพของเจ้าหน้าที่ เสนาบดี เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่เกื้อหนุนให้โจรยังคงกระทำการก่อความไม่สงบ สะท้อนผ่านสายตาของรัฐในการให้ภาพความไม่กระตือรือร้นต่อความรับผิดชอบในหน้าที่ ของเจ้าหน้าที่ เสนาบดี ได้จากคำปรารภของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่า

“...เสนาบดีทุกวันนี้ เหมือนควายในหีบอ้อย ถ้าหยุดเดือนแล้ว เดือนกระตักก็หยุดบดเอื้อกันเสียหมด จะผลัดเปลี่ยนก็ไม่มีคน...เมืองไทยจะเสียเพราะเรื่องนี้เป็นแน่แล้ว...”²

ภายหลังจากการปฏิรูปการปกครอง ปัญหาความไม่ตั้งใจในการทำงานของข้าราชการส่วนหนึ่งมีสาเหตุมาจากการไม่มีความรู้ หรือไม่ก้าวตามทันต่อเหตุการณ์ในขณะนั้น จึงมักไม่แสดงความร่วมมือกับการเสนอความคิดเห็นในการแก้ปัญหาต่างๆ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกล่าวถึงเรื่องนี้ว่า

² พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและลายพระหัตถ์สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้าสุทิมมาลศรี พระอรรณราชเทวี, อ้างถึงใน ประกิจ สະเพียรชัย, การบริหารราชการแผ่นดินในสมัยรัตนโกสินทร์ ก่อนการปฏิรูปการปกครอง (พ.ศ.2325- 2435) (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาคประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2539), หน้า 100.

“...ถึงตัวท่านเสนาบดีเองแล้ว เราก็เชื่อเป็นแน่ว่าได้รู้ตัว เหมือนกันว่า กำลังตัวเอง ไม่พอจะรับแก่การปัจจุบันได้ใน บางครั้งบางคราวเป็นแน่ จึงได้พากันหลบเลี่ยง ไม่ใคร่อยากเข้า ที่ประชุมเลยเป็นนิจ ถ้าเข้าที่ประชุมก็ไม่พูดเสียบ้าง พาลโกรธ น้อยอกน้อยใจ เป็นการดูถูกดูแคลนไปบ้าง ถาพุดออกมาแล้ว การนั้นมักไม่ใคร่จะได้ตามพุด เพราะ ความเห็นอย่างอื่นมีดีกว่า ...”³

ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น ทำให้สภาพความซุกซมของโจรมีอยู่ทั่วไป ชำราชากรที่ควรจะเป็น กำลังในการบริหาร จัดการแก้ไขวิกฤตการณ์ กลับไม่เอาใจใส่ในภาวะ หน้าที่ รัฐดำเนินกิจกรรม ต่างๆอย่างต่อเนื่อง เพื่อบรรเทาหรือลดปัญหาจากโจรผู้ร้ายภายใต้ข้อจำกัดเรื่อง “อำนาจ” ในการ ดูแลท้องถิ่น จนเมื่อมีการปฏิรูปการปกครอง พ.ศ.2435 รัฐมีสิทธิโดยชอบธรรมในการแก้ไขปัญหาคือ ทหารอาสาสมัคร จึงพบว่านโยบายต่างๆ ที่เกี่ยวกับการป้องกันและปราบปรามปัญหา “โจร” มี มากขึ้นและดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรม จึงจะแยกลักษณะวิธีการของรัฐที่ดำเนินการต่อปัญหา โจรดังต่อไปนี้คือ

1. การปรับปรุงประสิทธิภาพของหน่วยงานและการจัดตั้งองค์กร
2. มาตรการต่างๆ ในการเพิ่มประสิทธิภาพของเจ้าหน้าที่
3. การปรับปรุงกฎหมาย

5.1 การปรับปรุงประสิทธิภาพของหน่วยงานและการจัดตั้งองค์กร

5.1.1 ในเขตมณฑลกรุงเทพ

ก่อนการปฏิรูปการปกครอง พ.ศ.2435 พบว่า ในเขตกรุงเทพมีการจัดตั้งหน่วยงานที่มี หน้าที่รับผิดชอบการรักษาความสงบเรียบร้อย ติดตาม สืบสวน จับกุมโจรผู้ร้ายโดยเฉพาะแล้ว ตั้งแต่ พ.ศ.2403 เรียกว่า “กองตระเวน” โดยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งขึ้น

³ ชัยอนันต์ สุเมทวณิช และชัตติยา กรรณสูตร, เอกสารทางการเมืองการปกครองไทย พ.ศ.2417-2477 (กรุงเทพฯ: โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2518), หน้า 65.

เจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานในทุกห้องที่ จะเรียกว่า “พลตระเวน” มีหน้าที่จับกุมบุคคลที่ต้องสงสัยว่าเป็นโจรได้ โดยไม่ต้องมีการขออนุญาต แต่จะต้องอยู่ในเหตุอันสมควร ซึ่งเป็นไปตามข้อบังคับกรมกองตระเวน ดังต่อไปนี้⁴

1. ผู้หนึ่ง ผู้ใด ที่มีผู้ร้องให้จับว่าผู้นั้นกระทำความผิด
2. ผู้หนึ่ง ผู้ใด มีสิ่งของที่ถูกลักขโมย มาตกอยู่แก่ผู้นั้น
3. ผู้หนึ่ง ผู้ใด ชัดขวาง การทำงาน ตามหน้าที่ของพลตระเวน
4. ผู้หนึ่ง ผู้ใด ที่เห็นการทำผิดมา หรือนักโทษที่หนีจากที่คุมขัง
5. ผู้หนึ่ง ผู้ใด ที่กระทำความผิดต่อพระราชบัญญัติหรือพระราชกำหนดที่ให้พลตระเวนจับกุม

จับกุม

เมื่อหน้าที่การปราบปราม จับกุมโจร ผู้ร้ายอยู่ในความรับผิดชอบของกรมการอำเภอมากขึ้นภายหลังจากปฏิรูปการปกครอง ในขณะเดียวกัน ก็มีกองตระเวนทำหน้าที่จับกุมโจรผู้ร้ายด้วยอีกหน่วยงานหนึ่ง ทำให้เกิดปัญหาการทำงานที่ความรับผิดชอบเหลื่อมล้ำ ซ้อนทับกัน เกิดความสับสนในการปฏิบัติหน้าที่ ในที่ประชุมกระทรวงนครบาล เมื่อวันที่ 2 มกราคม ร.ศ.121 (พ.ศ.2446) ได้มีการหารือ เกี่ยวกับ การทำงานร่วมกันของทั้ง 2 หน่วยงานและได้ข้อสรุปว่า “ถ้ามีเหตุร้ายเกิดขึ้น ถ้ากองตระเวนทราบให้แจ้ง ให้อำเภอทราบเหมือนกัน ถ้าอำเภอทราบต้องแจ้งให้กองตระเวนทราบด้วย แลกกองตระเวนอำเภอต้องบอกต่อผู้ว่าราชการเมือง ทั้ง 2 ฝ่าย เมื่อผู้ว่าราชการเมือง เห็นอย่างไร จะสั่งกองตระเวนให้จัดการประการใด กองตระเวนต้องทำตาม”⁵ และเมื่อเป็นคดีความเกิดขึ้นแล้วก็ให้อำเภอ เปรียบเทียบตัดสินได้ตามปกครอง

การระบุนหน้าที่ ความรับผิดชอบของหน่วยงานทั้ง 2 ก็เพื่อที่จะให้งานปราบปรามโจรสำเร็จลุล่วง เกิดความชัดเจนในขอบเขตหน้าที่ มีความสามัคคีช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แต่ในความเป็นจริงแล้ว การทำงานของทั้ง 2 หน่วยงานนี้มีความขัดแย้ง และไม่มีความเข้าใจในระบบการปฏิบัติงานอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากการแสดงทัศนคติของเจ้าหน้าที่ที่มีการโต้เถียงกัน ในการประชุมที่ศาลาว่าการกระทรวงนครบาล ครั้งที่ 21 ในวันที่ 16 มีนาคม ร.ศ.121 (พ.ศ.2446) มีศเตอร็ลลชัน เจ้าหน้าที่ระดับสูงของกระทรวงนครบาล ได้กล่าวดำหนิการปฏิบัติราชการของกรมการอำเภอ ว่ากระทำการไม่ถูกต้อง และไม่ค่อยเข้าใจงานในหน้าที่ กล่าวคือ

⁴ หจข. ร.5 น.8/ 1.6 เรื่อง “ข้อบังคับกรมกองตระเวน กราบบังคับมทูลขออนุญาตใช้ทั้งหมด 67 ข้อก่อน” เรื่อง คอมมิตตีทำหนังสือ กราบบังคับมทูลจะจัดตั้งจดหมายไปลิส เอกสารลงวันที่ 13 ธันวาคม ร.ศ.109

⁵ หจข.ร.5 น.1.1/ 185 (8) เรื่อง ประชุมข้อราชการต่างๆที่ศาลาว่าการนครบาล ศก 121 ประชุมครั้งที่ 16 เอกสารลงวันที่ 2 มกราคม ร.ศ.121.

“...อำเภอไม่ได้ไปในท้องที่ๆ เกิดเหตุเป็นแต่ใช้ให้เสมียนที่มีเงินเดือน แลตำแหน่งนำที่คล้ายกับตำแหน่งพลตระเวรชั้นที่ 3 ให้ไปเนืองๆ แลทั้งกล่าวว่า กรมการอำเภอไม่ได้ไต่สวนความอาญาด้วย ทั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านก็ไม่ได้ช่วยอำเภอสืบสวน เพราะไม่เกรงกลัวอำนาจเสมียนคนๆ ไปแทนกรมการอำเภอนั้น แลผู้ที่เป็นกำนันผู้ใหญ่บ้านโดยมากเป็นคนมีลักษณะอันร้ายที่สุด แลเป็นที่ผู้ที่จะคอยป้องกันผู้กระทำผิดอยู่เป็นนิจ ทั้งเป็นคนประพฤติดุชชอนอย่างยิ่งในหมู่บ้านนั้น แลเป็นคนชนิดชาติไพร่..”⁶

มิสเตอร์ลอสัน ยังเสนอวิธีแก้ไขในเรื่องที่กำนัน ผู้ใหญ่บ้านไม่ใส่ใจในการทำงานว่า

“...ถ้าคิดเลือกคัดคนดีที่สุด ซึ่งเป็นผู้ที่มีผู้นับถืออย่างยิ่ง แลเป็นคนผู้มีอำนาจมากมาตั้งเป็นกำนันผู้ใหญ่บ้าน ขอให้ถอดกำนันผู้ใหญ่ที่เป็นชาติไพร่ออกเสียจากตำแหน่งนี้ แล้วคนดีก็จะพากันเข้ารับราชการ แลขอตั้งพระราชบัญญัติบังคับให้ผู้ใหญ่บ้านต้องรายงานเหตุอุกฉกรรจ์ทั้งสิ้น ส่งไปยังโรงพักพลตระเวนอันใกล้ ถ้าแม้ผู้ใหญ่บ้านคนใดไม่กระทำเช่นนี้ ควรจะดองไล่ผู้ใหญ่บ้านผู้นั้นโดยทันที...”⁷

พระฤทธิจักรกัจจกร ผู้ว่าราชการเมืองธัญบุรีได้ชี้แจง ได้แย้งว่า กรมการอำเภอเข้าใจพระราชบัญญัติลักษณะท้องที่ดีและได้ทำตามหน้าที่อย่างเคร่งครัด หากจะมีบางคนหย่อนยานไปบ้าง ก็เป็นเฉพาะบุคคล ทั้งยังกล่าวถึง แบบรายงานพิเศษอุกฉกรรจ์ แบบที่ 16 ที่กรมการอำเภอจะต้องเขียนรายงานส่งต่อผู้บังคับบัญชา โดยต้องกล่าวถึง เหตุอุกฉกรรจ์นั้นเกิดขึ้นที่ใด เวลาใด และกรมการอำเภอได้ไปยังที่เกิดเหตุเวลาเท่าใดอย่างครบถ้วน พระฤทธิจักรกัจจกรได้กล่าวถึงประสิทธิภาพ ในการปฏิบัติหน้าที่เปรียบเทียบระหว่างกรมการอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านกับพลตระเวนว่า

⁶ หจข. ร.5 น.1.1/ 185 (36) เรื่อง ประชุมข้อราชการต่างๆ ที่ศาลาว่าการนครบาล ศก 121 เอกสารลงวันที่ 12 มีนาคม ร.ศ.121.

⁷ หจข. ร.5 น.1.1/ 185 (37) เรื่อง ประชุมข้อราชการต่างๆ ที่ศาลาว่าการนครบาล ศก 121 เอกสารลงวันที่ 12 มีนาคม ร.ศ.121.

“...การเกิดผู้ร้ายปล้นสดมภ์ขึ้นในตำบลใด การจับตัวผู้ร้าย กรมการอำเภอแลกำนันผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้จับได้แทบทุกราย ไม่ได้ปรากฏว่าพลตระเวนได้จับผู้ร้ายได้เลย พลตระเวนเป็นแต่จับเหตุการวิวาทเล็กน้อย หรือผู้ร้ายลักเล็กกลักน้อยเท่านั้น กรมการอำเภอ แลกำนันผู้ใหญ่บ้านในแขวงเมืองธัญญบุรียอมได้รับพระราชทานเงินรางวัลอยู่หลายรายแล้ว ทั้งกรมการอำเภอเป็นหน้าที่ไต่สวนความอาญา แลได้เปรียบเทียบความแพ่งอยู่เสมอ”⁸

พระฤทธิจักรกัจจกร ยังได้โต้แย้งความเห็นของมิสเตอร์ลอสชันในการตั้งตำแหน่งกำนันผู้ใหญ่บ้านว่า

“ อนึ่งการตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านที่จะจัดการตั้งความเห็นมิสเตอร์ลอสชันนั้น ก็เป็นการติดขัดกับพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่มีปรากฏว่ากรมการอำเภอเป็นเจ้านายที่ ไปประชุมราษฎรลูกบ้านในหมู่บ้านเลือกตั้ง ที่จะเลือกเอาคนที่ดีหรือที่เป็นคนผู้ดีมาตั้งไม่ได้ ทั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านที่จะหาที่เป็นคนรู้หนังสือก็เป็นการยาก ย่อมเป็นคนชานาแทบทั้งสิ้น ทั้งไม่มีผู้ใดที่จะเต็มใจอยากรับตำแหน่งนี้เลย ทั้งผลที่จะได้ก็น้อยไม่พอกับเลี้ยงชีพ..”⁹

มิสเตอร์ลอสชัน ยังได้เสนอวิธีปรับปรุงในที่ประชุมว่า มีความประสงค์ที่จะขอแบ่งอำนาจออกจากกันอย่างชัดเจนคือ แยกกองตระเวนออกเป็นคนละส่วนกับกรมการ “เพราะถ้าวิธีราชการยังคงใช้อยู่ดังนี้แล้ว ก็นับว่ากรมกองตระเวนที่รับราชการอยู่ ณ บัดนี้ไม่มีประโยชน์” พระฤทธิจักรกัจจกรกล่าวว่ “...กรมกองตระเวนบัดนี้ยอมถือแล้วรู้สึกเสียว่า ผู้ว่าราชการเมืองแลกรมการอำเภอไม่มีอำนาจบังคับบัญชาได้ จะบังคับบัญชาได้ก็แต่มูลนายของตนหาได้แบ่งอำนาจหน้าที่ให้เป็น

⁸ เรื่องเดียวกัน.

⁹ เรื่องเดียวกัน.

แผนกไปไม่ ต่างพวกก็ต่างถือแลคิดเอาเปรียบแก่งแย่งกันและกัน ราชการจึงหาได้เป็นระเบียบ
ไม่”¹⁰

ข้อคิดเห็นโต้แย้งกันดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงปัญหาในการปราบปรามโจร เรื่องภาระหน้าที่
ยังมีความคลุมเครือ ไม่เป็นระเบียบ ระบบการปฏิบัติงานยังมีความเหลื่อมล้ำกัน แต่อีกนัยหนึ่งก็
สะท้อนให้เห็นว่า ผู้มีอำนาจมีความตั้งใจที่จะพยายามจัดระเบียบ วิถีปฏิบัติให้ชัดเจนลงตัว เพื่อ
ประโยชน์ในราชการ พระฤทธิจักรกำจรยังได้เสนอในที่ประชุมอีกว่า

“...กองตระเวนที่ได้รักษาราชการอยู่ที่ในหัวเมืองมณฑล
กรุงเทพนี้ให้ยกเลิกเสีย ขอรับพระราชทานจัดให้กำนัน
ผู้ใหญ่บ้าน ได้รับราชการเป็นกองตระเวนรักษาราชการต่อไป คง
จะเป็นประโยชน์แก่ราชการมาก ทั้งพระราชทรัพย์ก็ไม่เสียเท่า
เวลานี้...”¹¹

การให้ยุบกองตระเวนในมณฑลกรุงเทพแล้วมอบอำนาจ หน้าที่นี้แก่กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คง
จะไม่ได้รับความเห็นชอบ เพราะปรากฏหลักฐานว่ายังมีคำสั่งให้จัดตั้งกองตระเวนขึ้นในที่ต่างๆ อยู่
ทั่วไป เช่น ที่ตำบลหัวเขลียงปลายคลองสามเสน ระหว่างวัดตะพานกับวัดมะกอกให้จัดตั้งให้แล้ว
เสร็จภายในเดือนมีนาคม ร.ศ.121 (พ.ศ.2446)¹² ในวันที่ 2 มิถุนายนปีเดียวกันยังปรากฏว่ามีการ
สั่งการให้จัดตั้งกองตระเวนในบริเวณที่นาตำบลทุ่งคลองเตย เพราะ “มีราษฎรออกไปตั้งทำนาอยู่
โดยมากยังไม่มีการป้องกันรักษาแข็งแรง น่ากลัวจะมีเหตุ...”¹³ และการร้องขอพลตระเวนเพื่อไป
รักษาการที่ศาลและที่ว่าการเมืองเขื่อนขันท์ ในวันที่ 25 มิถุนายนปีเดียวกันนี้เอง เนื่องจาก “พล
ตระเวนสำหรับรักษาศาลแลที่ว่าการเมือง ขาดไปหลายเดือนแล้ว หามีพลตระเวนประจำรักษา
เหมือนแต่ก่อนไม่”¹⁴

¹⁰ หจข. ร.5 น.1.1/ 182 (38) เรื่อง ประชุมข้อราชการต่างๆ ที่ศาลว่าการนครบาล ศก 121 เอกสารลง
วันที่ 12 มีนาคม ร.ศ.121.

¹¹ เรื่องเดียวกัน.

¹² หจข. ร.5 น.1.1/ 182 (356) เรื่อง หนังสือของเสนาบดีกระทรวงนครบาลสั่งการต่างๆ เอกสารลงวันที่
17 มีนาคม ร.ศ.121.

¹³ หจข. ร.5 น.1.1/ 185 (66) เรื่อง ประชุมข้อราชการต่างๆ ที่ศาลว่าการนครบาล ศก 121 เอกสารลง
วันที่ 2 มิถุนายน ร.ศ.121.

¹⁴ หจข. ร.5 น.1.1/ 182 (195) เรื่อง หนังสือของเสนาบดีกระทรวงนครบาลต่างๆ เอกสารลงวันที่
25 มิถุนายน ร.ศ.121.

ปัญหาความไม่ลงรอยกันของกรมกองตระเวนกับกรมการอำเภอ ในเรื่องการปฏิบัติหน้าที่ ยังปรากฏให้เห็นต่อมาว่า มีรายงานของกรมการอำเภอเสนอความบกพร่องของกองตระเวน ส่งมายังกระทรวงนครบาล เช่น ในวันที่ 25 สิงหาคม ร.ศ.122 (พ.ศ.2447) ได้ปรากฏรายงานของขุนพรหมเสนานายอำเภอ แขวงบางลำภู ที่ตำหนักกองตระเวนว่า

“...ด้วยแต่เดิมมาถ้ามีเหตุร้ายแรงเกิดขึ้น กองตระเวนได้เคยบอกให้ข้าพเจ้า ฤาปลัดอำเภอไปจัดการพร้อมด้วยเสมอ ครั้นต่อมาม่าบ้างไม่มาบ้าง เมื่อเร็วๆ นี้ที่โรงสีพระบริบูรณ์ เกิดยิงฟันกัน 2 ครั้ง กับวันที่ 25 เดือนนี้ (สิงหาคม พ.ศ.2447) เกิดยิงกันตายอีก 1 ครั้ง กองตระเวนก็หาบอกให้ข้าพเจ้าฤาปลัดอำเภอไปจัดการพร้อมด้วยไม่”¹⁵

การทำงานที่ไม่เป็นระเบียบ ไม่ประสานงานกัน ทำให้ประสิทธิภาพของทั้ง 2 หน่วยงาน ในการจับกุม ตรวจตราปัญหาโจรผู้ร้ายไม่สัมฤทธิ์ผลเท่าที่ควร หน้าที่รับผิดชอบมีความก้าวร้าวและซ้ำซ้อนกันเกินความจำเป็น การปฏิบัติราชการจึงมีการแข่งขัน ความล่าช้า เกีย่งงานและแย่งงานกันทำ นายเขียน นายอำเภอบางซื่อ ได้มีหนังสือเมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ ร.ศ.126 (พ.ศ.2451) แสดงทัศนคติและเสนอแนะเกี่ยวกับเรื่องการประสานงานกันระหว่างกรมการอำเภอกับกองตระเวนว่า

“ นำที่กองตระเวนกับกรมการอำเภอและกำนัน ที่ไปนอนอยู่ทุกวันนี้ เกล้ากระผมเห็นเป็นที่ติดขัดกับการปกครองอยู่บ้าง โดยเหตุที่หัวหน้าโรงพัก กับกรมการอำเภอไม่ได้ประชุมปรึกษาช่วยกันแก้ไขความขัดข้องในหน้าที่ ต่างมีความเห็นแตกต่างกันไปคนละทาง ไม่ได้ช่วยกันรักษาอำนาจหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้าน ให้แข็งแรงหรือยกยอให้มีน้ำใจ จะได้เป็นหูเป็นตาช่วยกันระงับเหตุให้เรียบร้อย มีแต่จับผิดอยู่เสมอ เมื่อฝ่ายใดจะพลาดพลั้งไปบ้างเล็กน้อย หรือบางที่ผู้ใหญ่บ้านจับสัตว์พลัดเจ้าของและเก็บของลอยน้ำได้ๆ แจ้งความต่อกรมการ

¹⁵ หจข. ร.5 น.4.1/ 47 เรื่อง เมื่อมีเหตุร้ายให้อำเภอไปพร้อมกับกองตระเวนด้วย เอกสารลงวันที่ 25 สิงหาคม ร.ศ.122.

อำเภอๆ ได้รายงานยังกระทรวง และมอบของไว้ให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้านรักษา ภายหลังเจ้าของบอกพลตระเวรๆ กลับแย่งเอา สิ่งของไปบ้าง บางทีก็จับเอาผู้ใหญ่บ้านไปบ้าง โดยชี้แจงแล้วก็ไม่เชื่อ หรือบางทีวิวาทกับราษฎรในคดีเล็กน้อย พลตระเวนก็จับกำนัน ผู้ใหญ่บ้านไปขังเสียโดยเหตุไม่สมควรก็มี บางทีลูกบ้านมีความอาฆมาว โดยเหตุที่ผู้ใหญ่บ้านส่อเสียด บังคับบัญชาที่เขาไม่ชอบ เขาก็หาเหตุบอกให้พลตระเวนจับไปขังเสียโดยยังไม่ได้ไต่สวนก่อน...”¹⁶

จะเห็นได้ว่าปัญหาที่เกิดขึ้นจากความไม่ร่วมมือ สามัคคีกัน ต่างฝ่ายต่างก้าวก้าวๆ จับผิดซึ่งกันและกัน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการมิได้ประชุม หรือในข้อราชการต่างๆ ร่วมกันมากนัก จึงไม่เข้าใจหน้าที่ของแต่ละฝ่ายอย่างแจ่มชัด จึงมีการเสนอแนะให้ “หัวหน้าโรงพักกับกรมการอำเภอ ต้องหมั่นประชุมปรึกษาหารือ ช่วยกันระงับเหตุโจรผู้ร้ายและแก้ไขความขัดข้องในหน้าที่”¹⁷

บรรยากาศการทำงานของหน่วยราชการที่มีหน้าที่ตรวจจับกุมผู้ร้ายทั้ง 2 หน่วยงานดังกล่าว ทำให้ปัญหาโจรผู้ร้ายไม่ได้เบาบางลงเท่าที่ควร นอกจากนั้นแล้วในส่วนของผู้ว่าหน้าที่แต่ละคน ก็พบว่ายังไม่ทำงานอย่างเต็มกำลัง จึงเป็นเหตุให้ปัญหาโจรผู้ร้ายยังคงเป็นปัญหาหนักของรัฐอยู่ต่อไป

การตั้งกองตระเวนตามที่ต่างๆ ก็เพื่อให้มีพลตระเวนคอยตรวจตรา ระวางภัย ต่อโจรผู้ร้าย แต่ก็มีได้รบประกันว่าในบริเวณท้องที่นั้นๆ จะปลอดภัยอย่างแน่นอน เพราะหลักฐานบางชิ้นได้ชี้ให้เห็นถึงความไม่เอาใจใส่ในหน้าที่ของพลตระเวน เช่น เกิดการโจรกรรมเมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม ร.ศ.121 (พ.ศ.2446) ในห้างอเมริกันที่ตำบลสี่กั๊กพระยาศรี ครั้งนี้ได้ทรัพย์สินเป็นนาฬิกา 45 เรือน ราคาประมาณ 2,000 บาท สมเด็จพระบรมวงศ์เธอกรมหลวงนเรศวรฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงนครบาล ได้สั่งการให้สืบหาตัวคนร้ายให้ได้โดยเร็ว ทั้งตำหนิพลตระเวนว่า “เห็นว่าที่ตำบลซึ่งเกิดเหตุนี้ อยู่ริมถนนท้องที่กองตระเวนรักษา แลคนร้ายก็กระทำการโดยความพยายามกว่าจะลักสิ่งของไปได้คงช้านาน น่าที่คนตระเวนจะละเลยเสีย ไม่ตรวจประจำท้องที่จึงจับผู้ร้ายไม่ได้ทันท่วงที”¹⁸ หรือในการปล้นโรงนาแห่งหนึ่ง ซึ่งห่างจากที่ว่าการอำเภอเพียง คลองวังสิต

¹⁶ หจข. ร.5 น.4.1/ 146 เรื่อง ส่งรายงานความเห็นชอบกรมการอำเภอ เอกสารลงวันที่ 25 กุมภาพันธ์ ร.ศ.126.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน

¹⁸ หจข. ร.5 น.1.1/ 182 (253) เรื่อง หนังสือของเสนาบดีกระทรวงนครบาลสั่งการต่างๆ เอกสารลงวันที่ 16 พฤษภาคม ร.ศ.121.

ประมาณ 50 เส้น ในขณะที่ปล้น โจรได้มีการยิงปืนหูเสียงดังไปทั่วบริเวณ “ในเวลานั้นพลตระเวนแลในที่ว่ากรออำเภอก็มีพร้อม แต่ไม่ทราบจะอธิบายได้ว่าเหตุใดเขาจึงไม่ทราบ ตลอดจนบัดนี้ก็หาเห็นมีผู้ใดจะสืบติดตามจับอ้ายคนร้ายรายนี้”¹⁹

บางหลักฐานยังได้แสดงให้เห็นถึงการทำงานมิชอบของพลตระเวน โดยใช้อำนาจที่มีอยู่ไปในทางที่ผิด ติดตามเจ้าภาษีไปข่มขู่เรียกเก็บภาษีจากราษฎร ทั้งๆที่มีใช้ภาระหน้าที่แต่อย่างใด ดังรายงานฉบับวันที่ 13 สิงหาคม ร.ศ.122 (พ.ศ.2447) สมเด็จพระบรมวงศ์เธอกรมหลวงนเรศวรฤทธิ์ ได้มีคำสั่งในเรื่องนี้ว่า

“...เห็นว่ากรที่เจ้าภาษีเรือนโรงร้าน จ้างพลตระเวนไปเฝ้ารักษาเงินนี้ แท้จริงเจ้าภาษีไม่มีเงินอันใดในที่นั้น ซึ่งสมควรจะต้องถึงจ้างพลตระเวนเฝ้ารักษา ตามความประสงค์ของเจ้าภาษีที่จ้างพลตระเวนไปก็โดยเพื่อประโยชน์หาอำนาจต่างๆ ในการซึ่งจะเรียกเก็บภาษีเรือ โรง ร้านแก่ราษฎรเท่านั้น ไม่จำเป็นที่จะยอมให้เจ้าภาษี เรือ โรง ร้าน มีพลตระเวนไว้สำหรับเลย...”²⁰

ข้ออ้างหนึ่งของกรมกองตระเวน ในเรื่องของการที่ไม่สามารถติดตามจับกุมคนร้ายได้ทันทั่วทั้ง ก็คือ ในบางท้องที่ที่อยู่ห่างไกลจากกองตระเวน เมื่อได้ยินเสียงปืนหรือสงสัยว่าจะเกิดเหตุปล้นในบริเวณที่ห่างไกลนั้น พลตระเวนไม่สามารถเดินทางไปได้ทัน อีกทั้งในช่วงฤดูแล้ง “ทางไปมาได้ตลอดถึงกัน มักจะเกิดผู้ร้ายปล้นสดมชุกชุม พลตระเวนติดตามโจรผู้ร้ายก็หาทันทั่วทั้งที่อ้ายผู้ร้ายไม่ ข้าพระพุทธเจ้า (พระฤทธิจักรกัจจกร ผู้ว่าราชการเมืองธัญบุรี) เห็นด้วยเกล้าว่า ถ้าพลตระเวนได้มีม้า สำหรับไปตรวจจับโจรผู้ร้าย คงจะทันทั่วทั้งที่ได้โดยสดวก”²¹ จึงมีคำสั่งเพื่อแก้ปัญหา นี้คือ ให้มีการซื้อม้าไว้สำหรับใช้ในกองตระเวน ดังตัวอย่างในปี ร.ศ.121 (พ.ศ.2446) พบหลักฐานว่า สมเด็จพระบรมวงศ์เธอกรมหลวงนเรศวรฤทธิ์มีหนังสือคำสั่ง ให้จัดซื้อม้าไว้ที่โรงพักกองตระเวนเมืองธัญบุรี ความว่า

¹⁹ หจข. ร.5 น.1.1/ 61 (26) เรื่อง เบ็ดเตล็ดการเมือง เอกสารลงวันที่ 8 พฤษภาคม ร.ศ.112-5 พฤศจิกายน ร.ศ.119.

²⁰ หจข. ร.5 น.1.1/ 188 (101) เรื่องหนังสือของเสนาบดีกระทรวงนครบาลสั่งการต่างๆ เอกสารลงวันที่ 19 สิงหาคม ร.ศ.122.

²¹ หจข. ร.5 น.3.2ก/ 11 เรื่อง ขอให้กองตระเวนใช้ม้าสำหรับได้ติดตามโจรผู้ร้าย เอกสารลงวันที่ 27 มกราคม- 19 กุมภาพันธ์ ร.ศ.120.

“...ให้ท่านสั่งการเอาเงินรายใดรายหนึ่ง ในกรมกอง
ตระเวนจัดซื้อม้าไว้สำหรับโรงพักกองตระเวน เมืองรัตนบุรีตาม
สมควร เมื่อเกิดโจรผู้ร้ายปล้นสดมภ์ประการใด กองตระเวนจะ
ได้ใช้ม้าระงับเหตุเป็นการสะดวกทันที่ ป้องกันโจรผู้ร้ายให้
ราษฎรประกอบการทำมาหากิน ได้ความสุขสำราญเรียบร้อย
ตลอดไป ถ้าได้จัดกองตระเวนม้าขึ้นประการใด ให้รายงานเสนอ
ให้ทราบด้วย”²²

การพยายามปรับปรุงเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ของพลตระเวน ก็เพื่อเป้าหมาย
ที่จะควบคุมและลดปริมาณโจรที่มีอยู่ชุกชุม ประกอบกับหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้าน ต้อง
รับผิดชอบหลายอย่าง ทั้งการสำรวจที่ดิน การเก็บภาษี การสำรวจคนจีน ฯลฯ รวมทั้งภาระ
ทางด้านสังคม เช่น การเป็นประธานในการประกอบพิธีทางศาสนา เป็นต้น ทำให้รัฐมีความ
ต้องการให้ภารกิจการจับโจร ผู้ร้ายเป็นหน้าที่ของพลตระเวนมากยิ่งขึ้น

การตรวจตราในบริเวณลำคลองต่างๆ ก็มีการให้ย้ายความรับผิดชอบจากกรมเจ้าท่ามาอยู่
ในความดูแลของกรมกองตระเวน ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2446²³ และให้หลวงอนุพันธ์ดิฐ ผู้ว่า
การแทนกรมเจ้าท่ามอบเรือที่เจ้าพนักงานเดิมใช้ตรวจบังคับเรือในฝั่งแม่น้ำลำคลอง จำนวน 6 ลำ
แก่กรมกองตระเวน²⁴ และให้มิสเตอร์อิริก สตีเวน เอ ลอชัน ผู้ว่าจางวงกรมกองตระเวน ไปรับเรือ
จากหลวงอนุพันธ์ดิฐ มาไว้เพื่อเพิ่มจำนวนเรือและประสิทธิภาพในการตรวจรักษาลำคลองต่อไป²⁵

5.1.2 นอกเขตมณฑลกรุงเทพ

ก่อนการปฏิรูปการปกครอง การรักษาความสงบเรียบร้อยและการปราบปรามโจรผู้ร้าย ยัง
ไม่มีหน่วยงานใดมารับผิดชอบโดยเฉพาะ เจ้าเมืองจึงเป็นผู้รับผิดชอบจัดการในเรื่องนี้ โดยมี
เจ้าหน้าที่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้ช่วย ทั้งยังขอความช่วยเหลือจากนักเลงโตในท้องถิ่นด้วย ใน
กรณีที่ปรากฏว่ามีโจรชุกชุมหรือมีโจรสำคัญที่ก่อคดีติดตัวไว้มาก หลบหนี ชุ่มซ้อนในบริเวณใด
ท้องที่ต่างๆ จะมีการร้องขอมายังส่วนกลาง เพื่อจัดตั้งกองกำลังขึ้นปราบปรามเป็นการชั่วคราว รัฐ

²² หจข. ร.5 น.1.1/ 182 (434) เรื่อง หนังสือของเสนาบดีกระทรวงนครบาลสั่งการต่างๆ.

²³ หจข. ร.5 น.1.1/ 182 (262) เรื่อง หนังสือของเสนาบดีกระทรวงนครบาลสั่งการต่างๆ เอกสารลงวันที่
13 พฤษภาคม ร.ศ.121.

²⁴ หจข. ร.5 น.1.1/ 182 (234) เรื่อง หนังสือของเสนาบดีกระทรวงนครบาลสั่งการต่างๆ เอกสารลงวันที่
4 มิถุนายน ร.ศ.121.

²⁵ หจข. ร.5 น.1.1/ 182 (235) เรื่อง หนังสือของเสนาบดีกระทรวงนครบาลสั่งการต่างๆ.

จะให้ความช่วยเหลือด้วยการส่งข้าหลวงจากกรมพระตำรวจ²⁶ ออกไปควบคุม ดูแล สั่งการ ตรวจจับ โจรผู้ร้าย และเมื่อปฏิบัติหน้าที่เรียบร้อย ก็จะถอนกำลังเหล่านั้นกลับไปยังต้นสังกัดที่เมืองหลวงตามตำแหน่งเดิมต่อไป²⁷

อย่างไรก็ดีการส่งข้าหลวงออกไปตรวจจับปราบปรามโจร ก็ทำให้ปริมาณโจรในบริเวณนั้นลดลง เช่นในบริเวณสุพรรณบุรี ผู้สื่อข่าวของหนังสือพิมพ์บางกอกไทมส์ รายงานในปี พ.ศ.2436 ว่า “ได้เกิดช่วงเวลาแห่งความสงบสุขในสุพรรณบุรี ชาวบ้านสามารถนอนหลับได้โดยปราศจากความกลัวว่าจะถูกฆ่าหรือถูกขโมยควาย แต่กลับปรากฏว่าบริเวณใกล้เคียงที่ไม่มีข้าหลวงออกไปตรวจจับ กลับมีปริมาณโจรเพิ่มมากขึ้น”²⁸ ทั้งนี้เพราะโจรมักหลบหนี ข้ามเขตไปในแขวงเมืองอื่นที่ไม่มีข้าหลวงออกมาดูแล ตรวจจับ ปรากฏการณ์นี้จึงเป็นเพียงการบรรเทาในระยะสั้นๆ จากสภาวะที่เป็นอยู่ปกติเท่านั้น

ในบางพื้นที่ที่อยู่ห่างไกล การคมนาคมสามารถใช้ได้แต่เฉพาะในฤดูแล้งเท่านั้น จึงทำให้การจัดส่งกำลังพลจากเมืองหลวง ไปช่วยปราบปรามโจรในหัวเมืองกระทำไม่ได้ไม่ทันการณ์ เพราะต้องเสียเวลามากตั้งแต่การส่งกำลังคน เสี่ยงอาหาร อาวุธยุทโธปกรณ์และพาหนะ ฉะนั้นเมื่อกำลังพลจากส่วนกลางไปถึง โจรผู้ร้ายก็หลบหนีหมดแล้ว²⁹

ในการจัดตั้งกองกำลังดังกล่าว จะใช้รายได้จากการหักภาษีส่วนหนึ่ง ที่เก็บจากราษฎรของเมืองนั้น มาดำเนินการจัดตั้ง และเกณฑ์ราษฎรมาช่วยในการปราบปราม ซึ่งวิธีนี้ไม่ได้ผลมากนัก เพราะการเกณฑ์นี้ ราษฎรต้องเสียค่าใช้จ่าย ตั้งแต่เรื่องเสบียงอาหาร ค่าเบี้ยเลี้ยง ตลอดจนเวลาทำมาหากิน เป็นภาระยุ่งยาก ทำให้ราษฎร ชาวบ้านไม่ค่อยให้ความร่วมมือ

การที่ไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ในการลดจำนวนโจรได้อย่างเต็มที่ ประกอบกันกับภัยคุกคามจากต่างประเทศ ที่มีอังกการมีโจรผู้ร้ายชุกชุม นำไปสู่การขัดแย้งระหว่างไทยกับ

²⁶ กรมพระตำรวจ ปรากฏหลักฐานว่า มีมาตั้งแต่ในรัชสมัยสมเด็จพระไตรโลกนาถแล้ว หน่วยงานนี้ขึ้นตรงต่อพระมหากษัตริย์ ตำแหน่งต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในกรมพระตำรวจจะเป็นบุคคลที่พระมหากษัตริย์เป็นผู้คัดเลือกจากบุคคลที่ทรงไว้พระราชหฤทัย กรมพระตำรวจจะปฏิบัติหน้าที่เป็นทหารรักษาพระองค์ อาจจะทำหน้าที่ปราบปรามโจรผู้ร้ายบ้าง ก็ขึ้นอยู่กับการได้รับคำสั่งจากองค์พระมหากษัตริย์เท่านั้น

²⁷ กรมตำรวจ, *กิจการตำรวจสมัยพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ (พ.ศ.2435-2458)*, (พระนคร: โรงพิมพ์กรมตำรวจ, 2505), หน้า 16.

²⁸ “Ayuthia”, BT (22 February 1893), p.3 และ “Ayuthia”, BT (7 February 1873), p.3, อ้างถึงใน เดวิด บรูซ จอห์นสัน, *สังคมชนบทและภาคเศรษฐกิจข้าวของไทย พ.ศ.2423- 2473*, หน้า 159- 160.

²⁹ หจข. ร.5 6.2/ 130 สำเนาร่างประกาศ (ไม่ปรากฏ วันที่และเดือน) ร.ศ.109.

มหาอำนาจตะวันตก เช่น ฝรั่งเศส และอังกฤษ เป็นต้น³⁰ ด้วยเหตุผลจากภายนอกและสภาพความกดดันของการมีโจรสลัดชุมจากภายใน ในที่สุดได้มีการจัดตั้ง “กรมตำรวจภูธร” ขึ้นในปี พ.ศ.2440 โดยมีหลวงศัลยวิธานนิเทศ ชาวเดนมาร์ก เข้ารับตำแหน่งเจ้ากรมตำรวจภูธร และได้ตั้งกองบัญชาการอยู่ในกรุงเทพฯ เพื่อทำหน้าที่ควบคุม ดูแลและบังคับบัญชาราชการทั้งในกรมตำรวจภูธรเองและหัวเมือง กรมตำรวจภูธรจะรับผิดชอบการรักษาความสงบในหัวเมืองนอกเขตมณฑลกรุงเทพฯ³¹

เมื่อได้ตั้งกรมตำรวจภูธรและมีกองบัญชาการแล้ว ได้มีการทดลองตั้งกองตำรวจภูธรขึ้นที่ปราจีนบุรีเป็นมณฑลแรก เนื่องจากขณะนั้นฝรั่งเศสพยายามขยายอิทธิพลมาทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นเขตปลอดทหารในรัศมี 25 กิโลเมตร ภายหลังจากวิกฤตการณ์ ร.ศ.112³² ฝรั่งเศสได้สนับสนุนให้ฝ่ายลาวหลวงพระบางยกกำลังมาขับไล่ข้าราชการสยามฝั่งขวาของแม่น้ำโขง และประกาศเป็นเจ้าของเขต 25 กิโลเมตร ดังนั้นโดยพฤตินัยเขต 25 กิโลเมตรจึงหลุดออกจากอำนาจของสยามตั้งแต่ พ.ศ.2438 ระยะเวลาต่อมาฝรั่งเศสพยายามรุกรานออกนอกเขต 25 กิโลเมตรมากยิ่งขึ้น ดังนั้นจึงมีการตั้งกองตำรวจภูธรขึ้นที่ปราจีนบุรีเป็นแห่งแรก เพราะเป็นมณฑลที่อยู่ติดกับเขตเขมรอันเป็นดินแดนของฝรั่งเศส และมีใช้การตั้งกองทหารอันอาจเป็นละเมิดข้อสัญญาของฝรั่งเศสแต่อย่างใด ในที่สุดก็มีการจัดตั้งกองตำรวจภูธรครบทั่วประเทศใน พ.ศ.2451³³ มีโรงพัก 345 โรงและมีเจ้าพนักงานกว่า 8,000 คน³⁴

³⁰ บี อาร์ เฟิร์น, **ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์**, แปลโดย ม.ร.ว. จีระวัฒน์ จักรพันธ์ (กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2515), หน้า 176 และนคร พันธุ์ณรงค์, **การเจรจาและข้อตกลงระหว่างรัฐบาลสยามกับรัฐบาลอังกฤษเกี่ยวกับหัวเมืองชายแดนล้านนาไทยและพม่า สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าอยู่หัว ระยะเวลา พ.ศ.2428- 2438**, หน้า 81- 82, อ้างถึงใน **วชิรวัฒนา เทวราชลาอังกูร, นโยบายของรัฐบาลกับการตำรวจภูธร พ.ศ.2440- 2465** (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2527), หน้า 18.

³¹ หจข. ร.5 น.11.1/4 เรื่อง กรมหมื่นดำรงราชานุภาพบังคับทูตรัชกาลที่ 5 ไปรเวต ที่ 324/ 8686 เอกสารลงวันที่ 27 กุมภาพันธ์ ร.ศ.119.

³² วิกฤตการณ์ ร.ศ.112 คือ เหตุการณ์ที่ฝรั่งเศสบังคับให้ไทยยกดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงให้ โดยฝรั่งเศสได้นำเรือรบมาปิดปากน้ำเจ้าพระยา และส่งทหารเข้ามาบุกรุกทางภาคอีสาน ยื่นคำขาดให้ยกดินแดนดังกล่าวให้ภายใน 48 ชั่วโมง ในที่สุดไทยก็ยินยอมเซ็นสัญญาสงบศึก ในวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ.2436 ผลของสนธิสัญญาที่ระบุในข้อ 3 และ 4 ฝรั่งเศสกำหนดเงื่อนไขห้ามฝ่ายไทยมีกองทหารในเขต เมืองเสียมราฐ เมืองพระตะบอง และฝั่งขวาของแม่น้ำโขงในรัศมี 25 กิโลเมตร

³³ วชิรวัฒนา เทวราชลาอังกูร, **นโยบายของรัฐบาลกับการตำรวจภูธร พ.ศ.2440- 2465**, หน้า 51- 53.

³⁴ เดวิด บรูซ จอห์นสัน, **สังคมชนบทและภาคเศรษฐกิจข้าวของไทย พ.ศ.2423- 2473**, หน้า 163.

การคัดเลือกผู้ที่จะมาเป็นเจ้าหน้าที่ประจำกองตำรวจภูธรในท้องที่ต่างๆ นั้น รัฐจะใช้วิธีประกาศให้ผู้สนใจ เข้ามาสมัครประจำการตามมณฑลต่างๆ โดยจะให้เงินเดือนประจำ วิธีนี้ไม่ค่อยประสบความสำเร็จมากนัก ในแง่ของการมีเจ้าหน้าที่เต็มตามกำลังอัตราที่วางไว้ เพราะมีรายงานในปีร.ศ.123 (พ.ศ.2448) ว่า ในบางพื้นที่มีผู้มาสมัครน้อยกว่าอัตราที่ต้องการ เพราะราษฎรเห็นว่า เป็นอาชีพที่อันตราย ทั้งยังได้ค่าจ้างต่ำ³⁵ เมื่อไม่สามารถหาเจ้าหน้าที่ได้เพียงพอ ในปี พ.ศ.2448 รัฐจึงประกาศให้มีการเกณฑ์ตำรวจภูธร โดยยึดถือตามพระราชบัญญัติการเกณฑ์ทหาร

การเกณฑ์ตำรวจภูธรนั้น จะเกณฑ์เอาชายฉกรรจ์ที่อายุตั้งแต่ 18- 25 ปี เข้ารับราชการเป็นพลตำรวจ 2 ปี เมื่อครบกำหนดแล้วก็จะปลดประจำการ แต่หากต้องการที่จะรับราชการต่อไปก็จะอนุญาตให้ปฏิบัติหน้าที่ต่ออีก 2 ปี รวมเวลารับราชการเป็น 4 ปี และจะได้รับสิทธิพิเศษคือ³⁶

- 1.ได้รับการปลดพ้นจากกองหนุนทั้งชั้นที่ 1 และชั้นที่ 2 มีฐานะเป็นพลเมืองสามัญ
- 2.ไม่ต้องเสียเงินราชการตลอดชีวิต
- 3.ได้รับพระราชทานเงินเดือนเบี้ยหวัดและเครื่องนุ่งห่ม
- 4.พลตำรวจที่ปฏิบัติหน้าที่ดีและมีความดีความชอบ จะได้เลื่อนยศเป็นนายสิบหรือนายร้อย ตามเห็นสมควร

ร้อยละ 100

นโยบายนี้เป็นวิธีจูงใจให้ผู้ที่ถูกเกณฑ์มีกำลังใจและสนใจที่จะรับราชการต่ออีก 2 ปีเพื่อเป็นกำลังพลต่อไป แต่ถ้าหากถูกเกณฑ์แล้วหลบหนีไม่เข้ารับราชการ จะต้องได้รับโทษจำคุกไม่เกิน 3 ปีหรือปรับเงินไม่เกิน 1,200 บาทหรือทั้งจำทั้งปรับ³⁷

เมื่อมีกองตำรวจภูธรแล้ว กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการอำเภอก็ยังมีหน้าที่ในการสืบสวนจับกุมโจร ผู้ร้ายเหมือนเดิม โดยมีพลตำรวจภูธรคอยช่วยสนับสนุนอีกส่วนหนึ่ง ปัญหาข้อจำกัดของตำรวจภูธรอย่างหนึ่งก็คือ อำนาจในการสืบจับโจรจะมีขอบเขตของอำเภอ จังหวัดให้รู้ว่ามีอำนาจ หน้าที่อยู่ในบริเวณเท่าใด ในขณะที่โจรที่ก่อคดีปล้นหรือลักสัตว์พาหนะ มักจะหนีการจับกุมข้ามแขวงไปยังเขตท้องที่อื่นๆ “ผู้ที่ปราบปรามถึงจะได้รับอำนาจอย่างไร ถ้ามีสังกัดสำหรับอำเภอ เมืองและมณฑลอยู่ ไม่ใคร่จะข้ามพ้นความคิด ติดขัดเรื่องเขตจังหวัดได้³⁸

³⁵ หจข. ร.5 น.11.1/ 7 เรื่อง กรมพระยาดำรงราชานุภาพบังคับมณฑลรัชกาลที่ 5 เอกสารลงวันที่ 21 เมษายน ร.ศ.123.

³⁶ วิวรรณ เทวชาลาอังกูร, นโยบายของรัฐกับการตำรวจภูธร พ.ศ.2440- 2465, หน้า 43- 44.

³⁷ หจข. ร.5 น.11.1/ 7 เรื่อง ร่างข้อบังคับการเรียกคนเข้ารับราชการเป็นตำรวจภูธร

³⁸ หจข. ร.5 ม- ร.5 ม/ 13 เรื่อง ให้มีกบฏตำรวจภูธรเป็นหน้าที่สืบโจรผู้ร้าย เอกสารลงวันที่ 8 กันยายน ร.ศ.125.

ในปี ร.ศ.125 (พ.ศ.2440) สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพจึงเสนอให้มีการเพิ่มตำแหน่ง “ยกกระบัตรตำรวจภูธร” ขึ้น มีหน้าที่สืบสวนจับกุมโจร ผู้ร้ายแต่เพียงอย่างเดียว ไม่ต้องพะวงเรื่องการข้ามแขวง เพราะมีอำนาจโดยชอบธรรมที่จะติดตามโจรออกนอกเขตแขวงอย่างเต็มที่ ฉะนั้นผู้ที่จะดำรงตำแหน่งยกกระบัตรตำรวจภูธร จะต้องเดินทางเป็นส่วนใหญ่เพื่อสืบทำบัญชีนักเลง ติดตามโจรลักหรือปล้นสัตว์พาหนะ สืบสวนหาพยานหลักฐานในคดีที่อัยการต้องการ เป็นต้น ยกกระบัตรตำรวจภูธรนี้มีอำนาจในการบังคับสั่งการตำรวจภูธรที่ประจำตามท้องที่ต่างๆ ได้³⁹

ความคิดเรื่องการตั้งตำแหน่งยกกระบัตรตำรวจภูธรนี้ ถูกลำมาทดลองใช้ครั้งแรกในเดือนมกราคม ปี พ.ศ.2440 ที่มณฑลนครไชยศรี โดยแต่งตั้งให้ขุนไชยรองปลัดอำเภอ อำเภอบางปลา ให้ดำรงตำแหน่งนี้เป็นคนแรก “การปฏิบัติงานตามแนวคิดนี้สามารถสืบสวนจับโจรสำคัญได้หลายคน จนพระยาสุพรรณบุรีเป็นที่แน่ใจอีกคนหนึ่งว่า ความคิดที่ตั้งยกกระบัตรตำรวจภูธรนี้มีประโยชน์แน่แล้ว”⁴⁰ จึงให้มีการแต่งตั้งบุคคลไปดำรงตำแหน่งยกกระบัตรตำรวจภูธร ในมณฑลอื่นๆ อีก คือในมณฑลราชบุรี มณฑลนครไชยศรี มณฑลกรุงเก่าและมณฑลปราจีนบุรี ซึ่งมีคดีที่ต้องสืบสวนโจรผู้ร้ายอยู่มาก ส่วนมณฑลอื่นๆ ให้รอไปก่อน⁴¹

การจัดตั้ง “กรมตำรวจภูธร” นี้ แม้ว่าจะมีการกระจายกำลังไปตามท้องถื่นที่ห่างไกลอย่างถาวร ช่วยสร้างความปลอดภัยให้กับชาวบ้านมากยิ่งขึ้นก็ตาม แต่ก็ยังมีหลักฐานที่แสดงว่าในบางท้องที่ที่อยู่ห่างไกล พวกตำรวจอาจรู้จักคุ้นเคยกับโจร จนเป็นเหตุให้ละเลยการปฏิบัติหน้าที่ก็ได้ เช่น ดังให้การของโจรที่ถูกจับได้ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2446 ว่า

“...บางทีโรงพักซึ่งไปตั้งอยู่ที่เปลี่ยวนานๆ เข้า พวก ตำรวจภูธรและพลตระเวนซึ่งประจำโรงพักนั้น ไปเที่ยวเตร่เลย ชอบพอเป็นเพื่อนฝูงกับพวกนักเลงไปก็มี...”⁴²

เดวิด บรูซ จอห์นสตัน ได้กล่าวถึง งานตำรวจภูธรในหนังสือเรื่อง **สังคมชนบทและภาคเศรษฐกิจข้าวของไทย พ.ศ.2423- 2473** ว่าเป็นคุณานุูปการในการลดอาชญากรรมในเขตชนบทเป็นอย่างยิ่ง ทั้งยังได้อ้างข้อความจากหนังสือพิมพ์บางกอกไทมส์ ที่มีความรู้สึกยินดีกับงานของตำรวจภูธรและอ้างคำสารภาพของโจรที่กล่าวว่า ต้องวางแผนการปล้นอย่างระมัดระวังเพื่อ

³⁹ เรื่องเดียวกัน.

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน.

⁴¹ เรื่องเดียวกัน.

⁴² สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, **ประชุมนิพนธ์เบ็ดเตล็ด**, หน้า 311.

หลีกเลี่ยงการเผชิญหน้ากับตำรวจ⁴³ แต่งานวิทยานิพนธ์ของ วิวรรณ เทวชาลาอังกู เรื่องนโยบายของรัฐกับการตำรวจ พ.ศ.2440- 2465 กลับเสนอความเห็นในทางตรงกันข้ามว่า งานของตำรวจภูธรมีความบกพร่องอยู่มากเช่น ในการตรวจท้องที่ของพลตำรวจหลายมณฑล มีรายงานรวม 100 ฉบับ ปรากฏในรายงานระบุว่า “เรียบร้อยไม่มีเหตุ” ถึง 98 ฉบับ โดยที่ความเป็นจริงแล้วปัญหาโจรผู้ร้ายยังคงชุกชุม ตำรวจจำเป็นต้องรายงานเท็จต่อผู้บังคับบัญชาเพื่อจะไม่ต้องทำงานอีกต่อไป เพราะพลตำรวจในช่วงแรกมาจากการเกณฑ์เช่นเดียวกับการเกณฑ์ทหารที่ยึดหลักตามพระราชบัญญัติลักษณะการเกณฑ์ทหาร พ.ศ.2448 ที่ให้มีเวลาประจำการเพียง 2 ปี ดังนั้น เมื่อพลตำรวจปลดประจำการจึงกลัวอันตรายที่ได้รับจากการอาฆาตของผู้ร้าย⁴⁴

ประการต่อมาคือ เนื่องจากเงินตอบแทนของพลตำรวจภูธร ไม่พอกับการดำรงชีพ จึงพบว่า มีการซื้อขายบัตรบังหลวง บางส่วนเข้าพวกกับกลุ่มโจรประกอบมิชฉาชีพ นอกจากนี้ยังมีเรื่องการขาดความเข้าใจในหน้าที่ของพลตำรวจภูธร บางโรงพักใช้ตำรวจภูธรทำงานโยธา ซึ่งไม่เกี่ยวกับหน้าที่ของตำรวจ การอบรมด้านวิชาการตำรวจก็มีน้อย ทำให้เมื่อปฏิบัติหน้าที่มักบกพร่องในเรื่องการสืบสวนหาพยานหลักฐาน ประการสุดท้ายคือ การขาดสวัสดิการบำรุงขวัญและกำลังใจให้แก่พลตำรวจ การไม่มีบ้านพัก เครื่องนอน เครื่องนุ่งห่ม แพทย์และยารักษาโรค จึงปรากฏว่ามี การหนีราชการ จนต้องมีการเกณฑ์คนเป็นพลตำรวจเพิ่มเติมทุกเดือน

ความบกพร่องดังกล่าว วิวรรณเชื่อว่าไม่น่าจะทำให้งานของตำรวจภูธรบรรลุผลได้อย่างเต็มที่ (ในช่วงรัชสมัยของรัชกาลที่ 5) ซึ่งผู้เขียนมีความเห็นด้วยว่า ปรากฏการณ์ของโจรยังคงชุกชุมอยู่ทั่วไปดังอธิบายไว้แล้วในบทที่ 3 และ 4 ทั้งสาเหตุของการรายงานว่า “เรียบร้อยไม่มีเหตุ” มีจำนวนถึง 98 ฉบับในจำนวนรายงานทั้งหมด 100 ฉบับ ยังอาจเกิดจากการประนีประนอมของเจ้าหน้าที่คือ อาจไม่รายงานเหตุปล้นหรือรายงานในทางตรงกันข้าม ทั้งๆ ที่โจรยังคงมีจำนวนมากอยู่

การตั้งกรมตำรวจภูธร เป็นภาพสะท้อนของการตระหนักในปัญหาโจรผู้ร้ายของรัฐ การเพิ่มและกระจายกำลังพลเข้าสู่ท้องถื่น เพื่อควบคุม ดูแล ความเรียบร้อยของชุมชน เป็นภาระหน้าที่ของรัฐ ประสิทธิภาพของตำรวจภูธรยังไม่ได้เป็นไปตามที่ตั้งเป้าไว้ แต่ศักยภาพก็เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ในสมัยต่อๆ มา เพราะได้จัดระเบียบ แก้ไขข้อบกพร่องอย่างต่อเนื่อง

⁴³ เดวิด บรูซ จอห์นสัน, สังคมชนบทและภาคเศรษฐกิจข้าวของไทย พ.ศ.2423- 2473, หน้า 163-164.

⁴⁴ วิวรรณ เทวชาลาอังกู, นโยบายของรัฐกับการตำรวจ พ.ศ.2440- 2465, หน้า 48.

5.2 มาตรการต่างๆ ในการเพิ่มประสิทธิภาพของเจ้าหน้าที่

การทำงานไม่เต็มความสามารถทั้งจากความตั้งใจละเลย เพิกเฉย หรือจากความไม่มีความรู้ของเสนาบดี เจ้าหน้าที่ เสนาบดีที่เกี่ยวข้อง ทำให้งานราชการไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่สำคัญได้แก่ ปัญหาเรื่องโจรผู้ร้ายที่ชุกชุม เท่าที่ได้ทำการศึกษาค้นคว้า รัฐดำเนินนโยบายเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพเจ้าหน้าที่ 2 แนวทาง คือ

1. การมอบนโยบายและกระตุ้นเตือนให้ปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดและการกวาดขัน ตรวจตราโดยเจ้าพนักงาน

2. การชมเชยและการปูนบำเหน็จ

5.2.1 การกระตุ้นเตือน

ก่อนการปฏิรูปการปกครอง รัฐได้ออกประกาศเรื่องผู้ร้าย ในปี พ.ศ.2417 โดยเนื้อหาส่วนหนึ่งได้กำชับให้เจ้าหน้าที่ออกตรวจตราระมัดระวังผู้ร้าย ทั้งกลางวันและกลางคืน เมื่อเกิดเหตุร้ายขึ้น “ก็ให้ไปลิดจับตัวอ้ายคนร้ายให้จงได้ ถ้าจับได้ตัวอ้ายคนร้ายแล้วให้เอาตัวมาส่งต่อตระลาการศาลรับสั่งฯ จะให้รางวัลแก่ไปลิดตามสมควร”⁴⁵ แต่ถ้าไม่สามารถจับผู้ร้ายได้ และมีผู้อื่นจับได้ ให้เจ้าหน้าที่ที่อยู่ในความรับผิดชอบผู้นั้นออกเงินค่ารางวัลมอบให้แก่ผู้ที่จับโจรผู้ร้ายได้ จำนวน 1 ใน 3 ส่วนของเงินรางวัลทั้งหมด⁴⁶ เป็นการกระตุ้นเจ้าพนักงานให้กระตือรือร้นในหน้าที่ ทำงานให้เต็มกำลังสามารถ เพื่อให้ราชการสำเร็จลุล่วง หากละเลยไม่สามารถจับกุมผู้กระทำผิดได้ก็จะต้องเสียเงินส่วนหนึ่งเป็นค่านำจับ

นอกจากนั้นรัฐยังได้มีการกำหนดหน้าที่ของบุคคลและหน่วยงานเพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ได้เต็มความสามารถ มีการจัดแบ่งความรับผิดชอบชัดเจนมากขึ้น กล่าวคือในปี พ.ศ.2420 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชกระแสรับสั่งให้

“...พระยามนตรีศรีรวงครักษ์ สมุหเจ้ากรมพระตำรวจใน
ขวาเป็นต้นรับสั่ง บัญชีกลาง พระยาอินทราธิบดีสีหราชรอง
เมืองเจ้ากรมกองตระเวนขวา ตรวจจับตามฝั่งอำเภอตัวนอก
พระอินทรเทพย พระเทพผลู เปนพนักงานตรวจจับฝั่งอำเภอ
ตัวนอกนั้น ให้ตระลาการทุกๆ ศาลซึ่งได้ชำระความผู้ร้าย ปล้น
แลตีชิง ซึ่งยังไม่ได้ตัวมาพิจารณา คัดเป็นจำนวนว่าผู้ร้ายรายนั้น

⁴⁵ ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 1, หน้า 84.

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน

ตำบลนั้น ได้ย้ายผู้ร้ายว่าโทษไปแล้วเท่านั้น อ้ายผู้ร้ายยังหลบ ลี้หนีอยู่เท่านั้น อยู่ตำบลนั้นมาส่งต่อ พระยามหามนตรีบาญชี กลางฉบับหนึ่ง พระอินทราธิบดีสี่หราชของเมืองฉบับหนึ่ง อินทรเทพยพระเทพผลฉบับหนึ่ง จะได้ตรวจจับเอาตัวอ้ายผู้ร้าย...”⁴⁷

การกำหนดให้มีผู้รับผิดชอบตรวจจับผู้ร้ายโดยเฉพาะพื้นที่ โดยการแบ่งเขตเป็นฝั่ง ตะวันออกมีพระยาอินทราธิบดีสี่หราชของเมืองเป็นผู้กำกับดูแล และฝั่งตะวันตกมีพระอินทรเทพยฯ เป็นผู้ดูแล สะท้อนถึงการพยายามเพิ่มศักยภาพในการจับกุมโจรให้สัมฤทธิ์ผลมากยิ่งขึ้น ทั้งยังมีการสั่งให้คัดรายชื่อโจรที่ยังจับไม่ได้ในที่ต่างๆ หรือที่ยังหลบซ่อนอยู่ แจกจ่ายไปยังพระยาอินทราธิบดีฯ และพระอินทรเทพยฯ ให้กวาดขันจับกุมต่อไป

อย่างไรก็ดีการวางมาตรการเข้มงวดต่อเจ้าหน้าที่ ก็ไม่ได้ทำให้จำนวนโจรลดลงแต่อย่างใด ทั้งนี้เพราะอำนาจท้องถิ่นที่เข้มแข็ง การพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน หรือการปรับเปลี่ยนบทบาท “โจร” กับ “อำนาจ” และ “อิทธิพล” ในท้องถิ่นที่ทำให้ “โจร” สามารถดำรงอยู่ในสังคมได้ อย่างไม่ยากลำบากนัก

รัฐพยายามประนีประนอม ต่อรองกับโจรอย่างเต็มที่ โดยวางนโยบายเกลี้ยกล่อมให้ “โจร” รวมตัวผู้เกี่ยวข้องให้เห็นต่างๆ เข้ามาเป็นพวกกับรัฐ และช่วยสืบจับโจรคนอื่นๆ ปรากฏหลักฐานว่า รัฐได้มีนโยบายเปิดโอกาสให้บรรดาผู้ที่เกี่ยวข้องกับการปล้น หรือการโจรกรรมในลักษณะต่างๆ เช่น การรับซื้อของโจรก็ดี การเก็บรักษา ชุกซ่อนของกลางไว้ก็ดี ให้มาแสดงตัวและสารภาพถึงการกระทำผิด โดยที่รัฐจะไม่เอาโทษ การเปิดโอกาสดังกล่าวพบว่า มีการให้กระทำมาตั้งแต่ในรัชสมัยรัชกาลที่ 4 โดยจะเห็นได้จาก “ประกาศให้เจ้าสำนักพรรคพวกของผู้ร้ายมาลูแก่โทษ” ใน “วันอาทิตย์ เดือน 4 แรม 11 ค่ำ ปีชลาอัฐศก” (พ.ศ.2409) ซึ่งมีใจความว่า

“...ให้บุตรภรรยา บ่าวทาสและญาติพี่น้องเจ้าสำนัก อาศัยของผู้ร้าย ผู้ใดผู้หนึ่งมีความร้อนใจนำเอาสิ่งของที่อ้ายผู้ร้ายได้มาไว้ มาสารภาพลูแก่โทษต่อตระลาการตามสัตย์จริงไม่ปิดบังไว้ แต่ก่อนยังไม่มีผู้ซัดถึงแล้ว จะให้มีบำเหน็จความชอบ แก่ผู้นั้นโดยสมควร ถ้าต่อไปมีผู้ซัดถึงแล้วจึงนำของกลางมา

⁴⁷ ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 4, หน้า 275- 276.

สารภาพลูกโทษ ก็จะไปรดให้ผู้นั้นพ้นโทษ ไม่ต้องตกเป็นไพร่
หลวง”⁴⁸

ประกาศข้างต้นนี้สะท้อนถึงเจตน์จำนงของรัฐที่ต้องการจะเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีส่วนร่วมคิดในการปล้นต่างๆ มาสารภาพและเป็นข้อมูลให้เจ้าหน้าที่สืบจับโจรที่เป็นผู้กระทำได้ ทั้งยังต้องการจะลดหย่อนโทษของผู้มีส่วนร่วมคิดตามบทบัญญัติของกฎหมายตราสามดวง ที่จะต้องรับโทษเสมอใจหรือรับโทษกึ่งหนึ่ง แต่หากผู้มีส่วนร่วมคิดนั้นมาสารภาพก่อนที่จะถูกขัดท้อด นอกจากไม่ถูกลงโทษแล้วยังจะมีบำเหน็จเป็นรางวัลให้อีกด้วย

นอกจากนี้รัฐยังมีนโยบายชักชวน โจรให้เป็นพวกกับรัฐ โดยจะอนุญาตให้ทำหนังสือทัณฑ์บนไว้ไม่เอาผิดกับการกระทำที่ผ่านมาในอดีต ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงอำนาจท้องถิ่นที่มีความเข้มแข็งจนแม้กระทั่งอำนาจจากส่วนกลางต้องดำเนินนโยบายแบบนี้ประนีประนอม เพื่อแลกกับความช่วยเหลือของท้องถิ่นในการปราบโจรรายอื่นต่อไป

นโยบาย “โจรจับโจร” ดังกล่าว ปรากฏผลในปี พ.ศ.2425 เมื่อเจ้าหมื่นไวยวรณารถทำการปราบปรามโจรที่แขวงเมืองสุพรรณ และได้ใช้มาตรการเกลี้ยกล่อมหัวหน้าโจรที่มั่วสุมตามที่ต่างๆ ให้กลับใจมาเป็นพวกให้กับทางการ ช่วยสืบจับ ซี้เบาะแสโจรคนอื่นๆ เจ้าหมื่นไวยวรณารถได้ทำหนังสือกราบบังคมทูลเกี่ยวกับเรื่องนี้ โดยยกตัวอย่างกรณีนายเทศว่า

“...ข้าฯ เห็นด้วยเกล้าฯ ว่านายเทศและพวกนายเทศกับใจทำทานบลให้ข้าพระพุทธเจ้านี้ การที่จะปราบปรามผู้ร้ายที่มีความกำเริบ ก็คงจะเรียบบ่อยลงได้ด้วยนายเทศเป็นคนมีพรรคพวกมาก แลเป็นคนเข้าใจในทางพวกโจรทั้งปวง การที่พวกโจรตั้งมั่วสุมกันเป็นหมู่เป็นพวก ก็อย่าเกรงลงบ้านเมือง...แลที่นายเทศพวกนายเทศทำสัญญาทานบลไว้ต่อข้าพระพุทธเจ้า... นายเทศพวกนายเทศ ก็จับผู้ร้ายได้โดยมากแล้วอยู่ในริโปรตนั้นแล้ว ตั้งแต่ได้เมืองตลอดเขตแดน เป็นส่วนของพวกกรมการ การที่โจรผู้ร้ายปล้นสะดมกำเริบก็ค่อยสงบราบคาบลง”⁴⁹

⁴⁸ ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ.2408- 2411 (กรุงเทพฯ: คุรุสภา, 2504), หน้า 47- 48.

⁴⁹ หจช. ร.5 รล- นก เล่ม 22 หนังสือกราบบังคมทูล เลขที่ 374 เรื่อง เจ้าหมื่นไวยวรณารถ กราบบังคมทูลเรื่องการปราบปรามโจรผู้ร้ายเมืองสุพรรณ และชำระความผู้ร้ายในเขตหัวเมืองกรุงเทพ การให้ผู้ร้ายทำหนังสือทานบลไว้ กับการชำระคดีความที่โจทก์ฟ้องร้องผู้ร้ายเหล่านั้น จ.ศ.1244 (พ.ศ.2425) , หน้า 960- 969.

อย่างไรก็ตามไม่มีหลักฐานใดที่บ่งบอกชี้ชัดว่า การเกลี้ยกล่อมหัวหน้าโจรต่างๆ เพื่อมาเป็นพวกกับทางการนี้ประสบความสำเร็จอย่างเต็มที่ สามารถลดปริมาณโจรได้ นโยบาย “โจรจับโจร” นี้จะต้องมีผู้มีอำนาจและมีความสามารถคอยดำเนินการกำกับอยู่ หากผู้มีอำนาจนั้นละทิ้งภารกิจไป ผลลัพธ์ก็คือ จำนวนโจรจะชุกชุมเช่นเดิม ดังรายงานของเจ้าหมื่นไวยวรรณาทที่ปฏิบัติราชการอยู่ที่เมืองสุพรรณในปีเดียวกันนั่นเอง แสดงความคิดเห็นว่า ถ้าทอดทิ้งไม่รีบจัดการโดยเร็วเพียงปีเดียวก็จะเต็มไปด้วยนักเลงผู้ร้าย⁵⁰ ในเรื่องสวัสดิภาพ ความปลอดภัยของโจรที่กลับมาเข้าฝายราชการก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่วิตกกันมาก และน่าจะเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้การใช้นโยบาย “โจรจับโจร” ไม่สัมฤทธิ์ผลเท่าที่ควร

มาตรการลดหย่อน ผ่อนผันให้โจร ผู้ร้าย เป็นวิธีที่เปิดโอกาสให้แก่ผู้ที่ต้องการกลับตัวกลับใจสามารถกระทำได้ และยังเป็นประโยชน์ต่อทางการเป็นอย่างมาก คำสารภาพต่างๆ เป็นข้อมูลที่เจ้าหน้าที่นำไปสืบจับโจรได้ ดังตัวอย่างในประชุมพระนิพนธ์เบ็ดเตล็ด เรื่อง สนทนากับผู้ร้ายปล้นที่ทางการบันทึกคำให้การไว้ให้ “ผู้ซึ่งมีหน้าที่สืบจับโจรผู้ร้ายอ่าน เพื่อทราบวิธีของโจรผู้ร้ายไว้ประกอบความคิด”⁵¹ ส่วนทางการจะตอบแทนด้วยการอภัยโทษ ให้แก่โจรที่สารภาพนั้นๆ เป็นสภาพข้อตกลงที่เกิดขึ้นและเป็นข้อต่อรองของรัฐที่ดี ตัวอย่างเช่นในปี พ.ศ.2446 นายพัน ได้สารภาพว่า รับกระบือจากนายอยู่ นายโปร่ง ที่ปล้นมาจากนายพลอย ตำบลทุ่งบางมด แล้วฝากกระบือเหล่านั้นให้นายเทียมรับไปขายต่อ ทั้งยังชี้เบาะแสในคดีปล้นบ้านอำแดงนก ตำบลหนองเสือปลานิลว่ามีนายเซย นายด้วง นายสิน นายเปลียน นายต้อน นายใช้ กับอ้ายวุ่น เป็นกลุ่มโจรที่กระทำการปล้น เรื่องนี้สมเด็จพระบรมวงศ์เธอกรมหลวงนเรศวรฤทธิ์เสนาบดีกระทรวงนครบาล ได้มีหนังสือสั่งการมาว่า

“...เห็นว่าการที่นายพันให้ถ้อยคำอุกแกโทษตน ระบุชื่อผู้ร้าย พวกเพื่อนซึ่งกระทำอันตรายปล้นสดมราษฎร์เช่นนี้เปนนทางที่จะจับผู้ร้ายได้หลายคน และทั้งเปนพยานที่จะให้ศาลลงโทษได้อยู่ ให้รับคำอุกแกโทษของนายพันไว้ จัดการให้นายพันนำกองตระเวนจับผู้ร้ายที่ต้องชื่อในคำอุกแกโทษ แลทั้งที่นายพันทราบความให้ได้มาไต่สวน แลสอบเหตุเจ้าของทรัพย์ที่ถูก

⁵⁰ หจข. ร.5 รล- นก เล่ม19 หนังสือกราบบังคมทูล เลขที่ 141 เรื่อง เจ้าหมื่นไวยวรรณาท ทูลเกล้าฯ ถวายรายงานการปราบปราม และชำระความผู้ร้ายในเขตหัวเมืองกรุงเทพฯ แลใกล้เคียง จ.ศ.1244 (พ.ศ.2425) หน้า 373- 392.

⁵¹ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, **ประชุมพระนิพนธ์เบ็ดเตล็ด**, หน้า 272.

กระทำร้าย กับสืบพยานตามคำดูแก้โทษ เพื่อศาลจะพิพากษา
ลงโทษผู้กระทำผิดตามพระราชกำหนดกฎหมาย”⁵²

นโยบายประนีประนอม ลดหย่อนโทษของรัฐ เป็นกุศโลบายที่จะสร้างความแตกแยกให้
เกิดขึ้นในหมู่โจร การพยายามดึงหัวหน้าโจรหรือผู้ที่เกี่ยวข้องมาอยู่กับฝ่ายรัฐ ก็เพื่อเกิดความ
ระแวงกันเองในกลุ่ม ทั้งยังได้ข้อมูลตรงจากคำสารภาพของโจร ซึ่งเป็นหลักฐานในชั้นศาลได้อีก
ด้วย ความไม่ไว้ใจกันดังกล่าวเป็นสิ่งที่รัฐมุ่งหวังที่จะมีส่วนทำให้จำนวนโจรลดลง แต่พบว่า
มาตรการนี้มิได้มีผลครอบคลุมทุกพื้นที่ ดังทัศนคติของผู้ปกครองในอยุธยาได้กล่าวไว้ว่า “วิธีเลี้ยง
ขโมยไว้จับขโมยนั้นใช้ไม่ได้”⁵³

ในเรื่องของการเร่งรัดเจ้าหน้าที่ให้ปฏิบัติงานเต็มความสามารถนั้น จะพบหลักฐานต่างๆ
มากมาย ที่มีเนื้อหากระตุ้นให้เจ้าพนักงานกระตือรือร้นในการกวาดล้างโจรในเขตรับผิดชอบโดย
แข็งแรง ยกตัวอย่าง เช่น ในปี พ.ศ.2444 ที่ตำบลสะพานดำ พระพรหมภิบาลได้แจ้งว่ามีโจรเข้า
มาในบ้านถึง 3 วันติดต่อกัน วันหนึ่งพระพรหมภิบาลรู้สึกว่ามีโจรขึ้นมาเดินอยู่บนเรือนจึงได้เรียก
บ่าวไพร่ให้ไปช่วยจับ โจรได้จับปีนยิงตอบโต้ ทำให้ทรัพย์สินเสียหายบางส่วน แต่ไม่มี
ผู้ได้รับบาดเจ็บ แล้วเดินหนีไป หลังจากนั้นพลตระเวนได้รายงานว่ามีพยานเห็นโจรเดินไปทาง
“ตพานอวาศวิจิตร” แต่ไม่กล้าติดตามไปเพราะกลัวถูกยิง ทางกรมจึงได้กำชับและตำหนิมาว่า

“...เพราะฉะนั้นในที่ตำบลนี้ควรเจ้าน่าที่จะต้องรักษาโดย
แข็งแรง โดยที่อ้ายคนร้ายมีความกล้าหาญมากเสียแล้ว
รับประกันไม่ได้ว่าจะไม่มีปล้น ...พลตระเวนไหนเลยจะไม่กล้า
จับ แต่คนถือปืนสั้นศึกระยะเสียแล้ว แลผู้ร้ายรายนี้มีคนเข้าใจกัน
ว่าหาใช่คนไม่ เพราะฉะนั้นควรเจ้าน่าที่จะรีบสืบจับเอาตัวมาทำ
โทษตัดสิ้นดานเสียโดยแข็งแรง ชาวบ้านจะได้นอนตาหลับ...”⁵⁴

⁵² หจข. ร.5 น.1.1/ 188 (409) เรื่อง หนังสือของเสนาบดีกระทรวงนครบาลสั่งการต่างๆ เอกสารลงวันที่
5 ธันวาคม ร.ศ.121.

⁵³ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 5 และพระยาเสนา, **เทศาภิบาล**, หน้า 29, อ้างถึงใน เดวิด บรูซ
จอห์นสัน, **สังคมชนบทและภาคเศรษฐกิจข้าวของไทย พ.ศ.2423- 2473**, หน้า 151.

⁵⁴ หจข. ร.5 น.1.1/ 172 เรื่อง ผู้ร้ายเข้าบ้านยิงพระพรหมภิบาล ตำบลสะพานดำเป็นที่เปลี่ยวให้คิดติด
ไฟฟ้าและตั้งโรงพักพลตระเวน ที่ถนนจักรพรรดิพงษ์หรือที่วัดสระเกศ เอกสารลงวันที่ 12- 18 ธันวาคม ร.ศ.119.

ข้อความนี้กล่าวตำหนิเจ้าหน้าที่พลตระเวนที่มีทั้งอำนาจชอบธรรมในการต่อสู้จับกุมผู้ร้าย และยังมีอาวุธในครอบครอง แต่กลับไม่ติดตามจับกุมโจรรายนี้ให้ได้ จึงมีคำสั่งให้รับจับเอาตัวมาดำเนินคดีโดยเร็ว หรือในอีกตัวอย่างหนึ่งคือ ในวันที่ 16 พฤษภาคม ร.ศ.121 (พ.ศ.2446) มีคดีปล้นบ่อนคลองสำโรง แขวงเมืองนครเขื่อนขันธ์ ทางกรมจับตัวอ้ายโชค โจรที่ร่วมทำการปล้น ให้การสารภาพว่าได้ร่วมกับเพื่อนโจรอีก 27 คนปล้นบ่อนจริง และได้ยิงผู้เคราะห์ร้ายตาย 10 คน ทั้งยังเคยปล้นที่คลองตำหรุ แขวงเมืองสมุทรปราการ ฆ่าโจรพวกเดียวกันตายอีกจำนวนหนึ่งในบริเวณแขวงเมืองนครเขื่อนขันธ์ จะเห็นได้ว่าเป็นคดีที่โจรฮึกเหิม ก่อเหตุในหลายพื้นที่ สมเด็จพระบรมวงศ์เธอกรมหลวงนเรศวรฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงนครบาล ได้มีหนังสือสั่งการในวันที่ 11 มิถุนายน ร.ศ.121 (พ.ศ.2446) ถึง หลวงนรพรคพฤติกร ปลัดกรมผู้ช่วยกรมการอำเภอว่า

“...ให้หลวงนรพรคพฤติกร กำชับสั่งการกรมการอำเภอ กำหนดท้องแขวง ให้ช่วยกันสืบสวนหาตัวผู้ร้ายตามรายชื่อ ในบาญชีซึ่งส่งมานี้ ถ้าพบปะตัวผู้ร้าย ฤทธาทราบข่าวว่าผู้ร้ายหลบหนี ชุ่มซ่อนอยู่ที่แห่งใด ตำบลใด ก็ให้จับตัวผู้ร้ายแลของการส่งไปยังเมืองสมุทรปราการ เพื่อได้สืบหาเหตุกับผู้ร้ายต้นซัด ใต้สวนเอาความจริงต่อไป”⁵⁵

ในการประชุมข้อราชการต่างๆ ที่ศาลาว่าการกระทรวงนครบาล ครั้งที่ 2 วันที่ 2 มิถุนายน ร.ศ.121 (พ.ศ.2446) ที่ประชุมได้หยิบยกประเด็น เรื่องการปล้นบ่อนที่คลองสำโรง เมืองนครเขื่อนขันธ์ เมื่อเดือนพฤษภาคมปีเดียวกันนี้ ขึ้นมาหารืออีกครั้ง และชี้แจงสอบถามถึงความก้าวหน้าในการดำเนินจับตัวโจรอุกฉกรรจ์ที่ร่วมกันปล้นในครั้งนั้น ซึ่งถือว่าเป็นคดีร้ายแรง ที่ประชุมได้ข้อสรุปในการสืบจับโจรที่ยังหลบหนีอยู่ว่า “ให้คัดรายชื่อผู้ร้ายส่งให้พระฤทธิจักรกัจจกรไปสืบจับทางเมือง รัฎฐบุรีด้วย กับให้ส่งไปที่มหาดไทยและเมืองในมณฑลกรุงเทพฯ ช่วยจับต่อไป”⁵⁶

การติดตามงาน ชักถามถึงความคืบหน้าของการสืบสวนจับกุมหาตัวผู้กระทำความผิดในสายงานการบังคับบัญชา เป็นการเร่งรัดให้เจ้าหน้าที่รับผิดชอบหาข้อเท็จจริง เพื่อนำข้อมูลที่ได้รายงานต่อผู้บังคับบัญชา เป็นการสร้างความดีความชอบในหน้าที่ ผู้บังคับบัญชาเองก็ต้องหมั่นซักถามความคืบหน้าในคดีต่างๆ อย่างในกรณีคดีปล้นบ่อนที่คลองสำโรงนี้ ยังเป็นประเด็นที่หยิบ

⁵⁵ หจข. ร.5 น.1.1/ 182 (229) เรื่อง หนังสือของเสนาบดีกระทรวงนครบาลสั่งการต่างๆ เอกสารลงวันที่ 26 ธันวาคม ร.ศ.120- 6 ตุลาคม ร.ศ.121.

⁵⁶ หจข. ร.5น.1.1/ 185 (66) เรื่อง ประชุมข้อราชการต่างๆ ที่ศาลาว่าการนครบาล ประชุมครั้งที่ 2 เอกสารลงวันที่ 2 มิถุนายน ร.ศ.121.

ยกมาซักถามและรายงานความก้าวหน้า อีกในการประชุมครั้งที่ 3 วันที่ 16 มิถุนายน ร.ศ.121 (พ.ศ.2446) ซึ่งมีการรายงานว่าย้ายชนตัวการสำคัญได้ตายแล้ว สมเด็จพระบรมวงศ์เธอกรมหลวงนครสวรรค์จึงได้สั่งการ “ให้สืบให้แน่จะเป็นย้ายชนตัวการมิใช่ให้ความ”⁵⁷

การเข้มงวดต่อเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องนี้ แสดงถึงความเอาใจจริงเอาใจที่มีมากขึ้นกว่าก่อนหน้า นี้ เพราะเหตุที่ไม่พบหลักฐานการสั่งงานและติดตามผลในเรื่องการปราบปรามโจร ในสมัยใดที่มีมากเท่ากับในสมัยของรัชกาลที่ 5 โดยเฉพาะหลังการปฏิรูปการปกครอง แต่แม้ว่าทางการจะเข้มงวดกดขี่ในการจับกุมโจรมากเพียงใด รัฐก็มีได้ปล่อยปละละเลยหรือให้อำนาจต่อเจ้าหน้าที่มากจนเกินกว่าขอบเขตอันควร ยกตัวอย่างในกรณีที่เกิดเหตุวิสามัญฆาตกรรม คือการยิงโจรเสียชีวิตเกิดขึ้น จะมีการติดตามสอบสวนดูว่าเป็นการกระทำที่เกินกว่าเหตุหรือไม่ เช่นในวันที่ 23 กันยายน พ.ศ.2446 มีรายงานว่าย

“...กองตระเวนได้ไปล้อมจับตัวนายซัพ ซึ่งมีโจทก์ กล่าวหาว่าเป็นผู้ร้ายปล้นบ้านนายยิ้ม ตำบลทุ่งหัวเกดียงราย 1 ปล้นบ้านนายจิวตำบลบึงเตยราย 1 นายเขียว นายยามใช้อาวุธยิงถูกนายซัพตายนั้นเห็นว่าจะต้องไต่สวนให้ได้ว่านายซัพ คนที่ตายจะเป็นผู้ต้องหาว่าเป็นผู้ร้ายปล้นถูกตัวจริงหรือไม่ และทั้งลักษณะที่นายเขียว นายยาม ได้ใช้อาวุธปืนยิงจะเป็นความพลั้งพลาดฤด้วยอาการอย่างไร ให้ได้ข้อความโดยละเอียด เพื่อได้พิเคราะห์จัดการโดยละเอียดต่อไป”⁵⁸

ในการดำเนินการจับโจรนั้น จะมีการตั้งค่าหัวโจรหรือที่เรียกว่า “การบน” โดยเสนอรางวัลให้แก่ผู้จับตัวคนร้ายได้ เป็นการตกลงกันระหว่างรัฐกับเจ้าหน้าที่หรือบุคคลทั่วไป ที่จะให้ผลประโยชน์ตอบแทน หากกระทำการที่ตกลงกันได้สำเร็จ เพื่อไม่ให้เจ้าหน้าที่มีอำนาจมากจนเกินไป ในการประชุมเทศาภิบาล ที่กระทรวงมหาดไทย รายงานเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างปี ร.ศ.123 (พ.ศ.2448)- ร.ศ.127 (พ.ศ.2452) สมเด็จพระบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพได้กำหนดกฎเกณฑ์ข้อห้าม ระเบียบข้อปฏิบัติในการวิสามัญฆาตกรรมโจรไว้ในที่ประชุมครั้งนั้นว่า

⁵⁷ หจข. ร.5 น.1.1/ 185 (56) เรื่อง ประชุมข้อราชการต่างๆ ที่ศาลาว่าการนครบาล ประชุมครั้งที่ 3 เอกสารลงวันที่ 16 มิถุนายน ร.ศ.121.

⁵⁸ หจข. ร.5 น.1.1/ 182 (12) เรื่อง หนังสือของเสนาบดีกระทรวงนครบาลสั่งการต่างๆ เอกสารลงวันที่ 27 กันยายน ร.ศ.121.

“...ลักษณะบนจับผู้ร้ายนั้นเป็น 2 อย่างคือ บนจับให้ได้
ว่าไม่ว่าเป็นหรือตายนั้นอย่าง 1 บนจับเป็นอย่าง 1 โจรผู้ร้ายตัว
สำคัญที่เหี้ยมโหดเที่ยวฆ่าผู้คนปล้นสดมภ์ให้เกิดจราจลใน
พื้นเมือง เคยมีตัวอย่างมาแต่ก่อน เช่น อ้ายดอกกรัก⁵⁹ แขวงกรุง
เก่า อ้ายสังข์แขวงเมืองเพชรบุรี แลอ้ายหวันแขวงเมืองแพร่
เหล่านี้ได้สั่งให้บนแลคนจับเอาตัวให้ได้ไม่ว่าเป็นหรือตาย
อำนาจคำสั่งเช่นนี้สั่งไปแต่กระทรวงมหาดไทย

ส่วนการจะบนจับโจรผู้ร้ายสามัญนั้น ข้าหลวง
เทศาภิบาลและผู้ว่าราชการเมืองมีอำนาจที่บนให้จับกุมได้ แต่
จะสั่งหรือบนให้จับตายนั้นไม่ได้ จำต้องขออนุญาตจากกรุงเทพ
ก่อน เว้นเสียแต่เกิดเหตุมีโจรผู้ร้ายก่อจลาจลเป็นปัจจุบันทัน
ด่วน จะโทรเลขขอคำสั่งแลบนไว้ด้วยความรับผิดชอบของผู้ที่สั่ง
นั้น ขอให้เป็นที่เข้าใจกันดังนี้”⁶⁰

การประกาศตั้งค่าหัวหรือรางวัลนำจับ ในกรณีที่อนุญาตให้จับตายได้นั้นจะเห็นได้ว่า
จะต้องเป็นคำสั่งที่สั่งโดยกระทรวงมหาดไทยเท่านั้น เว้นแต่ในกรณีฉุกเฉินร้ายแรง ที่อนุญาตให้ผู้มี
อำนาจออกคำสั่งได้ แต่ต้องเป็นผู้รับผิดชอบต่อคำสั่งนั้นๆ ด้วย เป็นการควบคุมอำนาจเจ้าหน้าที่
ให้มีมากเกินไป และอาจใช้อำนาจตามอำเภอใจได้

ลักษณะที่น่าสนใจประเด็นหนึ่งที่รัฐดำเนินการและแสดงความจริงจังคือ การระดมส่งกอง
กำลังจากส่วนกลางซึ่งมีข้าหลวงหรือผู้ตรวจราชการเป็นหัวหน้า ลงไปในท้องที่มีปริมาณโจร
ชุกชุมเช่น กองกำลังของเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี ที่ออกปราบปรามโจรบริเวณเขตเมืองสุพรรณบุรี
ในปี พ.ศ.2433 และเขตเมืองชลบุรี ในปี พ.ศ.2434 ซึ่งในแต่ละครั้งจะแบ่งออกเป็นกองย่อยๆ อีก
เพื่อความสะดวกในการเดินทางสืบข่าวและไม่เป็นที่สังเกตของโจร รวมทั้งยังปฏิบัติงานได้พร้อม

⁵⁹ อ้ายดอกกรัก เป็นนักเลงประจำหมู่บ้านหนึ่งในบริเวณตะวันตกเฉียงใต้ของอยุธยา อ้ายดอกกรักเริ่มเป็น
คนนอกกฎหมายอย่างชัดเจน เมื่อเขาได้ยิงผู้ใหญ่บ้านเสียชีวิต หลังจากที่ถูกยิงผู้ใหญ่นั้น ทำทนายเอากบือที่
ถูกโจรกรรมคืน หลังจากนั้นอ้ายดอกกรักได้รวบรวมสมัครพรรคพวกตั้งเป็นก๊กโจร เพื่อก่อเหตุปล้นชาวบ้านทั่วไป
ก่อนที่จะเสียชีวิตด้วยฝีมือตำรวจในปี ค.ศ. 1902 (พ.ศ.2445) หรือ ค.ศ.1903 (พ.ศ.2446)

“Capturing a Robber”, BT 16 June 1903, p.14. และ “The end of a Robber”, BT 19 June
1903, p.2, อ้างถึงใน เดวิด บรูซ จอห์นสัน, **สังคมชนบทและภาคเศรษฐกิจข้าวของไทย พ.ศ.2423-
2473**, หน้า 141.

⁶⁰ หจข. ร.5 ม.2.11/ 11 (286) เรื่อง รายงานการประชุมเทศาภิบาลกระทรวงมหาดไทย ร.ศ.123- 127.

กันหลายพื้นที่ ทำให้เกิดปัญหาอยู่บ้าง คือในเรื่องการแต่งกองออกตรวจ สอดแนมจับโจรผู้ร้าย หลายกอง เวลาปฏิบัติหน้าที่อาจทำให้นายอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านในท้องที่ “จะมีความสงสัย โดยเหตุที่ไม่รู้กันว่าเบงกองจับโจรผู้ร้าย ต่างสงสัยว่าเป็นผู้ร้ายเกิดจับกุมกันขึ้นเองก็จะเป็นที่เสีย ราชการไป”⁶¹

ดังนั้นในวันที่ 29 มกราคม ร.ศ.111 (พ.ศ.2436) กระทรวงพระนครบาลจึงมีหนังสือถึง กำนัน อำเภอต่างๆ สั่งการและอธิบายให้เข้าใจโดยทั่วกันว่า ผู้ที่ออกสอดแนมหรือเบงกองจับโจร ผู้ร้าย ทางกรจะออกหนังสือให้ติดตัวโดยที่เสนาบดีจะเซ็นชื่อ และประทับตราราชสีห์น้อยกำกับ ถ้าเจ้าพนักงานผู้ที่ออกสอดแนมมาจับโจรในท้องที่ แขวงอำเภอ กำนันคนใดหรือได้สืบทราบ ว่า ท้องที่นั้นมีโจรมาหลบซ่อนอยู่ และได้เดินทางไปสืบหาจับกุมในท้องที่นั้น เมื่อได้แสดงหนังสือ สำคัญนี้แล้วก็ให้อำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านช่วยเหลือให้เต็มความสามารถ⁶²

ต่อมาในวันที่ 8 กุมภาพันธ์ ร.ศ.111 (พ.ศ.2436) มีหนังสือราชการรายงานมาว่า กรมกอง ตระเวนฝ่ายกองรักษา ได้รับหนังสือสำคัญนี้เป็นจำนวน 22 ฉบับ⁶³ เพื่อให้เจ้าพนักงานถือในเวลา ออกสอดแนมจับโจรผู้ร้ายต่อไป แสดงให้เห็นถึง มีการตั้งกองออกสอดแนม จับโจร เป็นจำนวนมาก จึงต้องมีการเตรียมหนังสือสำคัญให้มีมากพอ ทั้งยังสะท้อนให้เห็นภาพความซุกซมของโจรอีกด้วย

การที่มีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่หรือข้าหลวงพิเศษออกตรวจตราราชการในเขตท้องถิ่น มักมี ผลทำให้เจ้าหน้าที่ นายอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เกิดความกระตือรือร้นในการปราบปรามโจรมาก ขึ้น ดังปรากฏตัวอย่างเช่น ในปี พ.ศ.2438 พระเพชรนิลสายศรีสวัสดิ์ ปลัดผู้รักษาเมืองเพชรบุรี ได้ไป ตรวจราชการที่เมืองปราณบุรี ในการตรวจราชการคราวนี้ ปรากฏว่ากำนัน ผู้ใหญ่บ้านสามารถ ร่วมกันจับตัวผู้ร้ายคนสำคัญไว้ได้หลายคน เช่น อ้ายแดง อ้ายตึก คนร้ายซึ่งปล้นบ้านนายชา อ้าแดงรัง ตำบลทุ่งหญ้าคม แขวงเมืองราชบุรีมาลงโทษได้ และต่อมาก็ได้สืบจับผู้ร้ายคดีปล้นฆ่า ในเขตเมืองเพชรบุรี คืออ้ายจิวและอ้ายดอนมาลงโทษได้อีก⁶⁴

ในปี พ.ศ.2441 กระทรวงมหาดไทยได้ส่งกองข้าหลวงพิเศษออกไปชำระคดีปราบโจร ผู้ร้ายอีกในเขตเมืองสมุทรสงคราม ปรากฏว่าครั้งนี้สามารถจับกุมผู้ร้ายที่ก่อคดีข่มขืน และฆ่าเด็ก

⁶¹ หจข. ร.5 น.8.1/ 47 เรื่อง คอเรศปอนเดนซ์ เรื่อง เสนาบดีมีคำสั่งถึงพระอินทรา พระเทพผล หลวง วิเสศธานี หลวงวิบาทประนูน ว่ากองรักษาได้แต่งคนออกสอดแนมสืบจับผู้ร้าย เอกสารลงวันที่ 29 มกราคม ร.ศ.111.

⁶² เรื่องเดียวกัน.

⁶³ หจข. ร.5 น.8.1/ 47 เรื่อง คอเรศปอนเดนซ์ เอกสารลงวันที่ 8 กุมภาพันธ์ ร.ศ.111.

⁶⁴ มนัส รัญญูเกษตร, การปฏิรูปการปกครองมณฑลราชบุรีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2439- 2457) (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2520), หน้า 156.

ได้ จึงพิพากษาโทษประหารชีวิตให้ตายตกไปตามกัน⁶⁵ ในปี พ.ศ.2444 มีการตั้งกองออกตรวจตราท้องที่เมืองปทุมธานี “เพราะมีผู้ร้ายปล้นในแขวงเมืองปทุมธานีชุกชุม”⁶⁶ ปรากฏผลว่าโจรผู้ร้ายลดลง จึงได้มีการประชุมเจ้าพนักงานผู้ใหญ่ กรมการเมือง สั่งให้มีการผลัดเวรกันตรวจตราในเวลา 1 ยามถึง 3 ยาม ทุกคืน โดยให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และราษฎรในหมู่บ้านร่วมมือกัน ให้ผลัดเวรกันครั้งละ 10 วัน และได้มีการขอพระราชทานเบิกปืนหลวง ให้กับผู้ที่ออกตรวจตรา เป็นจำนวน 100 กระบอก⁶⁷

ผู้ศึกษาไม่สามารถหาหลักฐานได้ว่า การเบิกปืน 100 กระบอกนี้ได้รับการอนุมัติหรือไม่ การเบิกปืนมีสาเหตุเบื้องหลังอย่างไร ใช้เพื่องานบริสุทธ์ตามวัตถุประสงค์หรือไม่ ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าสนใจที่จะแสดงถึงพฤติกรรมของอำนาจท้องถิ่นและการปฏิสัมพันธ์ต่อรัฐ แต่สิ่งที่สะท้อนได้อย่างชัดเจนก็คือ ความสำคัญของปัญหาจำนวนโจรและรัฐน่าจะให้ความสนใจอย่างจริงจัง ถึงปรากฏหลักฐานว่ามีการขอพระราชทานปืนหลวงจำนวนถึง 100 กระบอกเพื่อแจกจ่ายให้กองตรวจตราไว้ใช้ป้องกันตัว

การกระตือรือร้นในการตรวจจับโจรและผู้กระทำความผิดนั้น ปรากฏแต่เฉพาะในช่วงที่ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ออกตรวจตราชำระความเท่านั้น เมื่อข้าราชการผู้ตรวจการเดินทางกลับ ความกระตือรือร้นในการจับโจรก็หมดไปด้วย ทั้งนี้เพราะการออกจับปราบปรามโจรในแต่ละครั้ง กรมการเมือง กำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน ต้องมีการเรียกเกณฑ์ชาวบ้านให้ร่วมเป็นกำลังในการจับกุมทุกครั้งเนื่องจากไม่มีหน่วยงานเฉพาะ ชาวบ้านมักไม่ยอมให้ความร่วมมือ เพราะในบางท้องที่โจรได้ให้ความช่วยเหลือกับท้องถิ่น อีกทั้งราษฎรต้องเสียเวลาทำมาหากิน เสียค่าใช้จ่าย พาหนะและอุปกรณ์ต่างๆ รวมทั้งเสี่ยงต่อความปลอดภัยของตนเองด้วย

อย่างไรก็ดี การตรวจตราท้องถิ่นก็ยังทำให้พื้นที่นั้นๆ เกิดความสงบและทางการก็ยังคงเข้มงวดให้เจ้าหน้าที่ผู้ใหญ่ออกตรวจราชการโดยให้ทำรายงานเสนอด้วย ตัวอย่างเช่น การตรวจราชการที่เมืองปทุมธานีเมื่อวันที่ 26 ธันวาคม ร.ศ.121 ความว่า

“...ข้าพระพุทธเจ้าอารักษะประชาราษฎร์ ข้าหลวงรักษา
ราชการเมืองปทุมธานี ขอพระราชทานทำรายงานตรวจ
ราชการ และระงับเหตุโจรผู้ร้ายในเขตแขวงเมืองปทุมธานี ขึ้น

⁶⁵ หจข. ร.5 ม.55/ 16 เรื่อง รายงานราชการมณฑลราชบุรี หนังสือของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ กราบบังคมทูล เอกสารลงวันที่ 6 เมษายน ร.ศ.118.

⁶⁶ หจข. ร.5 น.3.5ก/ 51 เรื่อง หลวงอารักษะประชาราษฎร์ ข้าหลวงมีใบบอก เอกสารลงวันที่ 16 ธันวาคม ร.ศ.119.

⁶⁷ เรื่องเดียวกัน.

ทูลเกล้าฯ ถวายพระเจ้าน้องยาเธอ เสนาบดีกระทรวงนครบาล
ทรงทราบฝ่าพระบาท... ข้าพระพุทธเจ้าได้เห็นสั่งให้นายเหม
กรมการอำเภอออกตรวจจัดการกำชับกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน รักษา
หน้าที่โดยกวดขัน เพื่อจะได้ระงับเหตุโจรผู้ร้ายให้เรียบร้อยต่อไป
...”⁶⁸

ในช่วงเวลาขณะที่เจ้าหน้าที่ออกตรวจราชการ จะมีการไต่ถามชาวบ้านถึงเรื่องชีวิตความเป็นอยู่ การเพาะปลูก พืชพันธุ์ธัญญาหาร และสอบถามถามเรื่องคดีเหตุปล้น โจรผู้ร้ายต่างๆ⁶⁹ เมื่อพบว่ามีความผิดที่ยังค้างค้ำ ยังหาตัวคนร้ายมาดำเนินคดีไม่ได้ก็จะออกติดตามจับโจร ผู้ร้ายในทันที ซึ่งเป็นตัวอย่างให้แก่เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น และยังเป็นการเร่งรัดให้มีความกระตือรือร้นในราชการมากยิ่งขึ้น เช่น ในการตรวจพื้นที่ของพระอารักขาพระราชารัฐ ที่เมืองปทุมธานี คราวเดียวกันนี้ ในรายงานตอนหนึ่งได้กล่าวถึงการตามสืบหาโจรปล้น ความว่า

“...เวลาบ่าย 3 โมง 30 นาที ออกเรือจากที่ว่าการอำเภอ
นี้ เลยไปหมู่บ้านนิมิตตำบลบ้านคิ้ว เพื่อจะได้สืบจับตัวนาย
เทียบ ซึ่งต้องตามรายงานนายเหมกรมการอำเภอ ว่าปล้น
บ้านนายแห่งแดงน้อย เมื่อวันที่ 15 ธันวาคมศก 121 มาพัก
อาไศรยอยู่ตำบลนี้ ถึงหมู่บ้านนิมิต ...ข้าพระพุทธเจ้าขึ้นบก
เพื่อจะสืบจับตัวนายเทียบ พบภรรยาหมู่บ้านกับ
ราษฎร ข้าพระพุทธเจ้าได้สอบถาม หาตัวนายเทียบแจ้งว่าเมื่อ
แต่ก่อนนายเทียบได้มาพักอาไศรย อยู่ในตำบลนี้ แต่ได้ไป
เสียก่อนนายแห่งถูกปล้นแล้ว...”⁷⁰

นอกจากการออกสืบหาจับกุมโจรและการตรวจตรากวดขันข้อราชการอื่นๆ แล้ว รัฐยังมีนโยบายการลงโทษผู้ที่กระทำผิดหรือละเลยหน้าที่ต่างๆ เป็นวิธีลงโทษเพื่อให้ผู้กระทำผิดนั้นหลาบจำ ทั้งยังเป็นตัวอย่างให้แก่บุคคล เจ้าหน้าที่ในส่วนอื่นๆ อีกด้วย ยกตัวอย่าง เช่น คดีปล้นบ้าน

⁶⁸ หจข. ร.5 น.3.5ช / 2 (1) เรื่อง มีสารตรา ให้ข้าหลวงออกตรวจท้องที่ ศก 121 เอกสารลงวันที่ 13 กันยายน ร.ศ.120- 8 เมษายน ร.ศ.122.

⁶⁹ หจข. ร.5 น.3.4 ช/ 3 เรื่อง มีสารตราให้ข้าหลวงรักษาราชการ ออกตรวจท้องที่ ประจำเดือน ศก 121.

⁷⁰ หจข. ร.5 น.3.5 ช/ 2 (1) เรื่อง มีสารตรา ให้ข้าหลวงออกตรวจท้องที่ ศก 121 เอกสารลงวันที่ 13 กันยายน ร.ศ.120- 8 เมษายน ร.ศ.122.

นายพัก ร.ศ.121 (พ.ศ.2446) ในขณะที่เกิดเหตุชาวบ้านใกล้เคียงมิได้ออกมาช่วย “ผิดด้วยลักษณะ ปกครองท้องที่นำ 8 มาตรา 13⁷¹ ข้าพระพุทธเจ้า (พระอารักษ์ประชาราษฎร์) ได้มีคำสั่งให้พนักงาน อัยการ ไต่สวน ฟ้องลงโทษต่อไป...”⁷² หรือมีการตัดเงินเดือนข้าราชการที่ไม่เอาใจในราชการ เช่น “ตัดเงินเดือนขุนชำนาญ 20 บาทเพื่อจะได้เอาใจใส่ราชการในหน้าที่”⁷³ เป็นต้น การลงโทษเพื่อสั่ง สอนกระตุ้นเตือนนี้ ตามหลักฐานที่ปรากฏพบว่า ได้ช่วยให้เจ้าหน้าที่ทำงานมากยิ่งขึ้น คือใน ร.ศ.128 (พ.ศ.2453) ขุนชำนาญได้รายงานการออกตรวจท้องที่ไปยังเสนาบดีกระทรวงนครบาล ว่า ตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน- 31 ตุลาคม ร.ศ.128 ตนได้ออกตรวจราชการ 45 วัน⁷⁴

การทำรายงานเสนอต่อผู้บังคับบัญชาการต้นสังกัด สะท้อนให้เห็นถึงการเข้าควบคุม ตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงาน รายงานการตรวจราชการที่ทำเสนอไปนั้น แม้ว่าจะไม่ สามารถระบุชี้ชัดได้ว่าข้อความในรายงานเป็นความจริงหรือไม่ แต่อย่างน้อยที่สุดก็แสดงภาพ ความเข้มงวด กวดขันต่อเจ้าพนักงานในการทำหน้าที่บำรุงสุข ปกป้องราษฎร ชาวบ้าน ให้ความ คุ่มครองจากใจ ผู้ร้ายได้เป็นอย่างดี

5.2.2 การปูนบำเหน็จ

เมื่อเจ้าพนักงานปฏิบัติราชการเต็มกำลังความสามารถจนทำให้งานสำเร็จลุล่วงแล้ว เพื่อ เป็นขวัญและกำลังใจต่อเจ้าหน้าที่ต่อไป รัฐจะทำหนังสือเพื่อแสดงความชมเชย ยกย่องบุคคลที่ ตั้งใจปฏิบัติตามที่เหล่านั้น ตัวอย่างเช่น การจับโจรคดีปล้นบ่อนเบี้ยคลองสำโรงและการจับ โจรอื่นๆ ในเขตเมืองนครเขื่อนขันธ์ และเมืองสมุทรปราการ ในปี ร.ศ.121 (พ.ศ.2446) เมื่อได้ส่งตัว คนร้ายพิจารณาลงโทษแล้ว ได้นำความกราบบังคมทูลรายงานถวายแด่พระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หลังจากนั้นทรงมีพระราชหัตถเลขาเกล้าฯชมเชยมาถึงกระทรวงนครบาล ซึ่ง สมเด็จพระบรมวงศ์เธอกรมหลวงนเรศวรฤทธิ์ก็ได้มีหนังสือชมเชยไปยังเจ้าพนักงาน ในวันที่ 30 มิถุนายน ปีเดียวกันอีกทีหนึ่ง ความว่า

⁷¹ ลักษณะปกครองท้องที่ มาตราที่ 13 มีเนื้อหาดังนี้ คือ ผู้ใหญ่บ้านตี่สัญญาณเรียกลูกบ้าน ลูกบ้านคน ใดขัดขึ้น ไม่มาช่วยตามสัญญา มีความผิดต้องระวางโทษ สถาน 1 ให้จำไว้ไม่เกินกว่า 1 เดือน สถาน 1 ปรับเป็น เงินไม่เกินกว่า 160 บาท สถาน 1 ให้แลจำปรับด้วย ให้ผู้ใหญ่บ้านเอาตัวลูกบ้านคนนั้น มอบกำนัน พาไปส่ง นายอำเภอไต่สวน ถ้าได้หลักฐาน ให้นำอำเภอขอต่อศาล ให้ปรับไหมลงโทษลูกบ้านที่กระทำผิด ตาม โทษานุโทษ

เสถียร ลายลักษณ์, **ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 16 ภาค 1**, หน้า 22.

⁷² หจข. ร.5 น.3.5ช/ 2 (7) เรื่อง มีสารตราให้ข้าหลวงออกตรวจท้องที่ ศก 121 เอกสารลงวันที่ 13 กันยายน ร.ศ.120- 8 เมษายน ร.ศ.122.

⁷³ หจข. ร.5 น.3.5ช/ 2 (10) เรื่องเดียวกัน.

⁷⁴ หจข. ร.5 น.1.4/ 2 (10) เรื่อง รายงานประจำปี ร.ศ.126- 27 เมษายน 129.

“...การจับผู้ร้ายครั้งนี้ดีมาก และทรงสรรเสริญเจ้าพนักงานทั้งปวงนั้นมีความแจ่มอยู่ในหัตถ์เลขา ซึ่งแนบมาด้วยแล้วเพราะฉะนั้นให้มิศเตอร์อริก แอสตีเย ลอซัน ผู้ว่าการแทนจางวาง กรมกองตระเวนอุสาห์ตั้งใจสืบจับโจรผู้ร้าย ซึ่งกระทำผิดล่วงละเมิดพระราชกำหนดกฎหมาย ในเหตุคดีอาญา อุกฉกรรจ์เรื่องก่อนๆ ที่ยังไม่ได้ตัวผู้ร้ายหรือที่จะเกิดมีขึ้นต่อไป ในภายหน้า เช่น ได้ปฏิบัติราชการมาอย่างครั้งนี้ เพื่อจะได้เป็นความระงับปราบปรามโจรผู้ร้ายให้สงบเรียบร้อยต่อไป”⁷⁵

นอกจากจะมีการยกย่อง ชมเชยต่อเจ้าพนักงานที่มีความดีความชอบ เพื่อเป็นขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานแล้ว รัฐยังได้สร้างแรงจูงใจต่อเจ้าหน้าที่ในการปราบปรามโจรผู้ร้าย ด้วยวิธีการมอบบำเหน็จรางวัลให้แก่กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าหน้าทีหรือราษฎรที่ช่วยในการจับโจร หรือประพฤติดนเป็นประโยชน์ต่อทางราชการ นโยบายนี้รัฐหวังจะสร้างความแตกร้างระหว่างโจรกับผู้ที่มีอำนาจท้องถิ่นอีกนโยบายหนึ่ง โดยใช้รางวัลเป็นเครื่องล่อใจ ใ้มน้ำว กำนัน ผู้ใหญ่บ้านให้กลับมาทำหน้าที่ตามอำนาจที่มอบหมายให้อย่างแข็งขัน ไม่เข้าข้างโจร พรรคพวก หรือคอยปกปิดช่วยเหลือในลักษณะต่างๆ นโยบายนี้เป็นผลอยู่บ้างดังตัวอย่างเช่น ในปี พ.ศ.2444 อ้ายให้ ผู้ร้ายปล้นราษฎรแขวงเมืองสุพรรณได้นี้ออกจากตะรางไปได้ และต่อมาได้ก่อคดีลักควายในเขตเมืองอ่างทอง ราษฎรคือ นายสิน นายเสียม เจอตัวโจรนายให้ที่ชายป่าระกำหนดองจิว ท้องที่อำเภอไผ่จำศีล ได้ต่อสู้กับนายให้ และจับนายให้ส่งกรมการอำเภอ ในกรณีนี้เจ้าเมืองอ่างทอง คือ พระวิเศษไชยชาญ ได้จ่ายเป็นรางวัล คนละ 20 บาท⁷⁶

ในส่วนของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านซึ่งมีหน้าที่โดยตรงในการจับกุมโจร ก็ปรากฏหลักฐานในปี พ.ศ.2443 ว่า มีการมอบรางวัลให้แก่กำนันทอง บ้านแหลมใหญ่ แขวงเมืองนนทบุรีช่วยเหลือติดตามจับโจรที่ก่อคดีขึ้นในอำเภอเสนากลาง อันเป็นความชอบที่แม้จะอยู่ต่างแขวงก็ยังทำหน้าที่เป็นธุระติดตามจับโจรในเขตแขวงเมืองอื่น⁷⁷ ในปี ร.ศ.121 (พ.ศ.2446) สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนเรศวรฤทธิ เสนาบดีกระทรวงนครบาล ได้แสดงความเห็นต่อการบำเหน็จรางวัล ความว่า กำนันผู้ใหญ่บ้านได้ตรวจตราระงับเหตุโจรผู้ร้าย รวมถึงปฏิบัติราชการอื่นๆ อีกเป็นจำนวนมาก

⁷⁵ หจข. ร.5 น.1.1/ 182 (189) เรื่อง หนังสือเสนาบดีกระทรวงนครบาลสั่งการต่างๆ เอกสารลงวันที่ 30 มิถุนายน ร.ศ.121.

⁷⁶ หจข. ร.5 ม.2- 14/ 2 เรื่อง รายงานกรมหลวงดำรงไปตรวจราชการมณฑลกรุงเก่าและพิษณุโลก นครสวรรค์ และรายงานระยะที่เสด็จ เอกสารลงวันที่ 8 สิงหาคม ร.ศ.118.

⁷⁷ เรื่องเดียวกัน.

“ควรจะต้องทราบจดหมายเหตุร้ายการของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านที่ได้กระทำความดีความชอบในราชการอย่างใดบ้าง เมื่อกำนัน ผู้ใหญ่บ้านคนใดมีความดีความชอบต่อราชการ สมควรได้รับบำเหน็จบำนาญรางวัลตามสมควรแก่ความชอบ เพื่อได้เป็นเครื่องบำรุงน้ำใจให้สมแก่ความที่ได้อุสาหรับราชการนั้น”⁷⁸ จึงมีคำสั่งให้หลวงนรพรคพฤติกร ปลัดกรมผู้ช่วยการอำเภอ คัดเลือกกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในเขตแขวงกรุงเทพฯ ประมาณ 3- 4 คน⁷⁹ เพื่อรับรางวัลต่อไป

การมอบรางวัลให้กับผู้ที่มีความดีความชอบในการปฏิบัติราชการนี้ เป็นส่วนกระตุ้นให้เจ้าหน้าที่เข้มงวด กวดขันมากยิ่งขึ้น แม้แต่ราษฎร ชาวบ้านเองก็ยังมีความกระตือรือร้นในการช่วยจับโจรผู้ร้าย นอกจากนายให้ ซึ่งได้กล่าวข้างต้นแล้ว ในปี พ.ศ.2446 ก็ยังปรากฏหลักฐานการมอบรางวัลให้แก่ราษฎรที่ช่วยเหลือราชการอีกด้วย กล่าวคือ ในวันที่ 21 กรกฎาคม เวลาบ่าย 2 โมง อำแดงซุ่มได้นำสิ่งของไปขาย ระหว่างทางเดินกลับ นายซุ่มได้ตรงเข้าแย่งชิงนาฬิกาเรือนทองกับตะกรุดทองคำไป ในขณะที่นั้นนายเล็กราษฎรได้ช่วยติดตามจับตัวนายซุ่มคนร้ายกับของกลางได้ สมเด็จพระบรมวงศ์เธอกรมหลวงนเรศวรฤทธิ์ ได้มีคำสั่งไปว่า

“ การที่นายเล็กช่วยจับตัวนายซุ่มคนร้ายวิ่งราวกับของกลางได้ ส่งให้แก่กองตระเวนนี้ นายเล็กมีความชอบในส่วนทางราชการ สมควรจะได้รับรางวัลของกรมกองตระเวน ให้จ่ายเงินรางวัลให้แก่ นายเล็ก 40 บาท เพื่อได้เป็นเครื่องอุดหนุนบำรุงน้ำใจให้คนทั้งหลาย ซึ่งรู้เห็นเหตุการณ์อันทุจริตประพฤติดอย่าง นายเล็กนี้ต่อไป”⁸⁰

คุณสมบัติของผู้ที่สมควรจะได้รับรางวัล ถูกกำหนดอย่างเป็นทางการในที่ประชุมเทศาภิบาล เมื่อวันที่ 3 กันยายน พ.ศ.2446 เพื่อให้เป็นบรรทัดฐานในการคัดเลือกผู้ที่จะรับบำเหน็จรางวัล อีกทั้งยังเป็นข้อกำหนดให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้านต่างๆ ตระหนักถึงหน้าที่ใดบ้างที่จำเป็นจะต้องควบคุมและตั้งใจปฏิบัติงานอย่างแข็งขันที่สุด คุณสมบัติดังกล่าว ได้แก่

- 1.จับโจรผู้ร้าย หรือได้ต่อสู้กับโจรผู้ร้ายอย่างกล้าหาญ
- 2.ได้รับบาดเจ็บ หรือถึงแก่กรรมในการจับโจรผู้ร้าย

⁷⁸ หจข. ร.5 น.1.1/ 182 (118) เรื่อง หนังสือขอของเสนาบดีกระทรวงนครบาลสั่งการต่างๆ เอกสารลงวันที่ 26 ธันวาคม - 12 ตุลาคม ร.ศ.121.

⁷⁹ เรื่องเดียวกัน.

⁸⁰ หจข. ร.5 น.1.1/ 182 (138) เรื่อง หนังสือขอของเสนาบดีกระทรวงนครบาลสั่งการต่างๆ เอกสารลงวันที่ 26 ธันวาคม ร.ศ.120- ตุลาคม ร.ศ.121.

3.รักษาการในท้องที่เรียบร้อยดี ไม่มีโจรผู้ร้ายปล้นในท้องที่ของตนได้ตลอดปีหนึ่ง หรือถ้ามีก็สามารถจับได้ทุกราย ซึ่งจะบำเหน็จรางวัลเท่าใดนั้น ให้ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของข้าหลวงเทศาภิบาล⁸¹

การกำหนดคุณสมบัติของผู้ที่สมควรได้รับรางวัลนี้ สะท้อนท่าทีของรัฐในการที่จะให้ผู้มีอำนาจในท้องถิ่นพึงพอใจที่จะปฏิบัติงานให้กับราชการ “ลักษณะนี้จึงเท่ากับเป็นการพยายามที่จะทำให้ผู้มีอำนาจท้องถิ่นที่เคยมีอิสระตามประเพณีกินเมืองมาอยู่ในความควบคุม หรือเป็นส่วนหนึ่งของรัฐส่วนกลางมากยิ่งขึ้น”⁸² อีกทั้งยังเป็นการสนับสนุนให้มีการติดตามจับกุมโจรให้มากยิ่งขึ้นอีกด้วย

ในการประชุมที่กระทรวงนครบาลเมื่อวันที่ 16 กันยายน พ.ศ.2446 ได้แสดงให้เห็นถึงความต้องการให้มีการมอบรางวัลแก่กำนัน ผู้ใหญ่บ้านที่มีผลงานดีเด่นอย่างเป็นทางการ กล่าวคือ มีการสั่งการเร่งรัดให้ส่งบัญชีจำนวนกำนันที่จะได้รับพระราชทานเหรียญรางวัล และให้จ่ายเงินจำนวน 20 บาท แก่กำนันที่มีความดีความชอบโดยเร็ว⁸³ การมอบรางวัลยังคงมีการดำเนินต่อมา เช่น ในวันที่ 1 เมษายน ร.ศ.123 (พ.ศ.2448) เกิดคดีลักกระบือของอำแดงเลสอ ที่เมืองมินบุรี ซึ่งกำนันไต่เซนไบสดำ ได้สั่งการให้เร่งรัดจับกุมคนร้าย คือ นายโชนได้ทำให้หม่อมเจ้าสง่างาม ข้าหลวงรักษาราชการเมืองมินบุรี ยื่นหนังสือขออนุญาตสมเด็จพระบรมวงศ์เธอกรมหลวงนเรศวรฤทธิ์เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม ปีเดียวกัน ให้จ่ายรางวัล แก่กำนันตะเซนไบสดำ ในหนังสือรายงานได้บรรยายการปฏิบัติหน้าที่ของกำนันไต่เซนไบสดำว่า

“...อำแดงเลสอใจทย์ มาแจ้งเหตุต่อไต่เซนไบสดำ
กำนันว่า เวลาเช้าได้ปล่อยกระบือไปกินหญ้าอยู่กลางทุ่งนา
กระบือหายไป อำแดงเลสอสืบรู้ได้ความว่านายโชนจำเลยลักไป
ทันใดนั้น ไต่เซนไบสดำกำนันได้ตรวจจับนายโชนจำเลยๆก็หา
ได้อยู่ที่บ้านเรือนไม่หายไป จึงได้สั่งผู้ใหญ่บ้านให้ช่วยสืบจับตัว
นายโชนจำเลยกับกระบือของกลาง รุ่งขึ้นนายสอิดผู้ใหญ่บ้าน
จับตัวนายโชนจำเลยส่งมายังไต่เซนไบสดำกำนันฯ ตามปากคำ

⁸¹ หจข. ร.5 ม.5.2.11/ 10 เรื่อง การประชุมเทศาภิบาลปีที่ 9 ครั้งที่ 3 เอกสารลงวันที่ 9 กันยายน ร.ศ. 121, อ้างถึงใน คมเนตร ญาณโสภณ, อำนาจท้องถิ่นแบบจารีตและผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองท้องถิ่นในยุคเทศาภิบาล, หน้า 183.

⁸² คมเนตร ญาณโสภณ, อำนาจท้องถิ่นแบบจารีตและผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองท้องถิ่นในยุคเทศาภิบาล, หน้า 183.

⁸³ หจข. ร.5 น.1.1/ 185 (27) เรื่อง ประชุมครั้งที่ 9 เอกสารลงวันที่ 16 กันยายน ร.ศ.121.

นายโตะจำเลยให้การรับว่า ได้ลักเอากระบือของอำแดงเลขออกไปฝากนายขึ้น นายมุดไว้ โตะเซนโบสตำกำนันตามจับได้กระบือของกลางนี้ แล้วได้ส่งตัวโจทก์ จำเลยกับกระบือของกลางมายังอำเภอเมืองแล้ว”⁸⁴

หม่อมเจ้าสง่างามข้าหลวงได้กล่าวชมเชยโตะเซนโบสตำว่า มีความสามารถเป็นธรรมาจริในราชการ ช่วยติดตามสืบจับตัวนายโตะ ได้ทันทั่วทั้งที่ จึงให้มอบรางวัลเป็นเงิน 20 บาท แก่กำนันผู้นี้ต่อไป

หรืออีกตัวอย่างหนึ่งคือ ในปี ร.ศ.127 (พ.ศ.2452) กำนันยะกับผู้ใหญ่บ้านโตะ ตำบล บ้านพร้าว ปทุมธานี ได้จับตัวนายแหยมไว้เพราะมีความสงสัยว่าอาจเป็นโจร เนื่องจากนำกระบือมาเฝ้าขายแต่ไม่มีหลักฐาน ตัวพิมพรูปพรรณแต่อย่างใด หลังจากได้สอบสวนนายแหยม ทำให้ได้เบาะแสดว่า นายใจเป็นโจรลักกระบือมาจากนายจัน ซึ่งอาศัยอยู่ตำบลระแหง อำเภอเมือง เมื่อลักกระบือมาได้แล้วจะให้นายแหยมหรือนายภู่นำกระบือออกเฝ้าขาย ต่อมาเบาะแสดังกล่าวได้ถูกบอกต่อยังเจ้าหน้าที่คนอื่นๆ จนในที่สุดนายหม่อมเจ้าอำเภอสสามารถจับตัวนายภูได้ นายภูติดอำเภอกับนายปั้นกำนันคลองเตยจับตัวนายใจได้ ซึ่งจำเลยทั้งหมดให้การสารภาพ การตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ราชการในครั้งนี้ ทำให้มีการมอบรางวัลให้แก่นายยะกำนันเป็นเงิน 12 บาท และให้นายปั้นกับนายโตะเป็นเงินคนละ 6 บาท⁸⁵

นอกจากเจ้าหน้าที่ของราชการจะได้รับการปูนบำเหน็จ เมื่อมีความดีความชอบ เอาใจใส่กวดขันในการจับโจรหรือช่วยเหลือเป็นประโยชน์ต่อทางการแล้ว ยังพบหลักฐานที่ราษฎรทั่วไปก็มีสิทธิที่จะได้รับการปูนบำเหน็จอีก หากเป็นหูเป็นตาให้ทางการ จนมีส่วนให้นำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษได้ เช่น ในรายงานเมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม ร.ศ.121 (พ.ศ.2446) ว่าด้วยเรื่องของ นายดี พลตระเวนโรงพักสามเสนเก็บเข็มกลัดรูปดอกไม้ฝังเพชรได้ และมีเจตนาไม่สืบหาเจ้าของ กลับนำเข็มกลัดนั้นไปจำหน่ายที่โรงรับจำนำของจีนหลิม จีนหลิมมีความ “สงสัยจะได้มาโดยทุจริต จึงเรียกพลตระเวนรักษาท้องที่จับตัวนายดีส่งยังโรงพัก ปรากฏว่าเป็นเข็มกลัดของเจ้านายฝ่ายในพระองค์หนึ่ง”⁸⁶ สมเด็จพระบรมวงศ์เธอกรมหลวงนเรศวรฤทธิ์ได้กล่าวชมเชยและมีคำสั่งว่า “การที่จีนหลิมเจ้าของโรงจำนำเอาใจใส่ตรวจตรา สอบสวนในเวลาที่จะรับจำนำส่งของโดยดีก่อน เมื่อสงสัย

⁸⁴ หจข. ร.5 น.3.6ค/ 4 เรื่อง อนุญาตให้จ่ายเงินเป็นรางวัลให้แก่โตะเซนโบสตำกำนัน 20 บาท ในการติดตามสืบจับตัวนายโตะคนร้ายลักกระบือ และได้ของกลางโดยทันที เอกสารลงวันที่ 5- 7 พฤษภาคม ร.ศ.123.

⁸⁵ หจข. ร.5 น.3.5ก/ 109 เรื่องขออนุญาตจ่ายเงินรางวัลให้นายยะกำนัน นายปั้น นายโตะ เอกสารลงวันที่ 5 มิถุนายน ร.ศ.127.

⁸⁶ หจข. ร.5 น.1.1/ 182 (135) เรื่องหนังสือของเสนาบดีกระทรวงนครบาลสั่งการต่างๆ

เป็นสิ่งแปลกปลาด ได้แจ้งต่อกองตระเวนจับตัวนายดีได้กับของกลางดังนี้ จินหลิมมีความชอบสมควรจะได้รับพระราชทานรางวัล⁸⁷ และให้พระภักดีรัชภาคย์ เจ้าพนักงานผู้จดทะเบียนโรงรับจำนำ เบิกเงินกับปลัดบัญชี กระทรวงนครบาล เป็นเงิน 20 บาทเพื่อมอบให้กับจินหลิมต่อไป

ในบางครั้งใจที่มีประวัติอาชญากรรมอุกฉกรรจ์ ทางกาต้องการตัวเป็นอย่างมาก แม้ว่าเจ้าหน้าที่จะทำวิสามัญฆาตกรรม คือจับตายก็ตาม ทางการก็ยังคงมอบรางวัลแก่เจ้าหน้าที่ผู้นั้น เช่นกรณีของนายเผือดผู้ต้องหาเรื่องที่ 1 คือ คดีปล้นเรือนจำแดงแพ ตำบลบ้านสมัก ท้องที่อำเภอสามโคก เมื่อวันที่ 13 ตุลาคม ร.ศ.124 (พ.ศ.2449) เรื่องที่ 2 คือคดีแย่งชิงกระบือนายแจ้ง ตำบลหนองจอก ท้องที่อำเภอสามโคก เมื่อวันที่ 21 มกราคม ร.ศ.124 (พ.ศ.2449) และเรื่องสุดท้ายคือคดีฆ่านายชุ่มตาย ตำบลบ้านทุ่งทางเกวียน อำเภอสามโคก เมื่อวันที่ 17 มีนาคม ร.ศ.124 (พ.ศ.2449)⁸⁸

นายเผือดจึงเป็นใจอุกฉกรรจ์ที่ทางการต้องการจับกุมตัวให้ได้ แต่นายเผือดเมื่อหนีเข้าไปในแขวงเมืองประทุมธานีแล้ว ก็หลบซ่อนอาศัยอยู่ในป่า ทำให้รอดการจับกุมทุกครั้ง จนกระทั่งเมื่อวันที่ 30 กันยายน ร.ศ.125 (พ.ศ.2450) นายชูเสมียนกับพลตำรวจจรได้พากันไปจับตัวนายเผือดเกิดการยิงปะทะกันขึ้น ในที่สุดสืบเอกนายคำ นายตำรวจจรก็ได้ยิงนายเผือดเสียชีวิต

การกระทำครั้งนี้สืบเอกนายคำ ถูกเสนอให้ได้รับรางวัลเป็นเงินถึง 40 บาท⁸⁹ เพื่อเป็นการยกย่อง ตอบแทนในความกล้าหาญและความสามารถจนเป็นเหตุให้คดีนี้สิ้นสุดลง

5.3 การปรับปรุงกฎหมาย

กฎหมายตราสามดวง เป็นกฎหมายที่ใช้เป็นพื้นฐานในการพิพากษา พิจารณาคดีต่างๆ แม้ว่าจะมีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงบ้างตามยุคตามสมัย เพื่อให้ทันเหตุการณ์กับช่วงเวลาขณะนั้น แต่ด้วยความที่เป็นกฎหมายเก่า ถูกตราขึ้นมาใช้แล้วเป็นเวลานาน จึงมีรอบความคิดแบบเก่า ซึ่งเป็นสิ่งที่ล้าสมัยและมีความไม่ยุติธรรม ประกอบกับลักษณะที่กระทำคามผิดมีรูปแบบใหม่เกิดขึ้น ทำให้ในกฎหมายตราสามดวงไม่ครอบคลุมถึงความผิดนั้นๆ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักและเข้าใจในเรื่องนี้ ดังพระราชดำริว่า

“...บ้านเมืองสมบูรณ์ขึ้นกว่าแต่ก่อน การค้าขายก็มีมาก
ขึ้น การทำมาหากินโดยกำลังแรงก็มีมากขึ้นทรัพย์สมบัติซึ่งพึง

⁸⁷ เรื่องเดียวกัน.

⁸⁸ หจข. ร.5 น.3.5ก/ 81 เรื่อง ว่าอ้ายเผือก ผู้ร้ายปล้นแลแย่งชิงกระบือ.

⁸⁹ เรื่องเดียวกัน.

จะหวงแหน อันเป็นต้นเหตุแห่งอันตรายแก่ชีวิต เป็นต้นก็มีมาก
ขึ้น ทางหนีทีไล่ของคนเหล่าร้ายก็มีกว้างขวางขึ้น พระราชา
กำหนดกฎหมายที่สำหรับจะใช้ระงับปราบปรามโจรผู้ร้าย ถึงว่า
ได้แก้ไขเพิ่มเติมขึ้นตามสมัยตลอดมา แต่พื้นกระบวนการพิจารณา
ยังเป็นอย่างเดิม ซึ่งเป็นการล่วงเวลามาช้านานไม่สมแก่กาล
สมัยไปได้ทุกข้อ...”⁹⁰

5.3.1 ปัญหาอันเกิดจากการใช้กฎหมายตราสามดวง

ประการแรก คือ การกำหนดความผิดในกฎหมายตราสามดวงบางลักษณะ ไม่เป็นไปตาม
สากล เช่น การแบ่งประเภทโจร ออกเป็นนิลฉกรโจร เป็นลักษณะที่น่าสนใจ สะท้อนวิธีคิดตาม
จารีตนครบาล กล่าวคือ นิลฉกรโจร หมายถึง บุคคลที่เพียงแต่พิรุณก็ถูกกล่าวหาว่าเป็นโจรแล้ว
แสดงว่าหากมีความสงสัยว่าผู้ใดเป็นโจรก็สามารถจับตัวไปคุมขังได้ ซึ่งวิธีตามจารีตนครบาลเช่นนี้
ไม่เป็นไปตามหลักสากลที่ว่า เมื่อจับตัวผู้ต้องสงสัยมาได้ จะไม่ปักใจเชื่อว่าผู้ต้องหาเป็นโจร เป็น
ผู้กระทำผิด จนกว่าจะสืบทราบหรือมีพยานหลักฐานรัดกุมพอที่จะแน่ใจได้ว่าผู้ต้องหาเป็นผู้กระทำ
ผิดจริง จึงค่อยพิจารณาลงโทษตามบทบัญญัติต่อไป⁹¹ ผิดกับวิธีการสอบสวนแบบจารีตนครบาล
ที่จะเขียนผู้ต้องหาหรือผู้ที่สงสัยว่ากระทำผิดให้รับว่าเป็นผู้กระทำ หรือให้การขัดท้อผู้ที่ยังมือ
กระทำ

จะเห็นได้ว่าวิธีการสอบสวนตามจารีตนครบาล สามารถเกิดการเขียนหรือลงโทษผิดตัวได้
จึงเป็นการไม่ยุติธรรมต่อบุคคลที่ถูกกล่าวหาว่าเป็น นิลฉกรโจร เพราะอาจถูกเขียนทั้งๆ ที่ไม่ได้ทำ
ความผิด กฎหมายตราสามดวงยังได้กำหนดบทลงโทษต่อเจ้าพนักงาน ที่เอาตัวไปเขียนแล้วผล
สอบสวนปรากฏว่าไม่ได้กระทำผิด โดยมีใจความว่า ลงโทษแก่เขาฉันใดให้กระทำแก่ผู้เขียนฉันนั้น
ทำให้การสอบสวนคงเป็นอย่างไรหวาดระแวงเพราะวิธีสอบสวน คือการเขียนเพื่อยอมรับ แต่หากผิด
ตัว ผู้ที่สั่งหรือผู้ที่เขียนก็ต้องถูกลงโทษ

⁹⁰ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, **พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว ทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน** (กรุงเทพฯ: โสภณพิพรรฒธนากร,
2470), หน้า 8-9.

⁹¹ กนิษฐา ชิตช่าง, **มูลเหตุของการร่างกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127** (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2532), หน้า 82.

ในพระไอยการลักษณะโจร บทที่ 29 มีการกล่าวถึงการเขียนว่า

“...ให้เอาตัวมันผู้ขัดเขียน 3 หน จนถึงขนาฏจำจงหนัก
โดยจารีตนครบาล ถ้ามันหมีรับฎี้นคำอยู่ ให้ชาวพระนครบาล
พิศเคราะห์จงเปนธรรม”⁹²

เข้าใจว่าการเขียนเพื่อให้โจรยอมรับนั้น จะเขียนได้อย่างมาก 3 ยก เพราะมีฉะนั้นผู้ต้องหา อาจถูกเขียนจนตายคาหวายได้⁹³ ในพระไอยการลักษณะโจร ได้ระบุถึงวิธีการเร่งรัดการจับกุมโจร ไว้ว่า เมื่อโจรได้หลบหนีไป ทางราชการจะนำตัวบุตร ภรรยา มาซักถาม ถ้าไม่รู้จักกับผู้ร้ายก็มัก เรียกประกันทานบนไว้ ถ้าเป็นญาติห่างๆ ให้ปล่อยตัวไป ส่วนญาติสนิทให้ตัวจำไว้เร่งเอาตัวโจร จะ เห็นได้ว่า การจับกุมญาติสนิทไว้เพื่อเร่งรัดให้โจรมามอบตัวเป็นการไม่ยุติธรรมแก่ญาติผู้นั้นมาก

ความไม่ทันยุคทันสมัย ยังปรากฏให้เห็นในกฎหมายตราสามดวงอีก ในเรื่องของการ กำหนดระยะเวลาของโทษจำคุก และการกำหนดโทษไว้หลายอย่างในความผิดเดียว บางกรณี พบว่าอาจมีบทลงโทษ 8- 10 อย่างในความผิดสถานเดียว ทำให้เกิดความสับสน สาเหตุเพราะตาม คติโบราณ พระมหากษัตริย์คือผู้พิพากษาสูงสุดการกำหนดโทษก็ตามแต่จะทรงเห็นสมควร ดังนั้น กฎหมายตราสามดวงในส่วนที่เกี่ยวกับโทษ จึงมักไม่ระบุตายตัว ระบุโทษแต่เพียงกว้างๆ เพื่อให้ ทรงใช้พระราชวินิจฉัย ทำให้ไม่มีหลักเกณฑ์ในการพิพากษาพิจารณาลงโทษที่แน่นอน

อย่างไรก็ตาม แม้ว่ากฎหมายตราสามดวงจะให้พระราชอำนาจพระมหากษัตริย์อย่าง เต็มที่ในการพิพากษาลงโทษ และแม้ว่าในทางปฏิบัติแล้วพระมหากษัตริย์จะมีได้ตัดสินใจคดีในทุกๆ คดีก็ตาม แต่ก็ยังปรากฏว่ามีการบัญญัติในกฎหมายบางมาตราเพื่อให้มีผู้ที่สามารถคัดค้านได้ เป็นการยับยั้งพระราชอำนาจขององค์พระมหากษัตริย์ไว้ หากเสนาบดีมีความเห็นว่าการตัดสินมิ ชอบด้วยกฎหมาย ประเพณีและความยุติธรรม ซึ่งในกฎหมายตราสามดวงมีข้อความระบุไว้ดังนี้

“...อนึ่ง พระเจ้าอยู่หัวดำรัส ตรัสด้วยราชการคดีความ
ประการใดๆ ต้องกฎหมายประเพณีเป็นยุติธรรมแล้วให้กระทำ
ตาม ถ้าหมีชอบจงอาจพิศทูลทัดทาน ครั้ง 1 ครั้ง 2 ครั้ง 3 ครั้ง
ถ้าหมีฟังให้งดอย่าเพอสั่งไปให้ทูลไปที่ระโหฐาน ถ้าหมีฟังจึงให้
กระทำตาม ถ้าผู้ใดมิได้ทำตามพระอัยการดังนี้ ท่านว่าผู้นั้นเล

⁹² กฎหมายตราสามดวง เล่ม 3, หน้า 233.

⁹³ เสนีย์ ปราโมช, กฎหมายสมัยอยุธยา, หน้า 17.

ผิดพระราชอาญา”⁹⁴ หรือ “อนึ่ง ทรงพระโกรษแก่ผู้ใด แลตรัส
เรียกพระแสงอย่าให้พนักงานยื่น ถ้ายื่นโทษถึงตาย”⁹⁵

การตัดทานพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในการสั่งพิพากษาคดี เป็นหน้าที่ของ
เสนาบดี ข้าราชการที่เกี่ยวข้อง และมีอำนาจในการกระทำได้ จะต้องทักท้วงทุกครั้งหากคิดว่าการ
ตัดสินนั้นไม่เหมาะสม เพราะถ้าหากละเลยแล้วจะถือว่ามีความผิด

นอกจากความไม่ทันสมัยอันเกิดจากกฎหมายซึ่งได้บัญญัติใช้มาเป็นเวลานานแล้ว ความ
ไม่ทันสมัยของกฎหมายยังเกิดจากบริบทที่เติบโต เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ทำให้กฎหมายไม่
ครอบคลุมลักษณะการกระทำผิดที่เกิดขึ้น เมื่อไม่มีบทบัญญัติที่ใช้กำหนดบทลงโทษโดยเฉพาะ
เมื่อเกิดคดีความศาลจะต้องพิพากษาเทียบเคียงกฎหมายที่มีลักษณะใกล้เคียง ทำให้การพิพากษา
คดีมีความไม่เป็นธรรม อาจรุนแรงหรือได้รับโทษสถานเบากว่าความผิดที่ได้กระทำนั้น ยกตัวอย่าง
เช่น ความผิดฐานอั้งยี่⁹⁶ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงวิตกเกี่ยวกับเรื่องนี้ เพราะ
ปัญหาของอั้งยี่ได้สร้างความเดือดร้อนขึ้นทั่วไป ทั้งยังไม่สามารถปราบปรามให้ราบคาบได้
เนื่องจากยังไม่มีกฎหมายที่ดูแลเรื่องนี้โดยเฉพาะ หากเกิดเหตุขึ้น ศาลมักพิจารณาตัดสินเป็นแต่
โทษเบา โดยปรับใหม่กันตามบาดแผล เป็นการเทียบเคียงกับการทะเลาะวิวาทเท่านั้น⁹⁷ ดังในพระ
ราชหัตถเลขาว่า

“...ด้วยเรื่องอั้งยี่ซึ่งได้คิดกันมาช้านาน ว่าจะต้องมี
กฎหมายแลคิดปราบปราม เช่นสเตรดเช็ตลแมน การนั้นก็ค้าง
มาช้านาน ...เพราะฉะนั้นการที่จัดให้ได้จริงสำคัญกว่ากฎหมาย
ในบัดนี้การก็ปรากฏโด่งดังถึงยุโรปว่า จีนหัวนาจะมีอำนาจกว่า

⁹⁴ กรมศิลปากร, *เรื่องกฎหมายตราสามดวง*, หน้า 55.

⁹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 56.

⁹⁶ อั้งยี่คือ สมาคมจีนที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันในหมู่สมาชิก ทั้งในเรื่อง การประกอบอาชีพ
การสงเคราะห์ในยามตกทุกข์ได้ยาก ต่อมาสมาคมอั้งยี่ มักพัวพันในเรื่องผิดกฎหมาย เช่น การลักลอบค้าฝิ่น
เถื่อน การต่อต้านอำนาจของเจ้าภาษี การข่มเหงนายจ้าง การก่อเหตุทะเลาะวิวาทจนถึงการก่อจลาจล เป็นต้น

⁹⁷ หจข. ร.5 น.33/ 17 เรื่อง ลายพระหัตถ์กรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ กราบทูลกรมขุนสมมุติอมรพันธ์
เอกสารลงวันที่ 1 พฤศจิกายน ร.ศ.113.

เจ้าแผ่นดินแล้ว เห็นว่าเป็นการเสียแก่บ้านเมืองมาก ขอให้คิดดู
ให้จงดี”⁹⁸

คดีที่เกิดขึ้นบริเวณชายฝั่งทะเลของสยาม ก็เป็นความล้มล้างอีกประการหนึ่งที่กฎหมายที่
มีอยู่ไม่สามารถเอาผิด ลงโทษให้เหมาะสมได้ นั่นก็คือ ความผิดฐานโจรสลัด⁹⁹ ยกตัวอย่างเช่น
ในช่วงรัชสมัยของรัชกาลที่ 5 เกิดข่าวลือว่า หนี้ยีตหมัดสาแล หัวหน้าโจรสลัดที่มีความสำคัญคน
หนึ่ง ได้อ้างตนว่าเป็นนายที่เกาะลันเตา ซึ่งเป็นเกาะที่อยู่ในบังคับของเมืองนครศรีธรรมราช ด้วย
เหตุนี้เจ้าพระยาสุรวงษ์ไวยวัฒน์ที่สมุหกลาโหม จึงมีหนังสือออกไปถึงพระยานนครศรีธรรมราช ให้
สืบสวนเรื่องนี้ให้ได้ความจริง เพื่อจะได้ทำโทษให้เด็ดขาด¹⁰⁰ เพราะอาจจะไปเกี่ยวข้องกับ
ความสัมพันธ์ที่มีต่ออังกฤษจนอาจลุกลามถึงขั้นการสู้รบและสูญเสียดินแดนให้แก่อังกฤษได้ แต่
กฎหมายที่มีอยู่ก็กำหนดบทลงโทษต่อโจรสลัดยังไม่ชัดเจน จึงเป็นความยากลำบากในการ
พิจารณาคดีความเป็นอยู่อย่าง

ประการที่ 2 คือ บทลงโทษที่มีความรุนแรงมากเกินไป อาทิ การตัดมือตัดเท้า การทวนด้วย
ลวดหวาย การเอามะพร้าวหัวยัดปาก การเอาดั่งลงหลุมช้าง การบั่นคอเสียประจาน เป็นต้น
ตลอดจนการไต่สวนด้วยวิธีตามจารีตนครบาล เช่น การตอกเล็บ, เป็บขมับ, การดำน้ำลุยไฟ ฯลฯ วิธี
ต่างๆ นี้ต่างชาติไม่ให้การยอมรับและเห็นว่าเป็นวิธีของประเทศที่ไร้อารยธรรม ป่าเถื่อน เป็น
หลักการที่อยู่บนพื้นฐานของการแก้แค้น¹⁰¹ ตัวอย่างเช่น ในพระอัยการลักษณะโจร มาตรา 48 มี
ใจความว่า

“...ถ้าโจรมันเอาพระพุทธรูปไปล้างไปเผาสำรอกเอา
ทองคำดี เอาพระบาทไปสำรอกแช่น้ำเอาผ้าไปก็ตี ให้เอามันใส่เตา

⁹⁸ หจข. ร.5 รล- พล. เอกสารเย็บเล่มสำเนาพระราชหัตถเลขา รัชกาลที่ 5- 6, เล่ม 2: หมวดที่ 5, ลำดับ
ที่ 6, “ให้คิดอ่านปราบปรามกฎหมายอั้งยี่”, อ้างถึงใน กนิษฐา ชิตช่วง, **มูลเหตุของการร่างกฎหมายลักษณะ
อาญา ร.ศ.127**, หน้า 85.

⁹⁹ โจรสลัด คือโจรที่คอยดักปล้นลูกค้าในทะเล ตั้งแต่เกาะหมาก (ปีนัง) ซึ่งเป็นเขตแดนของอังกฤษ
เรื่อยไปจนถึงหัวเมืองด้านตะวันตกของสยาม ทำให้อังกฤษต้องจัดเรือปืนออกลาดตระเวนเพื่อรักษาความสงบ
และปกป้องลูกค้าจากการถูกล้น.

¹⁰⁰ หจข. ร.5 รล- กต, เอกสารเย็บเล่มกระทรวงการต่างประเทศ- กรมท่า 67 เล่ม, เรื่อง “ตอบไปเรื่อง
สลัด”, 12: 18- 19, อ้างถึงใน กนิษฐา ชิตช่วง, **มูลเหตุของการร่างกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127**, หน้า 87.

¹⁰¹ บุญหยุด พันธุ์เพ็ง, **การลงโทษผู้กระทำผิดทางอาญา** (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต คณะ
รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2502), หน้า 116.

เพลิงสุบมัน เสียตั้งมันทำแก่พระนั้นบ้าง ใช้บาปมันจงล้าง
แล้ว”¹⁰²

หรือในมาตราที่ 68 มีใจความลงโทษผู้กระทำผิดเช่นเดียวกันกับที่ได้ทำเอาไว้ ความว่า

“..ใครทางไปอยู่กินด้วยกัน พันแทงกันตาย แลอำพราง
ว่าเสียขบตาย ฆูขบตาย นานมาสู้ด้วยประการใดท่านว่า คน
พระชนแก่เพื่อนกัน ทะนองอ่าจ้ฆ่าพันแทงท่านเสีย ให้ฆ่าผู้นั้น
ให้ตายตกไปตามกัน”¹⁰³

ในขณะที่สยามยังใช้วิธีลงโทษตามจารีตนครบาล แต่การพิพากษาคนในบังคับต่างชาติ กลับใช้กฎหมายของตนที่มีบทลงโทษที่เบากว่าเดิม ทำให้คนในบังคับสยามเสียเปรียบคนในบังคับต่างประเทศ เพราะหากเกิดคดีความของคนในบังคับสยามกับคนในบังคับต่างประเทศ คนในบังคับสยามที่จะต้องถูกพิพากษาตามกฎหมายไทยได้รับโทษที่รุนแรงกว่ามาก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงเข้าใจในเรื่องดังกล่าวตั้งพระราชดำริของพระองค์ว่า

“...ด้วยฉันทราบว่าธรรมเนียมในศาลต่างประเทศทุก
วันนี้ยังใช้อยู่ตามหนังสือสัญญา คือ ฝ่ายใดให้ชำระตาม
กฎหมายบ้านเมืองฝ่ายนั้น กฎหมายฝ่ายเขาเบา ฝ่ายเราหนัก
คนไทยเสียเปรียบคนต่างประเทศนัก...”¹⁰⁴

ความรุนแรงสามารถยกตัวอย่างจากในกฎหมายตราสามดวงได้เช่น ในมาตรา 54 ความว่า ถ้าโจรกับพรรคพวกขึ้นปล้นบ้านใครแล้วฆ่าเจ้าของบ้านตาย ให้เจ้านาทรัพย์สิ้นมาคืนแก่เจ้าทรัพย์ “แล้วให้ฆ่าโจรแลพวกโจรซึ่งลงมือ ตัดสี่สะเคียบไว้ณะตะแดงแกง แลพวกโจรปล้นไปด้วยหมี ได้ลงมือ ให้ตัดตีน มือเสีย แลพวกโจรสกตสมหมีได้ลงมือ ให้ตัดนิ้วเสีย 10 นิ้ว แลพวกโจรตัดช่ของ ย่องเบาซึ่งไปด้วยหมีได้ลงมือ ให้ทวนคนละ 60 ที แล้วเอาตัวจำไว้ณะคุก”¹⁰⁵ หรือในมาตรา 60

¹⁰² กฎหมายตราสามดวง เล่ม 3, หน้า 247.

¹⁰³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 254.

¹⁰⁴ ญัฐวุฒิ สุทธิสงคราม, เจ้าพระยาภาณุพงษ์มหาโกษาธิบดี (ท้วม บุนนาค เจ้าคุณกรมท่า), 2: 547- 548.

¹⁰⁵ กฎหมายตราสามดวง เล่ม 3, หน้า 247.

ความว่า “มันผู้ร้ายบังอาจฟันแทงข้าง ม้า ข้าคน วัว ควาย สิ่งสัตว์ของหลวงอันท่านให้เลี้ยงไว้ นั้นตาย ท่านให้ฆ่าผู้นั้นเสีย ถ้าฟันแทง แลบาดเจ็บให้ตัด ตีน มือผู้ร้ายนั้นเสียจนสิ้นนิ้ว แล้วให้ไหมโดยขนาด”¹⁰⁶ เป็นต้น นอกจากนี้ บางคดีที่เป็นเรื่องเล็กน้อยก็ถูกลงโทษในสถานหนักเกินไป เช่น การขโมยหมวก ถูกตัดสินให้จำคุกเป็นเวลา 2-3 ปี¹⁰⁷

ประการสุดท้ายคือ การที่ยังไม่มีกฎหมายใดที่บังคับใช้ทั่วทั้งพระราชอาณาจักร กฎหมายตราสามดวง เป็นบทบัญญัติที่จำกัดอยู่ในเพียงเขตหัวเมืองชั้นในและหัวเมืองชั้นนอกที่ไม่ห่างจากกรุงเทพฯ มากนัก เนื่องจากรัฐส่วนกลางไม่สามารถควบคุมการบริหารราชการต่างๆ ในหัวเมืองที่ห่างไกลได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น ที่เชียงใหม่ก็ใช้กฎหมายท้องถิ่น ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นกฎหมายที่สืบทอดมาจากอาณาจักรล้านนาไทย ในขณะที่หัวเมืองประเทศราชฝ่ายลาวก็ใช้กฎหมายท้องถิ่นของตน (ไม่สามารถระบุได้ว่าเป็นกฎหมายใด) ส่วนหัวเมืองแขกทั้ง 7 ก็ใช้กฎหมายอิสลาม¹⁰⁸ เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้เมื่อมีการปฏิรูปการปกครอง ใน พ.ศ.2435 แล้ว จะเห็นได้ว่าการพยายามตั้งอำนาจของท้องถิ่นเข้ามาสู่การบริหารจากส่วนกลาง เช่นเดียวกับความต้องการที่จะให้แผ่นดินที่พระราชอาณาจักรอยู่ภายใต้กฎหมายเดียวกัน ซึ่งเป็นนัยยะของการอยู่ใต้กฎเกณฑ์และคำสั่งขององค์พระมหากษัตริย์ที่ทุกคนจะต้องเคารพและปฏิบัติตาม การขาดกฎหมายที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน ทำให้ผู้ปกครองหัวเมืองที่ห่างไกลตัดสินใจและมักรุนแรงเกินกว่าเหตุ ทั้งยังทำให้ผู้พิพากษาขาดบรรทัดฐานในการพิจารณาพิพากษาคดี ผู้ที่กระทำความผิดเหมือนกันอาจไม่ได้รับบทลงโทษที่เหมือนกัน ทำให้เกิดความไม่ยุติธรรมขึ้น นอกจากนี้ในสภาพสังคมที่มีศาลต่างๆ มากมายเนื่องจากคนในบังคับต่างชาติตั้งขึ้นศาลและใช้กฎหมายของชาตินั้นๆ ทำให้กองตระเวนที่มีหน้าที่ฟ้องร้องผู้กระทำความผิดไปยังศาล มีความสับสนและไม่คล่องตัว ดังรายงานของกองตระเวนในปี พ.ศ.2445 ว่า

“...ราชการในหน้าที่ในกรมกองตระเวนในเมืองนี้ ต้องปะปนแลยากที่สุดเสมอ คือต้องเกี่ยวข้องกับศาลกงสุลถึง 11 ศาล ศาลเหล่านี้คิดออกกฎหมายต่างๆ แลนอกจากศาลพระราชอาญา ยังมีศาลทหารบก ศาลทหารเรือ ศาลกระทรวงธรรมการ แลศาลกระทรวงวัง หนทางที่จักเกิดมีความผิดก็มีมาก เหลือ

¹⁰⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 251.

¹⁰⁷ Walter E.J. Tips, *Crime and Punishment in King Chulalongkorn's Kingdom*, p. 20.

¹⁰⁸ กนิษฐา ชิตช่วง, *มูลเหตุของการร่างกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127*, หน้า 53, 90-91.

ประมาณยิ่งกว่าใดๆ ในโลกนี้ เมื่อระฤกได้ว่าในกรุงเทพฯมีศาลที่
พิจารณาคดีไม่น้อยกว่า 16 ศาล แลใช้กฎหมายต่างๆ กัน
สำหรับคนทุกๆ ชนิด...”¹⁰⁹

5.3.2 การแก้ไข ปรับปรุงกฎหมาย

จากข้างต้นจะทำให้เข้าใจปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการใช้กฎหมายที่ไม่สอดคล้องภาวะการ
ของโจรผู้ร้ายที่เกิดขึ้นอย่างชุกชุม ทำให้การพิจารณาคดีในศาลมีความล่าช้า ดังตัวอย่างใน
รายงานของพระเจ้าลูกยาเธอกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ในปี พ.ศ.2443 ความว่า

“...ในมณฑลกรุงเก่า มีความเก่าที่ค้างโรงศาลอยู่มาต่า
กว่า 700 เรื่อง และความใหม่ที่จะมีมาอีกนั้นถ้ารวมกันเข้าคงมา
ต่ากว่า 1000 เรื่อง”¹¹⁰

ภาพพจน์ของสยามในสายตาชาวต่างชาติ จึงถูกมองว่า เต็มไปด้วยอาชญากรรม โจร
ผู้ร้าย โดยเฉพาะที่กรุงเทพฯ นายริชาร์ด เคิร์กแพทริก (ผู้ร่วมในการร่างกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.
127) กล่าวว่า ระบบการศาลของสยามมีความช้ามาก ในบางครั้ง นักโทษบางคนอาจถูกกักขังไว้
นานเป็นปี เนื่องจากข้อมูลได้หายไปจากระบบ (หรืออาจหลงลืม) จนทำให้ไม่มีการสืบพยานต่อ
กว่าจะมีการพิจารณาคดีตัดสินโทษได้ ก็ถัดไปอีกหลายปี¹¹¹ นอกจากนั้นยังปรากฏหลักฐานที่แสดงถึง
มาตรการป้องกันและปราบปรามโจรผู้ร้าย รวมถึงการตัดสินคดีความต่างๆ ของสยาม มีความด้อย
ประสิทธิภาพกว่าพม่า ในแง่ของการดูแลรักษาความสงบเรียบร้อย คือในปี ร.ศ.124 ปรากฏ
ข้อความในหนังสือพิมพ์ว่า “...ความอาญามณฑลกรุงเทพฯ มีคนห้าแสน ความอาญามากกว่าเมือง
พม่าหลายเท่า...”¹¹²

¹⁰⁹ หจช. ร.5 น.8.6/ 23 เรื่อง รายงานกรมกองตระเวนแผนกชั้นใน ชั้นนอก สายเหนือ สายใต้ แลรถไฟ
ประจำรัตนโกสินทร์ศก 120 เอกสารลงวันที่ 17 สิงหาคม ร.ศ.121.

¹¹⁰ หจช. ร.5 น.8.6/ 23 เรื่อง จัดตั้งศาลหัวเมือง ที่ตั้งข้าหลวงยุติธรรมและผู้พิพากษา เอกสารลงวันที่
14 กันยายน ร.ศ.115- 23 ธันวาคม ร.ศ.119, อ้างถึงใน กนิษฐา ชิตช่วง, **มูลเหตุของการร่างกฎหมายลักษณะ
อาญา ร.ศ.127**, หน้า 89.

¹¹¹ Walter E.J. Trips, *Crime and Punishment in King Chulalongkorn's Kingdom*, p. 42.

¹¹² หจช. ร.5 ย.1/ 2 เรื่อง พระยาสุรศักดิ์เกล้าว่าโทษเรื่องผู้ร้ายชุม เอกสารลงวันที่ 2- 19 เมษายน
ร.ศ. 124.

รัฐได้พยายามปรับปรุง แก้ไขข้อบกพร่องอันเกิดจากปัญหาของกฎหมาย โดยเริ่มปรับเปลี่ยน ยกเลิกหรือเพิ่มเติมพระราชบัญญัติบางประการเพื่อบรรเทาปัญหาเฉพาะหน้า กล่าวคือ ความวุ่นวายอันเกิดจากสมาคมอั้งยี่ และกฎหมายที่มีใช้ในขณะนั้นมิได้จำกัดความอั้งยี่อย่างชัดเจน ทำให้ไม่มีกฎเกณฑ์ในการตัดสินที่แน่นอน ดังนั้นในปี พ.ศ.2425 มีการออกพระราชบัญญัติอั้งยี่ เนื้อหาได้กำหนดโทษของพวกอั้งยี่ให้แน่นอนขึ้น ตั้งแต่ การปรับโทษจนถึงจำคุก ขึ้นอยู่กับความผิดที่ได้กระทำ ส่วนบุคคลใดที่ไม่ใช่ชาวจีนแต่ไปเข้าสมาคมอั้งยี่ มีความผิดให้ลงโทษ ฆาตกรรม 2 ยก 60 ทีและจำคุก 1 ปี¹¹³ เป็นต้น

ในปี พ.ศ.2438 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงออกประกาศ “ประกาศให้ลงโทษจำคุกแทนทวน” คือการให้ลงโทษจำคุกแทนการทวน ในคดีที่ตัดสินให้มีโทษเขียน 50 ที แต่ไม่ถึงโทษจำคุก และพระองค์ทรงเลิกวิธีการไต่สวนแบบจารีตนครบาลในปีต่อมา คือ พ.ศ. 2439 โดยทรงเริ่มต้นที่กรุงเทพฯ ก่อน แล้วจึงขยายออกไปบังคับในเขตหัวเมืองด้วย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงให้เหตุผลในการยกเลิกวิธีพิจารณาคดีแบบจารีตนครบาลไว้ดังนี้

“...การที่ข้าราชการผู้ต้องหาว่าเป็นโจรผู้ร้าย ด้วยใช้อาญาตามจารีตนครบาลนั้น แม้ในพระราชกำหนดกฎหมายมีข้อความจำกัดไว้เป็นหลายประการ เพื่อจะให้กระทำแต่เมื่อมีหลักฐานเป็นสำคัญแล้วก็ดี ยังเป็นเหตุให้เกิดการเสื่อมเสียในกระบวนพิจารณาได้มาก เพราะเหตุที่ผู้พิพากษาอาจจะพลาดพลั้ง หลงลงอาญาแก่ผู้ไม่มีผิด ให้เกิดบาปกรรมเป็นต้น แลที่สุดแม้ถ้อยคำผู้ต้องหาอาญาจะให้การประการใดที่จะฟังเอาเป็นหลักฐานถ่องแท้ ในทางยุติธรรมก็ฟังไม่ได้ ด้วยถ้อยคำเช่นนั้น อาจจะเป็นคำเท็จจริงถาค่าเท็จซึ่งจำต้องกล่าวเพื่อจะให้พ้นทุกข์ เวทนาก็เป็นได้ทั้งสองฐาน...”¹¹⁴

การยกเลิกวิธีพิจารณาความแบบจารีตนครบาล นัยหนึ่งสะท้อนความเข้าใจของผู้นำหรือรัฐ ที่ปรับเปลี่ยนวิธีคิดการไต่สวนผู้ต้องหาไปจากเดิม โดยจะไม่เชื่อว่าผู้ต้องหาเป็นโจรจนกว่าจะ

¹¹³ การประชุมปรึกษาราชการแผ่นดินในรัชกาลที่ 5 ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพเจ้าจอมประคองในรัชกาลที่ 5, (พระนคร: โรงพิมพ์เกื้อกูลการพิมพ์, 2509), หน้า 12.

¹¹⁴ หจช. ร.5 ม.1.3/ 2 เรื่อง พระราชบัญญัติเลิกวิธีพิจารณาความผู้ร้ายตามจารีตนครบาล เอกสารลงวันที่ 20 มกราคม- 26 กุมภาพันธ์ ร.ศ.115, หน้า 1- 2.

สืบทราบจากพยาน ให้แน่ใจเสียก่อน ค่อยนำตัวไปพิจารณาคดีตามตัวบทกฎหมายต่อไป ซึ่งผิดจากวิธีคิดของจารีตนครบาล ที่ปักใจเชื่อก่อนว่าผู้ต้องหาเป็นโจรแน่ จนกว่า ผู้ต้องหานั้นจะพิสูจน์ตนเองว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ ดังจะได้ดูจากการแยกประเภทของโจรลักษณะหนึ่งที่น่าสนใจในพระไอยการลักษณะโจรว่า นิลาภรโจร หมายถึง บุคคลที่เพียงแต่พิรุณที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นโจรซึ่งได้กล่าวไว้แล้ว

เมื่อมีการยกเลิกวิธีการไต่สวนตามแบบของจารีตนครบาล มีผลให้กฎหมายตราสามดวงหลายมาตราถูกยกเลิกไป ดังตารางที่ 5.1 ที่แสดงจำนวน และรายชื่อกฎหมายตราสามดวงบางมาตราที่ถูกยกเลิก

นอกจากนี้กฎหมายตราสามดวงในหลายมาตรายังมีเนื้อความที่ขัดแย้งกัน ทั้งในบางมาตรายังมีเนื้อหาทับซ้อนกันอีก เช่น ลักษณะวิวาท ลักษณะโจร ลักษณะอาญาหลวง ลักษณะอาญาราษฎร์ เป็นต้น การกำหนดบทลงโทษของกฎหมายตราสามดวงก็ยังเป็นกฎหมายที่อยู่บนพื้นฐานของการ ประหารชีวิต อีกทั้งบางมาตรามีการระบุโทษ 7- 8 อย่างในการกระทำผิดแบบเดียว ทั้งๆที่ในความเป็นจริงแล้ว การพิพากษาคัดสินก็ขึ้นอยู่กับที่มาตราตามแบบอย่างกัน เช่น “...อย่างความฆ่ากัน รูปความจะเป็นประการใดๆก็ตาม ก็คงใช้กฎหมายอยู่ 3 บท คือ ลักษณะวิวาท มาตรา 20 – พระราชบัญญัติบท 3-อาญาหลวง มาตรา 1- เปนประธานทั่วไปทุกเรื่อง...”¹¹⁵ เป็นต้น

ดังนั้นที่ประชุมรัฐมนตรีสภาจึงได้มีมติในปี พ.ศ.2439 ให้ร่างพระราชบัญญัติกำหนดพระราชอาญาจำขึ้น โดย “ต้องแบ่งหมวดโทษโดยมีชนิดโทษ เรียงเปนมาตราตามอาการที่ทำหนักเบา ...ซึ่งได้วางโทษตามกรรมแลผลของผู้กระทำผิด”¹¹⁶ อย่างไรก็ดีไม่มีหลักฐานว่าได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติกำหนดพระราชอาญาจำขึ้นหรือไม่ แต่ก็สามารถสะท้อนภาพของรัฐที่ให้ความสนใจและต้องการจะเพิ่มเติมปรับปรุงกฎหมายให้ดีขึ้นและยุติธรรมมากยิ่งขึ้น

ต่อมาในปี พ.ศ.2447 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าทรงเห็นชอบกับสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ดำรงราชานุภาพให้ยกเลิกกฎหมายลักษณะโจร มาตรา 146 ที่มีเนื้อความว่า

“ลูกเขยลักทรัพย์สิ่งของสิ่งใดๆของพ่อตา แม่ยายๆ ลักทรัพย์ของลูกเขย แลลูกชะเฝ้าลักทรัพย์ของพ่อผัวแม่ผัวๆ ลักทรัพย์ของลูกชะเฝ้า ลูกลักทรัพย์ของพ่อแม่ๆ ลักทรัพย์ของลูก

¹¹⁵ หจข. ร.5 ย.2/ 2 เรื่อง พระราชบัญญัติกำหนดพระราชอาญาจำ เอกสารลงวันที่ 19 ตุลาคม ร.ศ.115.

¹¹⁶ เรื่องเดียวกัน

ตารางที่ 5.1
รายชื่อกฎหมายตราสามดวงที่ถูยกยกเลิก¹¹⁷

ลักษณะ	บท	ว่าด้วย
โจร	มาตรา 27, 28, 29, 31 34, 35, 36	เขียนถามโจร
โจร	มาตรา 41	จำ 5 แล 3 ประการ โจรณคูก
ตระลาการ	มาตรา 8	มัด โยงคู่ความ ไม่ให้สมุด
“	17	ตบปากคู่ความ
“	20	ทวนคนกลาง
“	21	จำค่าผู้ละเมิดกลางคัน
“	31	จำ ชื่อคา ผู้ขาดมัด
“	37	จำชื่อผู้ไม่ลงเล็บสำนวน
“	39	จำชื่อผู้ขาดมัดไม่ไปสืบ
“	41	จำชื่อผู้ขัดหมาย
“	48	มัดแซ่น้ำตากแดดเร่งสินไหม
“	52	ตบปากผู้อุธรณ์เกินกำหนด
“	54	มัดแซ่น้ำตากแดดผู้ไม่ยอมทำมัด
“	67	จำชื่อผู้ขาดนัด
“	89	จำชื่อแลทวนลูกความไม่ยอมแก้ความ
“	109	สืบเลี้ยงผู้ฟ้องให้ส่งลูกสาว
อุทธรณ์	มาตรา 11	สืบเลี้ยงผู้ฟ้อง
กฎ 36 ข้อ	กฎ 7	ตบปากลูกความผู้เถียง
“	36	จำชื่อผู้ร้ายที่ยังไม่รับ
พระราชกำหนดเก่า	4	เขียน 3 ยก
“	6	จำตัวจำนำไว้ ณ คูก
“	52	จำตากแดดผู้ขาดนัด

¹¹⁷ กนิษฐา ชิตช่วง, มูลเหตุของการร่างกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127, หน้า 81- 82.

น้ำลักทรัพย์ของหลานๆ ลักทรัพย์ลุงตาปู่อาวอวา พี่ลักทรัพย์
ของของน้องๆ ลักทรัพย์ของพี่ ประการเท่านี้ท่านว่าใช้อื่น เขา
ทรัพย์เรื่องเดียวกันยากไร้เขาเสียกันมิได้ ให้คืนแต่ทรัพย์สิ่งของ
นั้นให้แก่กัน จะลงโทษ และปรับใหม่ให้แก่กันตั้งฉันผู้อื่นมิได้
อนึ่งผู้เมียลักทรัพย์สิ่งของกันเอง ท่านมิให้เอาโทษตั้ง
ฉันผู้อื่นเลย แม้นลักแล้วจะหย่า แบ่งทรัพย์กันก็ให้บังคับโดย
ขนาด ถ้าญาติเขยชะไ้ทั้งหลายก็ดูเดียวกัน”¹¹⁸

กล่าวถึงการที่ญาติพี่น้อง ลูกเขย สะใภ้ลักทรัพย์กันเอง ตามกฎหมายไม่ให้มีความผิด จึง
ไม่ต้องรับโทษใดๆ เพียงแค่เร่งติดตามสิ่งของมาคืน ซึ่งเป็นการไม่เหมาะสมอย่างยิ่ง เพราะใน
บรรดาคดีปล้นอุกฉกรรจ์ที่เกิดขึ้น มักเกี่ยวข้องกับญาติซึ่งเป็นโจรหรือเป็นผู้สมรู้ร่วมคิดกับโจรเสมอ
เมื่อกฎหมายไม่ลงโทษญาติผู้กระทำผิด ทำให้ผู้กระทำความผิดไม่มีความเกรงกลัว จึงให้ยกเลิก
เสีย¹¹⁹

5.3.3 การร่างและประกาศกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127

จากควมที่ปริมาณคดีอาญาที่เกิดขึ้นในสังคมมีจำนวนมาก และกฎหมายที่ใช้อยู่ไม่
สามารถพิพากษาคัดสินได้อย่างยุติธรรม ทั้งยังไม่ครอบคลุมลักษณะความผิดที่เกิดขึ้นได้ทั้งหมด
ทำให้มีคดีความค้างชำระอยู่ที่ศาลตั้งที่กล่าวไว้ข้างต้น ผู้ปกครองสยามจึงตระหนักและเห็นว่า
สมควรที่จะมีการร่างกฎหมายลักษณะอาญาขึ้นใช้ใหม่ เพื่อแก้ปัญหาคารขาดประสิทธิภาพของ
กฎหมายเดิม ทั้งยังเพื่อบังคับใช้ให้สังคมสงบเรียบร้อย

ในขณะนั้นสยามเองยังขาดผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องกฎหมายสมัยใหม่
โดยเฉพาะกฎหมายที่คาบเกี่ยวกับการต่างประเทศ ดังปรากฏในพระราชหัตถเลขาของ
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งยังทรงเสนอแนะให้นำชาวต่างประเทศมาเป็น
ปรึกษากฎหมาย ดังนี้

“...คนเรามันไปไม่ไหวจริงๆ ไม่ใช่ไม่ไหวด้วยกำลังวังชา
ฤาความคิด ความสามารถไม่ไหวด้วย มันไม่มีความรู้เอา

¹¹⁸ กฎหมายตราสามดวง เล่ม 3, หน้า 289.

¹¹⁹ หจข. ร.5 ย.2/ 2 เรื่อง ยกเลิกพระราชบัญญัติลักษณะโจร มาตรา 146 เรื่องญาติลักทรัพย์กันเอง
เอกสารลงวันที่ 24- 29 ธันวาคม ร.ศ.122.

เสียเลย...การใช้ฝรั่งนั้น แปลว่าเราใช้ตำราสำเร็จ คือเอาที่เขา
ลองแลเห็นว่าดีแล้วมาทำที่เดียว”¹²⁰

ดังนั้นเมื่ออาลาบาสเตอร์ ที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศถึงแก่อนิจกรรมลง สมเด็จพระ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพจึงได้ปรึกษากับสมเด็จพระยาเทววงษ์โรปกการ เพื่อคัดเลือกชาว
ต่างประเทศมาให้คำปรึกษา เมื่อหารือกันแล้วเห็นพ้องกันว่า ควรจ้างนายโรลันด์ ยัคมินส์ (Mr.Rolin
Lacquemyns) ชาวเบลเยียมมาเป็นที่ปรึกษา เพราะมีความรู้ทางด้านกฎหมายเป็นอย่างดี เคย
ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยของเบลเยียมมาก่อน¹²¹ และมีเชื้อชาติตะวันตกที่มี
อำนาจอยู่ในแบบนี้อย่างเช่นอังกฤษหรือฝรั่งเศส อย่างไรก็ตามเมื่อฝรั่งเศสเห็นว่าสยามได้จ้าง
ชาวต่างชาติอื่น ๆ เป็นที่ปรึกษาการร่างกฎหมาย ทำให้มีการเรียกร้องและกดดันให้ว่าจ้างชาว
ฝรั่งเศสไปร่วมทำการร่างกฎหมายด้วย ในที่สุดก็ได้ยินยอมจ้างนายยอร์ช ปาดูซ์ (Mr.George
Padoux) มารับราชการในกระทรวงยุติธรรม¹²²

นอกจากนี้ยังมีการว่าจ้างชาวต่างชาติคนอื่น ๆ อีกหลายคน ชาวต่างชาติเหล่านี้ได้ร่วมกับ
เสนาบดีสยามในการร่างกฎหมายอาญาขึ้น มีการออก และเลิกจ้าง ในส่วนของชาวต่างชาติอยู่
บ้าง ซึ่งทำให้การประกาศใช้กฎหมายล่าช้าออกไป นอกจากนั้นแล้วพระเจ้าลูกยาเธอกรมหลวง
ราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ประธานกรรมการในการร่างกฎหมายฉบับนี้ มีภาระหน้าที่รับผิดชอบหลายอย่าง
ทำให้ไม่มีเวลาทุ่มเทอย่างเต็มที่ อีกทั้งที่ผ่านมามีการประกาศแก้ไขพระราชบัญญัติต่างๆ หลาย
ครั้ง ผู้ตรวจสอบจึงมักย่อท้อ บางคนถึงกับลาออก เช่นกรณีของ นายวิชาร์ด เคิร์กแพททริก¹²³

เจ้าหน้าที่ข้าราชการที่เกี่ยวข้องมักขาดความกระตือรือร้น และไร้ประสิทธิภาพในการ
ทำงาน มีการหลบเลี่ยง เกี่ยงงานกันอยู่เสมอ เห็นได้จากการขาดประชุมที่เกิดขึ้นบ่อยๆ จน
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริที่จะยกเลิกคณะกรรมการร่าง

¹²⁰ พระราชหัตถเลขา รัชกาลที่ 5 พระราชทาน พระวิสุทธสุริยศักดิ์ ฉบับวันที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2442, อ้างถึงใน ชมพูนุท นาศิริรักษ์ บทบาทที่ปรึกษาชาวต่างประเทศ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ.2411- พ.ศ.2453 (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2513), หน้า 11.

¹²¹ สมบัติ พลายน้อย, ชาวต่างชาติในประวัติศาสตร์ไทย (พระนคร: อักษรบริการ, 2505), หน้า 114.

¹²² หจข. ร.5 ยช.3/ 15 เรื่อง จ้างนายมองซิเออร์ ปาดูซ์ มาเป็นผู้แนะนำกฎหมาย เอกสารลงวันที่ 22 เมษายน พ.ศ.2447- 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2459.

¹²³ หจข. ร.5 ย.23/ 3 ทำใ้คดีสำหรับเมืองไทย เรื่องหนังสือของพระเจ้าลูกยาเธอกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เอกสารลงวันที่ 2 ธันวาคม ร.ศ.122.

กฎหมายนี้เสีย แต่ถูกเหล่าเสนาบดีทูลทัดทานไว้¹²⁴ ในที่สุดก็ให้มีการเปลี่ยนแปลงคณะกรรมการในการร่างกฎหมายลักษณะอาญาเป็นชุดที่ 2 การทำงานจึงเริ่มบรรลุผลมากขึ้น มีการตรวจร่างที่ได้ทำไว้เป็นภาษาอังกฤษจากนั้นก็ให้แปลออกมาเป็นภาษาไทย และประกาศใช้เมื่อวันที่ 15 เมษายน พ.ศ.2451 เป็นผลสำเร็จ

เมื่อมีการประกาศใช้กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127 แล้ว ทำให้สยามได้ก้าวเข้าสู่ความเป็นนิติรัฐอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น กล่าวคือ มีการควบคุมราษฎรให้อยู่ในกรอบของกฎหมายและจะไม่มี การลงโทษผู้กระทำผิดมากเกินกว่าที่กฎหมายกำหนด อันได้แก่ ประหารชีวิต จำคุก ปรับ ให้อยู่ ภายในเขตที่กำหนด ให้อุปการะ และให้เรียกประกันทานบลไว้ จะเห็นได้ว่าการควบคุมราษฎรที่ อาศัยอยู่ในพระราชอาณาจักร ถูกวางกรอบ ระเบียบ ข้อบังคับ ภายใต้กฎหมายเดียวกัน โดยที่ พระมหากษัตริย์ทรงใช้พระราชอำนาจที่มีผ่านทางสถาบันตุลาการ เป็นการแสดงถึงพระราช อำนาจเหนือดินแดนและราษฎรโดยชอบธรรม แม้ว่าในทางปฏิบัติพระมหากษัตริย์ก็มีความจำเป็น จะต้องพึ่งองค์กรอื่นๆ ในการดำเนินงานสร้างความสงบสุขให้กับสังคม แต่อย่างน้อยในทางทฤษฎี อำนาจของฝ่ายตุลาการก็ถูกรวมเข้าสู่ศูนย์กลาง เปรียบเสมือนการแสดงถึงอำนาจผ่านการใช้ กฎหมายขององค์พระมหากษัตริย์นั่นเอง

ความพยายามของรัฐในการมอบความ “อยู่เย็นเป็นสุข” ให้เกิดแก่ท้องถิ่น แสดงออกด้วยการมีมาตรการต่างๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของหน่วยงานและข้าราชการให้ปฏิบัติหน้าที่อย่าง กระตือรือร้น และเต็มความสามารถมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามการปราบปรามโจรผู้ร้ายยังถือ ว่าเป็นสัมฤทธิ์ผลเท่าที่ควร ทั้งนี้เพราะเจ้าหน้าที่การปกครองของรัฐในระดับล่าง อันได้แก่ กำนัน และผู้ใหญ่บ้าน ประสบปัญหาในเรื่องภาระหน้าที่ที่มีมากเกินไป อีกทั้งการไม่เอาใจใส่ในราชการ ที่ ได้รับมอบหมาย ดังจะเห็นได้จาก เมื่อมีคำสั่งให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ออกสำรวจทำบัญชีสัตว์พาหนะ ในเขตรับผิดชอบของตน ขุนศรีสังหาร กรมการอำเภอบางขุนเทียน ได้ทำหนังสือในปี ร.ศ.122(พ.ศ.2447) รายงานถึงความล่าช้าในการดำเนินการ โดยให้เหตุผลว่า กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มีงานที่ ได้รับมอบหมายอยู่แล้วมากเกินไป ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

“1.ต้องเป็นผู้นำข้าหลวงเทศาภิบาล ได้สวนที่ดินที่จะออกตราจอง
ข้าวคราว

2.เป็นผู้นำเจ้าพนักงานสำรวจเงินในท้องที่

¹²⁴ กนิษฐา ชิตช่วง, มูลเหตุของการร่างกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127, หน้า 125- 127.

3.เป็นผู้สำรวจสมพัศศรตามคำสั่งของกรมสรรพากรอยู่เสมอทุกวัน”¹²⁵

ทั้งยังปรากฏรายงานของนายอำเภอบางซื่อในปี ร.ศ.126 (พ.ศ.2450) ส่งถึงกระทรวงนครบาล ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการไม่เอาใจใส่ในราชการของกำนันผู้ใหญ่บ้าน การไม่ให้ความร่วมมือของราษฎรในการติดตามจับกุมโจรผู้ร้าย ปัญหาการช่วยเหลือของผู้คุ้มครอง และข้อขัดขัดในการดำเนินการกับโจรที่เป็นคนในบังคับต่างประเทศ¹²⁶ เป็นต้น

ในเรื่องกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการปราบปราม “โจร” ก็มีการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงให้ทันต่อปัญหาที่ต้องการแก้ไขอย่างต่อเนื่อง การกระทำความผิดในลักษณะใหม่ และความล่าช้าในการพิจารณาคดี ทำให้มีเรื่องค้างอยู่ที่ศาลมาก เป็นสิ่งที่รัฐต้องควบคุมและแก้ไขเพื่อให้มีการลงโทษผู้กระทำความผิดโดยเร็ว ภายหลังการปฏิรูปการปกครอง พ.ศ.2435 ทำให้การทำงานต่างๆของรัฐ สะดวกและคล่องตัวมากขึ้น จนในที่สุดก็ได้มีการประกาศใช้กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127 ซึ่งถือว่าเป็นกฎหมายที่ทันสมัย มีมาตรฐานสากลและครอบคลุมลักษณะความผิดได้กว้างขวางกว่าเดิม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹²⁵ หจช. ร.5 น.4.1/ 34 เรื่อง ให้กำนันผู้ใหญ่บ้านสำรวจสัตว์พาหนะ เอกสารลงวันที่ 13 มิถุนายน ร.ศ. 122.

¹²⁶ หจช. ร.5 น.4.1/ 146 เรื่อง รายงานความเห็นชอบของกรมการอำเภอ เอกสารลงวันที่ 17 กุมภาพันธ์ ร.ศ.126.

บทที่ 6

บทสรุป

การนิยามความหมายของ “โจร” ในแต่ละยุคสมัย มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมที่เติบโตและสลับซับซ้อนมากขึ้น “โจร” ที่ปรากฏในกฎหมายตราสามดวงถูกให้ความหมายในลักษณะของบุคคลที่กระทำการปล้น หรือก่ออาชญากรรม ประทุษร้ายต่อชีวิตและทรัพย์สินอย่างรุนแรง ซึ่งเป็นความหมายหนึ่งที่ตั้งอยู่ในนิยามของคำว่า “ผู้ร้าย” ซึ่งถูกให้ความหมายในลักษณะของผู้กระทำความผิดทั่วไป ทั้ง “โจร” และ “ผู้ร้าย” คือลักษณะของบุคคลที่ประพฤติในทางมิชอบ ต่อมาด้วยความจำเป็นของท้องถิ่นที่ต้องปกป้อง ดูแลความสงบสุขกันเอง ทำให้ “โจร” ได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับบทบาทของผู้ดูแลความเรียบร้อยในท้องถิ่น หมู่บ้านหรือตำบลของตน นั่นก็คือการเป็น “นักเลง”

ภาวะที่เกิดขึ้นมีผลต่อการนิยามความหมายของ “โจร” กล่าวคือ รัฐและเจ้าทรัพย์จะให้ความหมายและรับรู้ว่าคุณคนที่มาปล้นหรือก่ออาชญากรรมในรูปแบบอื่นๆ นั้นเป็น “โจร” “ผู้ร้าย” ในขณะที่ “โจร” “ผู้ร้าย” คนเดียวกันเมื่อกลับมาชุมนุมชนในเขตท้องถิ่นของตนเองและปรับเปลี่ยนบทบาทเป็น “นักเลง” ที่คอยต่อสู้ป้องกันอันตรายที่จะเกิดขึ้น ทั้งยังรักษาความเรียบร้อยภายในท้องถิ่น ลักษณะเช่นนี้ทำให้ชาวบ้าน ราษฎร ตระหนักและสนใจแต่เฉพาะบทบาทของผู้รักษาความสงบในท้องถิ่นเท่านั้น ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การจะระบุว่าใครเป็น “โจร” หรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับว่าการให้ความหมาย “โจร” ผ่านสายตาหรือการรับรู้ของใครนั่นเอง

ปริมาณโจรที่เพิ่มขึ้นในยุคของการปฏิรูปการปกครอง มีปัจจัยมาจากสภาพเศรษฐกิจที่เจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว การค้าขายขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง อันเป็นผลมาจากความต้องการของตลาดโลกที่เพิ่มสูงขึ้น การส่งออกข้าวนำรายได้มหาศาลมาสู่สังคม และผลักดันให้ “เงิน” ในฐานะของสื่อกลางการแลกเปลี่ยนสินค้ามีความจำเป็นมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ในการผลิตข้าว สิ่งที่มีความสำคัญคือ ปัจจัยการผลิต อันได้แก่ แรงงานคนและกระบือ ที่ดิน เงินทุน พันธุ์ข้าว ปุ๋ย และอุปกรณ์การเกษตรต่างๆ เมื่อพื้นที่นาที่มีการบุกเบิกขยายออกอย่างกว้างขวางจากการกระตุ้นโดยรัฐ และรองรับความต้องการการผลิตข้าวของชาวนาเอง สัดส่วนระหว่างพื้นที่นาที่เกิดขึ้นกับปัจจัยการผลิตมีความไม่สมดุลกัน ทำให้ปัจจัยการผลิตเกิดปัญหาความขาดแคลน โดยเฉพาะกระบือ ที่เป็นแรงงานหลักในการผลิตข้าว จึงพบว่าการปล้นกระบือเกิดขึ้นทั่วไปในบริเวณเขตเพาะปลูกของที่ราบลุ่มภาคกลาง และการปล้นทรัพย์สินในเขตเศรษฐกิจอื่นๆ ด้วย

นอกจากการก่ออาชญากรรมในลักษณะต่างๆ ของโจร ซึ่งสร้างความเดือดร้อนให้แก่ท้องถิ่นแล้ว พบว่า บทบาทสำคัญอีกอย่างหนึ่งของโจรบางกลุ่ม ยังทำหน้าที่พิทักษ์รักษาความสงบภายในท้องถิ่น ตำบล หมู่บ้านที่ตนอาศัยอยู่ ลักษณะเช่นนี้เกิดจากก่อนการปฏิรูปการปกครอง พ.ศ.2435 รัฐยังมีได้ตระหนักถึงภาระหน้าที่ในการดูแลความสงบเรียบร้อยในท้องถิ่นอย่างเต็มที่ ข้าราชการที่ได้รับการแต่งตั้งจากรัฐไม่มีกำลังมากพอที่จะดูแลแก้ไขปัญหาให้ลุล่วงได้ “โจร” จึงอาศัย “พื้นที่” ของความต้องการบุคคลที่จะรักษาความสงบในท้องถิ่นนี้ เข้ามารับบทบาทเป็นผู้ปกครองอย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งราษฎร ชาวบ้านก็พอใจและให้การยอมรับเป็นอย่างดี เงื่อนไขที่เกิดขึ้น คือ “โจร” ให้ความปลอดภัยให้แก่ท้องถิ่น ปกป้องอันตรายจากการรุกรานของโจรที่มาจากถิ่นอื่น ชาวบ้านรวมถึง “ผู้มีอำนาจ” และ “อิทธิพล” ในท้องถิ่นจะตอบแทนด้วยการช่วยเหลือให้ที่หลบซ่อน เสี่ยงอาหารเป็นต้น ตราบใดที่ “โจร” ไม่สร้างความเดือดร้อนให้เกิดขึ้นในท้องถิ่นจนเกินการยอมรับของชาวบ้าน

สภาวะดังกล่าวเกิดขึ้นจากการดำรงชีวิตภายใต้ “ระบบอุปถัมภ์” ซึ่งเป็นจารีต วิถีคิดของคนในสังคมมาช้านาน การพึ่งพิงผู้มีอำนาจเพื่อหวังสิ่งตอบแทน และการตอบแทนของผู้พึ่งพิงเพื่อหวังความช่วยเหลือ สนองต่อความต้องการของผู้อุปถัมภ์ และผู้ถูกอุปถัมภ์เป็นการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ต่อกันโดยความสมัครใจ

แม้ว่ารัฐจะมีความต้องการมอบความ “อยู่เย็นเป็นสุข” ให้เกิดขึ้นกับท้องถิ่นภายหลังการปฏิรูปการปกครองปี พ.ศ.2435 และมีมาตรการต่างๆ เพื่อปราบปรามโจรผู้ร้าย แต่ด้วยเหตุผลของการปรับเปลี่ยนรูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่างโจรกับผู้คุ้มครองใน “ระบบอุปถัมภ์” ทำให้เกิดการพึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือซึ่งกันและกันของโจรกับอำนาจอย่างเป็นทางการรูปแบบใหม่ อันได้แก่ ข้าราชการ และกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ทำให้พบว่า “โจร” จำนวนหนึ่งยังคงสามารถอยู่รอดปลอดภัย ทั้งยังดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างปกติอีกด้วย

สภาวะปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าว รัฐได้พยายามปรับปรุงแก้ไขมากขึ้นในสมัยหลังการปฏิรูปการปกครองเป็นต้นมา มีการพัฒนากองพลตระเวน ซึ่งเป็นกองกำลังที่มีหน้าที่ดูแลปราบปรามโจรผู้ร้าย ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น และได้มีการจัดตั้งตำรวจภูธรให้ดูแลรับผิดชอบป้องกันปราบปรามปัญหาโจรผู้ร้ายในเขตหัวเมืองอีกด้วย ส่วนในเรื่องกฎหมาย ก็ได้ปรับปรุงให้มีความทันสมัย ครอบคลุมลักษณะการกระทำผิดที่เกิดขึ้นใหม่ และในที่สุดได้ประกาศใช้ “กฎหมายลักษณะอาญา” ในปี ร.ศ.

127

การศึกษาเรื่อง “โจร” ในบริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางยุคการปฏิรูปการปกครองรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทั้งหมดนี้ เป็นการอธิบายเพื่อสะท้อนภาพของปัญหาหนึ่งที่เกิดขึ้นในช่วงที่มีการเปลี่ยนผ่านมาสู่ระบบราชการรูปแบบใหม่ ซึ่งท้ายที่สุดแล้ว โจรจำนวนหนึ่งก็ยังคงดำรงอยู่ได้ โดยปรับเปลี่ยนบทบาทและฐานะให้สอดคล้องกับรัฐรูปแบบใหม่ที่

เกิดขึ้น ถึงแม้ว่า รัฐจะมีนโยบายในการปราบปรามโจรผู้ร้าย โดยมอบหน้าที่และกวาดล้างกับผู้มีอำนาจที่เกี่ยวข้องก็ตาม

ท่ามกลางปัญหาความขาดแคลนปัจจัยการผลิต ความสัมพันธ์ระหว่าง “อำนาจท้องถิ่น” กับ “โจร” ยังมีการหลบเลี่ยงช่วยเหลือซึ่งกันและกันอยู่ ซึ่งเป็นความจำเป็นต่อวิถีชีวิตชาวบ้านในท้องถิ่นที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อปัญหาปากท้อง และชีวิตความเป็นอยู่ ทางออกหรือการแก้ปัญหาความขาดแคลนปัจจัยการผลิตเฉพาะหน้าตามวิถีคิดของชาวบ้าน ชาวนา หรือแม้กระทั่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้านจำนวนหนึ่งก็คือ การปล้น และลักขโมย กระจับปี่ ทรัพย์สินของมีค่าต่างๆ เพื่อให้ได้ปัจจัยการผลิตในการเลี้ยงชีพต่อไป ซึ่งเป็นวิธีที่ง่าย และสะดวกที่สุด แรงจูงใจที่เกิดขึ้นบนภาวะความกดดันในปัญหาปากท้อง จึงเป็นที่รับรู้และเข้าใจโดยทั่วกัน ในแง่นี้ บางครั้งชาวนาที่เปลี่ยนบทบาทมาเป็น “โจร” ออกปล้น จึงเป็นที่เข้าใจในสังคมท้องถิ่น อาจจำกัดความและเรียกในขั้นนี้ได้ว่า “โจรชาวนา” อย่างก็ดีข้อสังเกตของผู้เขียนนี้มิได้ครอบคลุม “โจร” ในทุกประเภท เพราะเหตุว่าความเป็น “โจร” ที่เกิดขึ้นข้างต้นเป็นผลจากความจำเป็นท่ามกลางภาวะความกดดันทางเศรษฐกิจ แต่ยังมี “โจร” อีกกลุ่มซึ่งอาจจำกัดความเพื่อให้เกิดความแตกต่างและเข้าใจง่ายขึ้นว่า “โจรออาชีพ” กลุ่ม “โจร” ประเภทนี้เป็นทุจริตชนอย่างแท้จริง มิได้ก่อเหตุจากความจำเป็น หากแต่อาจเกิดจากการหมกมุ่นในการพนัน สิ่งเสพติด และต้องการเงินเพื่อให้ได้ซึ่งอบายมุขเหล่านั้น จึงก่ออาชญากรรม ปล้นหรือลักขโมย กระจับปี่ ทรัพย์สิน ฯลฯ ดังนั้น “โจรชาวนา” และ “โจรออาชีพ” จึงมีความแตกต่างกัน

เมื่อพิจารณาถึงความจำเป็นของท้องถิ่น “โจรชาวนา” จึงเป็นที่เข้าใจของสังคมในท้องถิ่น เนื่องจากชาวบ้านตระหนักรู้ถึงภาวะปัญหาที่เกิดขึ้น บรรยายากดั่งกล่าวสอดคล้องกับความสัมพันธ์ใน “ระบบอุปถัมภ์” ที่ต้องช่วยเหลือ พึ่งพาซึ่งกันและกัน ลักษณะนี้จึงเป็นเหตุผลที่ลึกซึ้งและน่าสนใจประการหนึ่งที่ทำให้ “โจร” ยังคงมีอยู่ และรัฐในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่สามารถสัมฤทธิ์ผลในการปราบปราม “โจร” นั้นเอง

หลักฐานที่แสดงตัวอย่างของชาวบ้าน ราษฎรที่ไม่ให้ความร่วมมือกับรัฐในการติดตามจับกุม “โจร” ดังเช่นในรายงานของนายอำเภอบางซื่อ ในปี ร.ศ.126 (พ.ศ.2450) ที่ส่งถึงกระทรวงนครบาล มีเนื้อหาดังนี้

“...เมื่อผู้ใหญ่บ้านบังคับลูกบ้านตามนำที่ราชการ เช่น เกิดโจรผู้ร้าย ...ราษฎรบางคนมักขัดขืนแลบิดพลิ้วไปต่างๆ เช่น เกิดผู้ร้ายปล้น ผู้ใหญ่บ้านตีเครื่องสัญญาเรียกลูกบ้านให้ช่วย

ต่อสู้หรือติดตามจับโจรผู้ร้าย บางคนก็มาบางคนก็ไม่มา ครั้นไต่สวนก็ตอบว่าไม่ได้ยินบ้าง และต้องระวังบ้านของตนบ้าง...”¹

อย่างไรก็ดี หากพิจารณาผ่านสายตาของรัฐในฐานะของผู้ปกครองดูแลความสงบในส่วนท้องถิ่น จะพบปัญหาอีกส่วนหนึ่ง ที่ทำให้ไม่สามารถบรรลุผลในการปราบปราม “โจร” ได้ ซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดจากระบบการทำงาน การไม่สามารถระงับการช่วยเหลือกันในท้องถิ่น หน้าที่และขั้นตอนการทำงานที่ซับซ้อน ยุ่งยาก และข้อจำกัดในการแทนที่ “อิทธิพล” ในท้องถิ่น เป็นต้น ดังตัวอย่างในหลักฐานฉบับเดียวกันคือ รายงานของนายอำเภอบางซื่อ ในปี ร.ศ.126 (พ.ศ.2450) ที่กล่าวถึง เมื่อหลังจากทราบเรื่องการไม่ให้ความช่วยเหลือติดตามจับกุม “โจร” ของชาวบ้านแล้ว กรมการอำเภอก็มีความติดขัดในขั้นตอนการดำเนินการต่างๆ ที่จะเอาผิดกับราษฎรนั้นๆ อีกทั้งยังรายงานถึงความไม่เอาใจใส่ในราชการของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และการช่วยเหลือ คุ่มครองของ “อิทธิพล” ซึ่งมีสาระดังนี้

“...เมื่อนายอำเภอได้ทราบดังนั้น ครั้นจะเอามาทำโทษ แต่พอให้เข็ดหลาบ ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ มาตรา 14 ก็ไม่ได้ เพราะเป็นค่าเจ้าบ่าวขุนนาง ...ถ้าจะทำลงก็ไม่มีตัวอย่าง จึงติดขัดอยู่ไม่เปนระเบียบไปได้ ทางจะลงโทษเขาได้ก็ต้องให้ศาลลงโทษ หรือตั้งหน้าที่ไต่สวนและฟ้องร้องเปนคดีขึ้น ตามพระราชบัญญัติที่ได้กล่าวมาแล้ว ก็ยากลำบากขึ้นอีกชั้นหนึ่ง เพราะไหนจะไต่สวนเปนโจทย์ฟ้องลูกบ้าน ทั้งไต่สวนสืบจับโจรผู้ร้าย เมื่อการเปนดังนี้ โจรผู้ร้ายคงจะกำเรบได้อยู่เสมอ

ข้อ 3 เช่นหน้าที่ของกำนันที่ปกครองตำบล ก็มีความลำบากขัดข้องเปนลำดับ เช่นการบังคับตามหน้าที่ราชการ ผู้ใหญ่บ้านบางคนมักไม่เอาใจใส่หลอกลวงกำนัน และเพทุบายไปต่างๆ เมื่อกรมการอำเภอได้ทราบความจริง เปนแต่ภาคทัณฑ์ไว้เท่านั้น หรือมิฉะนั้นก็ไล่ออกจากหน้าที่ แต่ที่เอาออกนั้นก็เป็นการลำบาก ต้องคิดถึงเมื่อประชุมตั้ง จำเป็นต้องอะลุ่มอล่วยไปวันหนึ่งๆ เท่านั้น

¹ หจข. ร.5 น.4.1/ 146 เรื่อง ส่งรายงานความเห็นขอบรมการอำเภอ เอกสารลงวันที่ 25 กุมภาพันธ์ ร.ศ.126.

ข้อ 5 ในหน้าที่ของกรมการอำเภอที่จะรักษาความเรียบร้อยนั้นก็เช่นเดียวกัน เมื่อกำนันผู้ใหญ่บ้านมีความขัดข้องที่ได้กราบเรียนมาแล้ว กรมการอำเภอไม่มีทางที่จะแก้ไขได้ เหตุใจผู้ร้ายก็คงจะไม่เรียบร้อย เพราะผู้ร้ายเดิมเขาก็เป็นราษฎรอยู่ในความปกครองกำนันผู้ใหญ่บ้าน เมื่อเห็นการปกครองไม่แข็งแรง เขาก็หัดคบพรรคพวกเป็นผู้ร้ายขึ้นทีละเล็กละน้อย ถ้าเจ้าของทรัพย์รู้จักซื้อจำนำได้ เขาก็หนีไปเอาไครยวังเจ้าบ้านขุนนาง หรือที่โรงสี โรงเลื่อยเช่นนี้ เป็นการลำบากกับการไต่สวนและจับกุม บางทีเห็นกำนันผู้ใหญ่บ้านเป็นคนฉลาดเฉลียวให้กลัวก็มี บางทีกรมการอำเภอได้มีหมายให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นำตัวลูกบ้านส่งเขาขัดขึ้นเสียก็ได้ ถ้ายังเปนอนอยู่อย่างที่กราบเรียนมา ตราบใด การปกครองก็คงไม่หันเข้าสู่ความเจริญได้”²

จากข้อความที่เป็นการแสดงความเห็นของกรมการอำเภอดังกล่าว จะพบข้อมูลที่น่าสนใจที่กล่าวโทษเหตุที่ทำให้การปกครอง “ไม่หันเข้าสู่ความเจริญได้” เพราะความไม่มีประสิทธิภาพของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านบางคน บางครั้งออกอุบาย หลบเลี่ยงต่างๆ ไม่ปฏิบัติหน้าที่โดยเต็มกำลังสามารถ แต่หากวิเคราะห์ที่พื้นฐานของคำอธิบายข้างต้น ในเรื่องการเข้าใจของราษฎรต่อความจำเป็นที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น อาจกล่าวได้ว่า การละเลยในหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในบางครั้งบางท้องถิ่น เป็นเพียงความตั้งใจที่จะเอื้อประโยชน์ต่อการกระทำความผิดที่เกิดขึ้นในเขตท้องที่ที่รับผิดชอบ ด้วยเหตุผลของความต้องการปัจจัยการผลิตเพื่อนำเลี้ยงชีพต่อไป

ดังนั้นข้อสรุปที่เกิดขึ้น คือ ในสายตาหรือมุมมองของรัฐ กับมุมมองของท้องถิ่นที่มีต่อปัญหา “โจร” แสดงให้เห็นถึงการตระหนักและให้ความสนใจในประเด็นที่มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ รัฐมุ่งรักษาความสงบและมอบ “ความอยู่เย็นเป็นสุข” ให้เกิดแก่ท้องถิ่นทั่วไปอันเป็นกรอบความคิดที่สำคัญของรัฐ ภายหลังจากการปฏิรูปการปกครอง พ.ศ.2435 และความสงบสุขจะมีได้ก็ต่อเมื่อปัญหา “โจร” ได้รับการแก้ไข ปราบปรามอย่างจริงจัง ในขณะที่ท้องถิ่นมีมุมมองและตระหนักในปัญหาปากท้องว่าเป็นเรื่องที่มีความจำเป็น ความเข้าใจนี้ทำให้ในบางครั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านอาจไม่เคร่งครัดต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ส่วนราษฎร ชาวนาอาจเพิกเฉยต่อพฤติกรรมการณ์ปล้น ลักขโมยที่เกิดขึ้น ทั้งนี้เพียงเพื่อให้ชาวบ้านสามารถดำเนินชีวิตได้ต่อไปนั่นเอง

² เรื่องเดียวกัน.

รายการอ้างอิง

เอกสารของหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (หจช.)

- มร.5 ม/ 12 เอกสารกรมราชเลขาธิการ เรื่อง รายงานการประชุมเทศาภิบาล ประชุมครั้งที่ 2 ร.ศ. 119 ครั้งที่ 3.
- มร.5 บ/ 5 เอกสารกรมราชเลขาธิการ เรื่อง ความมกล่าวโทษพระยาสุพรรณบุรี (พระราชหัตถเลขา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) จุลศักราช 1247.
- มร.5 บ/ 7 เอกสารกรมราชเลขาธิการ เรื่อง เกี่ยวกับใบบอกพระยาพิทักษ์ทวยหาร ว่าด้วยการจับผู้ร้าย เรื่องว่าด้วยงานนายร้อยโท ม.ร.ว. ถัด ข้าหลวงตรวจจับผู้ร้ายเมืองสระบุรี, เรื่องให้ถอดพระยากาญจนบุรีออกจากตำแหน่ง (พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว).
- ร.5 น.1.1/ 16 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง คนไทยพากันหนีออกจากกรุงเทพไปอยู่เกาะชังคากันที่เหนือเกาะบอร์เนียวไปทำการกูดเป็นอันมาก เอกสารลงวันที่ 9 พฤษภาคม- 6 มิถุนายน ร.ศ.109.
- ร.5 น.1.1/ 35 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง ให้ขุนภูมิภักย์พิสุทธิ์ ห้ามมิให้โคเที้ยวเดินไปตามถนนหลวง
- ร.5 น.1.1/ 61 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง เบ็ดเตล็ดการเมือง เอกสารลงวันที่ 8 พฤษภาคม ร.ศ.112- 5 พฤศจิกายน ร.ศ.119.
- ร.5 น.1.1/ 185 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง พระยาอินทราได้ไปตรวจจับผู้ร้ายที่คลองสามแขวงเมืองนครเขื่อนขันธ์ แต่ที่คลองประเวศบุรีรมายทองดีเป็นนักเลง ที่เพื่อนฝูงมากจะอนุญาตเรียกตัวมาไต่สวน เอกสารลงวันที่ 30 พฤษภาคม- 20 มิถุนายน ร.ศ.113.
- ร.5 น.1.1/ 109 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง เสนาบดีกระทรวงนครบาลสั่งให้พระยาอินทราธิบดีกับพระเทพผลุดตรวจตราแบ่งท้องที่แขวงกรุงเทพฯ.
- ร.5 น.1.1/ 132 (6) เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง นสพ.บางกอกไทมส์ เอกสารลงวันที่ 2 เม.ย. ร.ศ.117
- ร.5 น.1.1/ 146 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง กองตระเวนรายงานเรื่องการปล้น เอกสารลงวันที่ 24 กุมภาพันธ์ ร.ศ.117.
- ร.5 น.1.1/ 166 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง ความเห็นจัดการพาหนะของเจ้าคุณมหาโยที่ ที่ปรึกษาและผู้ช่วยราชการ เสนาบดีนครบาล เอกสารลงวันที่ 29 สิงหาคม ร.ศ.119.

- ร.5 น.1.1/ 172 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง ผู้ร้ายเข้าบ้านยิงพระพรหมภิบาล ตำบล
สพานดำเป็นที่เปลี่ยวให้ติดตั้งไฟฟ้า และตั้งโรงพักพลตระเวนที่ถนนจักรพรรดิพงษ์หรือที่
วัดสระเกษ เอกสารลงวันที่ 12- 18 ธันวาคม ร.ศ.119.
- ร.5 น.1.1/ 182 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง หนังสือเสนาบตีกระทรวงนครบาลสั่งการต่างๆ
เอกสารลงวันที่ 26 ธันวาคม ร.ศ.120- 6 ตุลาคม ร.ศ.121.
- ร.5 น.1.1/ 182 (12) เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง หนังสือของเสนาบตีกระทรวงนครบาลสั่ง
การต่างๆ เอกสารลงวันที่ 27 กันยายน ร.ศ.121.
- ร.5 น.1.1/ 183 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง เบ็ดเตล็ดต่างๆ ปี ร.ศ.120.
- ร.5 น.1.1/ 184 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง แจ้งความให้เจ้าพนักงานเวรเสมียน กองบัญชา
การกับหนังสือให้เรียบริ้ว้อย และให้มารับราชการตั้งแต่เวลาเช้า 5 โมง กลับเวลาบ่าย 5
โมง ให้ลงชื่อในโน้ตตรวจเวลาทำการเสมอทุกวันไป เอกสารลงวันที่ 30 เมษายน ร.ศ.121.
- ร.5 น.1.1/ 185 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง ประชุมข้อราชการต่างๆ ที่ศาลาว่าการนครบาล
ศก 121 เอกสารลงวันที่ 6 พฤษภาคม- 16 มีนาคม ร.ศ.121.
- ร.5 น.1.1/ 187 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง ประกาศข่าวราชการมณฑลพายัพ เอกสารลงวันที่
8- 12 สิงหาคม ร.ศ.121.
- ร.5 น.1.1/ 188 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง หนังสือของเสนาบตีกระทรวงนครบาล สั่งการ
ต่างๆ เอกสารลงวันที่ 9 ตุลาคม ร.ศ.121- 10 ธันวาคม ร.ศ.122.
- ร.5 น.1.1/ 189 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง มิสเตอร์ครินเตอร์ คนในบังคับโปรตุเกสได้ลอบนำ
อาวุธปืนมากับสินค้าขึ้นที่เกาะสีชัง เอกสารลงวันที่ 1 พฤษภาคม ร.ศ.121.
- ร.5 น.1.1/ 193 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง รายงานการประชุมราชการมณฑลหัวเมืองที่
กระทรวง ศก 122 เอกสารลงวันที่ 2 เมษายน- 18 มีนาคม ร.ศ.122.
- ร.5 น.1.1/ 203 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง รายงานความคิดเห็นของพระยาสุรศักดิ์มนตรี.
- ร.5 น.1.1/ 206 (31) เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง ประชุมข้อราชการที่กระทรวงนครบาลใน
จำนวนศก 123 เอกสารลงวันที่ 2 เมษายน- 22 มีนาคม ร.ศ.123.
- ร.5 น.1.1/ 207 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง ราชการต่างๆ กระทรวงนครบาล เอกสารลงวันที่
เมษายน- กันยายน ร.ศ.123.
- ร.5 น.1.1/ 216 (34) เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง ประชุมข้อราชการ 6 หัวเมือง และกรมขึ้นใน
กระทรวงนครบาล ศก 124 เอกสารลงวันที่ 17 เมษายน- 16 มีนาคม ร.ศ.124.
- ร.5 น.1.1/ 218 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง รายงานเรื่องมิสเตอร์कुเลต์ขอตุลาการกอง
ตระเวน เอกสารลงวันที่ 19- 20 มิถุนายน ร.ศ.124.

- ร.5 น.1.1/ 230 (6) เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง ประชุมข้าราชการที่กระทรวงนครบาลใน
จำนวนศก 124 เอกสารลงวันที่ 2 เมษายน- 1 กุมภาพันธ์ ร.ศ.125.
- ร.5 น.1.1/ 235 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง หนังสือขออนุญาตต่างๆ ซึ่งเสนาบติกระทรวงนคร
บาลขอกราบบังคมทูล เอกสารลงวันที่ 21 มิถุนายน- 30 พฤษภาคม ร.ศ.126.
- ร.5 น.1.1/ 264 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง ให้หนังสือพิมพ์ลงแก้ผู้ว่าราชการการเมืองมีนบุรีถูกผู้
ร้ายปล้นนั้น เปนข่าวไม่จริง เอกสารลงวันที่ 20 มีนาคม ร.ศ.126.
- ร.5 น.1.1/ 270 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง คำให้การนายปั้น นายบ้อย นายคำ กำหนดสอบ
สวนตามบัตรสนเทห์ เอกสารลงวันที่ 16 กันยายน- 12 ตุลาคม ร.ศ.127.
- ร.5 น.1.1/ 271 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง แปลกฎหมายอาญาเป็นภาษาจีน เอกสารลงวันที่
25- 26 พฤศจิกายน ร.ศ.127.
- ร.5 น.1.1/ 274 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง อำแดงพันรื่องขอรับตัวนายไปรงบุตร ซึ่งจะตั้ง
เนรเทศไปต่างหัวเมืองนั้น เอกสารลงวันที่ 2 มกราคม ร.ศ.127.
- ร.5 น.1.1/ 277 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง นายพูนจะพันโทษาจำคุก ขอความกรุณาอย่าให้
ต้องถูกฟ้องเป็นคนจรจัด เอกสารลงวันที่ 6 กุมภาพันธ์ ร.ศ.127.
- ร.5 น.1.1/ 278 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง กล่าวโทษนายอำเภอตลิ่งชัน ขอให้ท่านนำเสนอ
เสนาบติด้วย เอกสารลงวันที่ 14 กันยายน ร.ศ.128.
- ร.5 น.1.1/ 280 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง พวกจีนพ่อค้าไหหลำยื่นเรื่องราวขอตั้งเงินต้นเป็น
คนสอดแนมจับคนร้าย ส่วนเงินเอื้อนและค่าใช้สอยในการเนรเทศนั้นจะเป็นผู้เสียให้กอง
ตระเวน ร.ศ.127.
- ร.5 น.1.1/ 281 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง กล่าวโทษนายอำเภอตลิ่งชัน เอกสารลงวันที่ 12
กันยายน ร.ศ.128.
- ร.5 น.1.1/ 286 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง กล่าวโทษนายหรีดนายอำเภอพระโขนง.
- ร.5 น.1.1/ 287 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง กล่าวโทษนายจรรยาปลัดอำเภอบางเขน.
- ร.5 น.1.4/ 1 ปีที่ 2 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง บัญชีแผนกการเรือนจำ.
- ร.5 น.1.4/ 2 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง จะทำรายงานประจำปี เอกสารลงวันที่ ร.ศ.126- 27
เมษายน ร.ศ.129.
- ร.5 น.1.4/ 2 (10) เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง รายงานประจำปี ร.ศ.126- 27 เมษายน ร.ศ.
129
- ร.5 น.1.4/ 2 (19) แผ่นที่ 12. เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง จะทำรายงานประจำปี.
- ร.5 น.1.4/ 2 (38) เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง จะทำรายงานประจำปี เอกสารลงวันที่ 30
กรกฎาคม ร.ศ.128.

- ร.5 น.1.4/ 2 (43) เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง จะทำรายงานประจำปี.
- ร.5 น.1.4/ 2 (103) ปีที่ 2 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง ยกบาญชีความอาญาซึ่งเกิดขึ้นใน
แขวงเมืองมื่นบุรี จำนวนศก 127.
- ร.5 น.2/ 54 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง ประกาศห้ามไม่ให้ถืออาวุธและยิงปืนและให้จุดได้
ตามเพลิงในเวลากลางคืนในมณฑลต่างๆเอกสารลงวันที่ 21 ธันวาคม ร.ศ.118- มิถุนาย
ร.ศ.121.
- ร.5 น.3.2ก/ 11 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง ขอให้กองตระเวนใช้ม้าสำหรับจะได้ติดตามโจรผู้
ร้าย เอกสารลงวันที่ 27 มกราคม- 19 กุมภาพันธ์ ร.ศ.120.
- ร.5 น.3.2ก/ 37 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง ราษฎรปล่อยสัตว์พาหนะลงในคลองต่างๆ
เอกสารลงวันที่ 8 สิงหาคม ร.ศ.123.
- ร.5 น.3.2ก/ 64 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง สืบสวนผู้वादอ้างว่าเป็นผู้วิเศษเขียนคาถาแจก
ราษฎรเพื่อป้องกันโรคภัย เอกสารลงวันที่ 11 สิงหาคม ร.ศ.126.
- ร.5 น.3.2จ/ 1 ปีที่2 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง ผู้ร้ายแย่งกระบือ นายขำ นายจอก นายแดง
นายโย ตำบลบ้านสองคลองพลตระเวนต่อสู้ยิงนายช่วงตายคนหนึ่งแลศาลตัดสินจำคุก
นาย นายโก นายแดง นายจอก ซึ่งต่อสู้พลตระเวน คนละ 11 เดือน.
- ร.5 น.3.3ช/ 8 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง ออกไปตรวจท้องที่เมืองธัญญบุรี อำเภอคลองหลวง
ราษฎรอาศัยอยู่น้อยกว่าก่อนเนื่องมาจากน้ำท่วมต้นข้าวเสียหายไม่ได้ผล ทำให้ราษฎรขัด
สนและอีกประการหนึ่งราษฎรไม่มีเงินจะให้ค่าเช่านา จำเป็นต้องอพยพครอบครัวไปอยู่ที่
อื่น.
- ร.5 น.3.4ช/ 3 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง มีสารตราให้ข้าหลวงรักษาราชการออกตรวจท้องที่
ประจำเดือนศก 121.
- ร.5 น.3.4ช/ 5 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง ขี้แจงการออกตรวจราชการตามท้องที่เมืองนนทบุรี
วันที่ 17 ร.ศ.127 นายเคลือบเรือจ้างดูแลสอดแนมคลองเข้าออกคลองอ้อม เพื่อดูว่าโรง
จำหน่ายฝิ่น ว่าวันไหนใครทำอะไรกันบ้าง แล้วแจ้งให้ราชการทราบทุกวัน
- ร.5 น.3.5ก/6 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง ว่าทุกวันนี้แขวงเมืองปทุมธานีเกิดโจรผู้ร้ายปล้น
บ้านเรือนไม่เว้นเดือน เอกสารลงวันที่ 13 มิถุนายน ร.ศ.122.
- ร.5 น.3.5ก/ 13 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง กรมหลวงเทเวทวงศ์ว่าขอให้มิกองตระเวนช่วยป้องกัน
กันโจรผู้ร้ายเปลี่ยนและลักกระบือของคนในบังคับแดนमारค ซึ่งตั้งตัวบริษัททำยาอยู่ที่
แขวงเมืองปทุมธานี เอกสารลงวันที่ 8 กันยายน- 4 ตุลาคม ร.ศ.113.

- ร.5 น.3.5ก/ 47 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง นายปล้ม นายประกันตัวนายเผือกบุตรไป แล้ว นายเผือกประพุดมเปนโจรผู้ร้ายเที่ยวปล้นราษฎรจับตัวไม่ได้ละควรยั้งเร่งเอานายประกัน ได้ฤาไม่ขอพระดำริห์.
- ร.5 น.3.5ก/ 51 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง หลวงอารักขประชาราษฎรข้าหลวง มีบอกมาว่ามี ผู้ร้ายปล้นลูกเงินขึ้น ได้จัดอำเภอกำนัน ผู้ใหญ่บ้านออกตรวจผลัดเปลี่ยนกันแลขอ อนุญาตเบิกปืนไปใช้ราชการ 100 กระบอก.
- ร.5 น.3.5ก/ 74 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง กรมการอำเภอตรวจจับกระบือซึ่งมีผู้นำมาแต่ เมืองอื่น สงสัยจะเป็นของผู้ร้าย รวม 395 กระบือ คั้นให้เจ้าของไป ยังกงเหลืออยู่ 5 กระบือ ควรขายทอดตลาดเอาเงินไว้เป็นของรัฐบาลเอกสารลงวันที่ 17- 25 มีนาคม ร.ศ. 120.
- ร.5 น.3.5ก/ 79 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง ส่งบัญชีและรายงานประจำเดือนศก 125 คนเกิด ตายเหตุอุกฉกรรจ์กับบัญชีพนักงานรับการฟ้องความบัญชีนักโทษ เงินผลประโยชน์ที่เก็บ ได้ รายการตรวจท้องแขวง
- ร.5 น.3.5ก/ 81 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง ว่าอ้ายเผือกผู้ร้ายปล้นและแย่งชิงโคกระบือฆ่า นายชุ่มตายหนีอยู่ในป่าจับไม่ได้ บัดนี้นายหลวงมณฑลกรุงเทพมีบอกมาว่าสืบเอกนาย ตำรวจภูธรไปจับอ้ายเผือกได้ต่อผู้สืบเอกนายด้ายถูกอ้ายเผือกผู้ร้ายตายแล้ว.
- ร.5 น.3.5ก/ 96 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง ปล้นกระบือ นายโต๊ะ นายดำกับพวกตำบลคลอง สระยังสืบจับอยู่ แลขอเงินรางวัลให้นายอู๊ด นายรอด นายโต๊ะซึ่งไปตามกระบือมาได้หมด.
- ร.5 น.3.5ก/109 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง ขออนุญาตจ่ายเงินรางวัลให้นายยะกำนัน นาย บัน นายโต๊ะผู้ใหญ่บ้าน รายจับตัวอ้ายใจ อ้ายแหลม อ้ายภูผู้ร้ายลักกระบือ.
- ร.5 น.3.5ข/ 2 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง มีสารตราให้ข้าหลวงออกตรวจท้องที่ ศก 121 เอกสารลงวันที่ 13 กุมภาพันธ์ ร.ศ.120- 8 เมษายน ร.ศ.122.
- ร.5 น.3.6ก/ 9 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง น้ำในลำคลอง 3วาแลคลองซอยต่างๆนั้นน้ำแห้ง ขาดตกระแหง ราษฎรและสัตว์พาหนะจะเอาไครยใช้น้ำ เรือไปมาไม่ได้เป็นการลำบาก มาก เอกสารลงวันที่ 27 เมษายน ร.ศ.122.
- ร.5 น.3.6ก/ 35 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง มีบอกมาว่าสัตว์พาหนะเป็นโรคล้มรวม 73 กระบือ แลได้มีหนังสือยังเจ้าพระยาเทเวศร์ให้สั่งแพทย์ไปตรวจสัตว์พาหนะด้วยแล้ว.
- ร.5 น.3.6ก/ 48 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง ปล้นเรือนอำแดงรุ่ม ตำบลเจ้าหล้า ภายหลังได้ สอนว่าเป็นอุบาย หามีผู้ร้ายปล้นไม่ เอกสารลงวันที่ 9 เมษายน- 7 พฤษภาคม ร.ศ.127

- ร.5 น.3.6ค/ 4 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง อนุญาตให้จ่ายเงินเป็นรางวัลให้แก่โตะเซน ไบสดำ กำนัน 20 บาท ในการติดตามสืบจับตัวนายโตะคนร้ายลักกระบือและโคของกลาง โดยทันที เอกสารลงวันที่ 5- 7 พฤษภาคม ร.ศ.123.
- ร.5 น.3.7ง/ 3 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง ปล้นพระเขี้ยวเจ้าอริการวัดใหญ่ จ.สมุทรปราการ วันที่ 4 มิถุนายน ร.ศ.115 เวลา 2 ยามเศษ มีผู้ร้ายมาเรือมา 4- 5 คนไปที่กุฎิสมภาร ผู้ร้ายยิงปืนขึ้นฟ้า สมภารผู้ว่ามีทรัพย์ปล้นก็หนีลงหน้าต่างไปได้ ผู้ร้ายค้นหาเงินได้ไป 30 บาท อ้ายผู้ร้ายลงเรือหนีไปได้ อ้ายขุนประสิทธิ์จึงแจ้งความไว้ที่สมุทรปราการ.
- ร.5 น.4.1/ 31 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง ขุนบำรุงบุรีว่านายเอื้อขอทำหนังสือขายกระบือแต่ไม่มีรูปพรรณจึงไม่ให้ทำ.
- ร.5 น.4.1/ 34 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง ให้กำนันผู้ใหญ่บ้านสำรวจสัตว์พาหนะ มีคำสั่งประชุม 8 มิถุนายน ร.ศ.122 ให้ทำบัญชีสัตว์พาหนะในแขวงต้องอาศัยกำนันผู้ใหญ่บ้าน ให้ช่วยกันสำรวจตามคำสั่งกรมสรรพากร.
- ร.5 น.4.1/ 47 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง เมื่อมีเหตุร้ายแรงให้อำเภอออกไปพร้อมทั้งกองตระเวนด้วย เอกสารลงวันที่ 25 สิงหาคม ร.ศ.122.
- ร.5 น.4.1/ 146 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง ส่งรายงานความเห็นชอบกรมการอำเภอ.
- ร.5 น.4.1/ 180 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง กฎข้อบังคับเรื่องให้เจ้าเมือง อำเภอ กำนัน ควรระวังปราบปรามโจรผู้ร้ายระหว่างศก 111 ถึงศก 120 หัวเมืองกรุงเทพฯ เป็นหน้าที่ของอำเภอ กำนันในครั้งนั้น ส่วนกฎหมายเป็นหน้าที่กองตระเวนเจ้ากรม ปลัดกรม รับผิดชอบทำการสืบสวนจับจำเลยฟ้องแจ้งข้อหาให้ศาลตัดสิน.
- ร.5 น.6.2/ 130 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง สำเนาร่างประกาศ (ไม่ปรากฏวันที่ และเดือน) ร.ศ.109.
- ร.5 น.8/16 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง คอมมิตตีทำหนังสือกราบบังคมทูลจะจัดตั้งจดหมายไปลิศ.
- ร.5 น.8.1/33 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง ขอตัวพิมพ์โคกระบือ 3,000 ฉบับ.
- ร.5 น.8.1/47 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง คอเรศปอนเดนซ์ เรื่อง เสนาบดีมีคำสั่งถึงพระอินทรา พระเทพผล หลวงวิเศษธานี หลวงจบาทนน ว่ากองรักษาได้แต่งคนออกสอดแนมสืบจับผู้ร้าย ถ้าอำเภอกำนันเห็นหนังสือสำคัญคือมีพระนามเสนาบดีและตราราชสิงห์แล้ว ก็ให้อำเภอ กำนันเป็นธุระช่วยจับผู้ร้ายด้วยเอกสารลงวันที่ 11- 12 เมษายน ร.ศ.112.
- ร.5 น.8.1/ 91 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง นายโปร่งยื่นรายงาน ว่า เห็นนายช่วงพลทหารเรือถือไม้เลี่ยมตะกั่วหนีรักแล้ว ฝ่ายขวาม้าคลุมหัวเดินไปมาอยู่ที่ปอน จึงบอกให้เจ้าพนักงานกรมกองตระเวนจับตัวนายช่วยกับไม้มาโรงพักแล้ว.

- ร.5 น.8.1/ 169 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง จำนวนข้าราชการกรมกองตระเวน เอกสารลงวันที่ 1 เมษายน- 31 มีนาคม ร.ศ.118.
- ร.5 น.44.1/ 17 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง แจกในบังคับซื้อโค กระบือในแขวงเมืองราชบุรี หาตัวรูปพรรณและขอให้ส่งพลตระเวน.
- ร.5 น.44.1/ 108 เอกสารกระทรวงนครบาล เรื่อง มณฑลปราจีนให้สืบจับแขกบังเจ๊กผู้ร้ายปล้นกระบือ กองตระเวนได้ล้อมจับที่ถนนบ้านตะนาว.
- ร.5 ม.1.3/ 1 เอกสารกระทรวงมหาดไทย เรื่อง ประกาศห้ามมิให้มูลนายเอาตัวผู้ใหญ่บ้านมาใช้เป็นอันขาด เอกสารลงวันที่ 20- 21 ตุลาคม ร.ศ.115.
- ร.5 ม.2.11/ 1 เอกสารกระทรวงมหาดไทย เรื่อง หนังสือการปกครองท้องที่ ตอนที่ 1 ลักษณะปกครองหมู่บ้านแลตำบล, หน้า 132- 134.
- ร.5 ม.2.11/ 11 เอกสารกระทรวงมหาดไทย เรื่อง รายงานการประชุมเทศาภิบาล กระทรวงมหาดไทย เอกสารลงวันที่ ร.ศ.123- 127.
- ร.5 ม.2.11/ 12. เอกสารกระทรวงมหาดไทย เรื่อง รายงานการประชุมเทศาภิบาล ร.ศ.124 เอกสารลงวันที่ 15 กันยายน ร.ศ.124- 15 กันยายน ร.ศ.129.
- ร.5 ม.2.12 ก/ 4 เอกสารกระทรวงมหาดไทย เรื่อง โบบอกเมืองพิชิตร์ ปีก1 ปีฉลู เอกศก 1251.
- ร.5 ม.2.12ก/ 11 เอกสารกระทรวงมหาดไทย เรื่อง โบบอกเมืองนครสวรรค์ ปีก 1 ร.ศ.109- มีนาคม 110.
- ร.5 ม.2.14/ 24 เอกสารกระทรวงมหาดไทย เรื่อง ตรวจจัดราชการในหัวเมืองนครสวรรค์ เอกสารลงวันที่ 6 กันยายน- 12 พฤษภาคม ร.ศ.116.
- ร.5 ม.2.18/ 1 เอกสารกระทรวงมหาดไทย เรื่อง เรื่องคนตั้งตัวเป็นผู้วิเศษ เอกสารลงวันที่ 25 พฤษภาคม 117.
- ร.5 ม.5.1ก/ 1 เอกสารกระทรวงมหาดไทย เรื่อง ผู้ร้ายมณฑลกรุงเก่า เอกสารลงวันที่ ร.ศ.109- 28 กุมภาพันธ์ ร.ศ.115.
- ร.5 ม.5.1ก/ 34 เอกสารกระทรวงมหาดไทย เรื่อง ผู้ร้ายต่างๆ ในหัวเมืองมณฑลราชบุรี เพชรบุรี กาญจนบุรี เอกสารลงวันที่ 10 เมษายน- 17 กันยายน ร.ศ.111.
- ร.5 ม.5.1/ 10 เอกสารกระทรวงมหาดไทย เรื่อง พระครูธรรมทีวากร วัดชุมพลขอให้นายห้อยนักโทษได้ปั้นโทษ เอกสารลงวันที่ 7 พฤศจิกายน ร.ศ.117.
- ร.5 ม.11/ 12 เอกสารกระทรวงมหาดไทย เรื่อง รายงานประชุมข้าหลวงเทศาภิบาล ร.ศ.124.
- ร.5 ม.11/ 13 เอกสารกระทรวงมหาดไทย เรื่อง รายงานประชุมเทศาภิบาล เอกสารลงวันที่ 22 ธันวาคม- 15 กรกฎาคม ร.ศ.129.

- ร.5 ม.40/ 1. เอกสารกระทรวงมหาดไทย เรื่อง ราชมณฑลกรุงเก่า เอกสารลงวันที่ 5 มิถุนายน-
30 พฤศจิกายน ร.ศ.114.
- ร.5 รล- ตราน้อย 7/ 78 เอกสารกระทรวงมหาดไทย เรื่อง ข้าราชการจีนสุขคนในบังคับอังกฤษ
กล่าวโทษจีนสุขกำนันกับนายเพชร จ.ศ.1247.

หนังสือภาษาไทย

- กฎหมายตราสามดวง.พระนคร: องค์การค้าคุรุสภา, 2505.
- กฎหมายรัชกาลที่ 5 ปี ร.ศ.120. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บำรุงนุกูลกิจ, ร.ศ.120.
- กฎหมายรัชกาลที่ 5 ปี ร.ศ.122. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บำรุงนุกูลกิจ, ร.ศ.122.
- กฎหมายไทย เล่ม 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์วิชาการ, ร.ศ.113.
- กฎหมายไทย เล่ม 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์วิชาการ, ร.ศ.113.
- กนิษฐา ชิตช่วง. **มูลเหตุของการร่างกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127.** วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตมหาวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2532.
- กรกฎ อลงกรณ ณ อยุธยา. **นักเลงนุ่งผ้าม่วง.** กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- กรมตำรวจ. **กิจการตำรวจสมัยพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ (พ.ศ.
2435- 2458).** พระนคร: โรงพิมพ์กรมตำรวจ, 2505.
- กองบรรณาธิการ. “บุกถ้ำเสือ เปิดตำนานโจรไทย”. **ศิลปวัฒนธรรม** 18, 7 (พฤษภาคม 2540):
76- 89.
- ขุนวิจิตรมาตรา. **เด็กคลองบางหลวง เล่ม 1.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สารคดี, 2540.
- คมเนตร ญาณโสภณ. **อำนาจท้องถิ่นแบบจารีตและผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงการปกครองท้องถิ่นในยุคเทศบาล.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชา
ประวัติศาสตร์ บัณฑิตมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533.
- ควอริช เวลส์. **การปกครองและบริหารของไทยสมัยโบราณ.** แปลโดย กาญจณี สมเกียรติกุล
และยุพา ชมจันทร์. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2519.
- คาร์ล บ็อก. **ท้องถิ่นสยามยุคพระพุทธเจ้าหลวง.** แปลโดย เสถียร พันธรังสี และอัมพร ทีชะระ
กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์, 2529.
- “โจรใต้ เสือร้ายทะเลน้อย”. **ศิลปวัฒนธรรม.** 18, 7 (พฤษภาคม พ.ศ.2540): 102- 109.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. **เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2527.

- ชมพูนุท นาศิริรักษ์. **บทบาทที่ปรึกษาชาวต่างประเทศ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ.2411- พ.ศ.2453.** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2513.
- ชัย เรืองศิลป์. **ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ.2352- 2453.** กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2527.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. **การเมือง- การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย.** พระนคร: โรงพิมพ์ดวงดี การพิมพ์, 2523.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. **100 ปีแห่งระบบปฏิรูปราชการ วัฒนาการของอำนาจรัฐและอำนาจการเมือง.** กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายศึกษา, 2541.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช และชัตติยา กรรณสูตว. **เอกสารทางการเมืองการปกครองไทย พ.ศ. 2417- 2477.** กรุงเทพฯ: โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2518.
- ชาลี เขียมกระสินธุ์. **สยามตึกดำบรรพ์.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ประพันธ์สาส์น, 2521.
- ณรงค์ พ่วงพิศ และพลศักดิ์ จิระไกรศิริ. **สังคมไทยใน 200 ปี.** กรุงเทพฯ: เจ้าพระยาการพิมพ์, 2526.
- เดวิด บรูซ จอห์นสัน. **สังคมชนบทและภาคเศรษฐกิจข้าวของไทย พ.ศ.2423- 2473.** แปลโดย พรภิรมณ์ เขียมธรรม และคณะ กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี. **ความทรงจำ.** พระนคร: คลังวิทยา, 2494.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี. **“นิราศพระประธม” ชีวิตและงานของสุนทรภู่.** กรุงเทพฯ: เสริมวิทย์บรรณาการ, 2518.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี. **ประชุมพระนิพนธ์เบ็ดเตล็ด.** กรุงเทพฯ: คุรุสภา, 2504.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี. **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2.** กรุงเทพฯ: คุรุสภา, 2526.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี. **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 5 พ.ศ.2405- 2486.** พิมพ์ครั้งที่ 4. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ น.ส.ธิตี บุญนาคุณ เมธวดีเทพศิรินทรवास วันที่ 26 เมษายน พ.ศ.2520.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี. **พงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 5.** กรุงเทพฯ: องค์การค้าคุรุสภา, 2504.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี. **เทศาภิบาล.** อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระยาจินดารักษ์ (จำลอง สวัสดิ์-ชูโต), 2505.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี. **เสด็จประพาสต้น.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บรรณาการ, 2520.
- ทรงพล มากชูชิต. **พล.ต.ต.ขุนพันธรักษ์ราชเดช.** กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ทิพาภรณ์วงศ์, เจ้าพระยา. **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1**. กรุงเทพฯ: คุรุสภา, 2526.
- ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ. **การผลิตและการค้าข้าวในภาคกลางตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 (พ.ศ.2411- 2475)**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.
- ฤทัย จงใจรัก. **เรือนไทยเดิม**. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นางละมัย โรจนเสถียร ณ เมรุวัดโพธิ์ ชลบุรี 23 เมษายน พ.ศ.2520 กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2520.
- ธรรมรักษ์ จำปา. **การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจข้าวในภาคกลางกับผลกระทบต่อสังคมไทยช่วง พ.ศ.2460- 2498**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- ธิดา สาระยา. **สยามมินทร์ปิ่นธเรศเจ้า จุลจอม จักรเออย**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2540.
- นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. “มณฑลนครสวรรค์: อำนาจรัฐกับการปกครองท้องถิ่น” **นครสวรรค์: รัฐที่กึ่งกลาง**. รายงานสัมมนาประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมท้องถิ่น จังหวัดนครสวรรค์, 2528.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. **ศิลปวัฒนธรรม 13 (พฤษภาคม 2534): 275**.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. “วัฒนธรรมกระฎุมพีกับวรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์” **ปากไก่และใบเรือ: รวมความเรียงว่าด้วยประวัติศาสตร์ต้นรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์, 2527.
- ปี อาร์ เวิร์น. **ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์**. แปลโดย. จีรวัดน์ จักรพันธ์, ม.ร.ว. กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2515.
- บัณฑิต อินทรชัยศรี. **พระบรมราโชบายด้านการปกครองที่เกี่ยวกับการสร้างความมั่นคงภายในพระราชอาณาจักรของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2521.
- บุญหยุด พันธุ์เพ็ง. **การลงโทษผู้กระทำผิดทางอาญา**. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2502.
- ประภิต สะเพียรชัย. **การบริหารราชการแผ่นดินในสมัยรัตนโกสินทร์ ก่อนการปฏิรูปการปกครอง (พ.ศ.2325- 2435)**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ.2408- 2411**. กรุงเทพฯ: คุรุสภา, 2504.
- ประชุมพงศาวดาร ภาค 67, **จดหมายเหตุเกี่ยวกับเขมรและญวน รัชกาลที่ 3**. พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ คุณหญิงสำลี ยมาภัย พงศ์พิพัฒน์ ต.จ.รัตน.ว.ป.ร.4.

- บังอร ปิยะพันธ์. **ประวัติศาสตร์ไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2538.
- ปิยะฉัตร ปิตะวรรณ. **ระบบไพร่ในสังคมไทย พ.ศ.2411- 2453**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526.
- พรนิภา พุฒินรากร และทวีศิลป์ สืบวัฒนะ, “ข้าวในปลายสมัยอยุธยา พ.ศ.2199- 2310” **วารสารธรรมศาสตร์** 4, 3 (มกราคม- พฤษภาคม 2518): 47.
- พนิดา สงวนเสรีวานิช. “โจรในวรรณกรรม” **ศิลปวัฒนธรรม** 18, 7 (พฤษภาคม 2540): 110- 115.
- พิชิต พิทักษ์. “ท้องถิ่น” ในการรับรู้ของชนชั้นนำไทยช่วงสมัยปฏิรูปการปกครอง **พ.ศ.2435**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- มนัส ธัญญเกษตร. **การปฏิรูปการปกครองมณฑลราชบุรีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ.2439- 2457**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2520.
- มนัส โอภากุล. “สุพรรณเป็นเมืองโจร เมืองคนดูจริงหรือ?”. **ศิลปวัฒนธรรม** 18, 7 (พฤษภาคม 2540): 90- 101.
- ยุพิน คำแท่ง. **เทคโนโลยีการผลิตข้าวของประเทศไทย พ.ศ.2398- 2475**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2528.
- ราชกิจจานุเบกษาในรัชกาลที่ 5**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ต้นฉบับ, 2540.
- โลว์ มอฟเฟ็ต. **แผ่นดินพระจอมเกล้า**. แปลโดย นิจ ทองโสภิต กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2520.
- วัฒน์ วรรณยางกูร. “ตามรอย ไม้เมืองเดิม” **สารคดี** 2,17 (มิถุนายน 2529): 78- 85.
- วินัย พงศ์ศรีเพียร. “การศึกษาเอกสารประวัติศาสตร์อยุธยาในเชิงวิเคราะห์ในเอกสารสัมมนา” **หลักฐานด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีในสมัยอยุธยา**. มหาวิทยาลัยศิลปากร, 14- 16 มิถุนายน.
- วิวรรณ เทวชาลาอังกูร. **นโยบายรัฐกับการตำรวจภูธร พ.ศ.2440- 2465**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2527.
- วุฒิชัย มูลศิลป์ และสมโชติ อ๋องสกุล, บรรณาธิการ. **มณฑลเทศาภิบาล: วิเคราะห์เปรียบเทียบ**. กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2507
- ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล. **อยู่อย่างไพร่**. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์, 2543.
- ส.พลายน้อย. **เกิร์ตโบราณคดีประวัติศาสตร์ไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: อักษรพิทยา, 2534.

สมชาย นิลอาทิ. **สังคมชนบทอีสาน**. มหาสารคาม: ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม
วิทยาลัยครูมหาสารคาม, 2526.

สมชาย หลั่งหมอยา. **ปัญหาชาวนาและนโยบายของรัฐบาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.

สมบัติ พลายน้อย. **ชาวต่างชาติในประวัติศาสตร์ไทย**. พระนคร: อักษรบริการ, 2505.

สวนา พรพัฒน์กุล. "นักเลงโต บุคลิกภาพหนึ่งของคนไทย" **วารสารมนุษยศาสตร์ปริทรรศน์**
3,1 (2524): 35- 40.

สาโรช ธรรมชาติ. **การพัฒนาการเมืองในรัชกาลที่ 5**. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต แผนก
วิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518.

สินธุ์ชัย สุกรเสพย์. **บทบาทของ "เจ้าพ่อ" ในการเมืองไทย พ.ศ.2517- 2535**. วิทยานิพนธ์
อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2539.

สุนทรภู่. **ลักษณะวงศ์ และสุภาษิตสอนสตรี**. พระนคร: โรงพิมพ์สามมิต, 2514.

สุนทรী อาสะไวย์. **ประวัติคลองรังสิต การพัฒนาที่ดินและผลกระทบต่อสังคม พ.ศ.2431-
2457**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530.

สุมาลี พันธุ์ยุวรา. **พัฒนาการของอำนาจท้องถิ่นในบริเวณลุ่มแม่น้ำบางปะกงและชายฝั่ง
ทะเลตะวันออก พ.ศ.2440- 2516**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชา
ประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

สุลักษณ์ และทิววงศ์ ศรีบุรี. **ลายสักที่พบในภาคกลางของประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา. **การแต่งงานสตรีกับหัตถกรรมทอผ้าในสังคมไทยสมัยรัตน
โกสินทร์**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

สุวิทย์ ไททยวัฒน์. **วิวัฒนาการเศรษฐกิจชนบทภาคกลางของประเทศไทยระหว่าง พ.ศ.
2394- 2475**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิต
วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.

เสถียร ลายลักษณ์. **ประชุมกฎหมายประจำศก**. พระนคร: เดลิเมล์, 2478

เสฐียรโกเศศ. **การศึกษาเรื่องประเพณีไทยและชีวิตชาวไทยสมัยก่อน**. พระนคร: สำนักพิมพ์
คลังวิทยา, 2515.

เสฐียรโกเศศ. "ชีวิตของชาวนา" **ประเพณีเบ็ดเตล็ด**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์
แห่งประเทศไทย, 2508.

เสฐียรโกเศศ. **ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน**. พระนคร: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, 2510.

เสฐียรโกเศศ. **พื้นความหลัง**. พระนคร: ศึกษิตสยาม, 2510.

เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว. **กฎหมายสมัยอยุธยา**. พิมพ์ครั้งที่ 1, 2510.

เสภาขุนช้างขุนแผน เล่ม 1. กรุงเทพฯ: องค์การครูสภา, 2533.

อดิน รพีพัฒน์, ม.ร.ว. **สังคมไทยในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ พ.ศ.2325- 2416**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์, 2521

อมรา ชันอาสา. **สภาพสังคมไทย: ศึกษาจากงานการราชทัณฑ์ระหว่าง พ.ศ.2433- 2476**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2525.

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. **การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึง พุทธศักราช 2475**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

อักษรศาสตร์นิพนธ์ 1: รวมบทความทางประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพฯ: คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.

อัญชลี สุสายัณห์. **การเปลี่ยนแปลงของระบบไพร่และผลกระทบต่อสังคมไทยในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.

เอกสารทางประวัติศาสตร์ ชุดที่ 3. กรุงเทพฯ: ศิลปากร, 2535.

หนังสือภาษาอังกฤษ

Walter E.J.Tips. **Crime and Punishment in King Chulalongkorn's Kingdom**.

Bangkok: White Lotus, 1997.

E.J. Hobsbanw. **Bandits**. London: The Chaucer Press, 1969.

บทสัมภาษณ์

นายทวี เปล่งผิว.อายุ 76 ปี บ้านเลขที่ 12/ 5 หมู่ 2 ตำบลโคกปี่ป อำเภอสรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี. 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2543.

นางสิน ชัยได้สุข .อายุ 87 ปี 241/1 หมู่ 1 ตำบลสัมปทวน อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม.
9 กันยายน พ.ศ.2543.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียน

นายพีรศักดิ์ ชัยได้สุข

เกิดวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ.2518 กรุงเทพมหานคร

จบการศึกษาปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปีการศึกษา 2541

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย